

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

Humánbiztonsági kihívások és válaszok nemzetközi és helyi szinten Észak-Irakban

Doktori (PhD) értekezés (tervezet)

Témavezető:

Dr. Ujházi Lóránd

.....

Budapest, 2024

Tartalom

1.	BEVEZETÉS.....	5
1.1.	A téma aktualitása, tudományos probléma megfogalmazása	6
1.2.	A téma kutatásának iránya és célja, kutatási kérdések	9
1.3.	Hipotézisek	14
1.4.	A téma kutatásának módszerei	14
1.5.	Az értekezés felépítése	16
1.6.	Elméleti keret.....	19
1.7.	Tudományos áttekintés, a kutatási terület helye a világban	24
2.	IRAK BIZTONSÁGI HELYZETE	28
2.1.	Irak szerepe különböző nézőpontokból, geopolitikai pillérként, Eurázsia Peremvidékén	28
2.1.1.	Az USA globális geostratégiája	30
2.1.2.	Oroszország regionális geostratégiája.....	31
2.1.3.	Eurázsia kulcsfontosságú szerepe	31
2.2.	Irak, mint Eurázsia egyik geopolitikai pillére	33
2.3.	Részkövetkeztetések.....	37
3.	RÉGMÚLT, ETNIKAI, VALLÁSI, KULTURÁLIS HÁTTÉR	39
3.1.	A civilizáció kezdete és a pogány kultuszok	39
3.2.	Kereszténység az iszlám előtt.....	40
3.3.	Az iszlám kezdete és terjeszkedése	42
3.4.	Kereszténység az iszlám terjeszkedése alatt.....	45
3.5.	Részkövetkeztetések.....	46
4.	KÖZELMÚLT, SZÁZADELEJI HATÓERŐK	48
4.1.	Az iraki háború és az igazságosság	48
4.1.1.	Az igazságos háború elmélet háttere és fejlődése, fogalma.....	48
4.1.2.	„Kontra” állásfoglalás, avagy hogy vélekedik a Szentszék az iraki háborúról?.....	52
4.1.3.	„Pro” álláspontok az iraki háborúval kapcsolatban	54
4.1.4.	Az Irak elleni katonai beavatkozás elemzése.....	55
4.2.	Az IÁ megerősödése, radikalizálódása.....	62
4.2.1.	Az Iszlám Állam zárt rendszere, mozgatórugói, működése és kapcsolathálója	64
4.3.	A veszélyeztetettség és kockázat összefüggései a Közel-Keleten.....	68
4.3.1.	Az iszlám vallási és politikai vonatkozásai a kockázat szempontjából	71
4.3.2.	Az IÁ újjáéledésének kockázata	73

4.4. Részkövetkeztetések.....	77
5. TÁRSADALMI, KULTURÁLIS JELEN.....	79
5.1. Az iraki gazdasági és társadalmi viszonyok összefüggése.....	81
5.2. A vallás, mint az iraki kultúra meghatározó tényezője	85
5.2.1. Mai iszlám a Közel-Keleten.....	86
5.2.2. Mai kereszténység a Közel-Keleten.....	91
5.3. A törzsi hovatartozás hatása a mai iraki társadalomra	97
5.4. A nők helyzete Irakban.....	99
5.4.1. Törvényi háttér és annak időbeli változásai.....	100
5.4.2. A törzsiség és vallási fundamentalizmus hatása a nőkre	110
5.4.3. A nők ellentmondásos helyzete az iszlám Irakban	111
5.4.4. A lány gyermekek oktatása és következményei	113
5.4.5. A hátrányos helyzetű nők körülményei	114
5.4.6. A nők médiajelenléte Irakban	114
5.4.7. Nők helyzete a Kurdisztáni Autonóm Régióban és Irak többi területén	116
5.5. Részkövetkeztetések.....	120
6. JELENRE ADHATÓ VÁLASZ: NEMZETKÖZI ÖSSZEFOGÁS ÉS ESZKÖZEI	123
6.1. Vallásközi párbeszéd, az egyházak összefogása a békéért.....	123
6.2. Nemzetközi és magyar katonai szerepvállalás Irakban	126
6.3. Nemzetközi kutatóintézetek hozzájárulása, az iraki helyzettel kapcsolatos találkozók és azok eredményei	128
6.4. Nemzetközi támogatást nyújtó szervezetek fejlesztési törekvései és forrásai.....	130
6.4.1. Az ENSZ szerepe	130
6.4.2. Az alapvető emberi jogokat védő ENSZ és egyéb szervezetek munkája	135
6.4.3. Hit alapú szervezetek helyreállító munkája	140
6.4.4. Magyarország tevékenysége a helyi egyházakkal együttműködve	144
6.4.5. Egyéb fejlesztési célú támogatások	150
6.5. Részkövetkeztetések.....	154
7. A FORRÁSFELHASZNÁLÁS KERETEI ÉS LEHETŐSÉGEI	156
7.1. Az NGO-k együttműködésének keretei és rendszere	157
7.2. A civil társadalomra vonatkozó állami szabályozás.....	158
7.3. Az Irakban tevékenykedő szervezetek	162
7.4. Fenntarthatóság és helyiesítés.....	179
7.5. Együttműködés a helyi és a nemzetközi civil szervezetek között	180

7.6. A szervezetek finanszírozási kihívásai	181
7.7. A forrásmobilizálás lehetősége.....	182
7.8. Helyi közösségek közötti együttműködés, mint erőforrás.....	183
7.9. Részkövetkeztetések.....	185
8. A KÖZÖSSÉGVEZÉRELT HELYI FEJLESZTÉS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA (IRAK ÉSZAKI TERÜLETEIN A „KORAI FELÉPÜLÉSI” IDŐSZAKBAN).....	187
8.1. A „közösségvezérelt” helyi fejlesztés elmélete	187
8.2. A MÖSZ által támogatott iraki „közösségvezérelt” projektek	190
8.3. Iraki szervezetek „közösségvezérelt” projektjei, avagy a helyi fejlesztés gyakorlata.	195
8.4. A farmereket és helyi civil közösségeiket összefogó agrárgazdálkodó szervezetek szerepe	197
8.5. Magyarország Kormánya további segítségnyújtása az érintett területeken.....	198
8.6. Részkövetkeztetések	201
9. FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK, A TÁRSADALMI FEJLŐDÉSI MUTATÓK, A BIZTONSÁG ÉS A JÓLLÉT ÖSSZEFÜGGÉSE.....	203
10. KÖVETKEZTETÉSEK	207
10.1. A kutatás, értekezés összegzése	207
10.2. Hipotézisek vizsgálata, új tudományos eredmények	209
10.3. A kutatási és tudományos eredmények hasznosíthatósága.....	211
10.4. A kutatás kiterjesztésének lehetséges irányai	212
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	213
FELHASZNÁLT IRODALOM	214
MELLÉKLETEK	244
1. melléklet - Rövidítések jegyzéke	244
2. melléklet - Ábrák jegyzéke	246
3. melléklet - Táblázatok jegyzéke.....	247
4. melléklet - A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi	248
FÜGGELÉK.....	250
Egy nem reprezentatív kutatás eredménye	250

1. BEVEZETÉS

A 2014. évet követően leginkább a hagyományos, katonai biztonsági kérdéseken volt a hangsúly Irakkal kapcsolatban, amelynek északi részén az Iszlám Állam (továbbiakban IÁ)¹ átvette a hatalmat. Azt követően, hogy sikerült visszaszorítani őket 2017-ben, a működésük okozta válságelhárítás és segítségnyújtás vált a legfontosabbá különösen Ninive, Anbár, Dijála, Babil, Szaláh ed-Dín, Bagdad és Kirkuk kormányzóságaiban, Irak felszabadított területein. További három északi kormányzóság: Dahúk, Erbil és Szulejmánijja a Kurdisztáni Autonóm Régióhoz tartozik, szintén segítségre szorul, így vizsgálatom tárgyát képezi. Ezeket együtt hívom Észak-Iraknak. Mára több más ország a világban inkább rászorul a humanitárius segítségnyújtásra Irakhoz képest, emiatt tapasztalható, hogy a donorok lezárják a segélyezési projektjeiket és áttelepülnek más országokba, ahol szükséghelyzet uralkodik. Iraknak egyre inkább a saját lábára kell állnia és meg kell teremtenie azokat a körülményeket az állampolgárai részére, hogy biztonságban érezhessék magukat és gazdaságilag is a fejlődés útjára léphessenek.

A XXI. század elején a nemzetközi szereplők az Amerikai Egyesült Államok vezetésével beavatkoztak a vizsgált területen élők sorsába. Egy etnikailag, vallásilag és így kulturálisan is különösen sokszínű népesség életét változtatták meg. Nem lehetett előre számolni a beavatkozás következményeivel. A Közel-Kelet a zsidóság, a kereszténység és az iszlám bölcsője, de ezek szembenállásának fő színtere is. Az ellentétek gyökerei évszázadokra visszanyúló vallási, etnikai és földrajzi tényezők, miközben a jelenlegi feszültségekért inkább a külső beavatkozás felelős, amely ez említett tényezőket nem megfelelő módon tudta kezelni és a következmények nem csak a helyi lakosságra, de a világra, Európára és hazánkra is hatással vannak. Az utóbbi időszakban a korrupció, a politikai manipuláció, az állam elégtelen működése és a fejlesztés hiánya elégedetlenséget, rendszeres zavargásokat² szült egészen 2022 októberéig. Ezt megelőzően a világjárvány is különösen nagy kárt okozott. Szinte csak az új kormány működésének megkezdése óta van viszonylagos nyugalom.

A humanitárius segítségnyújtás jelentősen hozzá tud járulni egy-egy váratlan helyzet, katasztrófa kezeléséhez. A világban egyre több a válság, egyre fontosabb a megelőzés céljából

¹ Az Iszlám Állam (továbbiakban IÁ) más néven Iraki és Levantei Iszlám Állam vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam (angol rövidítéssel ISIL vagy ISIS) egy radikális szunnita, dzsihádistá terrorszervezet. 2014-ben kikiáltotta kalifátusát, hogy a félreértelmezett iszlám tanításokat (minden ember ellensége, aki nem követi őket) az egész világon elterjessze.

² Euronews, 2022. augusztus

történő összefogás és fejlesztés, mert ezzel lehet elkerülni a katasztrófa utáni helyreállítást. A katasztrófát megelőző és követő beavatkozás esetében is fontos a kívülről érkező segítség befogadókkaal való együttműködése, mert ez annál gyümölcsözőbb, minél inkább sikerül a helyi kihívásokra válaszolni. A tervezett és felépített együttműködéseknek fontos szerepe van, mert ez ad lehetőséget arra, hogy a felek megismerhessék egymást, mert amikor egy rendkívüli esemény hirtelen történik, akkor erre már nincs idő. A hosszabb távú összefogás is kizárólag a helyi szükségletek feltérképezésének és az erre való válasznak lehet a következménye.

1.1. A téma aktualitása, tudományos probléma megfogalmazása

A kérdéskör különösen a jelenlegi migrációs helyzetben aktuális, amikor a Közel-Keletről tömegek áramlanak Európa irányába a béke, a munkalehetőségek és a jobb megélhetés reményében. Európa bizonyos részein, például Németországban még mindig nyitott a munkaerőpiac a keletről érkezők irányában, viszont egyre több európai ország, köztük hazánk is minden rendelkezésre álló eszközzel visszafogná a migrációt, mert úgy ítéli meg, hogy a tömeges beáramlásnak több a negatív, mint a pozitív következménye. Minél kevesebben indulnak el a veszélyes, közel-keleti területekről, annál kisebb a konfliktusveszély a célországokban, amely első sorban az eltérő etnikai, vallási és kulturális különbségekből ered. Annak érdekében, hogy az EU a biztonságáról a déli irányból gondoskodjon, a Mediterrán országokkal – beleértve Irakot is – közös nyilatkozatokat, két- és többoldalú megállapodásokat ír alá, az IÁ ellen küzdő koalíciót támogatja és gondozza a rakétavédelem, a kibervédelem és az EU tengeri határainak védelmi kérdéseit. A NATO is nagy jelentőséget tulajdonít az ún. „gyengén működő államok” (köztük Irak) segítségének, amely az afgán modell alapján a katonák kiképzésére, a segítségnyújtásra és a tanácsadásra terjed ki.³

A bipoláris világrend⁴ összeomlását követően Magyarország 1989-től kapcsolódott be a nemzetközi vérkeringésbe, előtte csak a szocialista ideológiához illeszkedő relációkban végzett segélyhitelezést, jótékony segítségnyújtást és szakemberképzést.

Irakkal akkor kerültünk kapcsolatba, amikor megkezdtuk OECD, NATO és EU tagságokból adódóan önálló fejlesztéspolitikánk kialakítását és megvalósítását. 2004-ig az euro-atlanti csatlakozásra összpontosítottunk, 2008-tól „a versenyképes Magyarországot az Európai

³ Szenes Zoltán, 2017. 12.

⁴ A kétközpontú világrend („kapitalista” nyugati és a „szocialista” keleti tömb) egybeesik a gyarmatbirodalmak felbomlásának befejező szakaszával. Így tulajdonképpen a keleti és nyugati tömb mellett az egyik politikai-katonai erőközpont is sorolható „harmadik világ” (ahová Irak is sorolható) is jelentős szerepet kap a bipoláris világrendben. (Forrás: Nyusztay, 2001. 43.)

*Unióban, sikeres magyarságot a régióban és felelős Magyarországot a világban”*⁵ hívószavak jellemezték külpolitikánkat.⁶ Ezekből is látható, ahogy erősödött Magyarország gazdasága. A belpolitikai dinamikák mellett a külpolitikára is egyre jobban tudtunk összpontosítani. A 2011-ben megjelent külkapcsolati dokumentumban a globális nyitás vált központi kérdéskörre, 2012-ben pedig elindult a Széll Kálmán terv 2.0 program⁷. Ebben válik prioritássá a déli és keleti, vagyis az Irak irányába történő nyitás. Egyre inkább mi is donorrá válunk. A fejlesztéspolitikával célunk külügyi, biztonsági és gazdasági érdekeink érvényesítése, ha már a nagyokhoz képest korlátozott katonai és gazdasági képességekkel rendelkezünk. Fejlesztési stratégiánk Irak vonatkozásában illeszkedik saját nemzeti biztonsági (2011-es és 2020-as), nemzetközi fejlesztési (2014-es és 2020-as) és külpolitikai (2008-as és 2011-es) érdekeinkhez⁸, lehetőségeinkhez mérten törekszünk hozzájárulni a béke és biztonság megteremtéséhez. 2017-től a humanitárius segítségnyújtás és a migráció helyben történő kezelése érdekében a magyar kormány a helyi keresztény közösségekkel történő együttműködések révén igyekszik a térség stabilitásáért tenni.⁹

Irak irányából a legjelentősebb biztonsági kihívás az IÁ sejtekben való tovább élése, a mozgalom esetleges újjáéledése. A világnak fontos, hogy Irakban biztonság legyen és Iraknak is fontos, hogy a világgal kapcsolatban legyen, mert ez hozzájárulhat megújulásához.

Vizsgálatom tárgya a Közel-Keleten belül Észak-Irak és az ott zajló folyamatok, figyelmemet leginkább az ott élő kisebbségekre és más kevesebb lehetőséggel bíró csoportokra helyezem, mint a nők vagy a vallási kisebbségek, köztük a keresztények. Azért az északi területekre összpontosítok, mert az IÁ pusztítását követően ott fokozottan szükség volt helyreállító, humanitárius segélyezési és fejlesztési tevékenységre. Etnikailag és vallásilag ez az egyik legsokszerűbb terület, a kisebbségek közül a keresztények többsége is itt él, központi szerepet tölt be a Ninivei-fennsík. Az értekezésben azt vizsgálom, hogy a történelmi, kulturális, társadalmi, politikai hatások eredményeképpen Irak IÁ okozta válság által leginkább sújtott hét kormányzóságában és a Kurdisztáni Autonóm Régió három kormányzóságában milyen kihívások jellemzőek, azokat milyen módon lehet megelőzni vagy reagálni rájuk, és ebben milyen szerepet kap a humanitárius segélyezés és fejlesztés (nemzetközi szint) vagy a civil

⁵ 1012/2008. (III. 4.) Korm. határozat Magyarország külkapcsolati stratégiájáról

⁶ Keleti és Déli Nyitás stratégia, Forrás: Szigethy-Ambrus Nikolett, 2022. október

⁷ A következő lépés – Széll Kálmán tér 2.0: https://2010-2014.kormany.hu/download/3/e8/80000/1-A_k%C3%B6vetkezo%C5%91_l%C3%A9p%C3%A9s%20%28SzKT%2020%29.pdf

⁸ Szászi Ivett, 2021.132.

⁹ <https://hungaryhelps.gov.hu/2021/08/19/humanitarius-vilagnap/#close>

szervezetek¹⁰ és a kisközösségek által vezérelt kezdeményezések (helyi szint). Természetesen a fő hangsúlyt a magyar vonatkozásokra helyezem. Személyes motivációm, hogy Magyarországon is ezzel a témakörrel (közösségi építkezések) foglalkozom és látom a gyakorlati hasznát, amikor a közösségi igény megfogalmazódik, majd kialakul a megvalósuláshoz vezető út és a projekt elindul.

Az iraki nép múltja és jelene áttekintését követően azokat a társadalmi, gazdasági jellemzőket vizsgálom, amelyek a biztonság megteremtése szempontjából kihívást jelentenek a lakosság körében. Keresem azokat a jó gyakorlatokat, amelyek hozzájárulhatnak a humán biztonság szintjének emelkedéséhez. Ennek azért van fontos szerepe az értekezésben, mert a fókusz a következmények kezelése helyett a megelőzésen, az államok közti interakciók helyett az embereken, közösségeken van. Áttekintem, hogy az IÁ 2014-17 közötti térnyerése által okozott válság sújtotta északi kormányzóságokban milyen hatása van, ha a donorok szorosan együttműködnek azokkal, akik helyben a szükségleteket leginkább ismerik, és milyen lehetőségek rejlenek a helyi civil szervezetekkel való összefogásban, a közösségi kezdeményezésekben és mindez hogyan járulhat hozzá a társadalmi jóllét¹¹ szintjének emelkedéséhez. Megvizsgálom, hogy az általam lehatárolt területen és időben ahol közösségi kezdeményezések jellemzőek, milyen fejlesztések valósultak meg a közösségi összefogás eredményeképpen és ezeknek milyen hatása van, vagyis milyen lehetőségek rejlenek a helyi közösség összefogásában, hogyan járulhatnak hozzá az alulról induló kezdeményezések a társadalmi fejlődési mutató és a jóllét szintjének emelkedéséhez, hogyan reagálnak a fejlesztések az alap emberi szükségletekre és miképpen járulnak hozzá a humán biztonság emelkedéséhez. Megvizsgálom, hogy érdemes-e önkéntes tevékenységgel is hozzájárulni a saját humán biztonságuk megteremtéséhez, jóllétük szintjének javításához különösen ott, ahol az állam kivonul olyan funkciók ellátásából, ami hagyományosan a feladata. Feltérképezem, hogy a civil összefogásban milyen lehetőségek rejlenek, milyen eszközök állnak a szervezetek rendelkezésére és mivel tudják segíteni az embereket, hogy a legtöbbet kihozzák abból, amijük van. Térképen ábrázolom azokat a helyszíneket, ahol tevékeny munka folyik. Ez hozzájárulhat a hosszabb távú fejlesztésre vonatkozó tervek elkészítéséhez. Egy ország akkor nincs kiszolgáltatott helyzetben, ha inkább önmaga el tudja látni a szükséglet szenvedőket és kevésbé szorul nemzetközi segítségre. Ez helyi szinten közösségi kezdeményezésekkel lehetséges.

¹⁰ A civil szervezet olyan társadalmi szervezet, amely nonprofit módon, a kormányzattól függetlenül, önkéntes alapon a közjó javára működik, önszabályozó, intézményesült önszerveződés formájában.

¹¹ A jóllét (angolul well-being) fogalmát fontos tisztázni. Az anyagi jólétnek nincs kapcsolata a jólléttel. Az utóbbi inkább biztonságot, egészséget, egy közösségben való megelégedettséget takar. Az iraki társadalmat vizsgálva engem is a tagjainak jólléte foglalkoztat.

Történetileg visszanyúlok az 1910-es évek végére, mert ekkor alakultak ki azok a körülmények, amelyek a mai viszonyokra is hatással vannak. A törzsi alapokon nyugvó társadalom máig nem tud mit kezdeni a ráerőltetett mesterséges keretekkel. Ezekre az etnikai kihívásokon nyugvó politikai és társadalmi problémákra rakódnak az újabban jelentkező biztonsági kihívások, mint a globális éghajlatváltozás, az elsivatagosodás, a vízhiány és az energiahány. Ezeket az olajban gazdag ország nehezen kezeli és a természeti erőforrásai ellenére nagyon kiszolgáltatott. Hogyan tud a lakosság felkészülni a kihívások kezelésére, miközben a humanitárius források elapadnak? E kérdés megválaszolása hozhat olyan új tudományos eredményt és növelheti a nemzetközi és helyi szervezetek összefogásának eredményességét, hatékonyabban valósulhat meg a leghátrányosabb helyzetű csoportok (kisebbségek, IDP¹², nők) támogatása. Minél inkább sikerül a kihívásokat helyi szinten kezelni, annál kevésbé függ az ország a külső szereplőktől mindhárom szektort (magán, civil, állami) tekintve.

Témaválasztásomat indokolja, hogy a Hungary Helps Programban¹³ az elmúlt nyolc évben végzett munkám során tanulmányozhattam nem csak a humanitárius világszervezetek munkáját és együttműködési gyakorlatait, de azokat a programokat is, amelyek nemzetközi, egyházi összefogásban valósultak meg Irakban abból a célból, hogy az ország újraindulhasson a fejlődés útján. A Ninivei fennsík és környéke azért is érdekes számomra, mert a fejlesztések eredményeképpen keresztény családok nagymértékben visszatelepültek erre a területre. A kutatáshoz összegyűlt hazai és nemzetközi tapasztalataim alapján szükségét látom azok tudományos módszerekkel való összegzésének. Személyes indítékom továbbá, hogy az elmúlt időszakban a munkám kapcsán a Közel-Keletért, azon belül Irakért voltam felelős a magyar kormány által nyújtott adományok eljuttatása és a keresztény fiataloknak nyújtott ösztöndíjprogram kapcsán. Mindig nagy hatással voltak rám az irakiak történetei. Úgy gondolom, sokaknak hasznos lehet, ha ezeket a tapasztalatokat tudományos mederbe terelem.

1.2. A téma kutatásának iránya és célja, kutatási kérdések

Ez a tudományos munka a lakosság segítségét ellátó nemzetközi és helyi civil közösségek, szervezetek együttműködését, eredményeiket és az egyéb helyi lehetőségeket kívánja elemezni a vizsgált területen, 2022 ősz és 2023 ősz között a civil szektoron kívül a magán és az állami szektorok számára is hasznosítható következtetések levonásával.

¹² Lakóhelyüket országon belül elhagyni kényszerült személy, belső menekült (angolul: internally displaced persons, továbbiakban IDP)

¹³ A Hungary Helps Program Magyarország Kormánya által 2017-ben indított humanitárius segélyezési és fejlesztési program, amelynek során főként Észak-Afrika és a Közel-Kelet kiszolgáltatott közösségeinek támogatása leggyakrabban egy helyi keresztény közösséggel való együttműködésen keresztül valósul meg.

A kutatás célját szem előtt tartva a szakirodalom tanulmányozását követően részletes kutatási tervet készítettem. Meghatároztam a kutatási problémát, a kutatási kérdéseket és a hipotéziseket. Ezt követően a kutatáshoz kapcsolódó fogalmak konceptualizálása következett: kockázat, biztonság, humán biztonság, geopolitika, közösségvezérelt helyi fejlesztés, társadalmi tőke, jóllét, kultúra és ezek kapcsolata. A konceptualizálás után az operacionalizálás következett, vagyis az adott fogalom méréséhez vezető eljárások, lépések: meghatároztam azokat a módszereket, amelyekkel a kutatás célját figyelembe véve mérhetőek a konceptualizálás során meghatározott fogalmak¹⁴. A kutatás megbízhatóságát és érvényességét szem előtt tartva, többféle módszert használtam. Ezek bemutatására a *Téma kutatásának módszerei* című fejezetben (15. oldal) kerül sor.

A Krisztus születése előtti régmúlt etnikai, vallási, kulturális háttere felől szűkítve a közelmúlt társadalmi, gazdasági, politikai, katonai történései felé, időben és térben is a kutatási területre fókuszálva végül a jelen társadalmi és biztonsági kihívásai lesznek mérvadók, a nemzetközi valamint helyi összefogással adott válaszlépéseket kutatom.

A lehatárolt észak-iraki terület, amellyel foglalkozom, Irak IÁ okozta válság által leginkább sújtott hét kormányzósága és az észak-keleti Kurdisztáni Autonóm Régió (rövidítve KR) területe. Az utóbbi 78,7 ezer négyzetkilométerre és 6,2 milliós népességgel rendelkezik. A 2005-ös új iraki alkotmány lefektette a Kurdisztáni Autonóm Régió Irakon belüli föderatív státuszát, amely három kormányzóságból áll: Dahúk, Erbil és Szulejmánijja. 2014-ben a Kurdisztáni Regionális Kormányzat (továbbiakban KRK)¹⁵ létrehozta Halabdzsa kormányzóságot Szulejmánijja egy kisebb, déli részéből. Az átalakítás elsősorban szimbolikus, és a sokat szenvedett terület szerepét kívánja erősíteni. A Kurdisztáni Autonóm Régió nemzetközi helyzetét a szakirodalomban többféleképpen nevezik: de facto állam,¹⁶ államszerű képződmény¹⁷, állam az államban¹⁸, vitatott állam, el nem ismert állam, államon belüli állam, vagy éppen kvázi-állam.¹⁹ Rendelkezik a szuverén államok jellemzőivel és szimbólumaival: saját elnöke, miniszterelnöke, parlamentje, alkotmánya, zászlója, himnusza, hadserege, biztonsági ereje, nemzetközi repülőtere, kurd nyelvű oktatási rendszere és útlevel-bélyegzője

¹⁴ Babbie, Earl, 2008. 136-170., Fedor – Huszti, 2016. 17–18.

¹⁵ Kurdistan Regional Government (KRG), magyarul Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRK)

¹⁶ Gunter 1993, 295–319,

¹⁷ Stansfield 2013, 259–282.

¹⁸ N. Rózsa 2018, 19.

¹⁹ Natali 2010., Dudlák Tamás, 2021. 70.

van.²⁰ Azért tartom fontosnak ezt a rövid ismertetést, mert a teljes társadalmi, biztonsági vizsgálódás folyamán fontos szem előtt tartanunk, hogy a kialakult helyzetre, a fennálló kihívásokra erőteljes hatással van, hogy egy ilyen más kultúrájú, múltú és más érdekek vezérelte nép van jelen és hatással mindenre, bár a későbbiekben látni fogjuk, hogy ez a heterogenitás az, ami egyébként is alapjellemezője és meghatározója a zajló folyamatoknak. A bal oldali képen Ninive kormányzósága, az értekezés szempontjából kulcsterület jól látható, ahogy a Tigris folyó bal partján terül el Moszul székhellyel, 3,1 milliós lakosságával. Nagy részét tekintve a központi iraki kormányzathoz tartozik, de fontos megemlíteni, hogy északon és keleten vannak vitatott területei (mind az 1/a mind az 1/b térképen narancsszínnel jelölve)²¹, amelyek a joggyakorlás és egyéb hivatali ügyintézési szempontból kihívást rónak a lakosságra és a kormányzásban működő civil szervezetekre.

1/a térkép

A tárgyalt terület – Észak-Irak

1/b térkép

Forrás: https://pangea.blog.hu/2017/09/20/magyar_zaszlo_arany_nappal, *Full Country Dossier Iraq, Open Doors*

Az előzőekben kifejtett tudományos kihívással kapcsolatban az alábbi célokat tűztem ki:

1. Megvizsgálom, vezethet-e egy bottom-up kezdeményezés az egyéntől a helyi szinten való összefogáson, közösségi kezdeményezésen keresztül a humán biztonság növekedéséhez? Céloom vizsgálni, hogy az állam milyen lépéseket tett, hogy ösztönözze a civil szektort?
2. Kutatom, hogy a nemzetközi fejlesztő szervezetek számára hasznos-e, ha együttműködnek közvetlenül azokkal, akik helyben vannak.
3. Hogyan alakul a jövőben a nemzetközi donorok és az iraki állam támogatása és ezek milyen következményekkel járnak?

²⁰ Gunter 2016. 136., Dudlák Tamás, 2021. 70.

²¹ Ninive, Kirkuk, Didzsála és Mahmúr kormányzóságai hovatartozásáról nem született megegyezés a központi kormányzat (Bagdad) és a KRK (Erbil) között. (Paasche–Mansurbeg 2014, 4.)

4. Megvizsgálom a Hungary Helps Program eredményét abból a nézőpontból, hogy a 2017-ben elkezdett, helyi szinten megvalósuló, keresztény közösségekkel való együttműködés révén 7 év alatt mennyire járult hozzá a Ninivei-fennsíkon az ott élő keresztény közösségek humán biztonság érzéséhez. Vizsgálom a leghatékonyabb segítségnyújtási módszereket, hogyan tud a lakosság felkészülni a kihívások kezelésére annak ellenére, hogy a humanitárius források elapadnak?

Az meghatározott kutatási célok alapján a következő kutatási kérdéseket fogalmazom meg:

1. Van-e együttműködés az iraki civil szervezetek között és tudnak-e bármit tenni a humán biztonság növeléséért? Az állam tett-e bármit azért, hogy az emberek nagyobb biztonságban érezhessék magukat?
2. A nemzetközi fejlesztő szervezetek igyekeznek-e a helyi szükségleteket figyelembe venni? Milyen módon?
3. Ha elapadnak a támogatások, a jóllét szintje romlani fog? A donorok kivonulása hogyan hat a jóllétre? Esetleg sikerül más megoldást találni a fejlődésre? A fejlesztésnek milyen más lehetőségei vannak?
4. A magyar példa sikeresnek mondható-e? Mennyire járultunk hozzá a Ninivei-fennsíkon élő keresztények humán biztonságához?

A hadtudomány „védelem társadalomtudományi kérdései” kutatási terület gazdagításához első sorban humán biztonsági szempontok vizsgálatával járulok hozzá, de más, a hagyományos értelemben vett, első sorban államok közötti keretrendszerben értelmezett biztonság megteremtésének kérdéskörével összefüggő vizsgálattal is foglalkozom.

A Közel-Keleten zajló konfliktusok helyi és regionális következményein kívül ezek hatása nemzetközi szinten is megmutatkozik. Az iraki folyamatok biztonsági hatásainak vizsgálatánál is fontos elkülöníteni, hogy egy régió vagy a teljes ország, esetleg egy bizonyos közösség, kisebbség biztonságáról beszélünk-e, mert a fogalom mindegyik esetben mást jelent. Az általam vizsgált közösség abban a hét kormányzóságban él, amely elszenvetde az Iszlám Állam pusztításait, megtapasztalta a félelem légkörét, aztán azt, ahogy a humanitárius szervezetek megérkeznek, végül ahogy a források megcsappannak és saját lábra kell állniuk.

A régió biztonsági helyzetét a tágabb globális környezettel²² való összefüggésben és az Irakkal határos regionális hatalmak²³ viszonylatában is vizsgálom.

A hipotézisek igazolása vagy elvetése és a kapcsolódó kutatások segítik Magyarország humanitárius segélyezési és fejlesztési tevékenységét, az Irakkal való kapcsolatának alakulását, valamint az ottani, különböző vallási felekezetek közötti ellentétek enyhítését, egymás megértését és elfogadását, a vallásközi párbeszéd előmozdítását. Mindezek nélkülözhetetlenek a közel-keleti stabilitáshoz, ami pedig hozzájárul Európa és a világ biztonságához. A disszertáció fókusza Irak, nem hagyva figyelmen kívül az ott élő bármilyen szempontból hátrányos megkülönböztetést elszenvedő csoportok, mint a nők vagy a vallási kisebbségek, köztük a keresztények helyzetének vizsgálatát és ennek hatását Európára, azon belül Magyarországra. Vizsgálom a civilek és egyes vallási csoportok működésének hatásait a lakosok jóllétére, humán biztonságára.

A kutatás korlátai

A kutatás során nem állt módomban SWOT analízist elkészíteni azt vizsgálendő, hogy az állami, magán és civil szektor együttműködésében milyen lehetőségek és veszélyek rejlenek és milyen eszközök állnak rendelkezésre, hogy fel lehessen térképezni, mivel lehet segíteni az embereket életkörülményeik javításában, humán biztonságuk megteremtésében, és hogyan lehet a legjobb eredményt elérni abból, ami rendelkezésre áll? Az akadályoztatás első sorban az állami szektor hivatalnokainak elzárkózása miatt történt. Sajnos az elküldött e-mailekre nem kaptam választ az elmúlt egy év során, illetve ha sikerült is a kapcsolatot általában *whats app*-on felvennem ajánlások alapján, az interjú időpontjában a személyek nem voltak elérhetőek. Egy-egy korábbi hivatalnokkal folytatott beszélgetés alapján úgy látom, hogy részletesebb vizsgálatot igényelne a jövőbeli állami szándék, különösen a civil szervezetekkel való együttműködésre vonatkozóan, esetleg a magán szektorra átruházott részfeladatokkal kiegészítve. Ilyen részletes vizsgálat lefolytatására valószínűleg csak a helyszínen lenne lehetőség.

A nemzetközi szervezetek vonatkozásában nem volt lehetőségem vizsgálni, hogy a helyi szervezetekkel való együttműködés során hogyan tudták a megszerzett tapasztalatokat a további tervezési folyamataikba beépíteni és a szoros együttműködésen kívül milyen további változásokat eszközöltek a munkájuk során különösen, hogy a humanitárius segélyezési

²² Tágabb globális környezeten az Amerikai Egyesült Államokkal és Európával való biztonsági- és védelmi együttműködésekert értjük.

²³ Regionális szempontból meghatározó államok: Irán, Törökország, Szaúd-Arábia

feladatok már nem aktuálisak. Mindezek vizsgálatát szintén a terepen lenne lehetséges elvégezni.

1.3. Hipotézisek

A kutatás hipotéziseinek megállapításához szükségesnek tartom mindenekelőtt a kutatást lehatárolni. Vizsgálatom a nemzetközi és iraki szervezetek által végzett – az említett hét kormányzóságra szűkítve – humanitárius, de egyre inkább fejlesztési tevékenység kereteinek, elveinek, munkamódszereinek elemzésére, a hatékonyságot vizsgáló és azt segítő eszközök meghatározására, folyamatok vizsgálatára, eredmények ismertetésére terjed ki. A kutatás körébe tartozik az iraki civil szektor tanulmányozása, a helyi közösségek, társadalmi szervezetek együttműködésének lehetőségei, mértéke és annak következményei a társadalmi (pszichoszociális) jólétre és a humán biztonságra.

Igyekszem az együttműködéseket bemutatni és láthatóvá tenni a közösségek valamint az egyén szerepét, mert ezek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy Irakban a nagy nemzetközi donorok kivonulása ellenére további fejlődés mehessen végbe vagy legalábbis sikerüljön elérni egy fenntartható állapotot. A célkitűzésemnek megfelelően kutatásom során igyekszem az Irakban tevékenykedő aktív szervezeteket vizsgálni.

A fentiek figyelembe vételével az alábbi hipotéziseket igazolom vagy elvetem:

1. A helyi civil összefogások vizsgálatával meghatározhatók azok az erőforrások amelyek alkalmassá teszik a helyi közösséget, hogy hozzájáruljanak a humán biztonság növeléséhez Irakban. A helyi, regionális és központi vezetés célja a lakosok jólétének és biztonságának növelése, ezért fejlesztik a civil szektort és támogatják a helyi közösségi kezdeményezéseket.
2. Ha a nemzetközi fejlesztő szervezetek együttműködnek a helyi szervezetekkel és a helyi szükségletekre alapoznak, hosszabb távú összefogást eredményez.
3. Amennyiben a donorok kivonulnak és az állam sem fejleszt, ennek természetes következménye, hogy a biztonsági helyzet és a jólét szintje romlani fog.
4. A keresztények helyben maradása annyira járul hozzá a humánbiztonsághoz, amennyire hatékony a HHP a helyi közösségekkel való együttműködésben.

1.4. A téma kutatásának módszerei

1. Tanulmányoztam és feldolgoztam a hazai és nemzetközi szakirodalmat, illetve a kutatási témához kapcsolódó jogszabályi környezetet, rendeleteket, törvényeket és egyéb

hivatalos dokumentumokat. Egyéb kvalitatív tartalomelemzést végeztem a sajtón és egyéb médiatartalmakon.

2. Az adatgyűjtés érdekében folyamatosan alkalmaztam a megfigyelés technikáját illetve az „egy forrás nem forrás” elvet, azaz minimum két forrás összevetésével dolgoztam, ahol erre lehetőségem volt, kiegészítve azokat saját illetve az interjúk tapasztalataival.
3. A kutatási célkitűzések teljesítése érdekében a folyamatok vizsgálata tekintetében általános kutatási módszereket alkalmaztam, mint az analízis és a szintézis. A szakirodalmat a kutatási területeknek megfelelően analitikus módszerrel egységekre különítettem, majd levontam az elméleti következtetéseket és a gyakorlati megállapításokkal szintetizáltam.
4. Törekedtem a vizsgálat tárgyát logikai egységekre tagolni és az adatelemzéseket is ezek szerint végrehajtani az adatbázisokon. A logikai következtetések levonásakor az indukció és a dedukció módszerével dolgoztam.
5. Elvégeztem a rendelkezésre álló adatok, statisztikák másodelemzését (szekunder kutatás). A humanitárius segélyező és fejlesztő szervezetek és projektek (mint USAID, UN, IHF²⁴... stb.) által gyűjtött adatok alkalmasak voltak arra, hogy a kérdéskör tekintetében újra megvizsgáljam azokat és következtetéseket vonjak le. Vizsgáltam a 2021-es és 2023-as demokrácia indexet, a 2021-es és 2023-as társadalmi tőke rangsort, az NCCI 2020 májusában készített jelentését, hogy ezek alapján levonjam a következtetéseket.
6. Konzultációt folytattam hazai és nemzetközi szakértőkkel. Az elkészített interjúk növelték a téma vizsgálatának háttéranyagát.
7. Kérdőívek elkészítéséhez, a kvantitatív vizsgálatához (primer kutatás) felhasználtam saját korábbi és az adatok másodelemzése kapcsán összegyűjtött tapasztalataimat, szakértőkkel való egyeztetések eredményét. Kérdőívet szerkesztettem az Irakból Magyarországra érkezett és itt ösztöndíjasként tanuló diákok, a rajtuk keresztül interneten és más social network eszközökön keresztül elérhető iraki nők, valamint a jelenleg is tevékeny iraki civil szervezetek vezetői, munkatársai részére. Ezeknek a kérdőíveknek az volt a célja, hogy interjúalanyokat találjak, akik szívesen megosztják véleményüket. A kérdőívek végén rákérdeztem, hogy amennyiben szívesen rendelkezésre állnak interjú céljából, felvenném velük a kapcsolatot. Ennek eredményeképpen is sokakkal tudtam beszélgetéseket lefolytatni.
8. Az interjúalanyok megtalálásához a hólabda módszert is használtam, mert többen ajánlottak olyan érintetteket, akik a mintavétel szempontjából megfelelő interjúalanyok voltak.

²⁴ Iraki Humanitárius Alap (Iraq Humanitarian /Pooled/ Fund, továbbiakban IHF)

9. A kvalitatív vizsgálat során félig strukturált interjúkat folytattam le, szintén a primer kutatás részeként. A Közel-Keletről Magyarországra érkezett és itt ösztöndíjasként tanuló diákokkal készített interjúkon kívül a térség kutatóival, nemzetközi és helyi civil szervezetek vezetőivel és felelős munkatársaival, a kormány munkatársaival, valamint külföldön és hazájában élő iraki nőkkel is készítettem interjúkat, első sorban angolul. A kiválasztás módszerei: ajánlások és javaslatok alapján, hólabda módszerrel, valamint a témakör szempontjából fontos kulcsinformátorok megtalálása szakmai hálózatokon keresztül. Az interjúalanyok legtöbbje a téma érzékenysége tekintetével kérte, hogy névvel ne szerepeljen az anyagban.

10. A mintavétel nem volt reprezentatív, főként az interjúalanyok megtalálását szolgálta. Adatelemzési eszköz: SPSS és excel.

11. Remek Éva tanárnővel való együttműködés eredményeképpen új definíciót alkottunk meg, bevezettem a *helyiesítés* kifejezést. Ez az angol *localization* magyar nyelvre való fordítása, azt a folyamatot jelenti, amikor az állami vagy területi vezetés a korábbihoz képest nagyobb arányban bevonja a helyi közösségeket a fejlesztő tevékenységekbe és így sokkal inkább képes a helyi igényekre reagálni.

12. Kutatási részeredményeimet szakmai kiadványokban, hazai konferenciákon, magyar és angol nyelven publikáltam, és a véleményeket beépítettem a következtetéseimbe, javaslataimba.

13. Saját tapasztalataim a helyi közösséggel való együttműködésről sokat segítenek a véleményformálásban és kiegészítik a tudományos kutatómunkával gyűjtött szekunder adatokat. Munkahelyi kötelezettségem során gyakorlatban is bepillantást nyerhettem a humanitárius segítségnyújtásba, utóbb pedig a fejlesztésbe. A közösségi kezdeményezések iránti érdeklődésem gyökere 15 évvel ezelőttre nyúlik vissza, amikor a Közösségfejlesztők Egyesületében éveken keresztül önkénteskedtem, majd Virginiában vettem részt egy több hónapig tartó képzésen, ebben a témakörben. Ennek gyakorlati komponense volt egy ottani helyi kezdeményezésbe való bekapcsolódás. A feladat itthon azzal ért véget, hogy hazai környezetben is összefogtam egy helyi közösségi kezdeményezést.

1.5. Az értekezés felépítése

Az értekezés tíz fő fejezetből és további alfejezetekből áll. Minden fejezet részkövetkeztetésekkel zárul az első bevezető fejezeten kívül. A témában 15 publikációm jelent meg, ezek nagy részét felhasználtam az értekezés írása során.

A bevezető rész tartalmazza a témaválasztás indoklását és aktualitását, valamint a tudományos probléma megfogalmazását. Az első fejezetben a kutatási terület lehatárolását is megteszem. Ezt követi a kutatási célok, kérdések és a hipotézisek meghatározása, amelyről az alábbi összefoglaló táblázat készült:

	Kutatási cél	Kutatási kérdés	Hipotézis	Alkalmazott módszerek
1.	Bottom-up kezdeményezések vizsgálata és hatásuk a humán biztonságra. Az állam feladatvállalása ebben.	Van-e együttműködés az iraki civil szervezetek között és tudnak-e bármit tenni a humán biztonság növeléséért? Az állam tett-e bármit ezért?	A helyi civil összefogások vizsgálatával meghatározhatók azok az erőforrások amelyek hozzájárulnak a humán biztonság növeléséhez. A helyi, regionális és központi vezetés célja a lakosok jóllétének és biztonságának növelése, ezért fejlesztik a civil szektort és támogatják a helyi közösségi kezdeményezéseket.	Szakirodalom áttanulmányozása,
2.	A nemzetközi fejlesztő szervezetek igyekeznek-e a helyi szükségleteket figyelembe venni? Milyen módon?	A nemzetközi fejlesztő szervezetek igyekeznek-e a helyi szükségleteket figyelembe venni? Milyen módon?	Ha a nemzetközi fejlesztő szervezetek együttműködnek a helyi szervezetekkel és a helyi szükségletekre alapoznak, hosszabb távú összefogást eredményez.	adatbázisok, statisztikák vizsgálata, interjúk és
3.	A nemzetközi donorok és az iraki állam támogatásának vizsgálata és ezek következményei.	A donorok kivonulása hogy hat a jóllétre? A fejlesztésnek milyen más lehetőségei vannak?	Amennyiben a donorok kivonulnak és az állam sem fejleszt, ennek természetes következménye, hogy a biztonsági helyzet és a jóllét szintje romlani fog.	kérdőívek előkészítése és lebonyolítása, jogszabályok,
4.	A Hungary Helps Program eredményének és egyéb segítségnyújtási módszerek vizsgálata.	A magyar példa sikeres? 7 év alatt mennyire járultunk hozzá a Ninivei-fennsíkon élő keresztények humán biztonság érzéséhez?	A keresztények helyben maradása annyira járul hozzá a humánbiztonsághoz, amennyire hatékony a HHP a helyi közösségekkel való együttműködésben.	rendeletek, törvények tanulmányozása.

1. táblázat – Kutatási célok, kérdések és hipotézisek (saját szerkesztés)

A kutatási terület térben és időben is leszűkül. A Közel-Keleten Irakra, de azon belül is az északi területekre összpontosítok, ahol az utóbbi 20 évben különösen nagy kihívás volt élni. A bevezetést követő második fejezetben időben a régmúltban indítok, hogy megérthessük az etikai, vallási, kulturális hátteret, a közel-keleti emberek gondolkodását, majd a harmadik fejezetben a közelmúltban a századeleji hatóerőket tekintem át. A katonai, politikai helyzet mellett földrajzi szempontokat és a negyedik fejezetben a globális hatalmi viszonyokat is érintem. Az ötödik, társadalmi, kulturális jelenről szóló fejezetben megvizsgálom, hogy a megelőzően felsoroltak következményeképpen hogyan alakul a helyzet napjainkban. A kulturális, vallási kérdések a múltat követően a jelen időszakra vonatkozóan újra, de más fókusszal kerülnek elő olyan módon, hogy a most tapasztalható következményeken lesz a hangsúly, külön kiemelve a kihívásokat, mint a nők vagy a kisebbség helyzete. A hatodik fejezetben a jelen helyzetre adható lehetséges reakciók közül a nemzetközi humanitárius és fejlesztési összefogást mutatom be, külön kitérve Magyarország szerepvállalására mind humanitárius mind katonai szempontból. Ezt követően a befogadói oldalt vizsgálva kitérek az iraki civil társadalom jellemzőire, a helyi közösségek és közösségi kezdeményesek bemutatására. A nyolcadik fejezetben térek ki a helyi közösségi kezdeményezésekre, mint lehetséges eszközökre, amelyekkel a jóllét szintje és az emberek biztonságérzete növelhető. Azért van ennek különös jelentősége, mert a közösségek összefogása hozzájárul a jóllét szintjének emelkedéséhez. Ez különösen fontos egy ilyen helyen, ahol az állam nem képez semmiféle védőhálót. A kilencedik fejezetben a társadalmi fejlődési mutatók, a biztonság és a jóllét összefüggéseit mutatom be a vizsgált területen. A tizedik fejezetben a kutatási eredmények használhatóságára térek ki, majd levonom a végkövetkeztetéseket. A záró fejezet ezen kívül a hipotézisek vizsgálatának az eredményét, az új tudományos eredményeket is bemutatja, valamint javaslatokat is megfogalmazok a további kutatási irányokra, gyakorlati felhasználhatóságra vonatkozóan.

1.6. Elméleti keret

Ez a tudományos munka a humánbiztonsági kihívásokat és az arra adott válaszreakciókat vizsgálja egy olyan országban, ahol az állam kivonul sok olyan területről, ami hagyományosan a feladata és ezek ellátását áthárítja a civil szektorra. A kutatás a lakosság segítségét ellátó civil közösségek, szervezetek együttműködését és a közösségvezérelt helyi fejlesztést kívánja analizálni a vizsgált területen, 2022 őszétől és ez által a civil szektoron kívül a magán és az állami szektorok számára is hasznosítható következtetéseket kíván levonni. Felmerül a kérdés, hogy milyen új tevékenységek, intézkedések, programok bevezetése, adaptációja szükséges

annak érdekében, hogy a jövőben is megfelelő választ lehessen adni a lakosság helyi szükségleteire és az új globális kihívásokra helyi szinten?

Az értekezés legfőbb elméleti keretét a David Mitrani²⁵ nevéhez fűződő funkcionalizmus²⁶ adja, amelynek leginkább a nemzetközi kapcsolatok vizsgálatában van kiemelkedő szerepe. Az iraki humanitárius segítségnyújtás, fejlesztési tevékenység és a szervezetek összefogásának vizsgálata során a funkcionalizmus azért a legalkalmasabb elméleti keret, mert vizsgálatom tárgya, hogy az alapvető társadalmi szükségletek, technikai igények hogyan vezetnek a szervezetek együttműködéséhez, és hogy járul hozzá ez az összefogás a jóllét szintjének emelkedéséhez. A funkció, az eszköz tehát az együttműködés, a cél pedig, hogy ez egy közös társadalmi haszonhoz vezessen.

A kutatás másik fontos elméleti keretét a biztonság konstruktivista megközelítése, a Buzan, Wæver, és de Wilde nevéhez köthető szektorális biztonságelmélet (koppenhágai iskola) adja. *„Bár a koppenhágai iskola elmélete alapvetően Európa-centrikus, a koncepció alkalmazhatósága más régiókra is érvényes: a hidegháború után a nagyhatalmi háttértámogatás megszűntével a társadalmi törésvonalak mentén kialakuló konfliktusok új lángra kaptak a »harmadik világ« több országában”.*²⁷ Buzan²⁸ ágazati elmélete alkalmas az Irakban történtek társadalmi hatásainak általános és humán biztonsági szempontból való tanulmányozására. Az általa feltett két kérdést én is felteszem magamnak az értekezés során:

1. Ki vagy mi a biztonság tárgya?

Ahogy Buzan is megfogalmazza, a biztonságpolitikának négy szinten kell működnie: individuális (az államon belüli csoportokat is beleértve), állami, regionális és nemzetközi. Én Irak szempontjából – különösen, hogy feladatait csak marginálisan tudja ellátni az amerikai

²⁵ Mitrani úgy jutott el a funkcionalizmus elméletéhez, hogy a politikai tér integrációs folyamatait figyelte meg és vizsgálta, majd levonta következtetéseit.

²⁶ A funkcionalizmus gondolatmenete megmutatja, hogy a nemzetállamokon túllépő intézményrendszer hogyan lehet eszköze a békés együttműködésnek. A II. Világháború után Jean Monnet és Robert Schuman alkalmazták, s a segítségével megalkották

²⁷ Puskás, 2022. 28.

²⁸ Barry Buzan nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó, brit, professor emeritus, a nemzetközi kapcsolatok teoretikusa. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations* (1983) című könyvéhez kapcsolódik a Koppenhágai Iskola létrejötte, amely különös hangsúlyt fektet a biztonság nem katonai vonatkozásaira, ami elmozdulást jelent a hagyományos biztonsági tanulmányoktól. Ugyan mára elmélete elavultnak számít, mégis a társaival létrehozott rendszert és az ennek alapján használt szektorelemző módszert ma is sokan célszerűnek találják. A katonai szektorban egy ország fegyveres támadó és védelmi képességeit és szándékaikat elemzik. Politikai szempontból az állam szuverenitása, a hatalmon levő kormányzat viszonyai állnak középpontban. Gazdasági szempontból a kereskedelmi, termelési és pénzügyi kapcsolatok rendszere áll a figyelem középpontjában. Társadalmi vonatkozásban a vizsgálat tárgya a társadalmi csoportok, hogy miként tarthatók fenn a nyelvi, kulturális, vallási hagyományok és a szokásrend, hogy a közösségek önazonossága megmaradjon. Környezeti szempontból az ember és környezete kapcsolata, a környezetszennyezés, klímaváltozás és a természeti erőforrások kizsákmányolása jelentenek biztonsági kihívást. (Forrás: Gazdag Ferenc – Remek Éva, 2011, 21-25.)

intervenció óta eltelt időszakban – az államot kevésbé vizsgálom, annál inkább az egyént és közösségeit. Buzan és a Koppenhágai Iskola legnagyobb érdeme, hogy a biztonság kérdéskörének vizsgálatát az állami szereplőkön túl egyéb alanyokra is kiterjesztette.

2. Melyek a biztonság megteremtésének szükséges feltételei?

Buzan kialakítja úgynevezett szektorelméletét. A biztonságot érintő veszélyforrásokat öt csoportba sorolja: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és ökológiai kategóriákat alakít ki.²⁹ Az általam szerkesztett 7. táblázat veszélycsoportjai is illeszkednek a buzani szektorokhoz. A vizsgálandó elemek egymástól való elkülönítése átláthatóvá teszik a valóságot. Saját kutatási folyamatot is segíti ez a megközelítés, amely szétbontással kezdődik, de újbóli összeállítással végződik.³⁰ Az elemzés egyszerűsítését szolgálja, hogy a külön-külön megvizsgált elemek újra-összeillesztése által egy áttekinthetőbb képet kapunk a biztonságról.³¹ Már itt a kezdeteknél szükséges a biztonság és a humán biztonság fogalmának meghatározása. Nincs mindenki által elfogadott, mindent lefedő biztonság-definíció, nincs egységes értelmezése.³² „A biztonság fogalmának a kiszélesítése a koppenhágai iskolához köthető, Barry Buzan és kollégái az 1980-as években az új biztonsági kihívások hatására a biztonság fogalmát vertikálisan (állam alatti, vagyis lokális; állami; regionális és globális szintek), valamint horizontálisan is kiszélesítették, aszerint, hogy a biztonság különböző szektoraiban az egyes elemek milyen formában jelennek meg.”³³ A korábbi felfogás az állami és a katonai biztonságra szorítkozott, a megváltozott világhelyzet szükségessé tette a biztonság koncepciójának új értelmezését. Számos kritika érte a szerzőket abból a szempontból, hogy a szektorok mennyire határolhatók el egymástól és milyen átfedések vannak az egyes kategóriák között, viszont Buzának ezt a felosztást csupán kiindulópontnak szánták és céljukat el is érték, hiszen fogalommeghatározásuk minden későbbi alapjává vált.

A humán biztonság fogalmát először 1994-ben az ENSZ Fejlesztési Programja (angolul: United Nations Development Program, továbbiakban UNDP) által megfogalmazott éves humán

²⁹ Marton – Balogh – Rada, 2015. 23-25.; Gazdag – Remek, 2018. 19-24.; Buzan, 1998: 1-2., Száraz, 2003. 207.

³⁰ Ehhez az elméleti kerethez illeszkedik még az amerikai Col Stephen R. Heffington DIME/DIME SEL megközelítése is, mely a diplomáciai, információs, katonai és gazdasági, a tudományos és technológiai, valamint a környezeti és a jogi dimenziókat emeli ki. A 21. század elején az államok és a társadalmak működése egyre inkább a számítástechnikára épül, s emiatt a kiberbiztonság kulcskérdés. A tudományos és technológiai fejlődés szinte mindenki számára elérhető eredményei veszélyt jelenthetnek, ha felelőtlen vagy rossz szándékú (akár terrorista) csoportok arra használják, hogy megzavarják a kommunikációs rendszerek rendeltetésszerű működését.

³¹ Farkas Ádám, 2020. 11–23.

³² Matus, 2005.

³³ Thomázy, 2023. 34.

fejlődés jelentés³⁴ használta. Ez a dokumentum összefoglalja a kapcsolódó elméletet és a gyakorlati megvalósításra vonatkozóan is tartalmaz javaslatokat. Megteremtésének leghatékonyabb eszköze a megelőzés és középpontjában az egyén áll.³⁵ A UNDP jelentése a humán biztonságra nézve hat fő veszélyforrást nevezett meg: az ellenőrzés nélküli népességnövekedés, a gazdasági fejlődésből fakadó egyenlőtlenségek, a nemzetközi migráció, a környezetrombolás, a kábítószer-kereskedelem és a nemzetközi terrorizmus. Ezek mellett hét programterületet jelölt meg, amelyekre figyelmet kell fordítani: gazdasági biztonság, élelmiszer biztonság, egészségügyi biztonság, környezeti biztonság, személyi biztonság, közösségek biztonsága és politikai biztonság. Az állami, nemzeti kereteken túllépve, az egyén által szabadon elérhető alapvető gazdasági, egészségügyi, szociális és kulturális javakhoz kötött a biztonság megléte.³⁶ Ez az emberközpontú biztonságfelfogás a hangsúlyt az erőpolitikáról a fenntartható humán fejlődésre helyezi.³⁷ A hatókör tekintetében a klasszikus biztonságfelfogás a külső agresszióval szemben védi az államot, humán biztonsági szempontból ez kiegészül egyéb fenyegetésekkel, amelyek veszélyt jelenthetnek az egyénre. Ilyen a környezetszennyezés, a járványok, de Irak esetében különösen az elsivatagosodás és a vízhiány jelentenek nagy kihívást. A szereplők tekintetében az állam kizárólagos szerepe helyett a nem-állami cselekvőknek – mint nemzetközi intézmények, nonprofit szervezetek, helyi közösségek – is kulcs szerep jut a biztonság megteremtésében, különösen, hogy az állam csak olyan alapfunkciókat tud ellátni, mint a rendvédelem, országvédelem. Ezért vizsgálom a kisközösségeket, helyi kezdeményezéseket és hogy néhány ember összefogásával milyen fejlesztés indulhat meg egy-egy településen.

Az elmélet gyakorlati alkalmazását illetően Mary Kaldor Humán biztonság³⁸ című könyve öt olyan alapelvet nevez meg, amelyek a humán biztonság megteremtésének céljai és egyben eszközei is: az emberi jogok elsődlegessége, legitim politikai joghatóság, multilateralizmus (bár nincs egy olyan általánosan elfogadott nemzetközi szerv, amelynek feladata a humán biztonság megvalósítása lenne, tehát a többoldalú összefogás a területen nagyon nehézkes) alulról felfelé történő megközelítés, regionális fókusz. Irakban szinte ezek egyike sem valósul meg, vagyis a humán biztonság szintje alacsonynak tekinthető, és ahogy lefolytatott interjúk alapján kiderül, nem is igazán foglalkozik ilyesmivel senki. A gyakorlati megvalósulás lehetőségét

³⁴ A UNDP által közölt éves jelentés címe: Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security, A biztonság újrafogalmazása: az emberi dimenzió, Forrás: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994>

³⁵ Száraz Enikő, 2003, 204.

³⁶ Marsai Viktor, 2019, Tadjbakhsh, Shahrbanou 2007, 8-15.

³⁷ Száraz Enikő, 2003, 204.

³⁸ Kaldor, Mary, 2007, 182–197.

általánosságban is sok bírálat érte. Vitatható hogy mennyire új és alkalmazható, az általa megfogalmazott gyakorlati javaslatok megvalósítása eredményes-e. Mivel ez az elmélet lényegében mindent magába foglal, nehéz felállítani a prioritásokat. Gyakran éri az a kritika is, hogy túl moralista és emiatt megvalósíthatatlan. Sokan állítják, hogy az állam és az egyén nem választható el egymástól, mert az állam gondoskodik a biztonsági körülményekről, ebből pedig következik, hogy csak az államközpontú biztonságkonceptiók kiegészítője lehet a humán biztonságról szóló koncepció.³⁹

Irakot általános biztonsági szempontból vizsgálva mind az öt szektorban jelentkeznek kihívások. Ebben a térségben a katonai erő az érdekérvényesítés és konfliktuskezelés fontos eszköze. Még az arabok közti kapcsolatokat is a „fegyveres béke” jellemezi. Egyetlen arab állam sem tételezi fel, hogy határai biztonságosak, állandó a gyanakvás a régióban. Mindez hátráltatja a regionális biztonsági együttműködések kialakítását.⁴⁰ Az állam legfontosabb gazdasági kihívása az olajtól való túlzott függőség, mert a kivitel 99%-át ez adja⁴¹. A környezeti szektort vizsgálva a globális kihívások, mint a felmelegedés, az elsivatagosodás és a vízhiány Irakot különösen érinti. Az állam pedig egyelőre nem mutat képességet a lakosságról való gondoskodásban. Társadalmi vonatkozásban a vizsgálat tárgya, hogy miként tarthatók fenn a nyelvi, kulturális, vallási és nemzeti identitás és szokásrend, hogy a közösségek önazonossága megmaradjon.⁴²

Irakban komoly feszültségek jellemzőek a társadalmi szektorban. Az arabok szellemi életét törzsi együvé tartozásuk tudata határozza meg, amely a hagyományok és az ősök erényeinek megbecsülésében, a közös érdekek ápolásában, az idegenekkel szembeni erős elzárkózásban és összefogásban és a vérbosszú kötelezettségében nyilvánul meg. A vallás ezekhez a népi erkölcsi értékekhez képest csak másodlagos szerepet játszik.⁴³ Felszínre törhetnek olyan kulturális különbségek miatti viszályok is, amelyeket joggal nevez Huntington a „civilizációk háborújának”.⁴⁴ A cél a csoportot összetartó identitás megőrzése, amely ha veszélybe kerül, akkor azt a csoport alapvető biztonsági fenyegetésként éli meg. A társadalmi biztonság a közös identitás megőrzésére vonatkozik, ahogy az a kultúrában, vallásban, nyelvben, politikai és társadalmi értékekben kifejeződik.⁴⁵

³⁹ Gazdag Ferenc (szerk.), 2011, 83-89.

⁴⁰ Kis-Benedek József, 2019. 16., 36.

⁴¹ Irak a világ egyik leginkább olajfüggő országa. Az elmúlt évtizedben az olajbevételek az export 99%-át, a kormány költségvetésének 85%-át és a bruttó hazai termék (GDP) 42%-át tették ki. Forrás:

<https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview>

⁴² Gazdag – Remek, 2018. 121.

⁴³ Resperger István, 2003. 13.

⁴⁴ Resperger István, 2003. 7.

⁴⁵ Gazdag – Remek, 2018. 23.

Richard Hartshorne⁴⁶ modelljének segítségével a válságövezetekben, így az Irakban jellemző vallási, etnikai feszültségek és azok társadalmi következményei könnyebben érthetők. A professzor szerint az államok tartós fennmaradása és helyzetének alakulása attól függ, hogy a centrifugális és centripetális erők eredője milyen, vagyis a közös nyelv, vallás, gazdasági egység és a természetes határok mennyire képesek „összetartani”, miközben a nyelvi és kulturális sokszínűség és a vallási különbözőség „széthúzó erőként hatnak” a társadalomra.⁴⁷ E két, összetartó és széthúzó erő harcát tapasztalhatjuk az iraki társadalomban jelenleg, amelynek vizsgálatánál ezekről nem feledkezhetünk meg. Hasonlóan gondolkodott a civilizációk összeecsapásáról, háborújáról Huntington is. Nála a legtöbb ellentét forrása egy adott területen a különböző vallás, bár ő a civilizációk fogalmát átfogóbban értelmezi.⁴⁸ Irakon belül is éles a törésvonal az iszlám világ és a nyugat hatása között. Ez utóbbi hatás első sorban az erősödő szekularizációban nyilvánul meg, amelynek a vallási vezetők (beleértve a keresztényeket is) nem örülnek.

Az elméleti keretet még egy fontos szemponttal egészíteném ki, ami jelentős hatással volt a kutatási terület kiválasztására. Azért hogy a keresztény közösségek megmaradhassanak ott, ahová több ezer éves kultúrájuk köti őket, Magyarország támogatja a keleti keresztények helyben maradását, hozzájárulva az európai migráció csökkentéséhez. A világon elsőként a magyar kormány vállalta fel a keresztényüldözéssel szemben való kiállást.

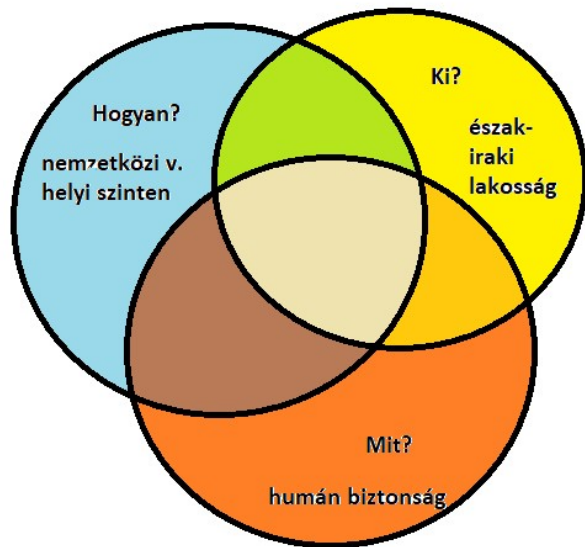
1.7. Tudományos áttekintés, a kutatási terület helye a világban

Az teljesség igénye nélkül bemutatom a kutatásaim során leghasznosabbnak bizonyuló kutatók és szakemberek írásait, hogy kirajzolódjon, hol helyezkedik el a általam kutatott terület. Az értekezésben alapvetően három kérdéskört járok körül és az ezekre adott válaszokat kutatom. Az ábrázolt témák metszéspontjaiban találhatóak meg a kutatási kérdésekre adott válaszok.

⁴⁶ Richard Hartshorne amerikai földrajzkutató, először Minnesotában, majd a Wisconsin-Madison Egyetem professzoraként. Gazdasági és politikai földrajzzal foglalkozott. Forrás: https://foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2016_140_evf_4_pp_346.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

⁴⁷ Prof. dr. Siposné Kecskeméthy Klára: A vallási közösségek biztonsági helyzete egy változó világban c. előadása, 2018. július 21., Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=zOFsCjhr7m8&ab_channel=ApostolTV (Letöltés ideje: 2022. 12. 21.)

⁴⁸ Samuel Huntington: A civilizációk összeecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest 2018.

1. ábra – A kutatási terület ábrázolása, személyes motiváció, saját szerkesztés

A kutatás tárgyát a *ki?* kérdésre adott válasz fejezi ki a harmadik, negyedik és ötödik fejezetben. Az iraki nép térben és időben leszűkített csoportját vizsgálom, főképpen azokat, akik valamilyen szervezeten vagy helyi közösségi kezdeményezésen keresztül szeretnének tenni valamit saját körülményeik jobbra fordítása érdekében. Az a tapasztalatom, hogy a hátrányos helyzetű csoportok, valamilyen kisebbség tagjai, leggyakrabban keresztények és többségében nők azok, akiket a kérdőíves lekérdezés vagy az interjúk alkalmával is könnyebben szóra tudtam bírni. A reagálás módját a *hogyan?* kérdésre adott válasz mutatja meg a hatodik és hetedik fejezetben. A kihívásokra nemzetközi szinten (a humanitárius segélyezéssel és fejlesztéssel) vagy helyi szinten (a közösség és abban az egyén) lehet megoldásokat keresni. A *mit?* kérdés kapcsán, mivel a Hadtudományi Doktori Iskolában készül az értekezés, azon belül is a *védelem társadalomtudományi kérdései* kutatási területen, a biztonság kérdésköre kiemelt, mint a kutatás tárgya. Legfontosabb szerepet a humán biztonság kap a biztonsági kihívások között. Az erről való gondolkodás átszövi a disszertáció egészét. A tudományos írások Irak vonatkozásában eddig egyáltalán nem foglalkoztak a humán biztonság kérdéskörével. A legtöbb publikáció az amerikai intervenció és következményei, illetve az Iszlám Állam térhódítása, valamint az ehhez kapcsolódó biztonsági kockázatok és radikalizálódás témakörben született. Én sem hagyom figyelmen kívül a közelmúltban ezeket a fontos történéseit, hiszen ezek kihatással vannak a jelenlegi humán biztonsági helyzetre, mindarra, ahogy az emberek viszonyulnak egymáshoz. Igyekeztem mindezeket a hatóerőket a negyedik fejezetben bemutatni, amely a régmúltból a közelmúltba vezeti át az olvasót és nélkülözhetetlen a jelen helyzet megértéséhez. A közelmúlt tragikus eseményeit Kis-Benedek József, Wagner

Péter, Szalai Mété, Rainer Hermann Erika Solomon és Jakob Lypp munkásságából ismertem meg. Irak általános biztonsági helyzetének megértése kapcsán leginkább Resperger István, Rostoványi Zsolt, Etl Alex, Pénzváltó Nikolett, az általános biztonsági kérdések tekintetében N. Rózsa Erzsébet, Gazdag Ferenc és Remek Éva munkái voltak fontosak számomra. Különösen a vallási kérdéskör tekintetében Fischl Vilmos és Ujházi Lóránd munkái szolgáltak alapul. Mivel közösségekről, civil szervezetek együttműködéséről van szó, a klasszikus államokra alapozott nemzetbiztonsági kérdéskör helyett az egyén adta a vizsgálat fókuszát. A realista megközelítés az állam biztonságának megteremtésével áttételesen biztosítja a területén élők biztonságát, globális szinten az emberi érdekek és értékek helyi szintű védelmén keresztül valósítható meg.⁴⁹ A személyes biztonságot jóval több fenyegetés érheti, mint az állam területét, ezért meg kell találni azokat a nemzeti-nemzetközi tényezőket, amelyek a veszélyforrások kezelésére, felszámolására leginkább alkalmasak, felértékelődik a nemzetközi és helyi válasz. A kockázatokkal és azok kezelésével foglalkozó témakörben Havas Ádám, Hornai Gábor és Vértesy László voltak segítségemre.

Az irakiak vallási, etnikai, kulturális hátterének megértéséhez, beleértve a nők helyzetét is, legalább harminc különböző forrást olvastam el, hogy a kérdéseim nagy részére választ kapjak. Ezekhez a fejezetekhez a felhasznált irodalom majdnem fele idegen nyelvű, ahogy az adatok túlnyomó része is. Kutatásaim során felhasználtam angol, német és kevés arab nyelvű írást. Különösen az iraki hivatalok weboldalai érhetőek el arabul. A civil szervezetek működésére vonatkozóan a civil törvényt is feldolgoztam, amelyet mind az iraki, mind a kurd minisztérium honlapjain találtam.

Barbara Mali munkájának köszönhetem az NCCI 2020 májusában készített jelentését, amelyből a nemzetközi és helyi szervezetek együttműködésére vonatkozóan sok hasznos információt nyerhettem, illetve Elisheva Sedan munkássága hozzájárult, hogy a közösségvezérelt fejlesztés általános összefüggéseit megérthettem és át tudtam ültetni az általam kutatott területi viszonyok közé. A társadalmi tőke vizsgálatával kapcsolatban az alapot Bourdieu, Putnam, Farkas Zoltán, illetve Füzér Katalinék szolgáltatták.

Témaválasztásom aktualitása miatt is igyekeztem a legfrissebb információkkal, adatokkal dolgozni, de néhány statisztikai adat nem állt rendelkezésemre a kézirat lezárásakor. Előfordul, hogy több éves csúszással teszik közzé azokat bizonyos szervezetek. Riportjaikban, weboldalaikon sok esetben nem elég friss adatok találhatóak. A statisztikák és az adatok az OCHA, USAID, UNDP oldalairól származnak, de az Iraq Humanitarian Fund éves riportjai is

⁴⁹ Száraz Enikő, 2003. 205.

elengedhetetlenek voltak. A megfelelő elemző-értékelő módszerek megértését Vida Csaba, Hungár Márta és Earl Babbie munkássága segítette.

Értekezésem kidolgozása során a témába illeszkedően a magyar és a külföldi kutatók és szakértők publikációi, írásai azonos arányban szerepelnek. Az új kutatási eredményeimet elsősorban a nemzetközi forrásokkal, a külföldön közzétett kutatási eredményekkel és saját primer eredményeimmel tudtam alátámasztani. A hazai források első sorban a Közel-Keleti biztonságpolitikai vonatkozások, a vallási, etnikai összefüggések és a vallási radikalizmus megértésében segítettek, míg a humanitárius segítségnyújtás és fejlesztés, a társadalmi jóllét és a humán biztonság témakörében (egy-két magyar írástól eltekintve) inkább nemzetközi irodalom állt rendelkezésre. Segítséget nyújtottak a kutatásomhoz a vizsgált terület közvetetten érintő értekezések és a Nemzeti Közszerológiai Egyetem oktatóinak kapcsolódó jegyzetei, illetve az a magyar forrásanyag, amely az EU csatlakozást követően nálunk rendelkezésre állt abból a célból, hogy a helyi közösségek megerősödését segítse.

2. IRAK BIZTONSÁGI HELYZETE

A korábban az Oszmán Birodalomhoz tartozó Irakot az Egyesült Királyság megszállta az első világháború alatt és 1920-ban Népszövetségi mandátummá nyilvánították. Irak 1932-ben nyerte el függetlenségét, királyságként. 1958-ban kiáltották ki a köztársaságot. Néhány erős ember uralta az országot 2003-ig. Az utolsó Szadám Husszein volt, 1979 és 2003 között. Az Iránnal folytatott területi viták 1980 és 1988 között eredménytelen és költséges háborúhoz vezettek. 1990-ben Irak elfoglalta Kuvaitot, de az Egyesült Államok vezette ENSZ-koalíciós erők kiutasították az 1991-es, két hónapig tartó Öböl-háború során. Ezt követte a második Öböl-háború 2003-ban, amikor az Egyesült Államok vezette erők elűzték a Szadám rezsimeket. 2005-ben az irakiak országos népszavazáson jóváhagyták az alkotmányt, és megválasztották a 275 tagú Képviselői Tanácsot.⁵⁰ Az iraki alkotmány létrehozta a Kurdisztáni Regionális Kormányt is, ami egy félautonóm régió. 2006 óta tartanak parlamenti választásokat, legutóbb 2021-ben. 2014 és 2017 között Irak katonai hadjáratot folytatott az Iszlám Állam ellen, 2017-ben Haydar al-Abadi akkori miniszterelnök nyilvánosan kijelentette a terrorcsoport elleni győzelmet, bár a hadműveletek a vidéki területeken folytatódtak.

Elsőként az országból kifelé tekintve a földrajzi elhelyezkedésből adódó biztonsági következményeket szükséges átgondolni. Egy ország számára fontos a biztonsága, különösen, amikor annyira sérülékeny, mint Irak. A biztonsági helyzet – akárcsak a szomszédos Szíriában – Irakban is jelentősen romlott a 2011-es amerikai csapatkivonást követően, főképpen a szunnita területeken, ahol – részben válaszul a síita központi kormány elnyomó intézkedéseire – a radikális (szunnita) terror szervezetek töltötték be a 2000-es évek közepe óta újra létrejövő hatalmi űrt – ez pedig Bagdad számára további (szunnita arabok elleni) lépések megtételéhez kínált ürügyet.⁵¹

A régiónak óriási stratégiai jelentősége van, hiszen Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál fekszik, határos a Földközi-tengerrel.

2.1. Irak szerepe különböző nézőpontokból, geopolitikai pillérként, Eurázsia Peremvidékén

„A geopolitika az állam gazdasági, társadalmi viszonyait, fejlődését, politikáját és mindenekelőtt a nemzetközi helyzetét geográfiai, gazdasági és demográfiai tényezőkből

⁵⁰ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#introduction>

⁵¹ Dudlák, 2021. 132.

eredeztető elmélet”⁵², egyszerűbben a politikai folyamatok földhöz való kötésének tudománya. 1899-ben Rudolf Kjellén alkotta meg a szóösszetételből álló kifejezést. A szó maradt, de a mögöttes tartalom térben és időben folyamatosan változik, jelentős formai gazdagságot mutat. Kapcsolódik a külpolitikához, nemzetközi politikához, amelyek egy állam, mint körülhatárolt területi egység más államokkal való kapcsolatára utalnak. A politika és a geopolitika egybefonódnak, egyiket sem tanulmányozhatjuk a másik nélkül.⁵³ A politika a társadalom, az állam vezetésére, a hatalom megszerzésére és megtartására irányuló tevékenység, valamint az ezzel kapcsolatos elvek rendszere.⁵⁴ A „geo-” pedig mindennek a földdel, területtel való kapcsolatát jelzi. „A tradicionális geopolitika a nemzetközi rendszert egyetlen stratégiai területként fogja fel, ahol a szereplők az államok, amelyek összefognak és konfrontálódnak egymással úgy, hogy közben gondoskodniuk kell a biztonságukról, amely– ebben az értelmezésben – elsődlegesen területi fogalom.”⁵⁵ A geopolitika racionális, vagyis pontos számításokon alapul és ezzel – szinte matematikailag – megtervezhető a jövő, akár a sakkban a lépések, ellenlépések, ahol folyamatosan új lehetőségek nyílnak meg vagy zárulnak be. Zbigniew Brzezinski⁵⁶: a Nagy sakktábla c. könyvében fogalmaz úgy, hogy a geostratégia a geopolitikai érdekek stratégiai érvényesítése, ahol Euráziát egy nagy sakktáblaként jelöli meg, amely színtere a nagyhatalmak globális elsőségért vívott küzdelmének.⁵⁷

Irak földrajzi elhelyezkedéséből, illetve abból fakadóan, hogy kiszolgáltatott helyzete hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére, Brzezinski szerint geopolitikai pillérnek számít, mert rajta keresztül lehet eljutni a gazdaságilag és politikailag meghatározó területekre vagy lehet megszerezni fontos erőforrásokat. Irak Eurázsia közepén három regionális hatalom (Törökország, Irán és Szaúd-Arábia) szomszédságában helyezkedik el, amelyek erőteljes hatást fejtenek ki a lakosság velük szimpatizáns csoportjaira, sokszor „oszd meg és uralkodj” alapon. Mind Törökország, mind Irán érdeke, hogy Irak egyben maradjon az erősödő kurd autonómia törekvések ellenére, hiszen mindkét országban jelentős a kurd kisebbség, s fellángolhat a függetlenedés vágya. A felmerülő területi követelések regionális konfliktussá terjeszthetik ki Irak belső válságát, amely nemzetközi szinten is problémát okozhat.

⁵² Geopolitikai szöveggyűjtemény; szerk. Csizmadia Sándor, Molnár Gusztáv, Pataki Gábor Zsolt; SVKI, Bp., 1999, Szilágyi István: A geopolitika elmélete; Pallas Athén, Bp. 2018., Akadémiai kislexikon I., 642.

⁵³ Mező Ferenc, 2006. 78-79.

⁵⁴ G. Fodor Gábor: Politikai filozófia szöveggyűjtemény, Magyar Larousse 3. 346.

⁵⁵ Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I., 2017. 7., Bernek Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza, 2015. 12.

⁵⁶ Zbigniew Kazimierz Brzezinski: A Nagy sakktábla c. könyv szerzője, lengyel származású amerikai politológus, az USA nemzetbiztonsági főtanácsadója volt 1977–1981 között.

⁵⁷ Zbigniew Brzezinski, 1999. 48.

Az USA már az 1970-es években meglátta az északi-iraki kurdokban azt a lehetőséget, hogy meggyengítsék az ellenségnek tartott Szaddám Huszein rezsimjét, de tudták, hogy beláthatatlan következményei lennének a közel-keleti államrendszer felbomlásának. A szomszédos regionális hatalmakhoz hasonlóan a globális nagyhatalom USA is érdekelt volt az észak-iraki régió stabilitásában, ugyanakkor a további függetlenségi törekvéseket nem támogathatta.⁵⁸

A föld bizonyos pontjain található természeti erőforrásokért vívott harcban pedig nemcsak a nagyhatalmak, hanem minden ország érdekelt és kialakítja a maga stratégiáját a rá jellemző külső (lehetőségek és veszélyek) és belső (erősségek és gyengeségek) tényezők alapján. Irak a Mashrek szubkomplexum tagjaként geopolitikai pillérként van jelen Eurázsia peremvidékén.

A geopolitikát és a geostratégiát szembetűnő kölcsönös viszonyuk ellenére jellegük alapján egymástól világosan el kell különíteni. Az utóbbi tartalmaz egy cselekvési tervet is, és általában olyan katonai célkitűzésekkel kapcsolatban használjuk, amelyek nagyobb területre, akár világméretekben érvényesek⁵⁹ (egyszerűbben fogalmazva katonapolitikai folyamatok földhöz való kötésének tudománya). Az 1916-ban Franciaország és Nagy-Britannia között titokban kötött Sykes–Picot-egyezmény vagy Sykes–Picot–Szazanov-egyezmény geostratégiai lépése nagy trauma volt a közel-keleti népeknek. Az Orosz Birodalom beleegyezésével felosztották egymás között az összeomlás szélén álló Oszmán Birodalom egy részét. Az államhatárok brit és francia érdekek és döntések alapján alakultak ki. Nem tükrözték a törzsi alapon szerveződött vallási, kulturális és etnikai megosztottságot, és a lakosság azóta sem tud azonosulni a kerettel, amit rájuk kényszerítettek⁶⁰. A lakosság kötődése is egészen más az államok vezetőihez, mint amit mi Európában megszoktunk. Az irakiak számára mindennél fontosabb a lojalitás a közös múltban gyökerező törzsszövetséghez és az ummához, ami a „hívők közösségét” jelenti.

Az alábbiakban megvizsgálom először a nagy geostratégiai játékosokat, majd az eurázsiai földrész irányába fordulva a gondolatokat végül Irak helyzetének vizsgálata céljából gyűjtöm össze.

2.1.1. Az USA globális geostratégiája

Az USA olyan nagyhatalommá nőtte ki magát, amelynek befolyása a világon bárhová elér, és érvényesíteni tudja akaratát. A világon a legnagyobb erőösszevonást tudhatja magáénak, mind gazdasági, mind katonai értelemben még mindig, annak ellenére, hogy fölénye gyengül. Politikai életképességének, ideológiai rugalmasságának, gazdasági dinamizmusának

⁵⁸ Csicsmann, 2018.

⁵⁹ Mező Ferenc, 2006. 102-103.

⁶⁰ George Friedman, 2014.

köszönheti gyors felemelkedését.⁶¹ A világban a hatalmát egy olyan globális rendszeren keresztül gyakorolja, amely az amerikai tapasztalat alapján jött létre és fő jellemzője a plurális jellege. Mindez abból fakad, hogy a mostani amerikaiak a világ különböző részeiről érkeztek bevándorlóként, emiatt együtt kezdtek újat építeni. Mindez csak a közösségi érdekek szem előtt tartásával volt lehetséges. Az amerikaiak jóléte és biztonságának kiépítése céljából ki kellett alakítani azokat a működőképes rendszereket, amelyek fő jellemzői a szabadság, demokrácia és a versenyző gazdasági szereplők.⁶² Geostratégiai szempontból számára kulcsfontosságú az Euráziával kialakított jó kapcsolat.

2.1.2. Oroszország regionális geostratégiája

Euráziában a másik fontos szereplő az Oroszországi Föderáció, amely a saját befolyási övezetében kész és képes megvédeni érdekeit regionális nagyhatalmi szerepkörben⁶³, de hosszabb távon egyre inkább globális hatalmi tényezővé szeretne válni, amelyhez folyamatos átalakuláson megy keresztül mind társadalmi, szociális, politikai és gazdasági szempontból. Legfőbb geopolitikai jellemzője az ország területi nagysága és szellemi-kulturális és területi, politikai egysége, valamint kereskedelmi összetartozása. "Oroszország nem olyan frissiben és gyorsan összerakott föderáció, mint az észak-amerikai államok. Oroszország élő, szellemileg és történelmileg kialakult organizmus, amely minden felosztási kísérlet ellenére minden összeomlásból újjászületett szellemi életmódjának titokzatos, ősi ereje által"⁶⁴, bár jelenleg is megpróbálja a 2022 februárjában Ukrajna ellen indított háború, amelynek kimenetele egyelőre nyitott.

2.1.3. Eurázsia kulcsfontosságú szerepe

A globális elsőség alapja az egész eurázsiai kontinens feletti uralom, hiszen a világ lakosságának mintegy 75%-a él Euráziában. Itt összpontosul a világ anyagi javainak nagy része, és ez a kontinens termeli meg a világ bruttó nemzeti össztermékének kb. 60%-át. A világ ismert energiakészletének kb. háromnegyede is itt található, valamint a világ erőteljes politikát folytató, dinamikus államainak többsége is. Itt található a világ két legnagyobb 1,3 milliárd fölötti lakossággal bíró országa: Kína és India, a hat legnagyobb gazdaság (Kína, Japán, India, Németország, Egyesült Királyság, Franciaország) és az öt legnagyobb fegyvervásárló állam

⁶¹ Zbigniew Brzezinski, 1999. 271.

⁶² Zbigniew Brzezinski, 1999. 44.

⁶³ Resperger István, Dr. – Kaiser Ferenc, Dr. – Háber Péter, 2015. 29.

⁶⁴ Ljubov, Siselina, 2004. 23.

(Oroszország, Franciaország, Németország, Kína, Egyesült Királyság.⁶⁵ Az „Eurázsiai sakktábla” alapvetően négy övezetre bontható: Eurázsia nyugati részeként Európa jelentős gazdasági és politikai hatalmat képvisel Franciaországgal és Németországgal, amelyek aktív geostratégiai játékosok⁶⁶. Eurázsia keleti része, Ázsia a gazdasági növekedés létfontosságú központja, Japánnal. Eurázsia déli részéhez, peremvidékéhez vagy perifériájához tartozik Azerbajdzsán, Törökország, Irak, Irán és távolabb Dél-Korea, mint geopolitikai pillérek. Végül Eurázsia középső része az Oroszországi Föderációval, Közép-Ázsiával és Mongóliával egy kulcsövezet, amelyre Harold Mackinder⁶⁷ híres mondása is vonatkozik a „szívtájék-elmélet”-ről: *„Aki Kelet-Európát uralja, uralja a Szívtájékot, aki a Szívtájékot uralja, uralja a Világ-szigetet is, aki uralja a Világ-szigetet, uralja a világot.”*⁶⁸

Sir Halford Mackinder's Heartland Theory

2. ábra – „Szívtájék” és peremvidék Mackinder alapján

Az USA mint globális nagyhatalom, nemzetközi elsőséget élvez és közvetlen hatalmi pozíciót foglal el az eurázsiai kontinens három perifériáján, a peremvidéken, ahonnan erőteljes befolyást gyakorol az eurázsiai „Szívtájék” államaira is.⁶⁹ Amerika számára nagyon fontos az eurázsiai jelenlét. Emiatt szükséges beazonosítani azokat a geopolitikai pilléreket, amelyek védelméről gondoskodnia kell.⁷⁰ Eurázsia túl nagy, túlságosan népes, kulturálisan nagyon sokszínű,

⁶⁵ Zbigniew Brzezinski, 1999. 45.

⁶⁶ Geostratégiai játékos az az állam, amely rendelkezik a kellő erővel és nemzeti akarattal ahhoz, hogy hatalmát és befolyását határain túl felhasználja az éppen adott geopolitikai helyzet - Amerika érdekeit is befolyásoló mértékű - megváltoztatására. Az ilyen államnak megvan a képessége és/vagy hajlandósága a geopolitikai rugalmasságra. Sokféle okból – legyen az a nemzeti nagyság iránti vágy, ideológiai ösztönzés, vallási messianizmus, gazdasági gyarapodás – egyes államok annak lehetőségét keresik, hogy regionális uralomra vagy globális szerepre tegyenek szert. Forrás: Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla, 57.

⁶⁷ Harold Mackinder: Az angolszász geopolitikai iskola és geopolitikai gondolkodás egyik megalapítója és meghatározó egyénisége.

⁶⁸ Zbigniew Brzezinski, 1999. 54.

⁶⁹ Zbigniew Brzezinski, 1999. 55.

⁷⁰ Zbigniew Brzezinski, 1999. 58.

komoly történelmi múlttal rendelkező kis államokból áll, ezért nem hódol be még a globális nagyhatalommal bíró USA előtt sem.

2.2. Irak, mint Eurázsia egyik geopolitikai pillére

Irak fontossága geopolitikai pillérként stratégiai elhelyezkedéséből, illetve abból fakad, hogy kiszolgáltatott helyzete hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére.⁷¹ A geopolitikai pilléreket leggyakrabban földrajzi elhelyezkedésük határozza meg – egyes esetekben azért különleges a helyzetük, mert rajtuk keresztül lehet eljutni valamilyen fontos területre vagy lehet megszerezni valamilyen fontos erőforrást.⁷² Irak Eurázsia közepén három regionális hatalom: Irán, Szaúd-Arábia és Törökország szomszédságában helyezkedik el, amelyek erőteljes hatást fejtenek ki az iraki lakosság velük szimpatizáns csoportjaira. Az iszlámon belül a perzsa állam a világ síita kisebbségének vezetője, míg Szaúd-Arábia a szunnita többség élén áll. Irán Kínával, Oroszországgal és a "harmadik világgal" épített ki kapcsolatokat a szaúdiak az USA-val és a nyugati világgal fejlesztik gazdasági összeköttetéseiket. Irán a síizmus központjaként annak ellenére Törökország felé nyit, hogy az a szunnita kalifátus központja. Az, hogy Irán Ankara számára a szárazföldi kapu a belső-ázsiai Török Köztársaságok felé, Isztambul pedig a perzsa állam összekötője a nyugat irányába, jelzi, hogy a gazdasági érdekek mennyivel többet nyomnak a latba még a vallási különbözöségnél is. A többmilliós kurd kisebbség Iránban és Törökországban is komoly gondokat okoz. Mindkét országnak fontos, hogy Irak egyben maradjon az erősödő kurd autonómia törekvések és az időszakonként fellángoló függetlenedési vágyak ellenére. Irán és Törökország abban érdekelt, hogy a kurdok gazdaságilag se erősödjének.⁷³ Az amerikai adminisztrációnak ugyan 2003-ig nem sikerült felhasználni a kurdokat, de ekkortól a kurd pesmergák⁷⁴ adtak jelentős segítséget az amerikai erőknél és később az IÁ visszaszorításában is. Az Észak-Irakban is élő negyvenmilliós nép 2017 szeptemberében került történelme során legközelebb az önálló államisághoz, amikor Irak kurdok lakta területein eredményes függetlenségi népszavazást tartottak. Az iraki kurdok az autonómia két és fél évtizede alatt olyan közigazgatást építettek ki, amely már az államiság jellemzőivel is bírt, a KRK irányításával. Folyamatos területvédelmi tevékenységet folytatnak

⁷¹ Szilágyi István, 2019, 65., Brzezinski, 1999, 57

⁷² Brzezinski szerint geopolitikai pillérnek azok az államok nevezhetők, amelyek jelentősége nem hatalmukból vagy becsvágyukból fakad, hanem stratégiai elhelyezkedésükből, illetve abból, hogy esetlegesen kiszolgáltatott helyzetük hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére. Forrás: Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla, 57.

⁷³ Csicsmann László, 2018. 47.

⁷⁴ A Pesmerga a Kurdisztáni Autonóm Régió hadserege, a Kurd Demokrata Párt és a Kurdisztáni Hazafias Unió Pártjának katonái. A szó azt jelenti kurdul: „akik bátran szembenéznek a halállal”. Forrás: <https://honvedelem.hu/hirek/kulfoldi-hirek/kik-harcolnak-sziriban-es-irakban.html>

és megpróbálják kiterjeszteni az ellenőrzésüket olyan területekre, amelyek saját történelmük szempontjából kurd területek voltak, ezzel újabb konfliktust generálva. A török rendvédelmi erők nagy számban jelen vannak az iraki kurd autonómia területén, műveleteket hajtanak végre a kurdok ellen, hogy lerombolják a kurd felszabadító szervezet, a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) helyi bázisait, akik szintén gyakran intéznek támadásokat a török erők ellen.⁷⁵ Mind a nagyhatalmak, mind az itt élő népek részesedni szeretnének a régió nyújtotta előnyökből.

Az ország határain belüli biztonsági helyzetre is hatással van, hogy a hatalmas földgáz mezőkön kívül a világ kőolaj tartalékának 65%-a is itt található.⁷⁶ Irak mégsem profitál ezekből az előnyökből, sőt az államadósság rohamosan emelkedik. Irak gazdasági növekedésének mértékét alapjaiban határozza meg a globális kőolajár aktuális helyzete. A visszaesés olyan mértékű volt, hogy az exportbevételek annak ellenére is elmaradtak a 2014-es értéktől, hogy 2015-ben az ország olajkitermelése növekedett.⁷⁷ A terroristák elleni műveletek során jelentős területek váltak lakhatatlanná. A folyamatos háborús helyzet miatt a katonai kiadások egyre emelkednek. Reformok bevezetésére lenne szükség, de ezt nehezíti az említett gazdasági diverzifikálatlanság, a szociális gondok, az etnikai-felekezeti szembenállás és széttagoltság, valamint az iraki politikai berendezkedés jellegéből adódó belpolitikai patthelyzet.

Legfontosabb gazdasági mutatók	2014	2015 (becslés)	2016 (előrejelzés)	2017 (előrejelzés)
A nemzeti össztermék (GDP) változása reálértéken (%)	-2,1	2,4	7,2	4,7
Infláció (%)	2,2	1,4	2,0	2,0
Államháztartási hiány (a GDP százalékában)	5,6	14,5	20,0	14,2

2. táblázat – Legfontosabb gazdasági mutatók alakulása Irakban,

Készítette: Etl Alex és Pénzváltó Nikolett⁷⁸

Az Irakban zajló folyamatokat a környező országokkal való függőségi viszonyok tükrében a katonai, környezeti, politikai, gazdasági és társadalmi szempontok alapján levont következtetéseket igyekszem rendszerbe foglalni SWOT analízis segítségével.

⁷⁵ Egeresi Zoltán: Török hadjárat Irakban és Szíriában, 2022. május

⁷⁶ Juhász Krisztina: Biztonságpolitika a 21. században, 1.

⁷⁷ Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban, 10.

⁷⁸ Az adatok forrása: Iraq's Economic Outlook – Spring 2016, The World Bank [2016. 09. 22.], <http://pubdocs.worldbank.org/en/877101460208803340/Iraq-MEM.pdf>

Irak helyzetelemzése	
Erősségek	Gyengeségek
Politikai reformtörekvések vannak, a 2022 októberétől hatalmon levő kormány ideje alatt a korábbiakhoz képest viszonylagos nyugalom jellemzik az országot.	Az ország vezetésében nagymértékű a korrupció, ami a politikai élet és a rendvédelmi szektor minden szintjét áthatja (Transparency International 2015-ös értékelése alapján Irak a 168 vizsgált ország közül a 161. helyen állt). ⁷⁹ Azóta a korrupció szintje csökkent, de még mindig nagyon jelentős (ld. 5. fejezet).
Az iraki nép elsődleges identitás alapján adja le szavazatát, elsősorban az számít, hogy síita, szunnita vagy kurd-e valaki, nincs igazi nemzeti öntudat.	Államadósság növekedése, túlköltekezés (3 fő oka: katonai kiadások emelkedése, pontatlan adatokkal való számolás a költségvetésben a kőolajra vonatkozóan, háború az elmúlt időszakban).
Kőolaj kitermelés növekedése jellemző.	Világbank 1,2 milliárd dolláros kölcsöne + IMF 5,34 milliárd dolláros hitelcsomagja a túlköltekezés miatt.
A jövőben nem kell számolni kurd autonóm törekvésekkel, mert az iraki síita Népi Mozgalmi Erők ernyőszervezet és Törökország várhatóan ezt nem fogja engedni.	Diverzifikálatlan gazdasági struktúra, kőolajexporttól való függőség.
	Strukturális akadályok a politikai rendszerben, pártok és állami intézmények kölcsönösen függővé váltak, feszültségek okozta válság, a politikai elit nem próbálja megreformálni a rendszert.

⁷⁹ Martin Chulov: 2016.

	Elavult adatok a lakosság helyzetének mérésére vonatkozóan (háborús viszonyok miatt nem volt lehetőség felmérésre).
	Szegénységi és munkanélküliségi ráta emelkedése.
	Fiatalok kilátástalan helyzete (milíciákhoz csatlakoznak vagy emigrálnak). Nincs kormányzati stratégia a fiatalok helyzetének orvoslására.
	Miniszteri tisztségekbe pártemberek kerülnek, akik a legjelentéktelenebb kérdésekben is saját pártjuk utasításait követik (szakmaiság hiánya).
Lehetőségek	Veszélyek
Legalább az alkotmány szerinti szándék arra vonatkozóan, hogy a vezetésben az etnikai/vallási csoportok álláspontja képviseltetve legyen.	Még mindig jelen van az Iszlám Állam, ha csak töredéke is a korábbi szervezettségnek, mégis veszélyt jelent a kiújulás lehetősége.
Külső hatalmak (Irán és Törökország) összetartó ereje, amelyek számára Irak felbomlása egyben jelentős veszélyforrás is (Törökország számára mindenekelőtt egy önálló kurd állam létrejötte miatt, míg Irán számára a kurd függetlenedési törekvések mellett a síita befolyás gyengülésének veszélye okán).	A „közös ellenség” eltűnését követően az országon belüli társadalmi feszültségek újult erővel törhetnek a felszínre. Az IÁ előtt, közben és utána is meg voltak és lesznek a megoldatlan kérdések, a feszültség jelenleg is nagyon nagy a vallásfelekezeti ellentétek miatt.
Léteznek az Iraki Biztonsági Erők, bár csak külső segítséggel voltak képesek a 2014 nyarán elszenvedett veszteségek pótlására és az akkori pánikhangulat leküzdésére.	Status quo fenntartása, a külsőleg támogatott gazdasági és politikai reformok bevezetésének való ellenállás, mondván „az energiabiztonság a rezsim stabilitásán nyugszik”.
Az Iszlám Állam fenyegetésének csökkenése a katonai kiadások csökkentéséhez vezethetnek. Újra kell	A kőolaj árának globális szintű csökkenése.

szervezni a haderőt, a jelenlegi eszközpark nem megfelelő.	
Vannak pesmergák, bár önmagában nem biztosítanak valóságos védelmet.	Irak továbbra is globális és regionális geopolitikai rivalizálás színtere (Irán, Törökország).

3. táblázat – Irak SWOT analízise (saját szerkesztés)

Irak biztonsági helyzetét vizsgálva nem lenne figyelmen kívül hagyható a biztonsági stratégiája sem, de egyelőre ilyen nem készült, csak workshopok zajlanak a stratégia megalkotásával kapcsolatban. Biztonsági stratégiára vonatkozó javaslatot 2012-2024 közötti időtartamra tettek, amelyben már az új típusú biztonsági kihívások és fenyegetések is megjelenének. A biztonság kiszélesített értelmezésére, valamint a biztonsági és védelmi intézményrendszer összehangolására is tettek kísérletet. A védelem és biztonsági kérdések vizsgálatához jelenleg csak a fehér könyv áll rendelkezésre, a biztonsági kérdéskör a nemzeti stratégiában kerül említésre, első sorban bizonyos (pl. mint a belső menekültek) kérdéskörökhöz kapcsolódóan.

2.3. Részkövetkeztetések

Irak a geostratégiai kulcsfontosságú területen, Európa, Ázsia és Afrika határvidékén jelenleg Eurázsia közepén, 4000 éves múlttal, a civilizáció kezdete óta fennáll. A mai Irak jelenében benne van a múltja, a jövője pedig a különböző érdekcsoportok geopolitikai csatározásainak eredményeképpen fog alakulni. Az USA érdekelt a megfelelő kapcsolat ápolásában Irakkal, bár egyre kevésbé van ott jelen. Ez lehetőséget adhat az Európai Unió erőteljesebb részvételére. Ha Európa közel-keleti térséghez való viszonyát nézzük, azt láthatjuk, hogy a humán biztonsági fenyegetésekre nehezen találja a megfelelő reakciót, pedig ha a dzsihadista terrorizmus Európában tovább erősödik, ez nélkülözhetetlen lesz.⁸⁰ Az USA térségbeli „kivonulása” elvileg elősegíthetné, hogy az Európai Unió a 21. század második évtizedében bővítse mozgásterét a Közel-Keleten. Az EU azonban minden ez irányú törekvése ellenére nem tudja lényegileg befolyásolni a térségbeli politikai-hatalmi viszonyokat, nem képes konfliktuskezelőként fellépni. Jellemző az EU biztonsági gyengesége, a védelmi kiadások elégtelensége, a „gyakorolt” katonai képességek hiánya és a migrációs kihívás nem megfelelő kezelése. Mindezeket az európai kormányoknak az eddigieknél hatékonyabban kellene kezelniük.⁸¹ A migrációs politika szempontjából Magyarország és az EU teljesen különböző pályákon

⁸⁰ Andrew A. Michta, 2017. 1.

⁸¹ Remek Éva, 2017. 24.

haladnak, bár sokan fűznek reményeket Magyarország EU soros elnökségéhez, amely 2024 december 31-ig tart az eutrióban. Az EU eddig hangsúlyozta az Európába érkező bevándorlók integrációjának fontosságát, míg Magyarország az életkörülmények javítását azokban az országokban támogatja, ahonnan a bevándorlók származnak.⁸² Az elkövetkező időszakban talán nyit az EU a magyar álláspont felé.

A környező geostratégiai játékosok ütközőzónájaként Irak mostanra komoly politikai eredetű problémákkal küzd, de ennek hatása a társadalmi, gazdasági és katonai szférába is továbbgyűrűzött. Irak erősségeit és lehetőségeit egyelőre nem sikerült a lakosság javára fordítani ezért a lakosság azon része, akinek lehetősége nyílik, fontolgatja, hogy máshol kezd új életet.

⁸² Fischl, 2019, 261.

3. RÉGMÚLT, ETNIKAI, VALLÁSI, KULTURÁLIS HÁTTÉR

3.1. A civilizáció kezdete és a pogány kultuszok

Krisztus előtt már a IV. évezredtől a Tigris és az Eufrátesz folyók között jelent meg az emberiség történetének első civilizációja a sumérokkal, akik lehetséges, hogy dravida eredetűek voltak.⁸³ Az ekkor kedvező éghajlati viszonyok és a termelő-állattartó életmódra való áttérés eredményeképpen kialakultak az első városállamok, köztük Ur volt a legismertebb, ahol a bibliai Ábrahám született. A letelepedett, városlakó népességre eleinte a pogány vallásos élet volt jellemző. A sumereket az akkádok, az asszírok, majd a babiloniak követték. Az i. e. XVIII. században Hammurápi egész Mezopotámia uralkodója lett, és Babilont tette meg fővárosává. Területileg az északi részt Aram Naharayim-nak nevezték.⁸⁴ Naharaim az Eufrátesz és a Tigris folyók felső folyását foglalta el, a Közel-Kelet termékeny félholdjának közepén. A két folyam közötti Arám olyan vidék volt, ahol a sémi nyelvek észak-nyugati ágát képviselő arámi nyelvet beszéltek.⁸⁵ Arámi volt az Újszövetség korának, Jézusnak és az apostoloknak is a nyelve. Az arámi nyelv és írás, amely egyszerűbb és gyorsabb volt az ékírásnál, széles körben elterjedt.⁸⁶ A Biblia lapjain az őstörténetben Héber és Arám rokonok, mindketten Sém leszármazottai. Sém fia Arám, dedunokája pedig Héber volt. Az arámok tehát a sémi népek családjához tartoznak, s közeli rokonai az izráelieknek. A Biblia úgy fogalmaz, az izráeliek őse bolyongó arámi volt.⁸⁷ A legjelentősebb arámi állam, Damaszkusz i. e. 732-ben vált Assíria tartományává. Az arámiakkal rokon, Dél-Mezopotámiában élt ókori nép a kháldeus, amely Krisztus előtt 1000 körül nyomult be Sumer egykori területére.⁸⁸ A Közel-Keletre alapvetően két kultúrkör volt jellemző. A terület nyugati fele a Boszporusz vidékétől egészen a Nílus deltáig a Római Birodalom, amelynek örökségét a Keletrómai (Bizánci) Birodalom vitte tovább. A keleti részek először görög fennhatóság alatt voltak, majd később itt erősödött meg a Perzsa Birodalom i. e. 550-tól.⁸⁹

Az indoeurópai perzsák (és médek) az i. e. II. évezred végén érkeztek Irán jelenlegi területére. A Perzsa Birodalmat az akhaimenida uralkodóház első tagja, Nagy Kúrosz hozta létre. Az ókori Mezopotámia középső és déli része is a korai keresztény századokban került perzsa uralom alá

⁸³ Komoróczy Géza: Mezopotámia története az őskortól..., Percy S.P. Handcock: Mesopotamian Archaeology 1912., Arnold J. Toynbee: Válogatott tanulmányok, 1971., Norbert Elias: A civilizáció folyamata, 1987. Gordon V. Childe: A civilizáció bölcsője, 1959., Magyar Larousse III, 1994, 948.

⁸⁴ B. Lewis, 1995, 22.

⁸⁵ Dobos Károly Dániel 2013., Larousse I., 1991, 144.

⁸⁶ Dobos Károly Dániel 2013., Larousse I., 1991, 144.

⁸⁷ 5. Mózes 26. 6.

⁸⁸ Concise Encyclopedia of Arabic Civilization. Djambatan-Amsterdam, 1959. 911., Sípós Erzsébet 2020., Larousse II., 1992, 318.

⁸⁹ B. Lewis, 1995, 21.

Ctesiphon birodalmi központtal, amely nem messze feküdt a mai Bagdadtól. Az ősi perzsa mitológiában, amelyet Zoroaszter rendszerezett és helyezett új megvilágításba és ezért Zoroasztrizmusnak hívtak, a szélnek és az esőnek külön istensége volt. Legfontosabb Váju a szélisten, aki a felhőkkel az éltető vizet hozza, és Tistrja az esőisten, aki a szárazság démonával, Apaosával állandó kozmikus harcot vív. Váju a lovak sokasága vontatta kocsin száguldozik. Útját vörös fények (például pirkadat, naplemente) és villámok kísérik. Hatalmát a teremtető isten (Ahura Mazda) és a gonosz istene (Angra Mainhu) is elismeri.⁹⁰

A nomád arabok i. e. I. évezred elejétől telepedtek le Arábiába, amikor a teve háziasítása lehetővé tette a sivatagok belsejébe való behatolást. A mostani Irak és Szíria területén éltek arab törzsek már a késő-asszír és babiloni kor óta.⁹¹ Az arab istenségek központi szentélyei köré a nagy, országos vásárok és búcsúk alkalmával a legtávolabbi vidékről is odasereglettek a vándorló törzsek, de a pogány szertartásoknál is fontosabb volt a törzsi értékek megőrzése.⁹² Az óarab vallásban jelentős szerepe volt a csillagoknak, a Vénuszt egyes források szerint al-Uzza néven imádták. Al-Uzzát a nabateusok is tisztelték Bosztrában és Irámban, és ő volt a kurajs törzs védőszentje is. E törzsnek a későbbiek folyamán azért lesz fontos szerepe, mert innét származik Mohamed is, s nagyon látványos, ahogy az általa kiépített iszlám a korábbi pogány rítusokból nő ki. A pogány vallásos élet leginkább a letelepedett, városlakó népességre volt jellemző. A városokban voltak az arab istenségek központi szentélyei, amelyek köré a nagy, országos vásárok és búcsúk alkalmával a legtávolabbi vidékről is odasereglettek a vándorló törzsek. A legkiemelkedőbb ilyen szentélynek tekintették Mekka városában a mai napig is tisztelt Kábát, amely a korai idők arab pogányságának a legfontosabb központja volt. Még a pogány szertartásoknál is fontosabb volt viszont, hogy a szabad születésű beduin arab a becsület megőrzését mindenek fölé helyezte. A törzsi értékek tisztelete fontosabbá vált számára, mint a hit a természetfeletti jelenségekben, és az ezzel összefüggő kultuszok. Maguk az istenek sem a hit és erkölcs bálványyszerű megtestesülései voltak, hanem az ősi szokásokon alapultak, amelyek követése az arabok szemében a legszentebb hitvallás volt.

3.2. Kereszténység az iszlám előtt

Tekintve, hogy a palesztinai zsidóság nem mutatott befogadókészséget a keresztény hitre, a közeli Jordánon túli régiók lakossága vált a küldetés elsődleges célpontjává, ahol már az 1.

⁹⁰ Mészáros, 2006, 1241.

⁹¹ Larousse I., 1991, 140.

⁹² Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert Mohamed az így kialakult törzsi összetartozás miatt tudta az i.sz. 7. századtól az iszlámot az arab népen keresztül elterjeszteni, hiszen a törzsön belüli összetartozás és egymás védelme, támogatása még az igazságnál is fontosabb volt.

századokban termékeny talajra talált. A misszióknak kedvezett, hogy a Római Birodalomban Antiochia egyedülálló autonómiát élvezett, amelynek köszönhetően a hittérítőkkel szemben nem érvényesítettek a birodalom más részén érvényben lévő büntető intézkedéseket. Így válhatott a térség az 1. századokban a keresztény gondolkodás és filozófia legjelentősebb központjává.⁹³

Mezopotámia őslakosai az első és a 3. században tértek át a kereszténységre. A pogány istenek templomai egyre inkább elnéptelenedtek. Jézus tanításai következtében először Júdeában, majd a tanítványai munkásságának köszönhetően a Közel-Keleten a zsidóság nagy részénél, de Pál apostol missziói útjai révén a pogányok között is elterjedtek azok a tanítások, amelyeket Isten kinyilatkoztatásának tekintettek. Az 1. századtól kezdve, az apostoli kor után létrejöttek az ókeresztény egyházak.

Mezopotámia a keleti kereszténység bölcsője, innen terjedtek el a szertartások India, Közép-Ázsia és Kína irányába.⁹⁴ Az általánosan ismert hagyomány szerint Felső-Mezopotámiában és Mezopotámia déli részén, illetve az Eufrátesz keleti partján, ahol a Pártus Birodalom is fennállt (Kr.e. 247 - Kr.u. 224.) a Tigristől a méd és a perzsa területekig a kereszténység Szent Tamás, de különösen az ő tanítványai, Addai és Mária⁹⁵ szónoklatainak köszönhetően az 1. században terjedt el.⁹⁶ A terjedésben azok az utak is nagy szerepet játszottak, amelyek a Földközi tenger partjáról vagy Damaszkuszból indultak Aleppón át Edesszába majd Niszibiszbe a Pártus Birodalom felé fordulva, vagy északon Anatóliába, délen pedig Ninivébe és Szeleukida-Ktésziphónba majd Babilonba. A hadseregeken kívül ezeket az utakat használták a kereskedők és az evangélium hirdetői is.⁹⁷ A kutatók úgy vélik, hogy a keleti egyházak s így a mezopotámiai keresztény közösségek politikai és földrajzi okokból a kezdetekről megtartották függetlenségüket: sem Róma sem Konstantinápoly alárendelésébe nem tartoztak, mégis kapcsolatban álltak a nagy apostoli egyházakkal: Antiokhiával, Jeruzsálemmel, Alexandriával, Konstantinápolyval és Rómával.⁹⁸

Ezek az alapok alakult ki a két legjelentősebb és legősibb iraki keresztény közösség az asszír keleti és a káld katolikus. Az előbbi élén III. Mar Gewargis, az utóbbi élén I. Louis Raphael Sako pátriárka áll. A teljes nevén Apostoli Katolikus Asszír Keleti Egyház kapcsolódik

⁹³ Kóré András, 2018, 66.

⁹⁴ Kis-Benedek József, 2018, 218.

⁹⁵ Addai és Mária Krisztus 72 tanítványai közül valók voltak, később misszionáriusok és egyházalapítók lettek. Szír-arám nyelvű elbeszélésgyűjteményük beszámol egy saját liturgiával rendelkező szervezett közösség létezéséről (Filoni 2019, 22.)

⁹⁶ Filoni, 2019, 19.

⁹⁷ Filoni, 2019, 20.

⁹⁸ Filoni, 2019, 21.

legszorosabban a mai iraki területekhez történetiség szempontjából. Kezdetre a hagyományok szerint az egyház alapítójáig, Szent Tamás apostolig nyúlik vissza. 431-es efezusi zsinatot követően teológiailag elkülönült az egyetemes egyháztól Nesztoriosz konstantinápolyi pátriárka hatására. A Káld Katolikus Egyház az Asszír Keleti Egyháztól fakad. Története a 16. század közepén indult, amikor Johanna Szulaka frissen választott pátriárka Rómába utazott, ahol 1553. február 20-án III. Gyula pápától palliumot kapott, és ezzel kinevezték moszuli pátriárkának.⁹⁹ A két legnépesebb egyházon kívül Irakban még az antiochiai ortodox egyház, a szír jakobita, a szír katolikus és az örmény apostoli ortodox egyház is jelen van.¹⁰⁰

3.3 Az iszlám kezdete és terjeszkedése

Mohamed (Muḥammad ibn ‘Abdallāh ibn ‘Abd al-Muṭṭalib ibn Hāšim ibn ‘Abd Manāf al-Qurašī) az iszlám megalapítója, akit fiatal kora óta érdekelt a vallás, s egy jóslat alapján hitte, hogy ő lesz a várva várt új próféta. Ahogy a nevében is látszik, a kurajs törzsből származik, akik őrizték a Kába kulcsát, amely az iszlám szent helye Mekkában. A Nagy Mecset közepén levő építmény DK-i sarkába másfél méter magasan van beépítve az imádat tárgya, a Fekete Kő, amely eredetileg meteoritdarab lehetett.¹⁰¹

Mohamed szellemi vezetőként Mekkában 13 év alatt 150 embert térített át a saját vallására. A mekkai időszakra vallásos érzület, Istenre hagyatkozó világszemlélet volt jellemző, ahol a vallásos cselekedetek idejét és mértékét még semmiféle előírás nem szabályozta. A hívő közösség sem határolódott el az őt körülvevő világtól. Amikor édesapját majd édesanyját követően legutóbbi nevelője és védelmezője, nagybátyja, Abu Tálib¹⁰² is meghalt, menekülnie kellett. Mekkától északra az egymással harcban álló és maguknak döntőbírókat kereső arab és zsidó törzsek elismerték erkölcsi tekintélyét. Híveivel 622-ben Mekkából Medinába vándorolt, megkezdte az iszlám terjesztését, ami lendületet vett.¹⁰³ Az esemény fontosságát jelöli, hogy ez az iszlám naptár kezdete is egyben. A vándorlás filozófiája ettől a ponttól fontos minden muzulmán számára. Allah ügyének terjesztése vándorlás által az egyik legerényesebb cselekedet.¹⁰⁴ „*A migráció volt az iszlám sikerének a kezdete, a politikai iszlám kezdete*” – hangzik el az M1 interjújában is Bill Warner amerikai iszlámkutatóval, a fizika és matematika

⁹⁹ Wagner – Zelei, 2019.

¹⁰⁰ Ujházi, 2015.

¹⁰¹ Akadémiai Kislexikon, 1979, 878., <https://crbobs.hu/meteoritok/meteorit-kilexikon/>

¹⁰² Korán, Iszhák 115.

¹⁰³ Magyar Larousse II., 1992, 649.

¹⁰⁴ Korán, 2:218 „Akik hisznek és elvégzik a hidzsrát, és harcra szállnak Allah útján, azok reménykedhetnek Allah könyörületében. Allah megbocsátó és könyörületes.” (<https://www.politikai-islam.hu/video-bill-warner-a-migracio-volt-az-islam-sikerenek-a-kezdet/>), Maróth Miklós előadása, 2018.

tudományok doktorával 2015. október 30-án. Mohamed tehát honfitársainak és rokonságának gúnyolódása elől az északabbra fekvő Jathrib városába menekült, amelynek népessége vallási hangulatok átvételére fogékonyabbnak tűnt, s mivel a nép nagyobb része zsidó volt, kevésbé idegenszerűnek érezte Mohamed történeteit. Jathrib később Medina „a (próféta) városa” lett. Igehirdetése és térítő tevékenysége új irányba mutatott: a társadalmi közösség élharcosává, hódítójává, államférfijává és szervezőjévé lett, az iszlám pedig intézményesült. Mohamed a medinai tíz év leforgása alatt Arábia királyává vált.¹⁰⁵ Medinában az egymással szolidáris és erősen összetartó ottani törzsekkel találkozott, tehát vallási alapon szervezte meg a közösséget, s a törzsi társadalomban szokásos jogokat és kötelezettségeket rótt rá. A törzs nemcsak vallási közösséggé, de politikai egységgé is vált, amelynek központi eleme volt a szabályok követése. Ebben gyökerezik, hogy az iszlám politikai ideológia is, nem csak vallás¹⁰⁶. „A nemrég még alázatosan szenvedő Mohamed, aki a mekkai patrícusoktól kigúnyolt híveinek kicsiny csoportját a szenvedésben való kitartásra buzdította, most harci cselekményeket szervez, aki a vagyont és a gazdagságot megvetette, most a hadizsákmányban való részesedést szabályozza, örökösödési és tulajdonjogi törvényeket hoz.”¹⁰⁷

Mohamed fellépése és az iszlám megjelenése robbanásszerű változásokat hozott a régióban. Egyiptom, Palesztina és Szíria meghódítása után a próféta halálát (632) követő évtizedekben a Bizánci Birodalom felét és a Perzsa Birodalmat is beolvasztották a kalifátusba. A 630-as években megindult hódítások idején Arábia népessége (a hódító arabok csekély számát nem számítva) 16.8 millió lehetett.¹⁰⁸

Az iszlám hódítást megkönnyítette, hogy a bizánciak és a keleti egyházak között viták¹⁰⁹ voltak a tanítást illetően, amelyek politikai és katonai szintre emelkedtek, s így a korabeli kereszténység alapjaiban meggyengült. Az Omajjádok (661-750) majd az Abbászidák (750-

¹⁰⁵ Incze, 2018, 25. perctől

¹⁰⁶ Maróth Miklós előadása, 2018.

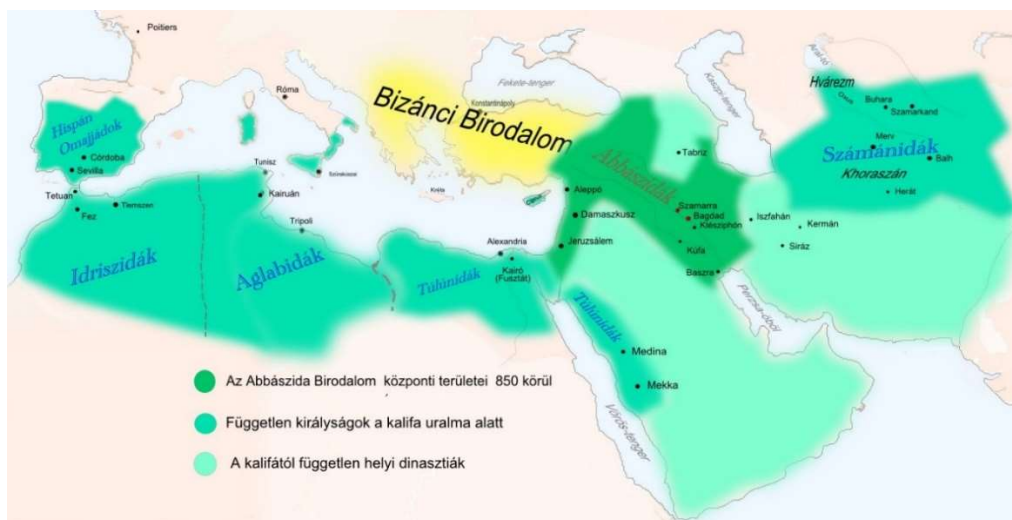
¹⁰⁷ Goldziher, 1997, 4., B. Lewis 53.

¹⁰⁸ <https://docplayer.hu/164184899-A-vigilia-beszegelgetese.html>

¹⁰⁹ Az 5–6. század egyháztörténetének egyik legérdekesebb időszaka, mivel az ekkor kialakuló monofizita eszmék egyre nagyobb teret hódítottak a kora bizánci állam területein. A krisztológiai kérdésekben kialakult viták jelezték Róma és Alexandria, illetve Konstantinápoly és Antiochia versengését az egyházi hegemonia érdekében. A legfontosabb kérdés Krisztus isteni és emberi természetének viszonyára vonatkozott. A racionálisabb irányzatot képviselő antiochiai iskola szerint a két természet – bár együtt létezik – mégis határozottan elkülönül egymástól, mivel az istenség öltött testet Krisztusban, a Máriától született emberben, tehát Máriát nem istenszülőnek (theotokos), hanem csak Krisztusszülőnek (kristotokos) kell nevezni. Az alexandriai egyház álláspontja ezzel szemben az volt, hogy Krisztus a földi életben Isten maradt anélkül, hogy összekeveredett volna az emberi természettel (http://acta.bibl.u-szeged.hu/32817/1/antiqua_suppl_013_288-293.pdf, https://epa.oszk.hu/02900/02970/00754/pdf/EPA02970_vigilia_2003_06_421-428.pdf, 422.)

1258) alatt Indiától Észak-Spanyolországig terjedő világbirodalmat hoztak létre. Mindez együtt járt azzal, hogy az irodalmi arab nyelv a vallás és kultúra hordozójává vált.¹¹⁰

Ezen a ponton érdemes a kultúra szó jelentését is tisztázni. A kultúra az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége, a művelődésnek valamely területe, valamely népnél, valamely korszakban való megnyilvánulása. A szellemi javak és a műveltség tartozik ide. Segít a fogalom megértésében, ha megnézzük a szó etimológiáját. A kultúra fogalom a *colere* latin igéből származik, amelynek jelentése művelni. A földdel kapcsolatos megművelésre használták először.¹¹¹ Ferenc pápa magyarországi tartózkodása idején a PPKE ITK-n tartott beszédében ugyanezt megerősíti, hozzáteszi még, hogy a tudás mindennapi vetést jelent, amely a valóság barázdáiba hullva gyümölcsöt terem.¹¹²

2. térkép – Iszlám vallású területek 850 körül, Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_iszl%C3%A1m_t%C3%B6rt%C3%A9nete#/media/F%C3%A1jl:Iszl%C3%A1m_az_Abb%C3%A1szid%C3%A1k_alatt_\(850\).jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_iszl%C3%A1m_t%C3%B6rt%C3%A9nete#/media/F%C3%A1jl:Iszl%C3%A1m_az_Abb%C3%A1szid%C3%A1k_alatt_(850).jpg)

Mohamed halála előtt nem rendelkezett az általa kialakított politikai-vallási közösség, az umma további vezetéséről. Ez a kinevezés egyrészt ellentmondott volna az arab szokásoknak, másrészt mivel Mohamed hatalmának legitimitását az adta, hogy ő az egy isten küldötte és prófétája, ezért ez a cím nem örökölhette, különösen, hogy egész életében azt hirdette, hogy már nem lesz több kinyilatkozás. Az utódlási kérdésben ellentét alakult ki az iszlámon belül, melynek következtében a későbbiekben a hívők megoszlottak. A legnagyobb

¹¹⁰ Laura Sitaru, 2018, 28., Larousse I., 1991, 140.)

¹¹¹ Értelmező kéziszótár,

https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/2_a_kultra_fogalma_modellek_s_elmletek_a_kultrrl.html

¹¹² Ferenc pápa Magyarországi tartózkodása alatt a PPKE ITK-n megtartott beszédében hangozott el., 2023. április 28-30-án

csoport később szunniták néven vált ismertté, mivel azt vallja, hogy a *szunnát*, vagyis a Mohamed által kialakított hagyományos gyakorlatot követi és az utódlás kérdésében nem ragaszkodik a vérségi leszármazáshoz. A másik, amely Mohamed veje, Ali körül alakult ki, a „*síat Ali*” (Ali csoportja) nevet kapta. Ők egyszerűen síiták néven ismertek, akik abban hisznek, hogy Mohamed próféta legközelebbi férfi rokonát – a vejét, Alit – és az ő utódait illette a jog, hogy Mohamed örökébe lépjenek a közösség vezetőjeként.

Az iszlám világ demográfiai és vallási képét, gyarapodását nem az arab muszlimok csekély számának a belső növekedésével, hanem az áttértek óriási számával érte el. Az áttérések túlnyomó része nem erőszakkal történt, hanem gazdasági okokból.¹¹³ A mai muszlim országok egykori civilizációi nem a háborús konfliktusok okán, hanem a saría törvény fokozatos elrendelése miatt tűntek el: beolvadtak.¹¹⁴ Ma az arabok a muszlimoknak kevesebb, mint 20%-át teszik ki.¹¹⁵ A 11. századig a muszlim birodalomban élt a keresztények nagyobbik fele, nem a latin nyugaton, ezért is szükséges a kereszténységre rápillantani az iszlám fénykorában.¹¹⁶

3.4. Kereszténység az iszlám terjeszkedése alatt

Mind a zsidó, a keresztény és az iszlám vallás is ősenek tekinti Ábrahámot. Hágártól született fiától, Yismaéltól származnak az arabok, Sárától született fiától, Izsákon keresztül Jákóbtól pedig a zsidók. Náhor az arámok őse, Lót pedig a moabiták őse.¹¹⁷ Az arab keresztények nem viszonyultak ellenségesen az iszlámhoz a hódítások során vagy utána, ahogy az iszlám is pozitívabban kezelte őket szemben a bizánci és a nyugati keresztényekkel. „A hódítások után kialakuló iszlám szabályozta világbirodalomban „az Írás népe” helyzete különösen kezdetben jelentősen javult.”¹¹⁸ A 12. században író szíriai Szent Mihály (Michael Syrus) így írt: „A bosszúállás istene feltámasztotta délről Ismáél fiait, hogy megszabadítsanak bennünket a rómaiak markából...” I. Benjámin monofizita kopt pátriárka szavai szerint: Isten azért küldte az arabokat, hogy megszabadítsák a monofizitákat a bizánci uralomtól.¹¹⁹

A nem muszlimok, akiket az iszlám a dzsihádon keresztül meghódított, választhattak a halál, az iszlámra való áttérés vagy a dzimmí státusz¹²⁰ között. Kizárólag az Írás népét illette meg az

¹¹³ Simon, 2012, 25.

¹¹⁴ <https://www.politikai-islam.hu/>

¹¹⁵ N-Rózsa Erzsébet, 2006, 172.

¹¹⁶ Ma a kereszténység 99%-a él a latin nyugaton és 1% keleti keresztény, muszlim környezetben (Forrás: 2022.10.21-én Athénban tartott konferencia, Pew Research Center 2009)

¹¹⁷ Simon, 2012, 10.

¹¹⁸ Babits, 2012, 10.

¹¹⁹ A. Butler, 1978. 169-179.

¹²⁰ Omár ibn al-Hattáb (637) által hozott megállapodás, amely szabályozza a könyv népei civiljogi védett helyzetét az iszlám által meghódított területeken. *The Caliphs and their Non-Muslim Subjects: A Critical Study of the Covenant of Umar*, London, OUP, 1930 (reprint: London, Trent Cass, 1970)

a védelem, amely ily módon védelmi pénzen megvásárolható volt. „Mohamed... külön védett helyzetet biztosított az alakuló iszlám vallási és politikai rendszerében a zsidóknak és a keresztényeknek. Az ahl al-kitáb (az Írás népe) így az ahl adz-dzimma (a védelem népe) lett az iszlám további története során.”¹²¹ Ehhez hozzájárult, hogy Mohamed a kezdeti mekkai korszakban még elfogadóan viszonyult az „írás népei”-hez, vagyis a zsidókhoz és keresztényekhez. Ekkor még azt hitte és hangoztatta, hogy egy igaz hit létezik, az „írás népe” is ugyanazt hiszi és az egy isten a különböző népeken keresztül üzen.¹²² Miután a zsidók elhárították ezt a vallásfelfogást, Mohamed ellenségesre váltott irányukban, a legtöbbjüket lemészárolta, még az imairányt is megváltoztatta. A keresztényekkel sem bánt sokkal kíméletesebb módon a Medinai korszaknak nevezett periódusban. A zsidókkal és keresztényekkel való vallási szakítást egyre komolyabb katonai-politikai ellenállás követte.¹²³ Az iszlám vallás a pogány arab hitvilágból nőtte ki magát. Ennek fő bizonyítéka, hogy Allah az iszlám előtti, pogány kori Mekkában az esőt adó főisten neve volt. Az iszlám később egyes elemeket átvett a keresztény-zsidó hitvilágból is, mint az egyistenhit, Jézus és Mária személyének fontossága. Mindebből következik, hogy az iszlám hívek eleinte toleranciával viseltettek a keresztények felé. A legszegényebb keresztények nem tudták megfizetni a védelmi pénzt. Sokan közülük inkább áttértek az iszlám vallásra. Mások házasság útján vagy politikai, hasznossági okokból tértek át.¹²⁴ Az iszlám közösségi jellegéből érthető, hogy ahol a közösségi gyökerek erősek voltak ott az iszlám sikeresebben térített a kereszténységnél. Ennek következtében valósulhatott meg a térhódítás.

3.5. Részkövetkeztetések

Az iszlám kibontakozását megelőzően a kereszténység virágzott Irakban. A régió gazdag keresztény múlttal és hagyományokkal rendelkezik. A keresztények létszáma 1947-ben ötmillió körül volt, 2003-ra számuk 1,4 millióra csökkent, 2014 augusztusát követően – amikor a területet az IÁ terroristái elfoglalták – az egyházak becslései alapján már csak alig 200 ezren maradtak a 42 milliós országban.¹²⁵ Moszulban az egykori 20 000-ből kb. 100-an, Bakhdida városába talán a lakosság fele, kb. 25 000 fő tért vissza.¹²⁶ Akik közülük Magyarországon tanulnak, azokkal sikerült interjút is készítenem, megosztott tapasztalataikat név nélkül

¹²¹ Simon, 2012, 9.

¹²² Simon, 2012, 16.

¹²³ Simon, 2012, 17.

¹²⁴ Filoni, 2019, 37.

¹²⁵ Szaddám Huszein idején 1,5 M volt a keresztény népesség. Kóré András, 2018, 65.

¹²⁶ Wagner – Zelei, 2021.

tartalmazza az értekezés. Továbbra is nagy szükség mutatkozik a nemzetközi civil, állami, egyházi szervezetek együttműködésére, közös segítségnyújtására, hogy mind a belső, mind a külföldre menekültek visszatérhessenek szülőföldjükre, s részt vehessenek a gazdaság újraindításában. Tényleges eredményekről, sikertörténetekről még a 8.5. fejezetben tesztek említést.

A keleti kereszténység – amely a világ összes keresztény közösségének 1 százaléka¹²⁷ – megmaradt egyfajta népi vallásosság szintjén. Azt lehet mondani, hogy nem a kereszténység hódította meg a keletet, hanem fordítva. A Xavier de Planhol nyomán „centrifugális integráció”-nak nevezett jelenség is mutatja, hogy politikailag, társadalmilag és kulturálisan a kereszténység beleolvadt az iszlám által meghatározott környezetbe, viszont védett vallási különállásukat megőrizték.¹²⁸

A vizsgálatom a biztonsági koncepciók közül a humán biztonság szempontrendszerébe ágyazódva valósul meg, amely azért is különösen jó eszköz, mert tárgya az egyén és a közösség. A társadalom kisebbségi és hátrányos helyzetű csoportjai, mint az etnikai vagy vallási kisebbségi csoportok nem vizsgálhatóak a régi típusú, államok közötti biztonságfogalom segítségével. A kisebbségek közül a kereszténység bár védett az iszlám környezetben, de a valóságban ennek előnyeit kevésbé élvezik. Az eredeti biztonságfelfogás szerint egy államot csak egy másik állam fenyegethet, de Irakban az egyik legmeghatározóbb jelenség, amely az etnikai, vallási, kulturális háttérből ered, az etnikai és vallási kisebbség erőteljes jelenléte. A 21. század kihívásait Irakban nem tudjuk pusztán egy államközpontú biztonságfelfogással megválaszolni. Ezért hívtam én is segítségül a humán biztonsági szempontokat. Így érdemes és lehetséges a legjelentősebb mai fenyegetéseket vizsgálni Irakban, mint a belső menekültek helyzete, a terrorista akciók, az emberi jogok és a személyes biztonság kérdése, a nemi erőszak és a családon belüli erőszak, az erőszakos etnikai diszkrimináció, a globális járványok és az éghajlatváltozás annak minden hatásával együtt. Meg kell találni a rendelkezésre álló eszközöket, amelyekkel le lehet küzdeni a nemzetközivé eszkalálódott kihívásokat. Többnyire ez akkor lehetséges, ha a kialakulási helyükön sikerül megoldani ezeket, vagyis ha a hangsúly a megelőzésen van. Magyarország is ezt szem előtt tartva nyújt segítséget Irak számára¹²⁹, ilyen módon a humán biztonság erősítéséhez járul hozzá.

¹²⁷ 2022. október 21-én az Athénban megszervezett Christianity in the Middle East (Kereszténység a Közel-Kelen) c. nemzetközi workshopon hangzott el Anthony O'Mahony előadásában, aki a közel-keleti kereszténység egyik vezető tudósa a világon. A Heythrop's Center for Christianity and Interreligious Dialogue alapító igazgatója. Oxfordban, Londonban tanít.

¹²⁸ Simon, 2012, 15.

¹²⁹ Magyarország Irakban történő segítségnyújtási tevékenységének részletes leírása a 6.4.4., 8.2. és a 8.5. fejezetben található.

4. KÖZELMÚLT, SZÁZADELEJI HATÓERŐK

4.1. Az iraki háború és az igazságosság

Az iraki háború 2003-ban kezdődött, amikor az USA katonai intervenciót indított Irakba. A fegyveres beavatkozás jogosságát azzal indokolta, hogy a nemzetközi terrorizmus és támogatói ellen lép fel. Megdöntötte Szaddám Huszein kormányát, ami az országban zavaros helyzetet eredményezett, felkelés tört ki a megszálló erők és az újonnan alakult iraki kormány¹³⁰ ellen. 2003 márciusa és 2006 júniusa között 155 000 civil vált erőszakos halál áldozatává az iraki kormány által végzett kutatás szerint. Az első évben naponta átlagosan 128, a második évben 115, a harmadik évben pedig 126 fő halt meg erőszakos cselekmény következtében. Ezek több mint fele Bagdadban történt.¹³¹ Az iraki háború egyik előzménye volt a migrációs hullámnak, ami elindult Európa irányába.¹³² Az alábbiakban az iraki háborúval, invázióval kapcsolatos érveket gyűjtöm össze, az állásfoglalások mögötti ok-okozati összefüggéseket kívánom szemléltetni.

4.1.1. Az igazságos háború elmélet hátttere és fejlődése, fogalma

Mindenek előtt tisztázni kell a különbséget az igazságos háború hagyománya és tana között, mert míg az előbbi a háború igazolhatóságáról, indításának és megvívásának erkölcsi és jogi kereteiről folytatott folyamatos diskurzus,¹³³ az utóbbi a teoretikusok által kidolgozott állandó koncepció. Az utóbbi a történelmi időszakokon, politikai rendszereken keresztül állandó változásban volt. Már az ókori filozófusok gondolkodtak a háború igazságosságáról, majd a kialakult állásfoglalásokat átmentették a keresztény bölcseletbe, amelyet később a kánonjogi iskolák formáltak tovább saját korukhoz, szemléletükhöz igazítva.¹³⁴ Az igazságos háború tanának számos változata alakult ki, amelyek egymástól is eltérnek.¹³⁵ Michael Waltzer szerint az igazságos háború tana állandó változásban van a normák, szokások, jogi előírások, filozófiai alapelvek, kölcsönös megegyezések eredményeképpen.¹³⁶ Az egyik csoport értékrendje alapján jogosnak mondható ugyanaz, ami a szembenálló fél világlátása alapján nem jogos. A vallásos világnézetűek számára létezik egy mindenekfölötti igazságos Isten. Mindenkinek a sajátja az egyetlen valóságos létező, más-más igazságtartalmakkal. A világi felfogás szerint az igazság

¹³⁰ Az iraki kormány angolul Government of Iraq, rövidítve GoI

¹³¹ A WHO adatközlése alapján a 9345 háztartásból származtak az adatok, viszont szem előtt kell tartani, hogy sok otthon nem volt látogatható a biztonság hiánya miatt. Forrás: <https://www.who.int/news/item/09-01-2008-new-study-estimates-151-000-violent-iraqi-deaths-since-2003-invasion>

¹³² Fischl 2017, 51., Tálas 2016, 97.

¹³³ Ujházi 2017, 21.

¹³⁴ Bodor 1971.

¹³⁵ Bellamy 2006.

¹³⁶ Waltzer 1977, 44.

inkább jogi alapon meghatározható. Itt egy meghatározott időpontban az igazságos háború „tanoknak” a tükrében vizsgáljuk az iraki katonai intervenciót. Egy helyszínre összpontosítva igyekszünk elemzést készíteni az ott zajlott háború megítéléséről, összegyűjtve azokat a szempontokat, amelyek az erkölcsi megítélésre hatással lehetnek.

Az igazságos háború elmélete két ókori elméletben gyökerezik. A Közel-Keleten Sumer és Assur királyai magyarázták először az isteni szándékkal a hódító hadjárataikat, melyekkel istenük munkáját végezték el a káoszból rendet teremtve.¹³⁷ A görög poliszok pedig a barbárokkal szembeni háborúik esetében tartották fontosnak az igazságosságot, bár ez Arisztotelész szerint civilizációs különbségeken alapult, ahol természetszerű volt a vezető és szolga együttműködése.¹³⁸ E két ókori gondolatot Szent Ágoston foglalta össze, s célként és keresztény kötelességként határozta meg embertársaink megvédését az igazságtalanságtól. Erre alapoztak a középkori kánonjogi és filozófiai összefoglalások is. Tertullian központi gondolata szerint a világmindenségben szembenállás tapasztalható, pedig a harmónia lenne ésszerű. Az erkölcsi ellentétek egyensúlyba hozása lenne szükséges. Mivel Isten igazságos, mindent helyre fog állítani. Isten utolsó igazságszolgáltatása a végső kinyilatkoztatás lesz.¹³⁹ Az igazságos háború elmélet vallási megalapozása a 16. században, Francisco de Vitoria munkásságának eredményeképpen szekuláris jelleget öltött.¹⁴⁰ De Vitoria kimondta, hogy a vallási háborúk nem lehetnek igazságosak, ha mindkét oldalon helyesek.¹⁴¹ A 17. században Hugo Grotius behozta a nemzetközi szempontból való vizsgálatot, a 18. századtól pedig a szuverén államok döntései határozták meg, hogy mi számít igazságosnak. Clausewitz is úgy vélte a 19. században, hogy a háború viselése a politika folytatása más eszközzel.¹⁴² Ekkortól az államérdek döntött a háborúk indításáról.

Paul Ramsey 20. századi etikus igazságosság felfogása abban az értelemben visszanyúl a Arisztotelészhez, hogy a humanitárius intervenciókat azzal igazolja, hogy az az ország, amely képes, felebaráti szeretetből is köteles a rászorulókat, szenvedőket segíteni. A totalitárius vagy az etnikai, vallási okokból a többségre veszélyt jelentő országokkal szemben igazságosnak mondja a fellépést, ugyanakkor fontosnak tart még két további szempontot, nevezetesen az

¹³⁷ Sazonov 2016, Boda 2019. 64.

¹³⁸ Arisztotelész, 2.

¹³⁹ Eric Osborn 2001, 67.

¹⁴⁰ De Vitoria fontos választóvonalnak számít az igazságos háború elméletének megértésében, mert az igazságos háborúindítást előtte vallási szempontból igazságtalan, utána pedig világi szempontból igazságtalan tettekkel hozták összefüggésbe.

¹⁴¹ Boda, 2019. 65.

¹⁴² Clausewitz 1917, 31.

államérdekeket és a nemzetközi rendet is megvizsgálni egy háborús beavatkozást megelőzően.¹⁴³

Az igazságos háború kifejezést csak a keresztény teoretikusok – leginkább Szent Ambrus, Szent Ágoston, illetve Aquinói Szent Tamás – elméletére alkalmazzuk,¹⁴⁴ mégis elterjedt ez a szóhasználat. A háborúk megítélése kapcsán az erkölcsi és jogi szempontból való vizsgálat kérdése merül fel. A második világháború és az ENSZ létrejötte után igyekeztek a háborúkat inkább jogi alapon igazolni. Mára a nemzetközi jog alkalmazhatóságának nehézségei miatt inkább erkölcsi alapon igyekeznek vizsgálni a háborút,¹⁴⁵ amely mást jelent minden kulturális, vallási környezetben, máshogy kell róla gondolkodni minden időszakban, még a felek rendelkezésre álló fegyverrendszerei is befolyásolják a véleményalkotást. Az igazságos háború eszméjét Szent Ágoston a 4. században elsőként fogalmazta meg.¹⁴⁶ Szerinte akkor igazságos a háború a bűnösök ellen, ha illeszkedik Istennek a megváltást elősegítő tervéhez és a háborút vívó katonák tettei az isteni szándékot tükrözik. Ennek a koncepciónak az alapja Isten megváltó szándéka és a megváltás terve.¹⁴⁷ Ágoston igazságosnak találta, hogy a barbár betörésekkel szemben a Római Birodalmat megvédjék. A háború indítására leginkább önvédelem miatt kerülhetett sor, de egyre inkább a háború igazságszolgáltató vagy büntető jellege is hangot kapott. Az igazságos háború a támadókkal szembeni, a gonosztevők megbüntetésére, a jogtalanul eltulajdonított javak visszaszerzésére indított háborúvá válik.¹⁴⁸ Aquinói Szent Tamás az önvédelemi háborút a természetjog alapján evidenciának tekintette, amely nem igényel külön igazolást. Az igazságos háború indításának három szempontját – szuverén hatalom, jogos ok, helyes szándék – a közjó védelmének elvével fogja össze.¹⁴⁹ Francisco de Vitoria és Francisco Suárez két új feltételt tett az igazságos háború követelményéhez: a háborút végső megoldásként és a megfelelő módon, vagyis az ártatlanok megölése nélkül kell megvívni. Ez utóbbi az igazságos háború betartandó alapszabályává fejlődött.¹⁵⁰

Az igazságos háború tanát az iszlám terjeszkedés kapcsán gyökeresen át kellett értékelni. A kérdésben meghatározó és vitaindító IV. Ince (1195–1254) elmélete, aki a természetjog alapján úgy vélte, hogy minden embert vallásától függetlenül megillet a tulajdonhoz, így a lakóhelyhez

¹⁴³ Boda 2019, 69.

¹⁴⁴ Ujházi 2017, 25.

¹⁴⁵ Ujházi 2017, 24.

¹⁴⁶ Óze 2020, 200.

¹⁴⁷ Boda 2019, 3.

¹⁴⁸ Ujházi 2017, Péterffy 1941, 8–9.

¹⁴⁹ Ujházi 2017, 28.

¹⁵⁰ Suárez 1621, Richlak 2004, 7.

és annak kormányzásához való jog. A pápa állásfoglalása alapján legitimnek tartották azokat a muszlim területeket megtámadni, ahol a keresztényekkel szemben atrocitások voltak, vagy amelyeket igazságtalan háborúban elfoglaltak. Elmélete komoly vitákat váltott ki és még a keresztényeket is megosztotta. A pápa csak addig tartotta fenn a nem keresztény uralkodó természetjog alapján fennálló kormányzati jogát, amíg az a keresztényekkel megfelelően bánt.¹⁵¹ Anacletus Reiffenstuel támadta IV. Ince pápa véleményét, és hogy a természetjog alapján illetve meg bizonyos népeket bizonyos területek feletti kormányzási jog. Az biztos, hogy a természetjog alapján való kormányzás és a humanitárius intervenció között érdemes keresni az összefüggéseket.¹⁵² Többen ma is erre alapozva igazolják az USA és a szövetségesei által indított, preventívnek mondott, szuverén államok életébe való beavatkozásokat. Ha viszont elfogadjuk a humanitárius intervenciót és a nemzetközi fejlesztést a nemzetközi biztonság letéteményeseként, akkor a donorállamok a nemzetközi biztonságra hivatkozva a szuverenitás¹⁵³ megsértésével beavatkozhatnak más államok belügyeibe.¹⁵⁴

A reformáció atyja, Luther nem viszi tovább az igazságos háborúról szóló korábbi egyházi értelmezést. Szerinte, aki háborút kezdeményez, az már az igazságtalanság területére került. Fegyveres erők bevetése csak védekezés céljából engedélyezett, de még ennek esetén is azt tanácsolja, hogy előbb tárgyalások és megegyezés által meg kell próbálni rendezni a vitás kérdéseket. Luther szerint a keresztényeknek fontos a béke és megőrzése.¹⁵⁵ Az eszmét Hugo Grotius még a 17. században is elfogadja: a háború akkor igazságos, ha azt „*az Isten parancsának végrehajtására vagy önvédelem és jogsértés megtorlására indították*”¹⁵⁶. A háború jogossága viszont nem igazolható, amikor önző érdekek vezérlik, mint például területnövelés, vallási térítés, javakhoz való hozzájutás vagy egyéb titkolt célok. Ezek bizonyítása nehézséget okoz.¹⁵⁷ Kant elképzelése nagyban hasonlít Ágoston koncepciójához, gyakorlatilag annak egy 18. századi változata: a kiindulási pont a háborúk állapota, amelyből cél, hogy a békét elérjük. A támadó háború erkölcstelen. A Katolikus Egyház Katekizmusa 1994-ben fogalmazza meg a háború indításával kapcsolatban azokat a feltételeket, amelyeknek együtt kellett fennállniuk: károkozás történt, mellyel szemben hatástalan minden egyéb eszköz,

¹⁵¹ Ujházi 2017, 29.

¹⁵² Muldoon 2012, 112.

¹⁵³ Jean Bodin szuverenitáselmélete alapján a fogalom két szempontból értelmezhető. A belső szuverenitás azt jelenti, hogy az állam a határain belül nem ismer el más hatalmat, ami nem tőle van. A külső szuverenitásból fakadóan pedig, hogy a más államokkal való viszonyban mennyire képes önállóan megnyilvánulni. Forrás: Karácsony András p.7.

¹⁵⁴ Szászi Ivett, 2019.

¹⁵⁵ Fazekas Sándor 2017, 134., Luther: 92. tétel: <https://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>, 942. Instrukció Gregor Caseliusnak: <https://core.ac.uk/download/pdf/78472912.pdf>

¹⁵⁶ Óze 2020, 200.

¹⁵⁷ Heinze – Steele 2009, Ujházi 2017, 27.

van esély a kedvező kimenetelre és az okozott kár nem lehet nagyobb, mint a megszüntetendő rossz.¹⁵⁸ A történelem folyamán az ágostoni gondolatokból a Katolikus Egyház több elemet elvetett, kizárólag a honvédő háborút tartja igazságosnak. Már nem az egyes fegyveres összeütközések megítélésével foglalkozik, hanem minden erejével a béke előmozdítását célozza meg.¹⁵⁹

Az igazságos háború elméletének alapja a skolasztikus filozófia és a kánonjog, valamint a római jog és a lovagi hadviselés szabályai. Alapvetően három fő szempont alapján lehet eldönteni a háború igazságosságát: a háború indításának joga, a hadviselés szabályai, végül a háború utáni rendezés szabályai. Ezek skolasztikus szóhasználatban: *jus ad bellum*, *jus in bello* és *jus post bellum*.¹⁶⁰ Manapság a középső fogalomra, azaz a hadviselés szabályaira irányul leginkább a figyelem, mert ehhez kapcsolóan határozhatók meg legkönnyebben a jogsértések, még ha ritkán kerülnek is napvilágra, és még ritkábban nyernek büntetést. A *jus in bello* két betartandó alapszabálya a harcban részt vevők és abban részt nem vevők megkülönböztetése (ahol a nem harcolók megóvása és a bevethető fegyverek meghatározása a legfőbb szempont) és az arányosság (erőszakot csak abban a mértékben lehet alkalmazni, amennyiben az előmozdítja a háború sikeres befejezését).¹⁶¹ A fegyverrendszerek fejlődésével, új haditechnika bevezetésével, ahogy egyre nagyobb csapásmérés lehetséges az ellenséggel szemben, egyre szükségesebb korlátozó tényezőket megfogalmazni, és erkölcsi diskurzust majd jogi szabályozást indítani. „Olyan jogi rendszert, amelyben nem jelenik meg az igazságosság, nem lehet jogrendszernek nevezni, amelyben pedig nem jelenik meg a szeretet, azt nem lehet kánonjogi (jog)rendszernek nevezni.”¹⁶² Az elmúlt időszak háborúiban nem azt lehetett látni, hogy a támadó felek tekintettel lettek volna a nem harcolókra, akiknek elvileg nem eshetett bántódásuk. Mary Lou Kownacki bencés apáca és a Pax Christi társalapítója is elmondta, hogy napjainkban egyetlen nagyobb fegyveres konfliktus sem képes kielégíteni az igazságos háború hagyományának a polgári halálok elkerülésére vonatkozó kritériumait.¹⁶³

4.1.2. „Kontra” állásfoglalás, avagy hogy vélekedik a Szentszék az iraki háborúról?

Az USA az iraki háborút a terroristák elleni háborúnak hívta, ez volt az egyik fő indító ok a „demokratizáláson” kívül. A Vatikán a kezdetekkor mindkét fél mellé odaállt, sokszor a

¹⁵⁸ Katolikus Egyház Katekizmusa 2309. pont, Ujházi 2017 34., Ujházi 2019 345.

¹⁵⁹ Őze 2020, 201.

¹⁶⁰ Hugo Grotius 1925. , Starke 2016, 32-67.

¹⁶¹ Őze 2020, 200.

¹⁶² Ujházi 2020, 785

¹⁶³ Bordeaux – Watanabe 2001.

Vatikánon belül sem volt egységes állásfoglalás. Joaquin Navarro-Valls pápai szóvivő egyértelművé tette, hogy a pápa nem pacifista és megértenék, ha az USA önvédelemből indítana háborút. Fontos viszont, hogy a rajtaütés arányos kell, hogy legyen a fenyegetéssel és ártatlanokat nem károsíthat. Ugyanakkor a háború borzalmas következményeire hívták fel a figyelmet és 8000 apáca felszólította a Kongresszust, hogy erőszak nélkül törekedjen a békére.¹⁶⁴ A béke XXXV. világnapja alkalmából II. János Pál megfogalmazta a szentszéki álláspontot.¹⁶⁵ A pápa leszögezte, hogy *„az erőszak tragikus spirálban erőszakot szül, amely elnyeli az új generációkat, s ezek az elődeiket megosztó gyűlöletet örökölik. A terrorizmus... valóságos büntett az emberiség ellen. Következésképpen létezik a terrorizmus elleni védekezés joga. E jog - minden más joghoz hasonlóan - meg kell, hogy feleljen erkölcsi és törvényi követelményeknek a célok és az eszközök megválasztásában.”*¹⁶⁶ Vatikán nem hagyta figyelmen kívül a terrorizmust részben kiváltó társadalmi okoknak a megismerését és kezelésének sürgetését, mert a mélyben rejlő okok fiatalokat sodortak az erőszak útjára. Sürgősek lettek volna az új politikai, diplomáciai és gazdasági kezdeményezések, hogy az igazságtalanság érzése és a társadalom peremére kerülés lehetősége enyhüljön, mert ilyen körülmények között könnyebb terroristákat toborozni.¹⁶⁷ A Szentszék a későbbiekben már úgy látta, hogy a katonai erő alkalmazásához szükséges jogos önvédelem szigorú feltételei nem teljesültek. Nem támogathatta az amerikaiak preventív háború kirobbantására irányuló terveit, még így sem, hogy az iraki diktatúrát ellenezte.¹⁶⁸

Mons. Martino érsek¹⁶⁹ elmondta, hogy nem kapott világos bizonyítást az, hogy Irak a nemzetközi terrorizmusért felelős lenne vagy az emberiségre azonnali veszélyt jelentő tömegpusztító fegyverekkel rendelkezne. Ő hívta fel arra is a figyelmet, ami a későbbiek folyamán beigazolódott, hogy az Irak elleni háború esetén azzal is számolni kell, hogy azt az iszlám vallás elleni beavatkozásként értelmezheti az iszlám közvélemény, s ez okozhatja még több fiatal csatlakozását a Nyugat elleni dzsihádhhoz.¹⁷⁰ A Vatikán egyre inkább meg akarta akadályozni egy Irak elleni hadművelet indítását. Szentszéki küldöttség megpróbálta jobb belátásra bírni Szaddám Huszein elnököt is, hogy ebből az irányból is próbálja enyhíteni azokat az okokat, melyek komoly feszültséget okoztak. Ugyanez a küldöttség a Fehér Ház felé is

¹⁶⁴ Bordeaux – Watanabe 2001.

¹⁶⁵ A béke XXXV. világnapja 2002. január 1-én volt. Forrás: M. Szebeni 2005, 143.

¹⁶⁶ M. Szebeni 2005, 143.

¹⁶⁷ M. Szebeni, 144.

¹⁶⁸ M. Szebeni, 144.

¹⁶⁹ Mons. Martino érsek: az Igazság és a Béke Pápai Tanácsának elnöke, aki korábban 16 évig képviselte a Vatikánt az ENSZ-ben

¹⁷⁰ M. Szebeni, 145.

jelezte II. János Pál álláspontját. A pápa a diplomácia minden eszközével igyekezett megakadályozni a katonai fegyveres beavatkozást.¹⁷¹ Végül személyes békemegbízottját, Pio Laghi bíborost küldte Washingtonba, hogy az utolsó pillanatban, 2003. március 5-én hasson Bush elnökre.¹⁷² A különféle vatikáni nyilatkozatok, az egyházi diplomaták, a vallási kongregációk vezetői a pápával egyetemben valamennyien azt hangoztatták, hogy az igazságos háború elmélete egyértelműen kizárja az iraki háborút. A Szentszék el akarta kerülni, hogy egy hadművelet a kultúrák közötti összecsapás jellegét öltse, ami fokozná az iszlám fanatizmust, ami az iszlám országokban élő keresztény közösségeket veszélyezteti.¹⁷³ Az iraki kormány nem fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezete határozatait s a pápa felhívását, megszakadtak a nemzetközi jog szerinti, az iraki dráma békés megoldását célzó tárgyalások. II. János Pál még két alkalommal megszólalt 2003. március 22-én és 23-án, kijelentette, hogy csakis a béke útja vezet egy igazságosabb és szolidárisabb emberi társadalom felé. Hangsúlyozta, hogy veszélybe került a keresztény-iszlám párbeszéd.¹⁷⁴ Vatikánban 2003. április 9-én fogadták John Bolton külügyminiszter-helyettest majd júniusban Colin Powell külügyminisztert, hogy átgondolják, mit lehet tenni az iraki nép szenvedéseinek a csökkentése céljából. *„Az a fontos, hogy a nemzetközi közösség segítse az őket elnyomó rezsimtől megszabadult irakiakat, hogy képesek legyenek az országuk kormányzására, hogy megszilárdítsák szuverenitását, hogy demokratikusan határozzanak meg egy nekik megfelelő politikai és gazdasági rendszert, és ilyen módon Irak ismét a nemzetközi közösség szavahihető partnere legyen.”*¹⁷⁵

4.1.3. „Pro” álláspontok az iraki háborúval kapcsolatban

Thuküdidész, a görög történetíró már az időszámítás kezdete előtt leszögezte, hogy minden háború félelem, tekintély és érdek valamiféle kombinációja miatt alakul ki. Az iraki katonai intervenció esetében az USA attól félt, hogy Irak tömegpusztító fegyverekkel fogja ellátni a terrorista csoportokat, becsületbeli okokból megütközött egy olyan politikai rezsimmel, amely szerinte támogatta a szeptember 11-i terrortámadást és érdekében állt megszabadulni minden destabilizáló erőtől a régióban.¹⁷⁶ A jobboldali katolikusok Amerikában meg voltak győződve arról, hogy igazságos háborúban szálltak hadba. Michael Novak az *American Enterprise Institute*-tól James Nichollson az USA vatikáni nagykövete hívására még Rómába is elutazott,

¹⁷¹ Ujházi 2015, 59.

¹⁷² Wills 2004.

¹⁷³ MTI: Amerikai nyomás a Vatikánra 2003.

¹⁷⁴ M. Szebeni 2005, 147. Az

¹⁷⁵ M. Szebeni, 148.

¹⁷⁶ Darell Cole 2019, 251.

hogy meggyőzze a vatikáni kormányzatot a háború szükségességéről.¹⁷⁷ Példákat hoztak a korábbi saját szempontjukból igazságos háborúkra, amikor számukra ez hozta meg a függetlenséget, vetett véget a rabszolgaságnak, megállította Hitler agresszióját, befejezte a holokausztot.¹⁷⁸ A nemzetközi jog alapján igazolni próbálták a katonai beavatkozását. Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa azonban nem volt hajlandó új katonai fellépést engedélyezni, ami azt jelentette, hogy az Irak elleni támadás sértheti a nemzetközi jogot, viszont az USA és Nagy-Britannia vezetése úgy vélte, hogy a katonai közbelépés indokolt, sőt szükséges. A terroristák elleni küzdelem nem egy állam elleni, hanem egy rejtett ellenséggel szemben folytatott háború, az igazságos háború mércéje is nyomás alá került és nem úgy alkalmazható, ahogy hagyományos körülmények között. A mérsékelt muzulmán vezetők szerte a világon úgy foglaltak állást, hogy belépnének a terrorizmus elleni igazságos háborúba.¹⁷⁹ Az amerikai katolikus igazságos háború elmélet alapján igazságos a beavatkozás, mivel szerintük Iraknak voltak veszélyes nukleáris, biológiai és vegyi fegyverei. Az USA azt remélte a beavatkozástól, hogy sikerül egy demokratikus kormányt létrehozni Bagdadban¹⁸⁰ és véget vetnek az alapvető emberi jogok elleni bűncselekménynek, az emberi szükségletek megvonásának vagy az igazságszolgáltatás elégtelenségének. Az amerikai katolikus állásfoglalás szerint humanitárius beavatkozásnak is tekinthető a katonai intervenció, amelynek során a „szeretet cselekedete” volt a brutalitástól megvédeni az embereket. *„Mindenki láthatja, hogy (a háború) nem eredményezett biztonságosabb világot, nem lett nagyobb a biztonság sem Irakon belül, sem annak határain kívül”*.¹⁸¹

4.1.4. Az Irak elleni katonai beavatkozás elemzése

Az alábbiakban tisztán racionális alapokon gondoljuk át az Irak elleni beavatkozást az igazságos háború jellemzőit szem előtt tartva. Ahogy a „kontra” úgy a „pro” álláspont is visszanyúl Szent Ágostonhoz, Szent Ambrushoz és Aquinói Szent Tamáshoz az igazságosság kérdéskörét vizsgálva.¹⁸²

A *háború indításának joga* tekintetében megfelelő hatóságként a Kongresszus ruházta fel George W. Bush elnököt a közös jó érdekében. A háború indításának jogos okai voltak: úgy tudták, Iraknak vannak tömegpusztító fegyverei, Szaddám Huszein fenyegetést jelentett a

¹⁷⁷ Wills 2004.

¹⁷⁸ Richlak 2004, 5.

¹⁷⁹ Bordeaux – Watanabe 2001.

¹⁸⁰ Strecker 2012, 77-78.

¹⁸¹ A vatikáni Giovanni Lajolo érsek felszólalása az ENSZ-ben, 2004: <https://hvg.hu/vilag/00000000005A573B>

¹⁸² Strecker 2012, 83-84.

régióra, az USA-ra és szövetségeseire nézve. Az Iraki Felmérő Csoport csak a háborút követően, 2004 szeptemberében közölte, hogy Irak mégsem rendelkezett veszélyes mennyiségű tömegpusztító fegyverrel.¹⁸³ Biztosak voltak benne, hogy Irak kiképezte és segítette a terroristákat, illetve a megelőző háború lehetőségére támaszkodtak a fenyegetettség kezdeti szakasza esetén. A totalitárius rendszert képviseleti demokráciával szerették volna helyettesíteni.¹⁸⁴ Ennek értelmében az Irak elleni katonai intervenció igazolható védekező hadviselés volt az USA szempontjából,¹⁸⁵ bár a nem tiszta, nem közvetlen és nem egyértelmű fenyegetés nem indokolhatja a háborúba lépést. Az előzetes hadba lépés esetén magas szintű igazolásnak kell megfelelni, ellenkező esetben agresszió alakulhat ki, amely sérti a nemzetközi jogot.¹⁸⁶ A helyes szándék és a siker ésszerű reménye összefonódtak. Minden esély megvolt és megvalósíthatónak tűnt Szaddám Huszein és pártjának eltávolítása, viszont a demokratikus rendszer kiépítése rövidtávon túl optimista elvárás volt a jelen helyzetben. A „kontra” érveket támasztja alá, hogy az okok egyike a kőolaj is lehetett, melynek nagy részét az USA Irakból és Szaúd-Arábiából nyerte. Amikor az iráni forradalom fenyegetettséget jelentett a közel-keleti régióban, az amerikai olaj ellátottság veszélybe került. Az olaj megszerzésének céljából való beavatkozást viszont sokan cáfolják. A szankciók miatt igazából az egész világ olajellátása veszélyben volt.

A *hadviselés szabályaira* vonatkozóan szinte csak „kontra” érvek vannak. Az USA két szempontot kellett, hogy szem előtt tartson: a megkülönböztetést és az arányosságot. A harcok folyamán elég sok volt a járulékos kár, még úgy is, hogy az amerikaiak a kudarcot inkább vállalták például egy olyan esetben, amikor a Baasz párt vezetőjére, Sultan Al-Sayf-ra akartak lesújtani, de mivel az akció célpontja egy iskola mellett volt, hogy elkerüljék az ártatlan gyerekek véráldozatát, inkább a csapás megghiúsítása mellett döntöttek. Az arányosság tekintetében a terroristák ellen harcoló katonák civilekhez hasonló öltözetet viseltek, illetve

¹⁸³ Az Iraki Felmérő Csoport (Iraq Survey Group, ISG) egy tényfeltáró misszió volt, amely a 2003-as iraki beavatkozás után azért működött, hogy megtalálja az Iraknak állítólag birtokában lévő tömegpusztító fegyvereket, mely a fő oka volt az amerikai támadások indításának. A tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos végső jelentést, amelyet az ISG vezetőjéről, Charles A. Duelferről Duelfer-jelentésnek neveztek el, 2004-ben nyújtották be a kongresszusnak és az elnöknek. A jelentés elismerte, hogy csak kis mennyiségű vegyi tömegpusztító fegyvert találtak, melyek nem jelentettek fenyegetést a környezetre nézve. Forrás: <https://www.nti.org/gsn/article/iraq-survey-group-to-continue-work/>

¹⁸⁴ Az USA-nak alapvetően célja a demokráciaexport, vagyis a diktatúrák demokráciákkal való helyettesítése pusztán azért is, mert a demokráciára jellemző a béke, hiszen az esetleges érdekkülönbségeket inkább tárgyalásos úton rendezik s így ritkábban háborúznak. Szükségeiket is inkább kereskedelmi úton oldják meg, s hosszabb távon a prosperálás jellemző rájuk. (Rawls 2008)

¹⁸⁵ Az indokok közül a későbbiekben többről kiderült, hogy nem volt igaz. Irakot nem szabadott volna olyan gyorsan a terrorizmus támogatásával és a tömegpusztító fegyverek gyártásával összefüggésbe hozni, de ez az előre nem látható, nem szándékolt negatív következmény nem róható fel.

¹⁸⁶ Hunsinger 2003, 2.

hagyományos járműveket használtak, aminek az lett a következménye, hogy ártatlan civileket is megöltek a terroristák, mert nem sikerült a valódi ellenséget beazonosítaniuk.¹⁸⁷

A háború utáni rendezés szabályaival kapcsolatban az USA felelőssége volt, hogy a fegyverektől megtisztítsa a területet és a háborús bűnösök nyomára akadjon a lakosság védelme érdekében, illetve hogy a demokratikus kormányt felállítsa, helyreállítsa az infrastruktúrát és megvédje az irakiak jogait. Fontos lett volna, hogy irakiaknak mielőbb legyen munkájuk és bekerüljenek igazgatási, hatósági tisztségekbe és ne kriminalizálják a korábbi rezsim állampártjához való tartozást. Minden párttag azonnal elvesztette állását, fizetését vagy nyugdíját, pedig a Baasz párt 1,5-2 milliósra becsült tagságának nagy része nem játszott szerepet a lakosságot érő erőszak alkalmazásában, az emberi jogsértésekben.¹⁸⁸ A hosszabbtávú veszélyeket fokozza, hogy többszázezer bosszús iraki katona maradt munka nélkül, akik a terrorista toborzásokkor célponttá válhattak. A háború utáni békét az amerikaiak nem tudták megteremteni Irakban. Az alábbi táblázatban összefoglalom a „pro” és „kontra” érveket.

		„Pro” igazságos háború	„Kontra” igazságos háború
Indítás joga	Szuverén hatalom fenn állt? Megfelelő hatóság/személy felhatalmazása megvolt?	Megfelelő hatóságként a Kongresszus ruházta fel George W. Bush elnököt a közös jó érdekében.	
	Önvédelem, prevenció, megelőző háború igazságos?	Az USA önvédelemből indította az intervenciót, meg akarta magát és a világot védeni egy diktatórikus rendszertől.	A katonai erő alkalmazásához szükséges jogos önvédelem szigorú feltételei nem teljesültek, még így sem, hogy diktatúra uralkodott az országban.
	Megvolt-e az egységes nemzetközi álláspont?	USA és Nagy-Britannia vezetése úgy vélte, hogy a katonai intervenció indokolt, sőt szükséges.	Többek közt Németország, Franciaország vezetői viszont azt vallották, hogy egy ilyen

¹⁸⁷ Darell Cole 2019, 264.

¹⁸⁸ Wagner 2009, 104.

		cselekedet nem szükséges és nem is szabad.
Tiszta, egyértelmű fenyegetés állt fenn?		Rejtett ellenséggel (terrorcsoport) szembeni fellépés nem azonos a hagyományos, látható ellenséggel szembeni fellépéssel. Nem volt indokolt így a háborúba lépés.
Büntetés is az igazság része lehet?	Az USA a terroristákat akarta megbüntetni.	Az USA az országot, Irakot hibásan azonosította a terrorizmussal.
Jogos ok fenn állt?	Úgy hitték, Iraknak vannak tömegpusztító fegyverei.	Az Iraki Felmérő Csoport (ISG) felmérése alapján Irak mégsem rendelkezett az emberiségre azonnali veszélyt jelentő tömegpusztító fegyverekkel.
	Úgy vélték, hogy Irak kiképezte és segítette a terroristákat.	Nem kapott világos bizonyítást az, hogy Irak a nemzetközi terrorizmusért felelős lenne.
Helyes szándék megvolt?	A totalitárius rendszert képviselői demokráciával szerették volna helyettesíteni, hogy a béke biztosított legyen hosszabb távon.	2004-es vatikáni felszólalás alapján (az ENSZ-ben) a háború nem eredményezett biztonságot sem Irakon belül, sem annak határain kívül, de ez utólag vált láthatóvá.
	Az amerikai katolikus állásfoglalás szerint humanitárius beavatkozásnak is tekinthető a katonai intervenció.	

Volt-e önző cél?	Sokak által megcáfolt az iraki olaj megszerzésének célja. A szankciók nem jól működtek és a világ olajellátása is veszélyben volt.	Sokak szerint az iraki olaj birtoklása volt a rejtett cél a beavatkozás során.
Kedvező kimenetelnek volt esélye?	Megvalósíthatónak tűnt Szaddám Huszein és pártjának eltávolítása (akinek féken tartása egyre több katonai költséget rótt az USARA).	A demokratikus rendszer kiépítése túl optimista elvárás volt az adott helyzetben, rövidtávon.
Bebizonyosodott, hogy a háború indítása végső megoldás volt? Minden egyéb eszköz hatástalan volt?		A háború indítását követően megszakadtak a nemzetközi jog szerinti, az iraki dráma békés megoldását célzó tárgyalások, veszélybe került a pápai keresztény-iszlám párbeszéd.
Ultimátum megelőzte?	ENSZ BT 2002. november 8-án jóváhagyta az 1441-es sz. határozatát, mely szerint ellenőrzéseket kellett tartani és meg kellett semmisíteni a feltételezett tömegpusztító fegyvereket. Ha Irak akadályozná ezt, szükséges visszajelezni a Biztonsági Tanácsnak, hogy nem volt tapasztalható együttműködés Irak részéről. Ezt már a kilátásba helyezett „súlyos	

		következmények” követték. ¹⁸⁹	
Hadviselés szabályai	A nem harcolók, a sebesült katonák és hadifoglyok tisztelete, a velük való emberséges bánásmód megvalósult?		
	Megkülönböztetés vagy diszkrimináció elve – különbséget kell tenni a harcolók és nemharcolók között.		A harcok folyamán sok volt a járulékos kár, ártatlanok életének kioltása, erőszakos haláleset.
	Arányosság elve – polgári áldozatok elkerülése megvalósult?		Sok esetben nem valósult meg. Egy példa, amikor a terroristák ellen harcoló katonák civilekhez hasonló öltözetet viseltek és hagyományos járműveket használtak, aminek az lett a következménye, hogy ártatlan civileket is megöltek a terroristák, mert nem sikerült a valódi ellenséget beazonosítaniuk.
Háború utáni rendezés		Az amerikaiak a háborút követően a fegyverektől megtisztították a területet és	Több százezer bosszús iraki katona maradt munka nélkül, akik a terrorista

¹⁸⁹ Dunay 2007, 226.

		a háborús bűnösök nyomára igyekeztek akadni.	toborzásokkor célponttá válhattak.
			Az USA a háború utáni békét nem tudta megteremteni.
			A demokratikus kormányt felállítsa, az infrastruktúra helyreállítása nem volt sikeres
			Fontos lett volna, hogy a hivatalokban irakiakat alkalmazzanak, és a lehető leghamarabb bekerüljenek hatósági pozíciókba.

4. táblázat – Iraki háború indításának pro és kontra érvei (saját szerkesztés)

A háborúindítás okait az ön- és területvédelem elvéről mind a politikusok, mind a teoretikusok igyekeznek napjainkban kiterjeszteni a rossz megbüntetésének, az ártatlan védelmének, a béke helyreállításának elveire. Viszont az értelmezések mögött általában szubjektív tapasztalatok, egyéni érdekek húzódnak meg, ezért a „rossz” meghatározása attól függ, hogy kinek a szemszögéből és milyen szempontból kerül megítélésre. Ahogy a napjainkban főképpen az ENSZ által használt „békeműveletek” kifejezés is sugallja, Szent Ágoston hagyománya alapján a béke megvédése oka lehet a fegyveres erő alkalmazásának.¹⁹⁰ Arisztotelész szerint is „háborút indítunk azért, hogy békében élhessünk.” XV. Benedek a „békepápa” címet azért érdemelte ki, mert papságát külön felszólította, hogy ne foglaljanak állást se egyik, se másik oldalon, hisz többet ér, ha Istenhez könyörögnek a békéért.¹⁹¹ A 2003-as iraki beavatkozást vizsgálva beigazolódott, hogy kizárt a háború igazságosságáról való egyöntetű állásfoglalás, hiszen különböző időpontokban, eltérő földrajzi helyeken más-más népek másképp értékelik ugyanazon fegyveres összeütközés kereteit. Különböző igazságfelfogásuk eltérő értékrendjükből, világképükből, vallási hiedelmeikből fakad.

¹⁹⁰ Ujházi 2017, 26., Turner, 2014, 20.

¹⁹¹ De Waal 1916, 39.

4.2 Az IÁ megerősödése, radikalizálódása

Az USA által indított nyolc évig tartó iraki fegyveres összeütközést követően Irak szunnita lakossága ki volt zárva a politikai rendezésből annak ellenére, hogy az 1920-ban mesterségesen létrehozott állam középső részén a teljes népességnek több mint egy harmadát tették ki.

Irakban erősödő vallási radikalizálódás tapasztalható 2003 óta, viszont azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy jelentősen növekszik azoknak is a száma, akik az iszlámot csak felhasználják egyéni vagy közösségi érdekeik érvényesítésére, s csak látszólag fontos számukra a vallás, viszont szív szerint semmilyen módon nem viselnek dzsihádot. A felszínes szemlélődő számára e jelek alapján a radikális iszlám erősen terjed, viszont érdemes a felszín mögötti, első sorban társadalmi szempontokat is megvizsgálni. Az iszlám egyre inkább egy társadalomintegrációs tényező¹⁹², társadalomszervező vallási ideológia¹⁹³, ami összekapcsolja a vallási, politikai, morális, társadalmi, jogi és kulturális hozzáállás szempontjait.

1999-ben alakult Egyistenhit és Dzsihad Szervezetét a Mezopotámiai Dzsihadisták Szervezete követte, amelyet nem hivatalosan iraki al-Káida-nak is hívnak. A terrrorszervezethez az évek folyamán egyre több felkelőcsoport csatlakozott, 2006-ra létrejött az „Iszlám Állam Irakban”¹⁹⁴. A síita Núri al-Málíki miniszterelnöksége alatt a szunniták politikai érdeke kiszorult, helyzetük elviselhetetlenné vált, s ez támogatta a szélsőséges dzsihádista erők szerveződését, akik leginkább az elkeseredett szunnitákat tudták fanatizálni.¹⁹⁵ Több százezer katona maradt munka nélkül a Baasz rezsim után, akik célponttá váltak a szélsőséges csoportok megerősödésekor. 2003-tól fokozatosan erősödött a szunnita identitástudat, erőteljes áldozatérzettel. A szunniták úgy érezték, hogy az amerikaiak, Irán és a síita vezetésű bagdadi kormány és az általuk támogatott milíciák kirekesztik őket. Közben a 2011-ben indult szíriai polgárháború is segítette a radikális iszlám vallási csoport megerősödését,¹⁹⁶ amely az elkövetkező években átalakuláson ment keresztül, majd *„2012-ben az enyhébb biztonsági intézkedéseket, az elmélyülő síita-szunnita ellentéteket és a csoportra kifejtett gyengébb nyomást kihasználva aktivizálódott”*.¹⁹⁷ A hatalmi vákuumot, a központi kormányzat és hadsereg hiányát kihasználva az ország területén hamar megjelent az al-Káida terrrorszervezetből 2013 áprilisában kivált és önállósuló Iszlám Állam (IÁ), amely gyors sikereket ért el. 2014. június 10-én elesett Moszul, Észak-Irak legjelentősebb városa. Abu Bakr

¹⁹² Ali, Maulana Muhammad, 2015., 227.

¹⁹³ Klein, F. A., 1979., 44.

¹⁹⁴ Besenyő – Prantner – Speidl – Vogel: i. m. 11.

¹⁹⁵ Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: i. m. 69-70.

¹⁹⁶ Kovács Csaba: i. m. 31. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04e4cc43236681604.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.), Kis-Benedek József: 2014, Azbej-Boér-Kiss, 2019, 5.

¹⁹⁷ Besenyő–Prantner–Speidl–Vogel: i. m. 12.

al-Bagdadi a szíriai Rakkába tette a székhelyét, és önálló iszlám kalifátus létrehozását jelentette be 2014 júniusában. Ezt követően Rakka lett a terrorkalifátus fővárosa. A dzsihádisták csoportja 2014. június 29-én felvette az Iszlám Állam nevet. Irak északi részén is területeket foglaltak el és felszólították a muszlimokat, hogy fogadjanak hűséget nekik. Ezt követően al-Bagdadi július 4-én szónoklatot tartott Moszulban, magára öltötte az abbászida kalifák fekete köntösét, s kihirdette, hogy minden muszlim köteles neki engedelmeskedni.¹⁹⁸ Az USA és szövetségesei újra beavatkoztak, de tehetetlenek maradtak. A kalifátus kikiáltását követően mintegy hárommillió fő vált belső menekültté, s legalább 220 000 fő hagyta el az országot.¹⁹⁹ „Az Iszlám Állam megjelenését és térhódítását sokan az iszlám civilizáció válságához kötik, amelyért pedig a vallás a felelős”.²⁰⁰ Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az IÁ létrejöttében jelentős szerepe volt nemzetközi érdekcsoportoknak is. A vallás bevonó erején kívül a „maffiamódszerek” is nagyon jó hálózatszervező eszközök.²⁰¹

„A fő törésvonal nem a Nyugat és az iszlám, hanem a mérsékeltek és a terrort eszközként alkalmazó radikális dzsihádisták között húzódik”.²⁰² A vallási fanatizmus motorja egy radikális ideológia, amely több millió embert képes volt megtéveszteni. Ez a rendszer első sorban a környezetében bizonytalan körülmények, ingatag gazdasági és társadalmi viszonyok miatt talált széles felvevőpiacra. Jelenleg Irakban 3 főből 2 fő munkanélküli, s a keresztények között még ennél is magasabb a munkanélküliségi arány, főleg a fiatalok körében.²⁰³ A magánszektor nem tud álláslehetőséget biztosítani a fiataloknak. Leginkább a közszolgáltatásban lehet érvényesülni, de ehhez el kell köteleződni valamelyik párt irányába. 2003 óta 850 ezerről 6,5 millióra nőtt a közszférában dolgozó, vagy nyugdíjat kapók száma. A kurdisztáni ötmillió régióban 680 ezer fő körül van az állam által fizetett alkalmazottak száma. Ez azt jelenti, hogy az iraki pártok munkahelyekkel látják el a hozzájuk lojális embereket.²⁰⁴ 6 millióan külső segítségre szorulnak. Szintén destabilizáló tényező a fiatalok nagy aránya a lakosságon belül. Az ezredfordulóra a fiatal, munkaképes réteg létszáma ötszörösére nőtt az 1970-es adatokhoz viszonyítva. Az említett szunnita szélsőséges szervezetek megerősödtek, kihasználták a szektáriánus és etnikai feszültségeket. Kialakult egy szervezett terrorista egység, amely a bizonytalan helyzetben tömegeket állított maga mellé azzal, hogy védelmet és még szociális ellátó hálózatokat is

¹⁹⁸ Rainer Hermann, 2015, 17.

¹⁹⁹ A Magyar Honvédségnek az IÁ elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről szóló országgyűlési határozati javaslat alapján. Forrás: <https://www.parlament.hu/irom40/15345/15345.pdf>

²⁰⁰ Tálas Péter gondolatai az Iszlám Állam című könyvhöz, a magyar kiadó előszavában (Rainer: i. m. 14.)

²⁰¹ Birher Nándor, a PPKE dékányának külső konzulensként és a műhelyvitán elhangzott gondolatai alapján, 2024 április

²⁰² Rostoványi Zsolt, 2017, 105.

²⁰³ Az Aid to the Church in Need (ACN) szervezet adatai alapján, <https://acninternational.org/>

²⁰⁴ Wagner Péter, 2021. 7.

kiépített: iskoláztatta a gyermekeket, munkahelyeket teremtett a szülőknek, kórházi ellátást biztosított a betegeknek.

Ahhoz, hogy megértsük, miért tudott az IÁ ekkora mozgósítást végrehajtani, a muzulmán vallásból megértettekre érdemes visszagondolni, amely alapvetően a törvények betartására épül. Akkor nevezhető valaki jó hívőnek, ha követi a Koránban leírtakat, s életét az abban található utasítások szerint alakítja. Alapvetően az iszlámhívők szabálykövetőek, törvények irányítják az életüket, s egy felsőbb vezető utasításait követik. Az IÁ a hívek egy részét ideológiai, vallási alapon ezért volt képes mozgósítani az általuk hitt „jó ügy” érdekében. Már a vallás kialakulásának kezdeti szakaszában is fontos volt a meggyőzés és a mozgósítás. A szélsőséges, pusztító vallási fanatikusok erőszakkal kialakítva a működés feltételeit, az állami és magánvagyonot eltulajdonítva felépítettek egy államot az államban, amikor a körülmények úgy hozták, engedték. Ugyan államként saját magukon kívül senki nem ismeri el őket, mégis érdemes megvizsgálni, hogy működésében milyen hasonlóságok vannak egy államéhoz, s ennek következtében hogyan volt képes ugyan teljes mértékben törvénytelenül, bűncselekmények sorozatát elkövetve, mégis „gazdaságmozgósítást”²⁰⁵ végrehajtva sokakat félrevezetve három és fél éven keresztül fennmaradni.

4.2.1. Az Iszlám Állam zárt rendszere, mozgatórugói, működése és kapcsolathálója

Az általános állásfoglalás értelmében ez a gyilkos, diktatórikus képződmény egy kerek, egész, zárt rendszer, ami nem kiszolgáltatott, hiszen a számára szükséges nyersanyagot, munkaerőt, tőkét, technológiát magának biztosítja a bemeneti oldalon, s igyekszik kapcsolathálókon keresztül gondoskodni a kimeneti oldalról. Majdnem úgy működik, mint egy nemzetállam, ahol a támogatók teljes mértékben kiszolgálják és működőképessé teszik ezt a szélsőséges, de önmagában a saját céljai szempontjából mégis hatékony és erős rendszert, ami önálló haderővel, gazdasággal, társadalmi támogatással rendelkezik. Logisztikai szempontból egy átgondolt rendszert működtetett a megfelelő erőforrás-optimalizálással és gazdaságbiztonsággal. A munkaerő, tőke, technológia, anyagi- és szolgáltatás inputok bevitele nem piaci alapon történt, hanem erőszakkal, kényszerrel, ideológiai befolyással. Mind a katonai szolgálati és védelmi munkakötelezettség, gazdasági ágazatok közötti munkaerő- és tőke-átcsoportosítás, minden termelőegység működésének újjászervezése „professzionális” módon ment végbe. A mozgósítás során az intézkedések szerteágazó rendszere valósult meg, a

²⁰⁵ Hagyományos értelemben semmiképp nem nevezhető gazdaságmozgósításnak, amit az IÁ pusztítása alatt láthatunk, mégis érdemes áttekinteni, miért hasonlít a logisztikai tevékenysége a gazdaságmozgósításhoz, mert ugyan egy szélsőséges terrorszervezet példáján keresztül, mégis megérthető a folyamat lényege.

rendelkezésre álló erőforrások, képességek, eszközök igénybevételre kerültek a cél elérése érdekében. Megtörtént bizonyos haderő és rendvédelmi szervek mozgósítása, valamint a média tudatos felhasználása.

Az IÁ a világon a leggazdagabb és az egyik legnagyobb terroristacsoport volt.²⁰⁶ A kiadásait leginkább vállalkozásaiból fedezi, mert ahhoz, hogy hosszútávon fenntartható legyen, bevételekre van szüksége, működőképességét pedig a bevételek és kiadások kiegyensúlyozottsága esetén tudja fenntartani. Erika Solomon, Robin Kwong és Steven Bernard 2016. február végi Financial Times-ban megjelent „*Egy hordó olaj útja*” című írása szerint az IÁ napi bevétele 1,5 millió dollárt tett ki 2016-ban. A bevételekre első sorban a szíriai olajmezőkön kitermelt nyersolaj feketepiacon való értékesítéséből, fegyverkereskedelemből, kivetett adókból, a *zakátként*²⁰⁷ beszedett kötelező alamizsnából, zsarolások és elkobzások, termény formájában való beszolgáltatások eredményeképpen, valamint a védelmi pénzből²⁰⁸ tett szert. Jelentősek az egyéni donorok támogatása mellett a családok és bankok kifosztásából és az emberrablásból származó bevételek²⁰⁹ is. Péntekenként a rabszolgapiacokon elrabolt gyermeklányokat bocsátottak áruba²¹⁰, majd ezt a mérhetetlen embertelenséget házasságként „legalizálták”. Irak területén tekintélyes mennyiségű ősi lelet is található, hisz a mezopotámiai civilizáció a Tigris és az Eufrátesz folyók között alakult ki. Az IÁ harcosai értékes régészeti leleteket, kincseket raboltak el a múzeumokból, amelyeket a feketepiacon értékesítettek.²¹¹ A harcosok utánpótlását elsősorban azon muszlim és nem muszlim fiatalok Interneten és a médián keresztül való toborzásával valósították meg, akik elveszítették a reményüket, s nem volt már céljuk az életben. Az IÁ térhódítását az is segítette, hogy az iraki alkotmány rendelkezik arról, hogy egy törvény sem állhat összeütközésben az iszlámmal, a valóságban a kisebbségek a vallásukat nem gyakorolhatják, s törvény tiltja a muszlimok áttérését más vallásokra. Aki ezt mégis megteszi, annak menekülnie kell. Halállal fenyegették meg azokat, akik nem viselték a kendőt, vagy megünnepelték a karácsonyt.²¹² A meghódított régiókban az IÁ az élet szinte

²⁰⁶ Mára ugyan területeit elveszítette, de az eszme alvó sejtekben fennmaradt, és ha a körülmények úgy hoznák, képes lehet újra aktivizálódni.

²⁰⁷ kötelező adakozás, alamizsna mint az iszlám harmadik pillére

²⁰⁸ Az arabul ad-dhimma, de gyakran dzimma-nak is nevezett védelmi pénz a muszlimok a könyv népeivel (zsidók és keresztények) történt megállapodása értelmében az ígért biztonságért fizetett összeg, melynek fejében nem kell áttérniük, s mégsem eshet bántódásuk.

²⁰⁹ Eleinte mindenki azt hitte, hogy a bankokat egyszerűen kifosztották, a későbbiekben kiderült viszont, hogy a bankok logikáját használva kamatoztatták is a pénzt, illetve egyéb banki műveleteket is végeztek az összegek megtöbbszörözése céljából.

²¹⁰ Egy európai példa: Migrációkutató Intézet: Nők jogai és helyzete – egyes migráns közösségek nyugatitól eltérő civilizációs háttére tükrében, 5., https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/02/N%C5%91k-jogai-%C3%A9s-helyzete_MKI_elemz%C3%A9s.pdf

²¹¹ Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté, 2016. 235.

²¹² Solomon – Kwong – Bernard: i. m. <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

minden területére rátette a kezét. A közlekedésben vámot vetettek ki az Irakból az IÁ térségébe árut szállító teherautókra, viszont a kiskereskedők biztonságban érezték magukat, ha a *zakátot* megfizették. A kelet szíriai orvosoknak nem kellett fizetniük, de havonta egyszer orvosi szolgáltatást kellett nyújtaniuk az IÁ-nak.²¹³ Az IÁ az adószedők, besúgók, de a szolgáltatások hálózatának kiépítésével is uralma alá vonta a szabálykövető lakosságot. Civil szervezetek azért csatlakoztak a terrorcsoportokhoz, mert mellettük erősnek érezték magukat. Minden tartományban létrehoztak egy „*war spoil*” irodát, mely kiszámította a zsákmány dollárértékét, s egy ötödét azonnal kifizették a rajtaütést elvégző fegyveres katonáknak. A zsákmányt a helyi piacon adták el, ahol az IÁ tagjai féláron vásárolhattak. Ezeken a helyeken az állatoktól a gabonán keresztül a bútorokig és a használati tárgyakig minden elérhető volt.²¹⁴ Az IÁ „fénykorában” a meghódított rész Szíria felére és Irak harmadára terjedt ki. Elsősorban etnikai területek alapján volt lehetséges az előrenyomulás, főképpen a szunnita arabok területein. A kurd és a síita területeken kevésbé volt ez lehetséges. Ennek egyik oka lehetett, hogy azok a síita rendfenntartók, akik szunnita területekre voltak küldve, nem végezték el teljes hatékonysággal a feladatukat, míg a saját területeiken erőteljesen védekeztek.

Nem felejtve létrejöttek célját, embertelenségét és a pusztítást, amit okozott, észre kell vennünk, hogy az IÁ képes volt egy polgárháborús területen, folyamatos háborúzás mellett kialakítani és fenntartani az „állam” működését úgy, hogy megelőzően nem rendelkezett saját igazgatással. Képes volt a gazdaságmozgósításhoz szükséges ellátási láncot megteremtve a szükséges üzemanyag készleteket, energiabiztonságot és élelmiszerbiztonságot, az értékesítési csatornákat kiépíteni, hogy alattvalóit a szélsőséges körülmények között is hozzájuttassa az élelmiszerhez, üzemanyaghoz, a fegyverekhez, vagyis az élethez és a rajtaütésekhez, védekezéshez szükséges emberi és tárgyi erőforrásokhoz.²¹⁵ Ehhez a fedezetet az adó- és egyéb beszolgáltatási rendszereken, valamint az elkobzáson keresztül biztosította, s működtette a körülményekhez képest magas szintű szolgáltatásait mind a fiatal fizetett harcosainak, mind a nép számára (kenyértámogatás, közterületfenntartás, egészségügyi szolgáltatások). Ezek igazolják, hogy az IÁ már nem csak az elnevezésében tükrözi az „államiság” jellemzőit, hanem az összetartásnak ideológiai alapja is van, azt sugalmazza, hogy aki vele van, azt megvédi, az

²¹³ Solomon – Jones: i. m. <https://www.ft.com/content/aece89a00-9ff1-11e5-beba-5e33e2b79e46>, (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ Látható, hogy a főként amerikai légitámadások idején esett vissza szinte a felére az olajcsempészetből származó bevétel. A háborús környezet természetesen hozzájárult ahhoz, hogy a gazdaságmozgósítást visszavesse, de még így is sikerült a működését hosszú időn keresztül fenntartani és ugyan az erejéből sokat vesztett, területileg is visszahúzódott, de nem esett szét az IÁ. <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>

biztonságban van. Az IÁ értéklánca²¹⁶ azért volt működőképes, mert jellemzően kevés külsős elemet tartalmazott, de amikor ezekhez nem lehetett hozzáférni, képes volt más ágazatokból vett eszközökkel, anyagokkal pótolni mindent a kapcsolatháló segítségével. Az IÁ a szunnita törzsek gazdasági hálózataitól függött.²¹⁷ Hogyha a rendszerbe hiba csúszott, azt mielőbb orvosolni kellett, hogy ne okozzon fennakadást. A műszaki, logisztikai, információs elakadások, infrastruktúra meghibásodása vagy a finanszírozás biztonságának hiánya következtében komoly ellátási problémák léphettek fel, de a rendszer gondoskodott arról, hogy annyi bevétel mindig rendelkezésre álljon, mint amennyibe került a fenntartása. A bemeneti oldalon az emberi és anyagi erőforrást, tudást, innovációt (különösen katonai műszaki, és logisztikai területen) saját céljai szolgálatába tudta állítani. Eközben politikai, gazdasági és társadalmi szempontból fenntartotta az „államot”²¹⁸, a katonai szintén működött a sorozást, zsoldosok fogadását, a kiképzést, a gerilla típusú hadviselés eszközeit felhasználva terrorista és pszichológiai műveletek végrehajtását valósította meg, néha a központjától távol, ami logisztikailag a számára ellenséges környezetben kihívást jelentett.

Az IÁ által alkalmazott módszerek jellemzői a lakosság közé való elvegyülés, meglepő csapdák, öngyilkos merénylők, gyalogsági és páncéltörő fegyverekkel végrehajtott rajtaütések, katonai járművek elleni támadások.²¹⁹ Az Iszlám Államot sokan egyszerű, iszlám radikális terrorszervezetnek minősítik, de jelen van a gerilla-hadviselés jellemvonása is a működésében. Ezt alátámasztja a 2004-ben Abu Musab al-Zarkavi levele Ayman al Zavahirinek, amiben jelzi az al-Káida központi vezetésének, hogy célja nem a terrorizmus, az öngyilkos merényletek és a gerilla-hadviselés, hanem egy reguláris erő mihamarabbi létrehozása.²²⁰ A szervezet képessé vált bonyolult műveletek kivitelezésére, ami a területfoglalásokban mutatkozott meg – például ilyen volt a moszuli csata, „*Falak Ledöntése*” művelet, a damaszkuszi katonai parancsnokság elleni támadás, az Abu Graib és a Tadzsi börtönök ellen vagy az Aleppó tartományban található Minnigh légibázis ellen végrehajtott támadások.²²¹

²¹⁶ Az értéklánc itt logisztikai szak kifejezésként értendő. „Az értéklánc az ötlet megszületésétől a végső fogyasztóhoz történő eljuttatásig tart, s így magában foglalja a kutatást, a fejlesztést, az innovációt, az alap- és a segédanyag előállítását, a gyártási eszköz és az alkatrész legyártását, az összeszerelést, a folyamatok közötti logisztikát, az előállításához és a vásárláshoz kapcsolódó szolgáltatásokat (pénzügyi, marketing-, IT- stb. szolgáltatások, értékesítés, szervíz)” Taksás Balázs: i. m. 106.

<https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04c77f73613472706.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

²¹⁷ Jakob Lypp: i. m. 5.

²¹⁸ Az állam meghatározott földterületen élő emberek kormányzattal és szuverenitással rendelkező közössége, feladata meghatározott társadalmi és gazdasági viszonyok fenntartása, külső védelem biztosítása, a társadalom szervezése, irányítása. Magyar Larousse Enciklopédia I.: i. m. 80.

²¹⁹ Kovács Márk Károly: i. m. 105.

²²⁰ Zarqawi Letter, 2019. <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

²²¹ Farkas Sándor: i. m. 6.

Az IÁ az iszlámhívók egy szélsőségesen radikális csoportjából létrejött entitás, amelyhez nagy számban csatlakoztak Szaddám Huszein korábbi katonái és külföldről érkezett harcosok is. Azzal, hogy jelentős tömegeket állított maga mellé, hosszú ideig túlélőképességéről tett tanúbizonyságot. „Gazdasága” valószínűleg azért volt képes túl nagy globális kárt okozva fennmaradni, mert ideális méretű volt és a termelő és szolgáltató kapacitásokat sikerült széttelepítenie, az ellátási láncok biztonságosan voltak kiépítve, az energetikai-, információs-, technológiai-, és logisztikai infrastruktúra fenntarthatóságától sikerült gondoskodnia, ahogy a tartalékok képzéséről is. A kezelhető méret eredményeképpen jó volt alkalmazkodási képessége. A szélsőséges példa segítségével látható, hogy melyek azok a veszélyforrások, amelyekre oda kell figyelni, kibontakozásukat feltétlenül meg kell akadályozni, csírájában el kell folytani ahhoz, hogy a hasonló erőszakszervezetek ne tudjanak megerősödni a jövőben.

Az iszlám térhódítása erőteljes fenyegetést jelent a keresztény Európa számára is, különösen, hogy az elmúlt időszakban egyre nagyobb és gyorsan növekedő, még ha csak látszólagos muszlim népesség is van jelen. Mivel az iszlám nem alakult át abból a szempontból, hogy miképpen értékeli a nem muszlimokat. Számítani lehet arra, hogy a befolyásuk alá kerülőkkel hogy fognak bánni.²²² *„Bizonyos, hogy számos muszlim kormányzat igyekszik megfékezni az általa is szélsőségesnek tartott iszlamista irányzatot, de ahhoz, hogy sikerrel járjanak, egyszerre lenne szükség a gondolkodásmód teljes átalakítására, a dzsihád deszakralizálására, a politikai hatalom világi jellegének elfogadására és egyes Koránból eredeztetett dogmák elvetésére.”*²²³

4.3. A veszélyeztetettség és kockázat összefüggései a Közel-Keleten

Fontosnak tartom a kockázat fogalmának közelebbi bemutatását ahhoz, hogy átlátható legyen, a terrorista csoportok hogyan, miért és pontosan milyen eszközöket alkalmaznak azért, hogy hatalmat gyakoroljanak és félelemben tartsák azokat, akik nem osztják nézeteiket, nem követik utasításaikat. Mindez szervesen kapcsolódik a humán biztonsági témakörhöz is, amelynek ahogy az elnevezés is utal rá, alanya az egyén, nem az állam.

Az ember egyik alapvető igénye, hogy biztonságban, félelem nélkül szeretne élni. A latin kifejezés „cura” szótöve is az aggodalomra, félelemre utal, míg a „se” fosztóképző jelentése: nélkül. Vagyis a biztonság (securitas) szavunk eredeti tartalma, hogy biztonságban van az, aki félelem nélkül él. A veszélyérzet kérdése ugyan szubjektív, hiszen az is érzékelhet fenyegetettséget, aki ténylegesen nincs veszélyben. Fontos viszont, hogy az egyéni mellett

²²² Dominique Ellul: Bevezető megjegyzések Jacques Ellul: Iszlám és zsidó-kereszténység c. írásához, 34.

²²³ Dominique Ellul: Bevezető megjegyzések Jacques Ellul: Iszlám és zsidó-kereszténység c. írásához, 38.

létezik közösségi érzékelés is, ha egy nagyobb csoportra, vagy akár tömegre gondolunk. Fontos egymástól megkülönböztetnünk az egyén vagy csoport által érzékelt valós vagy vélt veszélyeket. Ha felmerül valamilyen kihívás, veszélyérzet egy embercsoport kapcsán, a legtöbb esetben annak valós alapja van, s foglalkozni kell az okával és a megoldáskereséssel akkor is, ha rejtett.²²⁴

A veszélyeztetés egy nem kívánt történés bekövetkezésének lehetősége, azaz olyan helyzet, amelyben nem biztosan, de valamekkora eséllyel kialakulhat valamilyen károkozás és ez félelemhez, a biztonságérzés megszűnéséhez vezet. *„A kockázat a negatív hatással fenyegető események (lehetséges következmények) bekövetkeztének esélye, az egyes jövőbeni események kedvezőtlen következményeinek lehetősége. A veszélyt előidéző okokat veszélyforrásnak nevezzük. A katonai szervezeteknél valamennyi tevékenység valamilyen szintű kockázattal jár.”*²²⁵ Az alábbi fogalommeghatározások szinte mindegyikében a kockázat a biztonsággal összefüggésben kerül meghatározásra. Renn (1992) szerint a kockázat fennállásának előfeltétele a bizonytalanság, a jövő függ a jelenleg zajló tevékenységektől, ahol a kockázat a valóság jövőbeni állapotaként jelenik meg. Ha a bekövetkezés valószínűsége meghatározható, akkor a kockázat nagysága is mérhető. Bernstein (1998) szerint azért nem lehetünk semmiben biztosak, mert a rendelkezésre álló információ nem pontos, vagy nem teljes. Még ha nem vagyunk fenyegetettségnek kitéve, akkor is alapvetően a bizonytalanság jellemző mindenre, mert a történéseket nem tudjuk előre. „Knight (1921/1964) szerint a kockázat a mérhető bizonytalanság, és csak ellenkező esetben használja magát a „bizonytalanság” kifejezést. Vagyis a kockázat nem más, mint a valószínűsíthető bizonytalanság, ezért a kockázat egyik leíró tényezője a bekövetkezés valószínűsége.”²²⁶ Fontos a kockázat és a veszélyeztetés között különbséget tenni. Az utóbbi a bekövetkezés lehetőségére utal, míg a kockázatban benne foglaltatik a bekövetkezés valószínűsége is. Minden veszélyeztetéshez kapcsolódik egy bizonyos kockázat, amely függ az esemény megtörténésének valószínűségétől és következményeinek súlyosságától.

A terrorcselekmények kockázatának kiszámítására vagy megbecsülésére sem alkalmasak a hagyományos kockázateértékelési eljárások, mert nem ismert, hogy tulajdonképpen kivel és mivel állunk szemben. Az ellenség mindent megtesz azért, hogy elrejtőzzön, s olyan nem szokványos eszközöket alkalmaz, amit általában házilag készít el, vagy olyan alternatív módszereket vet be, mint az öngyilkos merénylők, felforgató csoportok. A fegyvert és lőszert

²²⁴ Szilágyi-Kiss Hajnalka, 2020. 321.

²²⁵ Krajnc Zoltán (főszerk.): Hadtudományi Lexikon, Dialóg Campus, Budapest, 2019. 611.

²²⁶ Vasvári Tamás, 2015. 31.

többszörre törvénytelen úton szerzik be. Az általuk végrehajtott aszimmetrikus műveletekben egyre terjed a vegyi eszközök alkalmazása és erősödik a kiberterrorizmus is. Ágh Attila rendszere alapján is a Közel-Keleten zajló történések mára leginkább a nem konvencionális háború jeleit mutatják, hiszen jellemző mind a hatalmon levő s az ellene lázadó politikai csoportok, mind a különböző etnikai-vallási közösségek közötti nem folyamatos, hanem egyre inkább elhúzódó küzdelem. Az események az anómiás konfliktus irányába is mutatnak, ahol meghatározó a vallási fanatizmus és a különböző etnikumok milíciáinak harcai.²²⁷ A biztonságot veszélyeztető kihívások, kockázatok és fenyegetések azok a veszélyt magukban hordozó helyzetek, amelyek negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, és gyengítik a belső és külső stabilitást”.²²⁸ A kihívások a legalacsonyabb, a kockázatok közepes, a fenyegetések pedig a veszély legmagasabb fokú megnyilvánulási formái. Ezek a külső és belső biztonsági helyzetre negatívan hatnak.²²⁹ A biztonság iránti igény és a kockázat csökkentésére való törekvés hozta létre a biztonságstudományt és a kockázatelemzést. A kockázat fogalma a hétköznapi nyelvhasználatban nehezen különíthető el a *veszély* szó jelentésétől és keveredik egy nem kívánt esemény súlyosságának fogalmával is. A kockázat „valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége”.²³⁰ A modern valószínűségelméletben a valószínűség lehet objektív vagy szubjektív, ennek megfelelően megkülönböztethetünk objektív vagy szubjektív kockázatot is. Az utóbbiról van szó, ha valószínűségi becslésünket csak kisszámú megfigyelésre vagy sejtésre alapozzuk. A szintetikus valószínűség a két szélsőség között helyezkedik el. Mindez lecsapódik a következményeken, amely akkor, ha közvetlenül megfigyelhető és mérhető, objektív, ha egy személy számára saját értékrendszerétől és a helyzettől függ, szubjektív. E két véglet között helyezkednek el a megfigyelhető következmény, amelyekre valamilyen viselkedési válasz érkezik. A kockázatot tehát a valószínűség és a következmény kombinációja határozza meg.²³¹ A múltban megtörtént események alapján mérhető a kockázat. A társadalomra és az egyes emberekre nézve a hasonló események alapján a jövőre vonatkozó kockázat pedig megbecsülhető. A PRA (Probabilistic Risk Assessment) és PSA (Probabilistic Safety Assessment) vizsgálatokkal tényleges valószínűségi adatok összehasonlítása és bármilyen

²²⁷ Ágh Attila, 1989. 183.

²²⁸ Szabó József, 1995. 42., Dr. Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok..., 2013. 8.

²²⁹ Resperger István, 2002. 45.

²³⁰ Matus János: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. 1995. 47., A fentiek matematikai képlettel az alábbi módon foglalhatók össze: kockázat = kárnagyság x bekövetkezési valószínűség, Forrás: Havas Ádám: Kockázatelemzés – mágia vagy tudomány? 1994. doi: <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/29277/28995>, (Letöltve: 2024. 07. 01.) 1.

²³¹ Havas, 1994 i.m. 23.

rendszerben lévő esetleges „gyenge pontok” feltárása válik lehetségessé, amely fejlesztéshez vezethet és hatékonyan növelhető a biztonság és megbízhatóság az adott területen.²³² A kis valószínűségű események modellezése vitathatóbb, mert nehezebb a rájuk vonatkozó adatok gyűjtése, értékelése. A nagyon ritkán bekövetkező események valószínűségének megfelelő pontosságú megállapításához hosszú időre van szükség. Ilyen például a terrorcsoportok működése is.

Ahogy a geostratégiáról szóló rész is mutatja, a stratégialilag kiemelkedően fontos terület a Föld legnagyobb olajkészletével rendelkezik, ahol a mesterségesen létrehozott államhatárok, az etnikai töredezettség, a különféle vallási közösségi szokások és a törzsiség ereje mind kockázati tényezők. Katonai szempontból állami haderőkkel, milíciákkal, nem állami tényezőkkel és a legkülönbözőbb eredetű és típusú fegyverekkel találkozhatunk Irakban. A térség országai a világ legnagyobb fegyverbeszerzői között vannak. A katonai erő nagyságát az összeütközések jellege, a különféle szereplők rendelkezésére álló források, a nemzetközi fegyverszállítók és a lassan kialakulóban lévő, de csak pár országot érintő saját hadiipari képességek határozzák meg.²³³ Ebben a térségben a katonai erő az érdekérvényesítés és konfliktuskezelés fontos eszköze, etnikai és vallási összeütközések megnyilvánulása. A megoldatlan vallási nézeteltérések pedig provokálhatják a vallási szélsőségek kialakulását.²³⁴

4.3.1. Az iszlám vallási és politikai vonatkozásai a kockázat szempontjából

Ali Abd ar-Raziq *Az iszlám és az uralom alapjai* című írásában fejti ki, hogy a vallásnak a kalifáus azon formájához, amit a muszlimok általában ismernek, nem sok köze van.²³⁵ Mohamed tanításai által az iszlám vallás indult el, a kalifátus csak a későbbi évek folyamán vált fontossá. Előre vinni az iszlám kialakulásához? A kezdetekkor Mohamed szembe került a pogány törzsi vezetőkkel, akik nem akarták elfogadni az egyistenhitet, amelyet ő hirdetett, ezért kényszerült Mekkából Medinába, a követőivel együtt. A diplomáciai, politikai és katonai utat választotta, hogy az „isteni kinyilatkoztatásnak” érvényt szerezzen és a vallási üzenetet is elterjessze.²³⁶ Halála után a törvények közösségi betartására és ez által az üdvösségre törekvés „világi szankciókkal összekötött normákká” alakult az évszázadok alatt.²³⁷ Abu Bakr, Mohamed utódja sokat tett azért, hogy a vallásból mozgalom legyen. Ő az állam irányítását és az ezzel

²³² Havas, 1994 i.m. 25.

²³³ Kis-Benedek József, 2019. 10. 16.

²³⁴ Silayeva Zoya V.: 407.

²³⁵ Hegedős Soma, 2018. 2., Ebert, Hans-Georg – Hefny, Assem 2010. 114–115.

²³⁶ Az iszlámmal szemben a kereszténységben Jézus, amikor szembe került a zsidókkal, nem a katonai, politikai és diplomáciai utat választotta, hanem a mártírhálált, mert így tudott győzni, s megmenteni az emberiséget. Forrás: Hegedős (2018) i.m. 5., Shaw, Jonathan E.: The Role of Religion in National Security Policy since September 11, 2001 in Carlisle Papers, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle, PA. 2011. 12.

²³⁷ Hegedős, 2018 i.m. 6.

járó politikai szerepet is vállalta. Bassam Tibi politológus állítása szerint a kalifátus nem vallási fundamentum, hanem egy történelmi folyamat eredménye, ahol a vezető személyében a vallási és állami irányítás egyre jobban összekapcsolódik, s a törvények kollektív betartatása fokozatosan erősödik. Az Omajjád-kalifák már „Allah képviselőinek” nevezték magukat.²³⁸ Tilman Nagel munkássága nyomán érthetjük meg, hogy az iszlám legfontosabb tétele – hogy a hívek Allah akaratát valósítsák meg –, a közösségben gyökerezik²³⁹, s ennek a törvénynek a betartása akár harc útján is szükségszerű (szemben a kereszténységgel, ahol a hit személyes elköteleződés kérdése).

A hagyományos iszlám gondolkodás a világot a béke házára (dár al-iszlám) és a háború házára (dár al-harb) osztja. Az utóbbi azokat a területeket foglalja magában, ahol az iszlám nem hivatalos államvallás. A „szent háború”, amelyet a köznyelv dzsihádként ismer, minden hithű muzulmán számára kötelező a „háború házaként” nevezett területek ellen. A történelem folyamán mielőtt a muzulmánok bevonultak egy meghódítandó ország területére, felajánlották az ott élőknek a választás lehetőségét a béke (szalám-iszlám) valamint a háború (harb) között. Ennek a rendszernek a következtében a területi hódításokkal együtt az iszlám is könnyen tért hódított. A „szent háború” kötelezettség, Allah akaratából a hitetlenek ellen folytatott háború, mely a Próféta vallásának terjesztését szolgálja. A dzsihád szó nem csak a háborús küzdelemre utal, hanem Allah útján való lelki küzdelmeket is jelent.²⁴⁰ Mindennek szélsőséges formája az IÁ létrejötte, mert a tanítás gyakorlatban való megvalósítása, megélése azon múlik, hogy inkább a misztikus, mérsékelt irányzat követőjéről vagy a radikálisabb, fundamentalista, iszlamista irányzat követőjéről van-e szó. Az iszlámnak minden megosztottságával együtt mégis befolyásoló ereje van az emberi viselkedésre, a politikai következményekre.²⁴¹

Irakban az egyik fő veszélyt azok a társadalmi csoportok jelentik, amelyek elégedetlenek a jelenlegi helyzetükkel, és ezért céljaik eléréséhez erőszakos szándékkal lépnek fel.²⁴² Az, hogy az irakiak, de az ottani keresztények különösen bizalmatlanok és nem barátkoznak csak azonos hívőkkel, arra utal, hogy már hozzászoktak a kockázathoz és védekeznek. Inkább nem beszélnek vallásról, mert az IÁ beépült a lakosságba is. Inkább nem osztanak meg bizalmas értesülést senkivel, nehogy utolérje őket az elszámolás.²⁴³

²³⁸ Hegedős, 2018, i.m. 3.

²³⁹ Még az „iszlám” szó is az „arc istenhez való fordítását”, odafordulást jelent. Az iszlámban a közösséghez tartozás Allahhal és Mohameddel szembeni engedelmesség útján volt lehetséges. Így alakulhatott ki a vallási kollektívizmus. Forrás: Hegedős, 2018 i.m. 7.

²⁴⁰ Resperger, 2003 i.m. 53.

²⁴¹ Shaw, 2011 i.m. 11.

²⁴² Kis-Benedek József, 2019. 16.

²⁴³ A Critical Rethinking of Public Administration c. konferencián az egyik előadó részéről 2021. 04. 10-én elhangzott állásfoglalás.

4.3.2. Az IÁ újjáéledésének kockázata

Főleg a valamelyik hátrányos helyzetű csoporthoz, kisebbséghez tartozók érzik magukat veszélyben, mert tartanak attól, hogy ugyan a 2014-17 között az IÁ által birtokolt területek már nem a terrorcsoport kezében vannak, a kalifátus legyőzött, viszont sejtekben tovább is jelen lehetnek Irakban és tulajdonképpen bárhol a világon, radikális nézeteikből adódóan kiújulhat a tevékenységük, mert a filozófia, a nézeteik, ami összetartja őket, tovább él. A veszélyérzet kérdése véleményem szerint szubjektív, hiszen az is érzékelhet fenyegetettséget, aki tulajdonképpen nincs veszélyben. Az egyéni mellett a közösségi érzékelés is fontos, különösen, ha egy embercsoportot vizsgálunk. Az alábbiakban a terrorista csoportok tovább élésének kockázataira utaló tényezőket tekintjük át, különösen azokra a kisebbségekre nézve, amelyek elsődleges célpontot jelentettek számukra: a jezidik mellett ilyenek voltak az iraki keresztények is, de az iraki síita lakossággal és még a nézeteiket nem osztó szunnita lakossággal szemben is erőszakkal léptek fel.

Az IÁ terjedése, ideológiájának népszerűsödése nagyobb eséllyel valósul meg ott, ahol nem jól működő államról beszélhetünk²⁴⁴, mivel könnyebben bekapcsolódnak más, akár szélsőséges szereplők a jól működő államban hagyományosan állami funkciók (mint egészségügy, oktatás, kultúra) elvégzésére. A terület birtoklása azért fontos a terrorcsoportnak, mert több lehetőséget biztosít a szervezkedésre, az infrastruktúra kiépítésére. Mióta megfosztották őket az elfoglalt területekről, már csak az eszme élhet tovább sejtekben, a támogatóik elméjében, ami ugyan szintén veszélyes, de olyan pusztítást mint a korábbi, így már nem lehet véghezvinni. A veszély az iraki területeken kívül abban rejlik, hogy a szervezet körülbelül egyharmada külföldi, körülbelül 80 országból származó dzsihádistákból áll. Soraiban több volt al-Káida tag is megtalálható (csecsenek, észak-afrikaiak, jordánok, szaúdiak).²⁴⁵ Ezek a személyek a világban elszórtan, de egymással tartva a kapcsolatot, tevékenykednek.

A kockázat (risk) meghatározására számos definíció született, amelyekben közös elem egyrészt az eltérés lehetősége a tervezetthez vagy elvárthoz képest, illetve a bizonytalanság, valószínűség.²⁴⁶ A kockázatkezelésnek (risk management) a kockázatok tudatos ismerete és kontrollja a zavartalan működést teszi lehetővé. A kockázatkezelés nem azonos azzal, hogy leírjuk, mit tegyünk, ha esetleg bekövetkezik valamilyen kár. Célja nem szükségszerűen a

²⁴⁴ Irakról, mint nem jól működő államról a későbbiekben még szó esik, mert éppen ez tette lehetővé, hogy az államtól bizonyos funkciókat a civil közösségi kezdeményezések átvégyenek.

²⁴⁵ Kis-Benedek József, 2019. 31-41., doi:

²⁴⁶ Vértessy László, 2013. 27-43.

kockázatok számának csökkentése vagy elkerülése, hanem minél magasabb szintű kockázati tudatosság elérésével és fenntartásával lehetséges hatásainak minimalizálása, a döntések eredményének optimalizálása.²⁴⁷ Ez a szemlélet átültetendő bármilyen kockázattal járó folyamat vizsgálatára. A push és pull tényezők nagyon érvényesek a szélsőséges terrorista csoportokhoz való csatlakozáskor. *"A nyomó tényezők közé tartozik az írástudatlanság, a szegénység, a gyenge jogállamiság, a nem megfelelő szociális szolgáltatások és a korlátozott gazdasági lehetőségek. A radikalizálódásban szokatlanul erős szerepet játszó húzó tényezők közé tartoznak a pénzügyi ösztönzők, az online propaganda és a személyes toborzó hálózatok. A RAND²⁴⁸ korábbi kutatásai részletesen megvizsgálták e tényezők működését. A CVE programok²⁴⁹ megpróbálják kezelni ezeket a tényezőket, hogy megakadályozzák az egyének radikalizálódását."*²⁵⁰ Hosszabb távon a radikalizálódás csökkentése csak a szekularizáció erősítésével lehetséges. Fontos viszont, hogy ez ne kívülről erőltetett módon valósuljon meg, gondoskodni kell a tiszta, szabad média létrehozásáról, támogatni kell az olyan tüntetéseket, amelyekben szunnita és síita csoportok is részt vesznek, és nem korrupt, működő és nem felekezeti kormányt követeltek. Jó minőségű világi iskolák és tantervek létrehozása is előnyös lehet. Mindezeket pedig nagyon tapintatosan kell megvalósítani, Irak az elmúlt évszázadok során a szekularizáció különböző időszakait és szintjeit élte meg. A vallási kisebbségi csoportok sokat tehetnek a szekularizációért, ráadásult ezt a kurdok, a nem radikális szunnita csoportok és a nem radikális síiták többsége is elfogadja, mivel csökkentheti a fennálló politikai feszültségeket, és hozzájárul az országban uralkodó vesztegetés csökkentéséhez. A szekularizációs folyamat megghiúsíthatja a vallási radikalizálódást és a terrorizmust Irakban, mivel ellennarratívát jelenthet az embereknek a felekezeti széttagság ellen, segíti a közös nemzeti identitás megteremtését. Más szóval, elvileg, néhány radikális elemtől eltekintve, úgy tűnik, hogy Irakban van ideológiai és politikai tér egy szekulárisabb rendszer számára. A szekularizáció előmozdítása képes felszámolni a vallási terrorizmus és a radikalizálódási folyamatok politikai támogatottságát, viszont ennek megfelelő modellben való megvalósítása, amelyben a nagyobb vallási csoportok egyformán képviselve érzik magukat, az egyik legfontosabb kihívás.²⁵¹

²⁴⁷Hornai Gábor: 2010.

²⁴⁸ A RAND a világ számos pontján működő kutató-elemző szervezet, mely a politikai döntéshozatal fejlesztését segíti 70 éve, fő célja, hogy a világ biztonságosabbá tételéhez járuljon hozzá

²⁴⁹ CVE: Countering Violent Extremism = erőszakos szélsőségek elleni küzdelem

²⁵⁰ https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/tools/TL200/TL243/RAND_TL243.pdf

²⁵¹ Mojtahedia - van Wijk: The Promotion of Secularization as a Counterterrorism Strategy to Religious Terrorism, 2019. 169-171.

Ahhoz, hogy a biztonság megvalósulhasson, szükséges a kockázatok és az ellenintézkedések hatásai között kialakított egyensúlyi állapot megteremtése. A kockázatkezelést meg kell előznie a kockázatok azonosításának, értékelésének. Az alábbiakban a (valószínűségi) kockázatértékelés folyamata tekinthető át, ezt követően pedig az Irakra jellemző kockázati tényezők kerülnek felsorolásra.²⁵²

A legfontosabb, hogy a kockázat meghatározása, beazonosítása, felmérése történjen először. Ezt követi a célok meghatározása, megismerése, s ennek megfelelően szükséges a kockázatok részletes elemzése a prioritások meghatározása alapján. Az elemzéshez, értékeléshez olyan módszerek használhatóak fel, mint az előzetes veszélyelemzés, „*Mi van, ha?*”, HAZOP, eseményfa vagy MOSAR elemzés. Az elemzés eredményeképpen összeállítható a kockázatlista, átgondolható, hogy az kockázatokról tudunk-e eleget, elfogadjuk-e a fennállásukat és hogyan reagálunk. Az is lehetséges, hogy kiderül, hogy elkerülhető, csökkenthető a bekövetkezés valószínűsége vagy kezelhető kockázatok mutatkoznak. Sokszor az is elég, ha fel tudunk készülni a bekövetkezésére, mert a kár óvintézkedéssel csökkenthető. Az elemzést a biztonsági követelmények meghatározása követi, s megtörténik az esetleg elfogadható kockázati szint értékelése, majd a lehetséges reakciók, kockázatkezelés költségének és egyéb feltételek megállapítása. A kockázatok kezelésére vonatkozó javaslatokat maga a döntés követi, ami már az alkalmazáshoz, végrehajtáshoz vezet. A teljes kockázatértékelési folyamatban fontos a folyamatos felülvizsgálat és ellenőrzés, hogy az esetleges hibák kiküszöbölhetőek legyenek.

Irakra jellemző kockázati tényezőket az áttekinthetőség kedvéért pontokba szedve csoportosítanám aszerint, hogy az ország határain belül vagy kívül mutatkoznak.

Etnikai, vallási, belső kockázatok

- síiták, szunniták és a különböző vallási felekezetek közötti megosztottság²⁵³
- szunnita táboron belüli megosztottság, különös tekintettel a radikálisok és a nem radikálisok közötti ellentétekre
- megosztottság az arab társadalmon belül azon fiatalok között, akik a változások kezdeményezői voltak, és akik elleneztek a változásokat
- etnikai kisebbségek harca (pl. a kurdok, palesztinok), akik a függetlenségükért harcolnak

²⁵² Kis-Benedek József, 2019. i.m. 8. 16.

²⁵³ Kis-Benedek József, 2019 i.m. 34.

- az arab–izraeli ellentét
- az iszlám szélsőségesek tevékenysége, különös tekintettel az Iszlám Államra, erősödik az iszlám fundamentalizmus
- a lakosság mozgásával, belső és külső migrációjával, valamint annak ellenőrzésével kapcsolatos felfogásbeli különbségek, az egyének nyomon követésének gyakorlata
- közel-keleti politikai, gazdasági, demográfiai változások
- nem történtek gyors és sikeres változások, megoldás nem körvonalazódik az arab változásokat követően
- a baaszista, szovjet rendszerű katonai kultúra még hosszú ideig érezteti hatását
- vesztegetés magas aránya
- szakmai képzetlenség, gazdasági fejletlenség
- destabilizáló tényező a fiatalok magas aránya, folyamatosan nő a munkaerőpiacra belépni szándékozók száma
- vallási megosztottság a sorállomány és a katonai középvezetők között nehezíti az együttműködést
- nehezen szavakba önthető alapérzés: leszakadás a civilizációról (nyugathoz képest)

Külső, nemzetközi kockázatok

- az USA katonai közbelépésének hatása
- 2001. szeptember 11. hatása
- feszültségek az USA és Szaúd-Arábia és a nyugat és az iszlám világ közt
- Európába irányuló vándorlás
- a terrorizmus okainak eltérő felfogása és a jelenség kezelése
- a jótékonyági intézmények, pénzügyi intézmények, pénzáttalások kezelésének (ellenőrzésének) kérdése, a tevékenység felfogásában jelentkező nézetkülönbségek
- nyersanyagok és a termékeny földek kiaknázásának kérdése
- politikai vezetők hatalmának megdöntése, ha nem szolgálták a nyugat érdekeit
- olajforrások feletti uralom megszerzésének kérdése
- transznacionális szervezett bűnöző hálózatok és a dzsihádisták szervezetek együttműködésének kérdése
- a nagyhatalmak és a regionális szereplők igyekeztek érdekeiknek megfelelően, saját céljaikra kihasználni a rendszerváltásokat, útkereséseket
- eltérő a nemzetközi szervezetek befolyásoló képessége, nem működnek saját érdekérvényesítő szereppel bíró nemzetközi szervezetek

A terrorizmus kockázatát azzal csökkenthetjük, ha kevésbé provokáljuk a terrorista csoportokat látványos szembenállással, persze behódolni sem lehet. Az általuk okozott pusztítást mérsékelhetjük mind az érintetteknek történő segítségnyújtással, illetve a konfliktus zónákból hazatérő harcosok társadalomba való integrálásával.²⁵⁴

4.4. Részkövetkeztetések

Az iraki hithű muzulmán vallási kötelezettségből dzsihádot visel azokkal szemben, akik más állásponton vannak hozzá képest.²⁵⁵ Ennek a megjelenési formája az egészen misztikus, szúfi irányzattól a radikálisig terjedő skálán sokféle lehet. Általában az egyén neveltetése és a környezeti hatások meghatározóak. Fiatal, egyetemista, általában kisebbséghez tartozó, magukat megnevezni nem kívánó fiatalok beszámolóí alapján elmondható, hogy a 80-as évekkel ellentétben az elmúlt tíz évben jellemző, hogy a hétköznapiakban egyre inkább hangot kapnak a radikálisabb, iszlamista nézetek és nem ritka, hogy ezek gócpontjai nyugaton vannak, azoknál a második vagy harmadik generációs leszármazottaknál, akik szülei kezdtek új életet egy keresztény, nyugati kultúrában. A radikális nézetek általában visszanyúlnak az alapokhoz, az elképzelt szép múltra építenek, amelyek egyéni vagy közösségi érdekek következtében megváltoztak, „elszennyeződtek”. A fundamentalizmus általában válsághelyzetekben erősödik fel az egyének, közösségek jelenre vonatkozó reakciójaként, amelyet kivetítenek egy idealisztikus-utópisztikus jövőbe, hogy legyőzhessék a tűrhetetlen jelent.²⁵⁶

A veszélyeztetettség és a kockázat felmérése céljából fontos a terület folyamatos megfigyelése és elemzése, mivel a béke fenntartása nemzetközi érdek. Különösen, hogy Irakban is fontos sajátosság a nem állami szereplők megjelenése, amelyek harcolhatnak a kormányerők és a rivális milíciák ellen, akár a befogadó ország aktív vagy hallgatólagos támogatásával, illetve az nélkül. Egyszerű fegyvereket és eszközöket alkalmaznak általában, módszerük lehet gerilla vagy terrorista jellegű. Amikor egy csoport arra törekszik, hogy tudatosan megfossza az embereket a biztonságtól, megfélemlítse őket az erőszak alkalmazásával, akkor beszélünk terrorról. „*A terror jelentése a félelem és rettegés szisztematikus terjesztése erőszakos akciók útján, a terrorizmus pedig a kitűzött politikai célok elérése a terror eszközeivel.*”²⁵⁷ Irakban az emberek megtanultak együtt élni a veszéllyel, terrorral. Annak ellenére, hogy a kalifátust

²⁵⁴ FRONTEX: Operationalisation of Common Risk Indicators, Warsaw, 2021, ISBN 978-9294-71994. 11.

²⁵⁵ Hasonló ez ahhoz, hogy a hithű keresztény is Jézus parancsára megtérésre hívja az embertársait.

²⁵⁶ Rostoványi, 2016., 226.

²⁵⁷ Fischl Vilmos, 2006, 62.

sikerült legyőzni, az IÁ mint filozófia, közösség, ha csak sejtekben is, de tovább él és felbukkanhat egy-egy terrorcselekmény elkövetőjeként.

Az Irakban élők fenyegetettségének globális következménye is van, kihat Európára, azon belül Magyarországra. A magyar kormány szociális, jótékony eszközökkel avatkozik be az Irakból kibontakozó vallási radikalizmus helybeni csökkentéséhez, azt remélve, hogyha ott segít, enyhíti a feszültségeket és nem hozza ide a bajt. A magyar kormány komoly segítséget nyújt azoknak is, akiket az IÁ korábban támadott, és akiket jelentős kár ért, s ennek következményeit még ma is viselik. A jövőben remélhetőleg nem kerül sor újabb rajtaütésekre, mert a terrorszervezet Irakban és Szíriában már egyre kevésbé tevékeny, különösen, hogy a 2014 után elfoglalt területek nagy részét a helyi erők visszafoglalták 2017-ben. Az IÁ területi uralmának megfékezésével a terrorszervezet visszatérésének kockázata nagymértékben csökkent. Addig, amíg nem rendelkeznek területekkel, s a támogató bázis csekély, újjáéledésétől nem kell tartanunk, különösen, ha a nemzetközi közösség összefog, de bármilyen konkrét cselekedet esetén alapos kockázat elemzést kell végezni a tevékenység biztonságos végrehajtása érdekében.²⁵⁸ Mindent meg kell tenni, hogy az irakiak biztonságban érezhessék magukat. A nemzetközi összefogás és az újjáépítés eredményeképpen egyre többen visszatértek az Iszlám Állam pusztítását megelőző lakóhelyükre és új életet kezdhettek. Köztük *„a keresztények fontos, hogy bátorítást kapjanak nemcsak arra, hogy Irakban maradjanak, de hogy keresztényként akarjanak élni. Ha Irakban a politikai stabilitás és az életminőség javul, kevesebben fogják elhagyni az országot.”*²⁵⁹

²⁵⁸ Kis-Benedek József, 2021

²⁵⁹ Bashar Warda, erbilí káld érsek mondja az Övék a mennyek országa c. filmben

5. TÁRSADALMI, KULTURÁLIS JELEN

Az 1970-es évek olaj árának emelkedését követően gazdasági expanzió volt jellemző Irakra (amit a gazdasági világválság ugyan visszavetett) de a népesség exponenciális növekedése még így is megvalósult. A leginkább a 70-es évek második felétől tapasztalható jóllét jelentősen megváltoztatta az irakiak életmódját és politikai szabadságtörekvéseit. Erőteljes szekularizáció is tapasztalható volt, aminek következtében a nők helyzete kedvezőbbé vált. Az oktatáshoz, egészségügyhöz és a foglalkoztatáshoz sokkal jobban hozzáfértek. 1980 szeptemberében kezdődő Irak-iráni háború, majd az ENSZ által az 1991-es első Öböl-háború után bevezetett szankciók vetettek véget a virágzásnak.

Irak jelenleg az IÁ utáni helyreállítási és újjáépítési szakasz időszakában van, középpontban a 2030-as iraki jövőkép. Mala Bakhtiar, a Kurdisztáni Hazafias Unió főtitkára szerint csak a demokratikus átmenet hozhat áttörést. Amíg kulturálisan, társadalmilag és a gondolkodásmódban nincs megújulás, talál magának támogatókat és újjá tud éledni az IÁ. 2014 előtt is azért tudott több tízezer embert toborozni a terrorszervezet, mert a nép körében nem voltak jellemzőek a demokratikus értékek.²⁶⁰ Irak lassan halad a stabilizáció útján. A 2021. októberi előre hozott parlamenti választás²⁶¹ óta eltelt időszak alatt azért a korábbiakhoz képest viszonylagos a nyugalom és a kormány ugyan a funkcióinak jelentős részét átruházza más szektorokra, viszont felelősségvállalása fokozódik. Ez főként abban nyilvánul meg, hogy 2023-ban a humanitárius műveleteket és a koordinációs szerepet szakminisztériumai átvették a külföldi szereplőktől. Azért az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek továbbra is tevékenyen részt vesznek, technikai útmutatást és szakértelmet biztosítanak, de ennek részleteit a 6.4.1. fejezet tartalmazza.²⁶²

Irak jellemzően nem szekularizált és nem is nyitott a szekularizációra, különösen, ha külső nyomásra történik. Viszont Egy UNICEF által vezetett felmérés megállapította, hogy az iraki nők 51%-a érzi úgy, hogy a férjnek joga van verni amennyiben az alábbiak közül egy ok is fennáll: anélkül megy el, hogy bejelenti, ha elhanyagolja a gyerekeket, ha vitatkozik, ha megtagadja a szexet, ha elégeti az ételt. Az elfogadás aránya magasabb Irak déli részén az északihoz képest. Jelentős a különbség a város és vidék között a vízforrásokhoz és a higiéniai

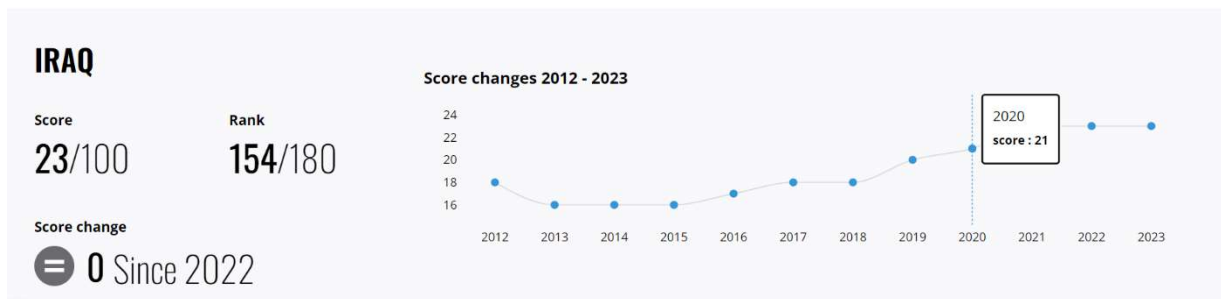
²⁶⁰ Mala Bakhtiar, a Kurdisztáni Hazafias Unió főtitkára, 2016. január 14., Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=qf8R-hA2yxU> (Letöltés ideje: 2022. 12. 21.)

²⁶¹ A 2021-es októberi parlamenti választást Bagdadban és a déli tartományokban a 2019 végén kitört népfelkelés miatt (több tízezer ember vonult az utcára, hogy tiltakozzon a korrupció, a rossz szolgáltatások és a növekvő munkanélküliség ellen) előre hozták, mert az csak 2022-ben lett volna időszzerű. A részvételi arány alacsony, 60%-os volt. Forrás: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2021/10/az-asz-szajrun-nevu-partszovetsegyozott-az-iraki-valasztasokon>

²⁶² Iraq Humanitarian Transition Overview 2024

létesítményekhez való hozzáférésben. Irakban a lakosság 91%-a rendelkezik jobb ivóvízforrásokkal. A városi területek lakosságának 98%-a fér hozzá, míg vidéken csak 77%. Diyalában és Salahaddinban a helyzet rosszabb, mivel a lakosság mindössze 80%-a fér hozzá jobb vízforrásokhoz.²⁶³

Az utóbbi években elsősorban a terrorizmus elleni harcok miatt figyelt oda a nemzetközi közvélemény Irakra. Az IÁ területi visszaszorításával egy időben az ország belső problémái egyre inkább a felszínre kerültek. A gyenge, kudarcos államiság és gazdasági válság miatt Irakban jelentős a külső szereplők befolyása. Az elmúlt időszakban az USA, Irán, Szaúd-Arábia, kevésbé Törökország, de Oroszország és Kína is saját érdekeinek mentén igyekeznek alakítani a történéseket.²⁶⁴ Az iraki vezetésnek a 2003-as háború óta a biztonsági kihívásokon túl belpolitikai megosztottsággal (politikai és fegyveres csoportok összefonódásai) is számolnia kell. Nagyon jelentős a megvesztegetés is, bár 2015-höz képest – amikor mélyponton volt 16-os pontszámmal – javuló tendenciát mutat. A 2023-as értékelés szerint már 23-ast kapott a 100-ból, illetve a rangsorban a 180 országból a 154. helyen áll (ahol a 180. a legkorruptabb).

3. ábra – A korrupció szintje Irakban csökkenő tendenciát mutat az utóbbi 10 évben.

Forrás: <https://www.transparency.org/en/countries/iraq>

Ezek egyaránt az iraki belső viszonyok instabilitásához vezetnek. Mindezt tetézik a törzsi, etnikai és vallási konfliktusok. Ugyan a hátrányos helyzetű csoportokat ma már nem éri olyan mértékű üldöztetés, mint amikor az IÁ területeket is birtokolt, de annak nyomai és következményei fellelhetők a társadalomban.

Ahhoz, hogy a társadalmi törvényszerűségeket meg tudjuk érteni, meg kell vizsgálnunk először azokat a hordozókat, amelyek a háttérben meghúzódnak.

²⁶³ UNICEF 2012 *Iraq - Urban Society* (countrystudies.us)

²⁶⁴ Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában, In: Elemzések 2020/21, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 7-12.

5.1. Az iraki gazdasági és társadalmi viszonyok összefüggése

Irak több évtizedes fegyveres összeütközésen ment át, ami politikai és gazdasági, s így társadalmi instabilitást okozott. Az instabilitáshoz hozzájárult, hogy 2020 decemberében az Iraki Központi Bank (20%-kal) leértékelte az iraki valutát a dollárral szemben (1200 dinárról 1470 dinárra dolláronként). Ez a döntés minden behozatal esetében hirtelen áremelkedést és piaci felfordulást eredményezett, mert Irakban magas az import aránya, az ország kiszolgáltatott. Hosszú távon a leértékelés eredménye lehet a versenyképesség javulása, de a tartós javulás mélyreható reformokat igényel, melyek nem jellemzőek Irakban. A folyó fizetési mérleg egyenlege veszteséggé válik, amelyet részben nemzetközi tartalékokból fedezhetnek egy ideig, de hosszabb távon komoly problémák várhatóak.²⁶⁵ Az általános gazdasági körülmények romlását jelzi, hogy az iraki Központi Statisztikai Hivatal jelentése szerint Irak bruttó hazai terméke (GDP) 21,5%-kal csökkent 2020 harmadik negyedében az előző év azonos időszakához képest. A reál-GDP a becslések szerint 2021-ben 1,3%-kal nőtt a 2020-as 11,3%-os meredek zsugorodás után.²⁶⁶ A Világbank is megerősítette, hacsak a fiskális politikában nem történik jelentős változás, a háború utáni fellendülés és a hosszabb távú fejlődés fenntartása nem lesz lehetséges. Mindezeket a gazdasági mutatókat csak abból a célból hoztam ide, hogy láthassuk, hogy a társadalmi kihívásoknak mi az alapja.

Irak munkaerő-piaci részvételi aránya is alacsony: 48,7%, és a munkaerő közel 60%-a az informális szektorban dolgozik. A 2020-as Global Gender Gap Report 152. helyén áll (153 országból), és 146. (162 ország közül) a nemek közötti egyenlőtlenségi index.²⁶⁷ A koronavírus járvány 1,77 millió ember életét érintette. Az iraki kormány által bevezetett intézkedések, például kijárási tilalom és egyéb korlátozások valamint a határzár az összes ENSZ-ügynökség programjának megszakítását eredményezték, pedig a tapasztalatok alapján Irak külső segítségre szorul.

Ugyan használatban van a „demokratizálódás” szó, viszont ennek értelme nem közelít a nyugati szóhasználatához. Állami szinten és a társadalomban is egyelőre kis lépések látszanak, mert nehezen valósul meg, hogy a kinevezett tisztségviselők (sok esetben törzsfők) helyett egyre inkább választott vezetők foglaljanak el döntéshozói szerepköröket és egyre inkább alsóbb, kisközösségi szinten hozzanak meg döntéseket. Igazán 2003 óta jellemző, hogy egyre több civil szervezet működik és igyekszik az alapvető emberi jogok elfogadásáért munkálkodni. Ezt

²⁶⁵ United Nations Sustainable Development Cooperation Framework, Iraq, Forrás: <https://iraq.un.org/en/166002-un-sustainable-development-cooperation-framework-unsdcf-iraq> (Letöltés ideje: 2022. 02. 24.)

²⁶⁶ <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview>

²⁶⁷ <https://iraq.un.org/en/166002-un-sustainable-development-cooperation-framework-unsdcf-iraq>

megelőzően Midhat Pasha reformjai (1872) voltak fontosak, ahogy a királyi korszakban (1921-1958) a modern civil társadalom jellemzői is kifejlődtek Irakban a modern mezőgazdaság kialakulásával párhuzamosan.²⁶⁸ Ekkor kezdett kialakulni egy modern társadalom, amely értékelte a jólétet, de a tradíciót is. A modern és a tradicionális osztályok mellett egy erőteljes középréteg is létrejött. A modern ipar kialakulásával párhuzamosan létrejött a munkásosztály, valamint vidéken egy nyomorgó parasztsztyály. Megjelentek a szakszervezetek, egyesületek és a társadalmi mozgalmak, amelyek védik az érdekeket és igyekeznek nyomást gyakorolni a politikai szereplőkre. A 2003-as mérföldkő után viszont különösen fontos a valódi, társadalmi célokat megvalósító civil szervezeteket a politikai szervezetektől elkülöníteni. Irakban gyakori, hogy politikai céljaik elérésére pártok tagjai hoznak létre szervezeteket eszközként, hogy támogatókat találjanak, forráshoz jussanak programjuk megvalósítása érdekében. Korábban Szaddám Husszein központosított állama felügyelte és manipulálta a civil szervezeteket, de ma is gyakori, hogy a hatalmon levők teszik ugyanezt. Gyakran már a szervezet neve, de különösen honlapja, programja utal arra, hogy valójában politikai szervezetről van szó. Viszont a figyelmes kívülálló, kutató felfedezi az erre utaló jeleket. 2003 után külföldi szervezetek is megjelentek az országban és igyekeztek a társadalmi és politikai rendszert átszervezni, de aki figyel céljaikra, és hogy milyen eszközökkel valósítják azt meg, az látja, hogy valódi társadalmi vagy politikai szervezetről van-e szó. Az általam vizsgált iraki szervezetek mind valódi civil szervezetek, amelyek általában kisebb vagy nagyobb közösség érdekeit képviselik, alulról való kezdeményezés jellemzi őket és hozzájárulnak a társadalom megújulásához. A hétköznapi emberek között sokan vannak, akik nem tudják megkülönböztetni egymástól a politikai és a társadalmi szervezeteket, s inkább mindentől távol tartják magukat. A legkomolyabb kihívások a kormányzati kapacitáshiánya és hivatali versengések miatt alakulnak ki. Sokszor az oldja meg a helyzetet, hogy bizonyos szolgáltatási területekről az állam kivonulni kényszerül, űrt hagyva maga mögött. A valós szükséglet alapján egyéni vagy kollektív kezdeményezések kitölthetik az így keletkezett vákumot.²⁶⁹ A civil közösségek is jelentősek, de még inkább a törzsi szerveződések jelentik a kisközösségi együttműködéseket. A nyugati társadalmakban, ahol az állam jól ellátja a funkcióit, kevésbé fontos a kisközösségek szerepvállalása.

Jellemző továbbá a járadékgazdaságok kialakulása is, ami nagyon megnehezíti a fejlődést. Ez megerősíti az uralkodó elit pozícióit, hisz „az állam olyan külső bevételi forrásra tesz szert,

²⁶⁸ Al-Adly, Hussein Darwish. 2021. The Iraq Nation and Civil Society. <http://www.attahaddi.net>., Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 2142.

²⁶⁹ Iraq's Civil Society in Perspective, 2011., 28.

amelynek elköltéséről nem tartozik elszámolási kötelezettséggel a lakosság felé”²⁷⁰. Ilyen lehet a földgáz és a kőolaj exportálásából befolyt összeg vagy a nyugati hatalmak által folyósított támogatások. A járadékgazdaságok közös jellemzője, hogy ameddig a járadékbevétel fennmarad, addig sem gazdaságilag, sem politikailag nincs szükség modernizációra. Ez megint csak a fundamentalizmus terjedésének kínál lehetőséget. Negatív hatása, hogy az állam és az uralkodó gazdálkodása és pénzügyei nem válnak egyértelműen ketté, ami korrupcióra ad lehetőséget, továbbá a gazdaság különböző ágazataiba nem történik befektetés, azok nem fejlődnek, ahogy a magánszektor sem. Szintén könnyen kialakul a „tekintélyelvű diktatúra, melyek hiányossága hogy a fent említett okok miatt nem képesek a térséget feszítő olyan gazdasági, társadalmi és demográfiai akadályokat orvosolni, mint a munkanélküliség, alapvető infrastruktúrák hiánya, migráció, korrupció.”²⁷¹

A KR de Irak költségvetésének nagy részét az energiahordozók eladásából (és nem adókból) nyeri (bár az olaj alapvetően a kurd területeken, főleg Kirkuk környékén található) és e bevételek birtoklása, illetve lefölözése az uralkodó osztály hatalmának egyik legfontosabb bázisa. (Irak egész területére nézve a kőolajiparból származó exportbevételek a külfölddel folytatott teljes kereskedelemnek a 98%-át teszi ki.) A járadékgazdasági lét már az 1991-es de facto autonómiától kezdve meghatározó eleme volt az iraki kurdok életének. A '90-es években még javarészt jótékony segély formájában, a kurd területeken kívülről érkező javak hozzájárultak ahhoz, hogy az iraki kurdok ne a produktív termelési folyamatokba fektessenek, hanem a jövedelmet valamilyen „adottság” lecsapolása (olaj) révén szerezzék.²⁷² Ugyanez a folyamat a kőolajjövödelmek 2000-es évekbeli felfutásával is folytatódott. Ennek következménye, hogy a 2010-es évekre a szénhidrogénekből származó jövedelmek a Régió költségvetésének 94%-áért voltak felelősek.²⁷³ Ennek révén megszilárdultak azok a disztributív hálózatok, amelyek (párt)politikai és törzsi alapon osztják el a kinyert társadalmi javakat. Egy ilyen rendszerben az emberek politikai aktivitása ezekhez a hálózatokhoz kötődik, tőle függenek, ezért az abban elfoglalt helyük meglehetősen állandó és a lojalitáson alapszik. Mindezek a tényezők hátráltatják egy a demokratikus kultúra kialakulását, és korszakunkban vagyoni és ideológiai szempontból is a politikusok és hivatalnokok („a nép képviselői”) és az egyszerű emberek közti szakadék kiszélesedett, a kurd nemzeti „egység” belsőleg is megbomlott.²⁷⁴

²⁷⁰ Csicsmann László, 2010, 66.

²⁷¹ Juhász Krisztina, 2016, 2.

²⁷² Natali 2010; Černý 2018, 250.

²⁷³ Hassan 2015, 5.

²⁷⁴ Kuruuzum 2018, 196., Dudlák Tamás, 2021.

Komoly nemzetközi összefogás szükséges ahhoz, hogy a korábban fénykorát élő, gazdaságilag virágzó országban a népesség nagy részének elszegényedését megakadályozzák. Irakban a legmagasabb a szegénységi ráta a felső- és középjövedelmű országok közül. A nagyarányú szegénység továbbra is korlátozza a növekedést. Irak évtizedek óta politikai instabilitástól szenved, amelyet a fegyveres konfliktusok, a belső elvándorlási hullámok és a társadalmi-gazdasági válságok okoznak. Az olaj árának ingadozása, az állami ellenőrzésen kívül működő fegyveres szereplők elszaporodása és a COVID19 világjárvány nagyon sebezhetővé teszi a társadalmat.

Egy társadalmi-gazdasági gyorselemzés legfontosabb megállapításai hét kormányzóságban kimutatták, hogy a háztartások mindössze 16%-a (195) rendelkezik megtakarításokkal, többségük 95%-a (189) úgy becsülte, hogy megtakarítása kevesebb, mint 3 hónapig tart. Az élelmiszervásárlás képtelensége miatt is nő a feszültség, a vizsgált csoportnak 96,4%-a adósság felvételét tervezi az alapvető szükségletek kielégítésére. A háztartások 85%-a súlyos megrázkódtatással szembesült a jövedelemtermelést illetően, a háztartásból legalább egy személy nem tudott dolgozni a COVID19 korlátozások miatt. Továbbá megkérdezett háztartások 45%-a arról számolt be, hogy a kilakoltatás veszélyétől tartanak. A Világbank szerint a koronavírus világjárvány okozta gazdasági visszaesés további 5,5 millió irakit szegénységbe taszít, de még többen is elszegényedhetnek, ha a közsféra reformjait nem hajtják végre.²⁷⁵ Az iraki háztartások körülbelül 60%-a szenved az alábbiak közül legalább egy hiányától: megfelelő ivóvízforráshoz való hozzáférés, higiéniai létesítményekhez való hozzáférés, legalább napi 12 órányi elektromos áram ellátottság vagy élelmezésbiztonság.²⁷⁶

A társadalomra gyakorolt hatások vizsgálatakor az egyik legerőteljesebb a COVID19, ami ráerősített a meglevő akadályokra. A közlekedési korlátozások akadályozták a humanitárius munkások jelenlétét a belsőmenekült-táborokban, de még jobban elszigetelték azokat, akik egyébként is kiszorultak a közéletből, például a nők, gyermekek vagy fogyatékkal élők. Helyzetük jelentős mértékben romlott az elmúlt öt évben. Sokan elvesztették állásukat vagy az egészségügyi, jogi szolgáltatásokhoz való hozzáférésüket. A virtuális iskoláztatásra való áttérés azt jelentette, hogy a lakóhelyüket elhagyni kényszerült gyermek számára leállt az oktatás, mivel nem fértek hozzá az internethez és az elektronikus eszközökhöz, de sokakkal történt hasonló azok közül is, akik nem kerültek ilyen helyzetbe. A bezárások csökkentették az iraki és a KR hatóságainak kapacitását a normális működésre, ami a bíróságok és az anyakönyvi

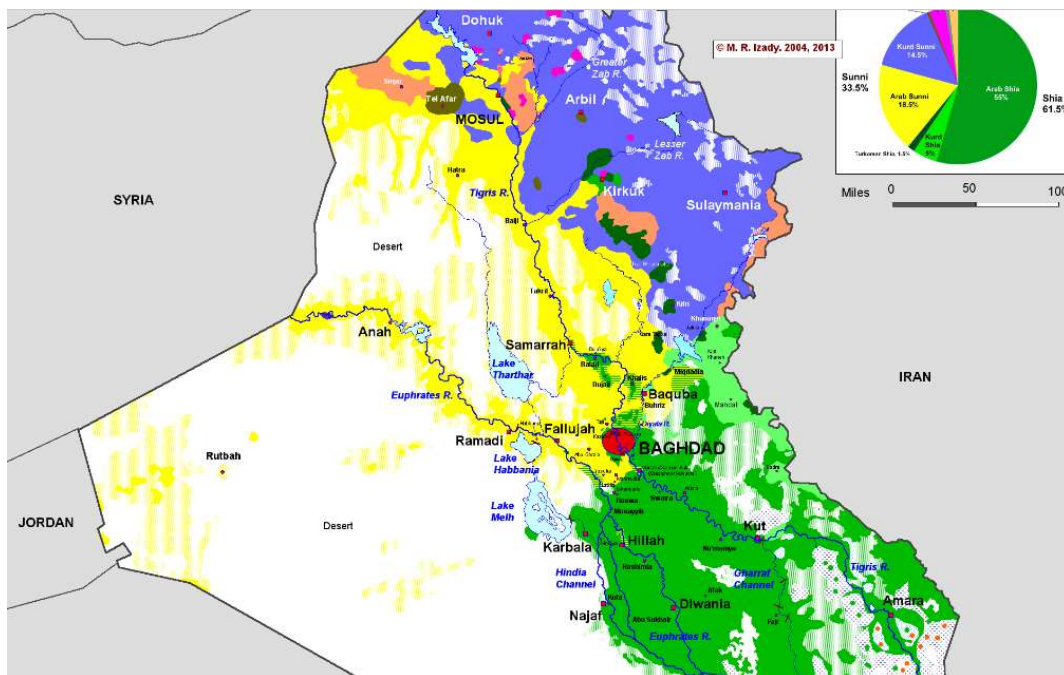
²⁷⁵ United Nations Sustainable Development Cooperation Framework, Iraq, 8.

²⁷⁶ Iraq Budget 2013 Background Paper, Forrás: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-budget-2013-background-paper> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

igazgatóságok bezárását okozta. Ez késéseket eredményezett az igazságszolgáltatás elérésében számos olyan belföldön lakó személy számára, akik vélhetően kötődnek az IÁ-hoz, és emiatt adminisztratív akadályokkal szembesültek. A világjárvány miatti zárlat leginkább a nők és lányok sebezhetőségét súlyosbította. A média és a civil társadalmi szervezetek a családon belüli erőszak növekedéséről számoltak be.²⁷⁷

5.2. A vallás, mint az iraki kultúra meghatározó tényezője

Az Iraki Köztársaság hivatalos nyelve az arab és a kurd. Az ország területét tekintve 438 317 km². Etnikailag és vallásilag sokszínű nemzet: 64% arab, 21% kurd és 15% egyéb (turkomán, fekete iraki, cserkesz, asszír) lakos. A muszlim lakosság 97,6%, amelynek kb. 65 százaléka síita és 29-34 százaléka szunnita, akik közül arab 15-20% és kurd kb. 17%. A CIA Factbook szerint is a keresztények a lakosság körülbelül 0,4 százalékát teszik ki.²⁷⁸

3.térkép – Vallási és etnikai megoszlás Irakban

Forrás: https://pangea.blog.hu/2017/09/20/magyar_zaszlo_arany_nappal

Az iraki alkotmányt 2005-ben fogadták el, „melyet igyekeztek a vallásszabadság²⁷⁹ alapjogi gondolatának a fényében megalkotni, de az iszlám vallás preferenciája az új

²⁷⁷ Iraq: Open letter to Iraq's new Prime Minister, 2020.

²⁷⁸ Full Country Dossier Iraq 2023, 13., <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#people-and-society>

²⁷⁹ Az Iraki Vallásszabadság Kerekasztalt a vallásszabadság jogának iraki érvényesítése céljából hozták létre.

alapidokumentumban is megjelent. Hiába biztosított az alkotmány minden vallási közösségnek, kisebbségnek egyenlőséget, kimondta, hogy semmilyen törvény nem léphet életbe, amely ütközik az iszlám előírásokkal”²⁸⁰

Az alkotmányt kiegészítő státusztörvény is az iszlámra való áttérésre kötelez mind a házastárs, mind az utódok vonatkozásában, tehát egyáltalán nem biztosított az iraki keresztény vagy más vallású kisebbségek védelme. Azért volt kiemelkedő a keresztények vagy a többi kisebbség, de a szunniták és kurdok szempontjából is a két legfontosabb vallási vezető találkozója 2021 tavaszán²⁸¹, mert a nagyajattollah kijelentéseire a síita többség különösen odafigyel, és igyekszik útmutatását követni. Amikor hangsúlyozta, hogy a vallási vezetőknek kiemelkedő szerepe van a tragédiák megfékezésében, valószínűleg nemcsak a pápa reménykeltő szerepére és bátorítására gondolt – aki sokszor fordul személyesen a világ vezetőihez, „*akiknek eszközeik vannak egy-egy erőszakhullám megfékezésére*”²⁸² – hanem saját magára is, hiszen az iraki közösségre tett hatásáról tanúskodik, hogy 2014-ben, amikor felszólította a férfiakat, hogy szálljanak szembe a dzsihádistákkal, sokan csatlakoztak a síita milíciákhoz.²⁸³ Beszéde 2019-ben, a kormányellenes tüntetések idején is ösztönözhetette az akkori miniszterelnök, Ádil Abdel-Mahdi lemondását.

5.2.1. Mai iszlám a Közel-Keleten

Mielőtt a mai iszlám megértésébe kezdünk – különösen a tárgyalt témához kapcsolódóan –, fontos a vallás, az ideológia és a politikai vallási ideológia fogalmak tisztázása.²⁸⁴ A vallás a kultúra hordozója minden társadalomban. Népek sajátosságát viseli magán, a kultuszokon keresztül egy adott nép földrajzi helyzete is visszatükröződik általa, és ezek szoros kölcsönhatásban vannak egymással. Sajnos az értekezés megszabott kerete nem teszi lehetővé, hogy az iszlám vallást részleteiben ismertessem, inkább csak a téma megértését segítő szükséges részleteket szeretném említeni.

²⁸⁰ Kóré, 2018.

²⁸¹ Ferenc pápa iraki látogatásának volt a csúcspontja 2021 tavaszán a vallásközi találkozás a síiták óriási tekintélyű vezetőjével, Ali al-Szisztani nagyajattollahal. Forrás: <https://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1648-az-iszlam-jogrendszer-saria-fejlodesenek-allomasai>

²⁸² Erdő Péter, 2019. 11.

²⁸³ Kovács – Angel, 2021

²⁸⁴ A Magyar nyelv értelmező szótára szerint a vallás természetfölötti erők létezésébe vetett hiten alapuló eszmerendszer (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/v-51E41/vallas-524FF/>), az ideológia egy tan, szintén eszmerendszer, amely a társadalmi tudat különféle formáiban mint a politikában, erkölcsben, tudományban, művészetben, vallásban fejeződik ki (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/i-i-31843/ideologia-31A30/>). A politikai vallási ideológia pedig olyan vallásos gondolkodásmód, ami a politikában is kifejezésre jut. Az iszlamizmus tehát politikai vallási ideológia, ahol az iszlám vallás politikai eszközzé válik.

Az iszlámban folyamatosan, évszázadok alatt fejlődtek ki a betartandó alapelvek, szabályok és parancsok, amelyek megtalálhatóak a Koránban és a Szunnában. Ahogy az iszlám fennhatóság kiterjedt az Arab-félsziget határain túlra, szembekerült olyan körülményekkel és szokásokkal, amelyekkel a muszlimok korábban nem találkoztak. Egyre nagyobb kihívás volt, hogyan egyeztethetők össze az új körülmények az Iszlám Törvénykezés (saría) utasításaival és céljaival. A Koránban megtaláljuk a saría alapelveit, aminek értelmezése kiterjeszthető az új körülményekre, amelyekkel az iszlám szembe kerül, amikor más kultúrákkal és szokásokkal találkozik.²⁸⁵ *A leigázott, de nem áttért népekkel a muszlimok viszonyulása állandó.* Az iszlám állandóságával csak látszólagos ellentétben van rugalmassága, hisz folyamatosan igazodni kényszerül a megváltozott viszonyokhoz. Hol a liberális, hol a fundamentalista irányzat ajánlásait tartja fontosabbnak, miközben saját maradi természetét, tradicionalitását nem adja fel. Igyekszik a gyakorlatra nézve útmutatást adni, *fatvák*²⁸⁶ és *ellen-fatvák* kiadásával. Ezek a muszlim identitás kialakulására hatnak.²⁸⁷ Az iszlám miközben a felszínen egységesnek tűnik, valójában nagyon töredezett is annak következtében, hogy egy adott hívő csoport a radikális és a mérsékelt közötti skálán hol helyezkedik el, vagy az Európából érkező kihívásokra hogy válaszol.²⁸⁸ Alapvetően elkülönül a konzervatív és a modernista irányzat, illetve ezeknek is kialakulhatnak radikális és mérsékelt szárnyai. Mindebből adódóan a múlthoz hasonlóan a muszlim többség várhatóan a jövőben is hasonlóan jár majd el a nem muszlim kisebbség irányában, hiszen komoly jogi keretek közé van zárva a hívek élete.²⁸⁹ Az iszlámnak az elmúlt időszakban sikerült integrálnia a vallását, a politikait, a morálist, a társadalmi, a jogit és az intellektuálisat: ezek szigorú egységet alkotnak.²⁹⁰ Ez egy sokdimenziós rendszer, amelynek szakrális és szekuláris dimenziói egyaránt vannak, s ezek közül mindig mások erősödhetnek fel. Vallási mivoltán kívül egy átfogó eszmerendszer, normarendszer, az ezt megtestesítő jogrendszerrel együtt, ami a múltjának örökségét szervesen magában hordozza és a nép életmódjára is hatással van. Az iszlám politikai, gazdasági és társadalmi rendszer, amely az élet minden kihívására meghatározott válaszokat, útmutatást ad a gyakorlati megvalósításra is a magán- és közsférában egyaránt.²⁹¹ A társadalmi lét minden területét átfogja és szabályozza.

²⁸⁵ Forrás: A Magyarországi Muszlimok Egyházának közösségi oldala, <https://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1648-az-iszlam-jogrendszer-saria-fejlodesenek-allomasai> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

²⁸⁶ A fatva vallásjogi döntést, véleménynyilvánítást jelent, muzulmán vallási vezető által kiadott hivatalos közlemény vagy parancs.

²⁸⁷ N. Rózsa Erzsébet, 2015., 40.

²⁸⁸ Ujházi, 2015, 65-66.

²⁸⁹ N. Rózsa Erzsébet, 2015., 40.

²⁹⁰ Jacques Ellul előszava Bat Ye'or The Dhimmi Jews and Christians under Islam c. könyvéhez, 114, Rostoványi, 1998., 27.

²⁹¹ Speidl Bianka: Hat téveszme a dzsihadista terrorizmussal kapcsolatban, Migráció Kutató Intézet, 2016. április 18., Forrás:

Emiatt hívják sokan totális rendszernek, viszont az utóbbi időszakban a társadalmi hatás szempontjából is fontos jellemzője, hogy egyre jobban veszít a totális ideológia jellegéből. Idővel bizonyos létszférák, mint a gazdaság, kikerültek az iszlám közvetlen hatása alól, viszont a politikai ideológia egyre gyakoribb és erőteljesebb hatása tapasztalható.²⁹² Ezek következménye, hogy a „*politikai iszlám*” kialakult,²⁹³ s egyre jellemzőbb, hogy a politikáról adott hagyományos muszlim tanítás hiányában sokan elfogadják a politikai elköteleződés iszlamista módját. Amikor ma politikai iszlámról beszélünk, vagy arról, hogy az iszlám hogyan képes tömegeket megmozgatni, látnunk kell, hogy hosszú évszázadok folyamán ez a vallás hogy alakult azzá, amit ma jelent. Ehhez különösen hozzájárult, hogy az 1950-es évektől elkezdődött az iszlám ébredés, amely az iszlám azonosságtudatot hangsúlyozta. A „világi” ideológiák (arab szocializmus, nacionalizmus) helyét az iszlám vette át, amely a nyugati szekuláris ideológiákkal szemben visszanyúlt az alapokhoz és termőtalajt nyújtott az olyan radikális ideológiát követő csoportoknak, mint az Iszlám Állam.

A nyugat gazdasági-kulturális hatása, a szekularizáció eredményeképpen ugyanakkor az egyház és az állam szétválása is jellemző (miközben kapcsolatuk felekezeti értékelése nagyon eltérő). A hétköznapi ember egyre inkább úgy gondolja, hogy a vallástudósok, akiknek nagy szerepe volt az iszlám értelmezésében, egyre kevésbé alkalmasak arra, hogy beleszóljanak politikai, gazdasági, társadalmi kérdésekbe. A vallás hétköznapi szerepének csökkenésével ugyanakkor a fundamentalizmus erősödése tapasztalható, ami az eredeti, tiszta, még nem eltorzított alapelvekhez való visszatérés szükségességét jelenti.²⁹⁴ Az iszlám fundamentalisták jellemzője a kivonulás, a *hidzsra*. Lényege a két ellenpólus, a jó és rossz közötti küzdelem, a *dzsihad*. Az iszlamizmus egy olyan nem csak vallási, hanem politikai mozgalom az iszlámon belül, amely a Koránt szó szerint értelmezi és ragaszkodik ahhoz. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy fő törekvése, hogy a saría törvénykezést a társadalom egészére nézve bevezesse és betartassa. Ez azt jelenti, hogy nincs tekintettel azokra, akik másban hisznek, még akkor sem, ha kultúrájuk a még régebbi időkben gyökerezik.

Az iszlamizmus társadalomfelfogása alapján a *tawhíd* kifejezi az anyagi és szellemi dolgok egységét, ami ellentmondásmentes, harmonikus. Ezzel szemben a *sirk* a széttagoaltságra, ellentmondásos, diszharmonikus dolgokra utal. A tawhídi világnézet, ami az iszlám társadalom alapjellemezője, semmilyen társadalmi, gazdasági ellentmondást, különbséget, konfliktust nem

<https://www.migraciokutato.hu/press/hat-teveszme-a-dzsihadista-terrorizmussal-kapcsolatban-2/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 29.)

²⁹² Rostoványi, 1998., 86.

²⁹³ Uo., 85.,

²⁹⁴ Rostoványi, 2016, 226.

fogad el. A sirk világnézetből adódik viszont minden szétválasztás, mint például az anyag és szellem, az uralkodó és elnyomott, az arab és nem arab. Az iszlám társadalom jellemzője a társadalmi igazságosság, ami képes megoldani az emberi lét legfontosabb gondjait. Az iszlám társadalom igazságosnak mondja magát. Ez egyben egyenlőséget is jelent, ami azért a gyakorlatban nem teljes vagyoni egyenlőség, mert az emberi adottságok között hitük alapján vannak különbségek és ebből fakadóan az emberek életlehetőségei is eltérhetnek egymástól. A társadalmi egyenlőség Allah szuverén döntése. Az iszlám társadalomban az autoritás forrása egyedül Allah (akit a földön maximum a kalifa képviselhet), így senki nem nyilváníthatja magát feljebbvalónak.²⁹⁵ A társadalom minden tagja az isteni törvényt köteles követni. Nincs helye egyéni véleményeknek, mindenkinek a saría-t kell elfogadni. Azok, akik nem világiasodtak el, nem tolerálnak más vallást. Az ideális (már-már utópisztikus) társadalomban mindenki betartja a mindennapi életre vonatkozó előírásokat. Az *umma* az a spirituális közösség, ahol az egyének közös hittel közös cél felé haladnak és az eszközt, az infrastruktúrát a gazdaság szolgáltatója.²⁹⁶ Ettől az elméleti megalapozástól a gyakorlat nagyon távol van.

Az iraki muszlim nép keresztülment egy fejlődési folyamaton, amely megváltoztatta: ahogy egyre inkább önálló lábra állt a gyarmatosítás végét követően, először egy identitáskeresés²⁹⁷ volt jellemző, majd kialakult a politikai függetlenség, ezt követte a vallásos újjászületés és egységtudat, végül a gazdasági hatalom felfedezése. Ezek eredményeképpen az iszlám a korábbiakhoz képest nagyon megerősödött²⁹⁸, de természetesen vannak olyan csoportok is, akik a nyugati értékeket tartják fontosabbnak. Hogy könnyebben érthetővé váljék az előbb említett fejlődési folyamat, amelynek erőteljes biztonságpolitikai hatásai vannak, vizsgáljuk meg az iszlám logikát és hogy a muszlim hívőt mire tanítja a vallása, hogyan tekintsen magára és másra. Az elmúlt több száz év alatt Irakban az iszlám rugalmasan össze tudott olvadni a helyi szokásokkal, a napjainkig fontos törzsi rítusokkal, még a „könyv népeinek” adófizetés ellenében megtartott hagyományaival is. A zsidót, kereszténységet és az iszlámot a „könyv vallásai”-nak hívják és ennek alapján párhuzamot vonnak közöttük. Valójában csak a zsidó-keresztény szent irat az ígéret és a szabadságra való nyitottság könyve, ahol Isten folyamatosan kinyilatkoztatja magát és együttműködésre hív. Allah csak régen szólt Mohameden keresztül, azóta elhallgatott és az által uralkodik, hogy rendelkezéseit, törvényeit híveinek erőből kell betartani anélkül, hogy az ember szíve belülről megváltozna. A fő hasonlóságot a II. Vatikáni

²⁹⁵ Rostoványi, 1998, 190-192.

²⁹⁶ Uo., 193-198.

²⁹⁷ Fontos megemlíteni, hogy az identitás az iszlám kultúrában sokkal inkább a közösséghez, a vallási és törzsi összetartozáshoz kapcsolódik és erőteljes kulturális örökség megőrző szerepe van.

²⁹⁸ Jacques Ellul előszava Bat Ye'or The Dhimmi. Jews and Christians under Islam c. könyvéhez, 104-122.

Zsinat *Nostra Aetate* ²⁹⁹ kezdetű nyilatkozata fogalmazza meg. Eszerint „*az Egyház megbecsüléssel tekint az iszlám követőire is, akik az egy élő és önmagában létező, irgalmas és mindenható Istent imádják, ki a mennynek és a földnek Teremtője, ki szólt az emberekhez, s kinek még rejtett határozatait is teljes szívből engedelmeskedve akarják követni, miként Ábrahám - kinek hitére az iszlám szívesen hivatkozik - engedelmeskedett Istennek. Jézus istenségét ugyan nem ismerik el, de prófétaként tisztelik, szűz anyjaként becsülik Máriát, s olykor áhitattal segítségül is hívják. Várják az ítélet napját, amikor Isten minden embert föltámaszt és megfizet mindenkinek. Ezért értékeli az erkölcsi életet és Istent leginkább imádsággal, alamizsnával és böjtöléssel tisztelik.*” A katolikus állásfoglalás alapján mindkét vallás az egy, teremtető istent imádja, mindkét esetben a kinyilatkoztatást, tanítást egy-egy könyv tartalmazza sok közös elemmel, hiszen ugyanazon családok történetét írja le mindkettő ugyanazon a földrajzi területen, ugyanabban az időben, viszont a jelen kor emberéhez való hozzáállásban alapvető különbségek tapasztalhatók.³⁰⁰ A legjelentősebb különbség viszont, hogy a Korán annyira fontosnak tartja Allah mindenekfelett valóságát és megközelíthetlenségét (Korán, 5:54), hogy az emberekkel kötött szövetség lehetetlenség számára, vagyis ami a Biblia és a keresztények számára a legfontosabb, hogy Jézus képében maga Isten nyújtotta a mentő kezét az emberiségnek, hogy ne vesszen el. A muszlimok számára ezért elképzelhetetlen a Szentháromság.

Az iraki kisebbségek többséghez viszonyított helyzetének vizsgálata kapcsán egyik leglényegesebb eltérés a *nem az iszlámhoz tartozókra vonatkozó tanításban és az irányukban történő viselkedésben van*: a dzimmi-nek sajátos társadalmi, politikai és gazdasági státusza van az iszlám társadalomban. A dzimmi védelmezett, vagyis nincs joga, adományozott helyzetről beszélünk, s amit odaadnak, azt önkényesen vissza is vehetik. Emiatt nagyon bizonytalan, kiszolgáltatott helyzetben voltak a történelem során az alávetettek, ahogy ma is. Nincsenek emberi jogaik, csak védelmezettek, amíg a védelmezőjük úgy tekint rájuk. Szélsőséges helyzetben viszont kikerülhetnek a védelem alól. Az IÁ térnyerésének idején keresztények beszámoltak például arról, hogy akikkel korábban mindenüket megosztották, minden nap találkoztak, együtt jártak a gyerekeik iskolába, jó barátságban voltak, egyik percről a másokra ellenségeiké váltak.³⁰¹

²⁹⁹ Forrás: https://www.vatican.va/content/dam/wss/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_hu.html

³⁰⁰ Jacques Ellul, 2007., 96-100.

³⁰¹ Egy Irakból érkezett, jelenleg Magyarországon ösztöndíjas hölgygel 2021. október 22-én készült interjú alapján

A több mint 40 működő milícia is mindenki számára bizonytalanságot okoz. Több síita párt szoros kapcsolatokat ápol az Iráni Iszlám Köztársasággal. A muszlim háttérű keresztények arról számoltak be, hogy megfigyelték őket Iráni titkosszolgálatok az Iránhoz közeli területeken.³⁰² Az iraki társadalom mindennapi életét egyre inkább az iszlám dogma és retorika uralja, az iszlám vezetők (főleg a síiták) továbbra is befolyásolják a társadalmi, vallási és politikai életet. Vannak szimbolikus politikai lépések, mint pl. a karácsony nemzeti ünnepként való bevezetése 2018 decemberében, de az iszlám hatóságok ellenezték ezt, beleértve a bagdadi nagy muftit is, aki azt mondta, hogy az olyan keresztény ünnep, mint a karácsony a muszlimok számára megengedhetetlen.

5.2.2. Mai kereszténység a Közel-Keleten

Mezopotámia esetében a kereszténység őshazájáról beszélünk, ahol a bábéli történet zajlott, vagy ahová Isten Jónást küldte az ígét hirdetni (Ninive), s ahová Jézus halálát követően rögtön eljutott az örömhír Tamás apostolnak és tanítványainak köszönhetően.

Annak ellenére, hogy most viszonylagos béke van Irakban, a kisebbségi csoportok, köztük a keresztények által megélt erőszak szintje és az instabilitás megnövekedett az elmúlt időszakban a keresztények lakta Ninive, Erbil, Szulejmánijja, Dahúk és Kirkuk kormányzóságok területén. A keresztények már minden más kormányzóság területét elhagyták, eltekintve a muszlim háttérű keresztényektől.³⁰³ A saría által kormányzott országban a keresztényekkel szemben tapasztalható intoleráns magatartás, akár az állam, az iszlamista csoportok, vagy a társadalom eltérő csoportjainak irányából. Az ország központjában és déli részén a keresztények nem viselnek vallási szimbólumokat, mert félnek, hogy zaklatják őket az ellenőrző pontokon, az egyetemen vagy a munkahelyen. Ha hitükről beszélnek muszlimoknak, fennáll annak a veszélye, hogy kiközösítik, súlyosabb esetben istenkáromlással vádolják őket. A muszlim háttérű keresztények a család és a tágabb családtagok, a klánvezetők és a társadalom részéről érkező nyomás és fenyegetés miatt titkolják hitüket, hétköznapi biztonságukon kívül öröklési joguk elvesztését is kockáztatnák, ha felvállalnák hovatartozásukat.³⁰⁴ Mivel továbbra is muszlimnak lennének tekintve, kereszténnyel úgysem köthetnének házasságot. Azért is tartják sokan a kisebbségi vallásukat titokban, mert az iszlám szélsőségesek sejtekben még jelen

³⁰² World Wathch Research – Iraq: Full Country Dossier, 2021., 24.

³⁰³ Muszlim háttérű keresztényeknek hívjuk azokat, akik keresztényként élnek muszlim környezetben. A legtöbb esetben ez csak úgy lehetséges, hogy hitüket titokban tartják. World Wathch Research – Iraq: Full Country Dossier (December 2021.) 11.

³⁰⁴ 2021. december 22-én készített interjú egy Magyarországon tanuló iraki keresztény ösztöndíjossal, aki kérte személyének titokban tartását.

vannak és mozgósíthatódnak, ahogy néhány példa is ezt mutatja. Irakban a keresztények annak ellenére még ma sincsenek jó helyzetben, hogy sikerült az IÁ-t területileg visszaszorítani. Községeik – amellet, hogy az elmúlt évek eseményeinek hatására egyfajta elszigeteltségben éltek – a mindennapokban a társadalmi élet szerves részét képezték. Üzemekben, irodákban dolgoztak szunnitákkal együtt, akiket tanítottak, gyógyítottak, az általuk vezetett üzletekbe jártak, vagy éppen egy keresztény üzletébe tért be egy szunnita. Társadalmi szempontból szemlélve nagy károkat okozott az IÁ fellépése, ami nem csak keresztények számára jelentett közvetlen fizikai és lelki sérüléseket. Hosszabb távon a jó szándékú szunnita lakosságban is felmerül a kérdés, hogy „*miért is vesztettem el a barátaimat, még ha keresztények voltak is? Eddig aránylag békében éltünk egymás mellett, sokszor egymással együtt, most pedig elűldöztük őket.*”³⁰⁵ A Közel-Keletről az utóbbi bizonytalan időkben a keresztények elvándorlása nagy méreteket öltött.³⁰⁶ Ezek következtében a családok kettészakadtak, még ha a fejlesztések következtében egyre többen vissza is térnek szülőföldjükre. Az IÁ fellépésével óriási méreteket öltött a keresztények és a többi vallási csoport üldözése, amely kimeríti a népirtás fogalmát³⁰⁷. Ha már elemezzük az IÁ által elkövetett szörnyűségeket, a vallásüldözést sem hagyhatjuk említés nélkül.³⁰⁸ A politikai, faji vagy vallási alapon történő üldözés bűncselekmény.³⁰⁹ Nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy az IÁ népirtást, emberiség elleni bűntetteket hajtott végre Irakban³¹⁰ a kisebbségekkel, köztük a keresztényekkel szemben, s mindez még sokáig érezteti hatását az iraki társadalomban.

³⁰⁵ 2021. október 30-án a MÖSZ munkatársával történt interjú alapján.

³⁰⁶ Jacques Ellul előszava Bat Ye’or The Dhimmi Jews and Christians under Islam c. könyvéhez, 104-122.

³⁰⁷ A Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában elfogadott Statútumának 6. és 7. cikke alapján népirtás az a cselekmény, amit „valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követnek el:

(a) csoport tagjainak megölése;
(b) csoport tagjai testi vagy lelki épsége elleni súlyos sérelem okozása;
(c) csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják;
(d) olyan intézkedések foganatosítása, amelyek célja a csoporton belüli születések meggátolása;
(e) csoport gyermekeinek más csoporthoz való elhurcolása

Forrás: <http://www.parlament.hu/irom37/4490/4490.htm> (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

³⁰⁸ Vallásüldözésnek tekinthető minden olyan cselekedet, amelyet valamely vallást gyakorló személy, vagy csoport ellen követnek el. A vallásüldözés emberiség elleni bűntett a Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában elfogadott Statútumának 7. cikke alapján, miszerint „...emberiség elleni bűntettek alatt bármelyik következő cselekmény értendő, amelyet a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el”. Forrás: [Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 \(un.org\)](https://www.un.org/en/rst/statute/rome-statute-of-the-international-criminal-court-1998) (Letöltés ideje: 2022. 01. 06.)

³⁰⁹ Sántha Ferenc, 2008.

³¹⁰ A hivatalos magyar fordításban emberiség elleni bűntettek szerepelnek, de talán pontosabb a fogalmazás, ha emberiség elleni bűntettre fordítjuk az eredeti angol „crimes against humanity” megnevezést.

Az Open Doors³¹¹ keresztényüldözést figyelő World Watch listáján 2018-ban a világ első tíz országa között szerepelt Irak, 2019-ben hátrébb sorolódott.³¹² 2020-ban a 15. helyhez képest 2021-ben a 11. helyen, 2022-ben újra a 14., 2023-ban a 18. helyen, 2024-ben pedig újra a 16. helyen szerepel Irak.³¹³

A Szaddám-rezsim 2003-as bukása idején még 1,5 millió keresztény (az akkori összlakosság 6%-a) élt az országban, mára a számuk az össznépesség 0,6%-ára csökkent. A keresztények többsége ma már csak Észak-Irakban, Moszul és Erbil környékén, illetve a Ninivei-síkság falvaiban él. Legnépesebb keresztény közösség Irakban a káld. Az iraki keresztények száma tizenöt év alatt (2003-at követően) az egyötödére csökkent (2018-ra)³¹⁴. 2003-as háború kitörése előtt másfél millió keresztény élt, mára a számuk 200-250 ezer főre tehető.³¹⁵ A Ninivei-fennsíkon élő keresztények száma a 2014-es 102 ezerhez képest, 36 ezerre csökkent és tovább zuhanhat. A vallásos tevékenység különös fontosságot tölt be a Ninivei-síkság lakóinak életében. Az itt élő keresztények 70%-a hetente vagy gyakrabban jár vallásos szertartásokra, az itt élők csupán 4%-a definiálja magát „nem vallásosként”. A közösségi és kulturális élet legjelentősebb része az egyház köré épül, az állami és a jóléti intézmények megbénulásával a keresztény közösségek töltik be a meghagyott űrt, társadalmi, oktatási, kulturális lehetőségeket nyújtva. Az értekezés utolsó két fejezetében azért foglalkozom a civil szervezetek és közösségi kezdeményezések szerepvállalásával, mert azokon a területeken ahol az egyház nem tudja az államtól ezeket a funkciókat átvállalni, ott csak a civil szektor, maga a lakosság marad. Ugyan a muszlim közösség is sokat tesz, de a növekvő szekularizáció vagy a másik véglet a radikalizáció miatt egyre kevesebb a jó példa.

Az élet minden területén háttérbe szorultak a keresztények, csökkent a közszolgáltatásokhoz való hozzáférésük lehetősége és romlott a munkaerő piaci helyzetük. Erős a szír katolikus, a szír ortodox és az örmény ortodox egyház, mindegyikük több tízezer hívővel. Irak történetében fontos szerepet játszott a nesztoriánus (asszír keleti) egyház, de híveik száma mára jelentősen lecsökkent (kb. 8000 fő). Jelen van még a római katolikus (5000 fő), az örmény katolikus, a görög katolikus és ortodox, a maronita egyház, valamint több protestáns felekezet, de számuk

³¹¹ Az Open Doors egy felekezeteken kívüli misszió, szervezet, amely az egész világon figyeli a keresztényüldözést, kutatási eredményeit rendszerezi. Kiterjedt vizsgálatai alapján a keresztényüldözésről minden évben egy rangsort készít World Wach List néven. (Forrás: <https://www.opendoorsca.org/world-watch-list/country-profiles/>)

³¹² Kaló, 2018

³¹³ Iraq Full Country Dossier, Open Doors World Watch List

³¹⁴ Ano Jawhar Abdoka (2018), KRG szállításért és kommunikációért felelős miniszter (Forrás: <https://www.parokia.hu/v/ki-veszi-fel-a-keresztet/>)

³¹⁵ Kóré András

elenyésző.³¹⁶ A megkérdezettek a legnagyobb kihívásoknak a stabilitás és biztonság hiányát, a munkanélküliséget, a korrupciót, a vallási kirekesztést, a szegénységet, az egészségügy hiányát tartják, valamint a többnyire leégett otthonaikat és egyházi épületeiket hiányolják. A Ninivei-fennsíkon élő iraki keresztények 57%-a már mérlegelte az emigrációt, 35%-uk arra számít, hogy öt éven belül már nem fog Irakban élni. 64%-uknak van olyan közvetlen családtagja, aki egy másik országban él. A keresztények 24%-át negatívan érintette a különböző milíciák, vagy egyéb ellenségesen viselkedő csoportok tevékenysége. 87%-uk nem érzi magát biztonságban, 67%-uk úgy gondolja, hogy „valószínű” vagy „nagyon valószínű” az, hogy az IÁ, vagy egy hasonló terrorista csoport az elkövetkező öt éven belül visszatér. A válaszadók fele úgy látja, hogy „a kereszténységnek nincsen jövője Irakban.”

„A kurd autonómia területén picit kedvezőbb a keresztények helyzete, nagyobb arányban kaptak helyet a helyi törvényhozásban is. 2012-ben a kurd kormányzat kimondta az iskolák vallási semlegességét, illetve a felekezetek közötti egyenlőséget az oktatásban. A muszlimok áttérését más vallásra északon nem korlátozzák törvényekkel, bár a helyi közösségek nyomása ott is erős az ilyen cselekedetekkel szemben.”³¹⁷

Keresztény és egyéb kisebbséghez tartozó nőket szexuálisan bántalmaztak, sokan emberkereskedelemnek voltak kitéve, a szervkereskedelem szintén komoly méreteket öltött, halállal fenyegették meg azokat, akik nem osztották szélsőséges nézeteiket: az erőszakos események „2010. október 31-én, a bagdadi katolikus székesegyház elleni támadás során kulminálódtak... A támadásban 52 keresztény veszítette életét. Ezt követően nagyon sokan közülük nem mertek részt venni istentiszteleten, mert féltek a támadásoktól.”³¹⁸

2018 márciusában egy asszír keresztény család három tagját gyilkolták meg Bagdad közelében síiták által lakott területen saját otthonukban úgy, hogy az a helyi közvélemény tiltakozását nem váltotta ki és a hatóságok sem léptek fel ellene.³¹⁹ A kegyetlenkedések miatt még Ferenc pápa is a fegyveres beavatkozást szorgalmazta, miközben a Szentszék ellenezte ezt.³²⁰ A kutatók közül egyre többen jutottak arra a véleményre, hogy elfogadhatatlan a terrrorszervezet jelenléte, viszont az iraki államiság könnyen veszélybe kerülhet az IÁ eltűnését követően, mert a „közös ellenség” által teremtett legkisebb kohézió megszűnne.³²¹ A belpolitika pedig hatással van a külpolitikára, geopolitikára és a térség biztonságára is.

³¹⁶ Azbej-Boér-Kiss, 2019, 4.

³¹⁷ Azbej-Boér-Kiss, 2019, 5.

³¹⁸ Kis-Benedek József: Keresztények helyzete a MENA térségben. Hadtudomány online 2018. 211-227., doi: http://mhttt.eu/hadtudomany/2018/2018_elektronikus/2018ebenedek.pdf (Letöltve 2021. 04. 10.) 219.

³¹⁹ Kaló, 2018.

³²⁰ Ujházi, 2015.

³²¹ Ujházi, 2015

Az Asszírok Kulturális Frontjának második értekezletén 1998-ban, Bejrútban hangzott el egy javaslat az észak-iraki keresztények számára egy nemzetközi védelem alatt álló terület kijelölésére. 2010-től a helyi keresztény politikai pártok is elkezdtek egyeztetni a keresztény övezet létrehozásáról a Ninivei-síkságon³²², hiszen az alkotmány 121. cikke feljogosítja őket a politikai, kulturális és oktatási élet helyi igazgatására. Ezt az elképzelést azonban nem minden keresztény támogatja teljes mértékben, mivel sokan attól tartanak, hogy még több instabilitást és bizonytalanságot okozhat.³²³ Az IÁ 2014-es területfoglalása is teljes mértékben keresztülvágta az éppen indulófélben levő folyamatokat. Az USA megbízásából a Béke Intézet (USIP) is komoly kutatásba fogott a tárgyalt területen. A célcsoport öt, itt élő közösséget, népcsoportot foglalt magába: jezidi, keresztény, türkmén, sabak és mándeus. A vizsgálatra 2016 májusa és 2017 januárja között került sor 2 fókuszcsoportos megbeszélés és 22, félig strukturált kulcsfontosságú informátorral készített interjú eredményeképpen. A kutatás résztvevői férfi és női közösségi és politikai vezetők, önkéntesek, értelmiségiek voltak. Az interjúk eredményei azt mutatták, hogy Bartella és Bakhdida a két település, ahol legjelentősebbek az etnikai-vallási feszültségek a Ninivei-fennsíkon. Mind Bartella, mind Bakhdida városában azt sugallták az elhangzottak, hogy a konfliktus a keresztények és a sabak síita csoport³²⁴ között a legerőteljesebb. Az ellentétek alapvető oka az eltérő identitás. Egy rendőrségi vizsgálat szerint például 2019 májusában is két síita férfi bántalmazott két kisebbségi vallási csoporthoz tartozó idős nőt Bartellában. A rendőrök letartóztatták őket. A támadók valószínűleg a 30. brigádhoz³²⁵ kapcsolódtak. Az USA nagykövetségének tisztviselői a vallásszabadsággal kapcsolatos aggályaikat fejezték ki magas rangú kormányzati tisztviselőkkel folytatott megbeszéléseken³²⁶. A keresztények azt állítják, hogy Bartella és Bakhdida évezredek óta keresztény települések. 2003 után, a Baasz rendszer megdöntését követően, Irán támogatásával sabak családokat telepítettek be, és földet adtak számukra, különösen Bartellában. Az interjúalanyok egyértelműen rámutattak, hogy a korábbihoz képest jelentős pénzüsségeket fizettek akkor a keresztények földjeiért, és a városközpontban is igyekeztek az apró üzleteiket megvásárolni. Rohamos tempóban költöztek be a sabak családok, vélhetően iráni anyagi támogatással³²⁷.

³²² Wirya – Fawa, 2017.

³²³ Főképpen néhány asszír csoport üdvözölte a javaslatot a Ninivei-síkságon élő kisebbségek számára egy félig autonóm „biztonságos zóna létrehozására” vonatkozóan. Sokan szorgalmazták a nemzetközi védelmet e területen, mivel bizalmatlanok mind az iraki kormány, mind a KRK iránt. A kisebbségek is felhatalmazást kaptak saját biztonságuk kezelésére. Részletesebben lásd: <https://minorityrights.org/minorities/assyrians-2/>.

³²⁴ A sabak egy kisebbségi síita vallású népcsoport, akiknek egyes tagjai beálltak a milíciába, s gyakran a keresztények ellen harcoltak.

³²⁵ A 30. brigád a Badr szervezetbe tömörülő sabak síita milícia volt, mely a többi különböző lajstromszámú brigáddal együtt az Iszlám Állam-ellenes koalíciót erősítette. (DEZSŐ 2020, 4.).

³²⁶ US Department of State, 2019.

³²⁷ US Department of State, 2019.

Bakhdidában is hasonló folyamatok zajlottak le, de az ottani keresztény többség miatt kevésbé látványosan. A keresztények körében az a nézet terjedt, hogy a szunniták is igyekeznek versengeni a síitákkal, de mivel mögöttük nem volt anyagi támasz, nem tudtak komoly felvásárlásokba fogni. A keresztények szunnita arabokkal való kapcsolatára is a bizalmatlanság volt jellemző, különösen, hogy elterjedt a nézet, hogy mivel az IÁ ezen a területen ért el komoly sikereket, azok a szunniták, akik itt maradtak, bizonyára kapcsolatban lehetnek a terrrorszervezettel.

Egy százados, akit a Magyar Honvédség 2015-ben kirendelt a KR területére tábori lelkeszként, beszámolt arról, hogy mennyire erős síita iszlamizációs nyomás alatt éltek az ottani keresztények, s nem csak a szunnita IÁ miatt szenvedtek. Mivel „etnikai határterületen élnek, se a KR-hoz, se Bagdadhoz nem tartoznak. Arabul beszélnek, mégis inkább kurdok, de annak sem illenek be, mert keresztények. Mivel nem beszélik a helyi nyelveket, bizalmatlanok velük szemben: nem kaptak munkát és idegen testként néztek rájuk az erős etnikai öntudattal rendelkező KR területén is.”³²⁸ Az újjáépítések során még az elveszített moszuli katolikus egyetemet is újraalapították Erbilben, de az elhagyott házakba való visszatérés sokszor nehézkes, és jogi akadályokkal is szembe kell nézniük a helyieknek. Pedig „ők tudják, hogyan kell együtt élni a muszlimokkal, akarnak is, és képesek is lesznek rá, ha melléjük állunk”.³²⁹ Ezt erősíti Bashar Matti Warda káld katolikus érsek szavai is, amelyek szerint „keresztény őseink megosztották a muzulmán arabokkal a gondolkodás és a filozófia mély hagyományait [...]; tiszteletteljes párbeszédet folytattak velük a nyolcadik századtól [...]; a kalifák egymásutánja eltúrta a kisebbségeket. Ahogy az elfogadás megszűnt, az ebből fakadó kultúra és jóllét is”³³⁰. Nicodemus Daoud Matti Sharaf, a szír ortodox egyház metropolitája a demográfiai változást a következőkkel magyarázta: „Ezeröttszáz éve kisebb-nagyobb nézeteltérésekkel, de sikerült együtt élni a keresztény közösségeknek az iszlámmal. A másfél évezred küzdelmei alatt – mongollal, tatárral – nem fordult még elő olyan, hogy szent ünnepeinket a saját templomainkban, szent helyeinken ne tudtuk volna megtartani. 2015 óta jellemző ez. Ha számot vetünk, akkor a kisebbséget mi fogadtuk be, most pedig már mi vagyunk a kisebbség. Ezek a folyamatok felgyorsulnak. Az IÁ és az erős síita iszlamizációs nyomás a keresztény családokat a magánéletükben teszi teljesen tönkre, bekényszerítve pár négyzetméteres lakókocsikba, kényszer-szálláshelyekre, mint belső menekülteket. A demográfiai robbanás, a kiszolgáltatottság és a magánszféra teljes hiánya a keresztény családok

³²⁸ szekesfehervar.hu

³²⁹ Sántha Hanga írása Kótai Róbert első iraki tábori lelkeszsel készített interjú alapján (Sántha, 2017.)

³³⁰ Gardner, 2019.

gyermekvállalási lehetőségeit is korlátozza, ezzel pedig a kisebbség még kisebb, gyengébb lesz”.³³¹

A Ninivei-fennsíkon még tovább mélyítette az ellentétet, hogy a katonai felügyeletet a kurd pesmergák biztosították, viszont ügykezelési szempontból a terület az iraki központi kormányzathoz tartozott. A keresztények között is eltérő vágyak jellemzőek a terület közigazgatási jövőjével kapcsolatban: néhányan önálló ninivei régiót szeretnének, mások Bagdadhoz, mások pedig Erbilhez kötött kormányzóságot remélnék.³³² Ebben az etnikai és vallási törésvonalakkal szabdaltnak minősülő Ninivei-fennsíkon komoly szükség mutatkozik a nemzetközi összefogásra, mind fejlesztési mind katonai szempontból.

5.3. A törzsi hovatartozás hatása a mai iraki társadalomra

A tradicionális muszlim társadalom megértése nélkülözhetetlen a mai iszlám viszonyok értelmezéséhez. A törzsi rendszer az iraki civilizáció egyik legrégebbi és legfontosabb intézménye. Erős központi hatalom híján a törzsek kis államokként működtek, ahol a törzsi vezetők uralkodtak. A hagyományos törzsi rendszer az 1800-as évek közepétől kezdődően gyengült meg, majd a gyarmati hatalmak közvetlen uralma, később az 1970-es évek elején a Szaddám rezsim tovább rontotta szerepét, de teljesen megsemmisíteni nem lehetett.³³³ A törzseknek manapság Bagdadban és egyéb nagyvárosokban korlátozott befolyásuk van, viszont kisebb városokban és vidéki területeken, különösen a síiták által uralt déli régióban sok törzsi vezető, sejk töltötte be a közvetítő szerepét például az amerikai megszálló erők és a nép között.³³⁴ Az iraki síita közösségben a vallási vezetők politikailag meghatározóbbak, mint a szunnitáknál. Ali al-Szisztáni nagyajátollah³³⁵ döntéseit például nagyon széles körben tisztelik és követik. Ő is a többi vallási vezetőhöz hasonlóan erejét a törzsi kapcsolatokból meríti. Ezt bizonyítja, hogy amikor ellenséges milíciák ostromolták Szisztáni otthonát, a helyi törzsi vezetőkhez hű fegyveresek siettek a segítségére. A törzsiség és a vallásosság összefonódott.

Az iraki törzsek nagy része az Arab-félszigetről vándorolt északra, néhányuk viszont a mai Irak területéről származik. Egyes törzsek múltja még Mohamed előtti időkre vezet vissza. Évszázadokon keresztül a törzsek voltak a társadalmi szerveződés alapjai, s ezt az oszmán-törökök és a britek is igyekeztek szem előtt tartani. A II. világháború után, a nemzetállamok

³³¹ szekesfehervar.hu, 2017.

³³² Wiryá-Fawá, 2017.

³³³ Jesmeen Khan, 2007., 2.

³³⁴ Forrás: Council of Foreign Relations, <https://www.cfr.org/background/iraq-role-tribes> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

³³⁵ Ali al-Szisztáni nagyajátollah Iránban született, jelenleg az iraki Nedzsefben él. Ő az iraki síiták legtekintélyesebb vallási vezetője.

kialakulásával, az arab nacionalizmus erősödésével kikerült ez a szempont a figyelem középpontjából, sok ma is fennálló szinte megoldhatatlannak tűnő kihívásnak ez az oka.

Szaddám Huszein még nyíltan támogatta a törzsi sejkeket az 1980-as 1990-es években. A legfontosabb szunnita törzsek a Dulaym államszövetség, a Shammart, az al-Jaburi, az Ubaydis, az 'Azza és az al-Bu Nasir (Szaddám Huszein törzse). Az, hogy a törzsi vezetőknek pénzt és autonómiát adtak hűségükért cserébe, elősegítette a vidék ellenőrzését és az iraki hadsereg toborzását.³³⁶ Összességében a törzsek ellenálló társadalmi struktúráknak bizonyultak, és az iszlám különböző időszakai alatt is fennmaradtak. A törzset alapvetően a közös származás köti össze, ami megköveteli a tagok közötti, egymás iránt tanúsított hűséget. Az etnikai háttér és a vallás is kevésbé fontos tényezők, a nyugati ember számára alapot jelentő erkölcsi kötelesség és igazságosság pedig végképp semmilyen jelentőséggel nem bír. A törzsön belül mindennél fontosabb a tagok megvédése és az egymás mellett való kiállás még hazugság árán is, még bűnelkövetés esetén is. A törzs a közösségen belül szolgáltat igazságot, de a külső erővel szemben védelmet ad tagjainak. A nyugati gondolkodásban jellemző társadalmi igazságszolgáltatás teljesen eszköztelen a törzsi alapokon szerveződő társadalommal szemben, mert azokat a közös normákat, amelyek a társadalmi berendezkedés alapjai, semmisnek tekintik. Sok iraki arab származását a 17. század előtti kilenc törzs egyikére vezetik vissza.³³⁷

A 19. századra a törzsi térképet más szövetségek és törzsek is színesítették, köztük a *sammar*, az *anaza*, a *bani tamim* és a *zafir*. Mivel Irakban évtizedek óta nem volt átfogó antropológiai kutatás, nincs lehetőség az érvényes térkép felrajzolására, különösen, hogy a törzsek az évszázadok során növekedtek, szétváltak, mára talán több mint 1000 törzsi szervezet működik. Az arab törzsi társadalom hagyományosan több szinten rendeződik: konföderáció, törzs, klán, ház és tágabb család. Irak lakosságának körülbelül a negyede él csak vidéken, a többség urbanizált. Emiatt a lakosságnak csak a negyede számára jelent sokat még ma is a klán vagy törzs tagjai iránti hűség, egy rokon vérének megbosszulása (*al-tha'r*) vagy a csatában való férfias bátorság (*al-muruwwah*). Annak bizonyítéka, hogy a törzsi hagyományok fontosak az irakiak számára, a *The New York Times*-ban idézett statisztikák szerint az elmúlt két évtizedben Bagdadban feljegyzett házasságok közel fele első- vagy másod-unokatestvérek között kötöttetett,

³³⁶ Field, Henry, 2004., 208.

³³⁷ Az első törzsek, amelyekhez az iraki népesség legnagyobb része tartozik, a Jitzhak Nakash, a Muntafiq, a Zubayd, a Dulaym, az „Ubayd”, a Khaz'al, a Bani Lam, az Al Bu Muhammed, a Rabi'a és a Ka'b, Forrás: http://academickids.com/encyclopedia/index.php/Arab_Tribes_in_Iraq (Letöltés ideje: 2022. 01. 14.)

ami egy általános törzsi szokás.³³⁸ Az iraki kultúra nagymértékben a törzsi hagyományokra³³⁹ épít. Kulturális szempontból Irak helyzete értelmezhetetlen a törzsi hovatartozás fontosságának megértése nélkül. Habermas úgy tarja, hogy a tradicionális, „*primitív*” társadalmakat egy központi vallás, világkép, a modern, „*organikus*”-okat pedig egy ideológia tartja össze és ez hatással van a politikai berendezkedésre. A modern társadalmakban jelen van a politikai (állam) és kulturális (nemzet) autoritás is. A tradicionális társadalmakban a vallási közösség (umma) egyben az állam és a nemzet szerepét is betölti³⁴⁰, s ezek egybemosódnak.³⁴¹ A mai modern muszlimok jó része ugyan már külsőlegesen muszlim, de jellemző, hogy aki megörököli a valláshoz tartozást, már kisebb sokkhatásra is (pl. misztikus megtapasztalás, igazságtalanság érzése) hajlamos újra buzgó vallásossá válni, mert a megőrzött szertartások nyitottá teszik az embert a vallásos újjászületésre.³⁴²

5.4. A nők helyzete Irakban

Jelen értekezésben azért szentelek egy egész alfejezetet a nők helyzetének megismerésére, mert az iraki társadalomban betöltött szerepük meghatározó, nélkülözhetetlen és a kutatás során is leginkább ők voltak elérhetőek, együttműködőek. Ők gondoskodnak a felnövekvő új nemzedékekről az első pár évben, ennek maradandó nyoma van. Ugyan kulcsszerepet töltenek be, megbecsülést viszont nem nagyon kapnak. Irakban az iszlám előtti időszakban gyökerező törzsi hagyományok erőteljesen befolyásolják a mindennapi életet a tradicionálisan becsületen alapuló társadalomban. A törzsiség nőkre vonatkozó következményeit részletesen az 5.4.2. fejezet tartalmazza. A demokratizálódás elengedhetetlen, de késik... azaz elindult, de leállt, sőt visszatért egy korábbi állapotba. Az elmúlt több mint fél évszázadot kettősség jellemzi: az iszlám és a nyugati, világi értékrend tértnyerése váltakozik. A kisebbségeken kívül különösen a nők vannak hátrányos helyzetben, pedig abból a szempontból is felelős szerepeket töltenek be, hogy minden tizedik iraki háztartás vezetője nő. Mivel nem tudtak az utóbbi években eléggé kapcsolódni a gazdasági, társadalmi és politikai szférákhoz, marginalizálódtak és mára

³³⁸ A nők az apjuk törzsének a tagjai egészen az esküvőig, mert akkortól a férjük törzsének a tagjává válnak. Ez magyarázza azt, hogy miért kötöttek gyakran házasságok unokatestvérek között: ha valakinek a lánya a klánból kiházasodik, akkor a születendő fiai már annak a törzsnek az erejét fogják növelni.

³³⁹ Irakban a törzsi szerveződés alapja a kiterjesztett család vagy kham, amelyet egy család 5 generáción keresztül férfi tagjai alkotnak. Egymáshoz vérszerződéssel kapcsolódnak, s bármelyikük megölésének következménye vérbosszú (bár ez anyagi ellentételezéssel is helyettesíthető). A "ház" a khamhoz hasonlít. Egyetlen kiterjedt család, több száz taggal. Számos "ház" alkot klánt. A klánok egy csoportja „ashirát” vagy törzsi szervezetet képez. A törzsek mérete igen eltérő lehet – néhány ezer, akár százezer tagot is számlálhatnak. A törzsek egy csoportja konföderációt vagy qabilát alkot, amely számos törzsből áll.

³⁴⁰ A nemzet fogalma nyugati koncepció, hiszen politikatudományi értelemben elsősorban a nyugati társadalmi folyamatok következtében jött létre. Forrás: Szalai Mátéval 2022. február 10-én készített interjú alapján

³⁴¹ Rostoványi, 1998., 22.

³⁴² Jacques Ellul, 2007., 46.

szenvednek a rossz oktatási és egészségügyi ellátástól. Ez igaz mind a muszlim, mind a keresztény nőkre, de az előbbieket kicsit nehezebb helyzetben vannak a vallásuk kevésbé toleráns mivolta miatt. Területileg a KRK által ellenőrzött területen kicsit jobb a helyzet, mert ott már elfogadták a családon belüli erőszak elleni törvényt³⁴³, melynek alapja az iraki alkotmány.³⁴⁴ A 29. cikkely negyedik pontjában már 2005-ben rögzítették, hogy „*a családban, az iskolában és a társadalomban az erőszak és a bántalmazás minden formája tilos*”. A gyakorlatba való átültetés kérdéses, de Irak egyéb, déli területein egyelőre csak törvényjavaslatként beszélhetünk róla.

5.4.1. Törvényi háttér és annak időbeli változásai

Irakban jellemzően az a törzsi társadalom él tovább ma is, ami Arábiában a 6. és 7. században jellemző volt. Az iszlám ezt tartja kiindulási pontnak, ehhez tér vissza annak ellenére, hogy alkalmazkodni kénytelen a modern világhoz is. Ez határozza meg a társadalmi viszonyokat, beleértve a kisebbség többséghez vagy a nők férfiakhoz viszonyított helyzetét is. Az eredeti, 1959-es személyi jogállásról szóló törvény a nőket még a férfiakkal egyenlő jogokkal ruházta fel. Ez csak később, a saria szabályait alkalmazva változott meg (melynek értelmében a nők például már csak fele annyit örökölhettek, mint a férfiak³⁴⁵), amely utóbbi más szempontból is kedvezőtlenebbül érintette a nőket. A sarián alapuló iraki törvények jelenleg is megengedik, nem büntetik a házasságon belül elkövetett nemi erőszakot. Ha az elkövető feleségül veszi az áldozatát, eltekinthet a büntetéstől.³⁴⁶ Amíg az északi kurd területeken 2011-ben életbe lépett a családon belüli erőszakra vonatkozó törvény³⁴⁷, a Bagdad által ellenőrzött területen kevés a védelem a nők számára, a közelmúltban a megfelelő jogszabályok elfogadására tett kísérletek is elakadtak.³⁴⁸ Főként a személyazonosító okmányokkal nem rendelkező személyek vannak kitéve a munkanélküliségnek, így ők vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben. Különösen a menekülttáborokban élő nők körében gyakori, hogy prostitúcióra kényszerülnek, így gyűjtenek pénzt családjuk eltartására. Az okmányokkal rendelkező személyek oktatásban és egészségügyi

³⁴³ 2011. évi (8) számú törvény, A családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurd régióban – Irak, Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.), https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, 11., <https://gov.krd/hcwa-en/publications/laws/>, https://govkrd.b-cdn.net/OtherEntities/High%20Council%20of%20Women%20Affairs/English/Publications/Laws/2.%20Act%20no.%208%20from%202011_%20The%20Act%20of%20Combating%20Domestic%20Violence%20in%20Kurdistan%20Region%20of%20Iraq.pdf

³⁴⁴ Iraq Constitution, article 29; 10-11.

³⁴⁵ World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier (December 2021.) 15.

³⁴⁶ Büntető Törvénykönyv 398. cikkelye (Forrás: <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>)

³⁴⁷ 2011. évi (8) számú törvény, a családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurd régióban – Irak, Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

³⁴⁸ World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier (December 2021.) 12.

ellátásban részesülhetnek, viszont azok, akik nem rendelkeznek okmányokkal, kimaradnak az ellátásból.³⁴⁹ Az ESCWA³⁵⁰ nemek közötti szakadékról szóló jelentése szerint a nők munkájának több mint 60%-a nem fizetett, és nagy különbségek vannak a nők (31%) és a férfiak (10%) munkanélküliségi rátája között. Irakban a nők és a lányok korlátozottan férnek hozzá a lakhatáshoz, a földhöz és a tulajdonjogokhoz. A női családfők gyakran akadályokba ütköznek, amikor megpróbálják bizonyítani a föld- és ingatlanfoglalásuk jogszerűségét, illetve a törzsi társadalomban gyökerező kulturális normák kizárják, hogy földet örököljenek. A nők gyakran nem tudják pótolni a hiányzó tulajdonosi okmányaikat vagy visszaszerezni a birtokukat a bíróságokhoz való hozzáférés diszkriminatív akadályai miatt. Kártérítési igényeiket sem tudják érvényesíteni megrongálódott, tönkrement ingatlanaik kapcsán, pedig az IÁ utáni újjáépítési időszakban ez különösen fontos lenne.³⁵¹ Az ENSZ Fejlesztési Programjának³⁵² gyors értékelése szerint látható, hogy csak 50%-ban igazodnak a nemzeti prioritási területek az 5. fenntartható fejlődési célhoz (ami a nőkkel és lányokkal szembeni negatív megkülönböztetés, erőszak és kizsákmányolás felszámolására vonatkozik).³⁵³ Az iraki nők adják a teljes lakosság felét. Minden tízedik iraki háztartás vezetője nő, ezek 80%-a özvegy. Kb. 71% városi területeken él, és e városi háztartások 13%-a több mint tízfős. Az 1960-as évektől a 80-as évekig a nők és lányok nagyobb mértékben fértek hozzá az oktatáshoz, az egészségügyhöz és a foglalkoztatáshoz. Az irak-iráni háború, majd az ENSZ által az 1991-es első Öböl-háború után bevezetett szankciók komoly gondokat okoztak, de az USA vezette 2003-as intervenció következtében a nők helyzete és biztonsága még tovább romlott. Az IÁ 2014-től 2017-ig tartó uralma alatt a nők közvetlen és közvetett erőszaktól egyaránt szenvedtek.³⁵⁴ Az erős konzervatív kultúra, a gazdasági szankciók és a fegyveres évek elnyomása a nők életminőségének jelentős romlásához vezetett. Mivel nem tudtak az utóbbi években eléggé kapcsolódni a gazdasági, társadalmi és politikai szférákhoz, marginalizálódtak és mára elégtelen oktatási lehetőségektől és egészségügyi ellátástól szenvednek. Hozzáférésük korlátozott a munkaerőpiachoz (a nők körülbelül 90%-ának nincs munkaviszonya, a fennmaradó 10 százalékot részmunkaidőben foglalkoztatják), jelentős az egyenlőtlenség és az erőszak is irányukban. Gyakori a zaklatás, akár az utcán, akár a munkahelyen, otthon vagy az iskolában. A nők inkább úgy döntenek, hogy csendben maradnak, nem jelentik a történeteket,

³⁴⁹ Iraq 2014 Humanitarian Crisis – Refugee Camps, IDP Camps, 2014.

³⁵⁰ Economic and Social Commission for West Asia – Nyugat Ázsiai Gazdasági és Társadalmi Bizottság, ami rendszeresen gondoskodik a népesség lekérdezéséről Irakban.

³⁵¹ The Status of Women in Iraq, 2005.

³⁵² Asmaa Jssim Mohammed, 2020., 70.

³⁵³ UNCT SWAP Gender Scorecard, 2019.

³⁵⁴ Gender Profile Iraq, 2018., 5.

mert félnek attól, hogy megszégyenülnek, pletyka tárgya lesznek vagy társadalmilag kiközösítik őket, ami jogaik elvesztéséhez vezet. Gyakran azért maradnak titokban az ilyen történetek, mert a nők még többet szenvednek, ha nyilvánosságra hozzák.³⁵⁵ Ezeket a körülményeket gyakran tovább súlyosbítják a hagyományokról alkotott tévképzetek, a kulturális és társadalmi normák, a hamis felfogás, a nők jogaival és lehetőségeivel kapcsolatos tudatosság hiánya, valamint intézményi és jogi akadályok. A lányok szerepe főként a hagyományos reprodukív szerepekre korlátozódik.³⁵⁶ Azok a nők, akiknek férfi családtagjaik holléte ismeretlen, gyakran nem férnek hozzá a pénzügyi segélyhez és a rokkantsági ellátáshoz.³⁵⁷ Sokan vannak az IÁ zászlaja alatt tevékenyen részt vett szíriai és iraki fegyveresek feleségei és gyermekei is, akik az elvakult harcosok mellé szegődve támogatták a terror szervezet céljait. Többük még felelősségre sem vonható, mert nem volt tudatában annak, hogy mit tesz. Gyakran menedékkérelmük elutasításra kerülésekor térnek vissza nyugatról. Ők még az átlagos nőknél is rosszabb helyzetben vannak. Csalódottak, félnek, mindenképp mentálhigiénés tanácsadásra van szükségük.³⁵⁸ Sokan tudatosan váltak terroristává, ami szintén hatással van a társadalomra. *„Ember nem született terroristának, hanem csupán azzá válhat.”*³⁵⁹ Ez egy hosszabb folyamat eredménye, amelyben alapvetően már gyermekkorától olyan hatások érik az egyént, aminek a következtében bejár egy bizonyos „fejlődési ívet”. Azok az események, amelyek Irakban történtek az utóbbi évtizedekben, jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a társadalomban nagyobb arányban forduljanak mind férfiak, de egyre inkább nők is a terrorizmus irányába. Ebben a folyamatban három egymásra épülő feltételnek kell teljesülnie: gyermekkorú súlyos pszichés behatás (sokaknak végig kellett nézniük szüleik IÁ általi megölését 2014 környékén), az előbbi miatt személyiségdeficitben szenvedő serdülő találkozik egy életének értelmet adó eszmével (azok a gyermekek most pont a serdülőkorban vannak), illetve olyan közösségben nevelkedik, ahol elfogadott az erőszak, mint érdekérvényesítő eszköz. Ahhoz, hogy pontosabban megértsük, hogy a nők hogyan vonódhatnak be a terrorista cselekedetekbe, meg kell értenünk először a muszlim társadalomban a nők szerepét. Katharina von Knop szerint a nők esetében dzsihád, amikor férfi rokonaikat támogatják, gyermekeiket a szélsőséges iszlám ideológia alapján nevelik, vagy terrorista műveleteket elősegítenek.³⁶⁰ Kezdetben a nők szerepe kimerült abban, hogy

³⁵⁵ Mobilising Media and Public Opinion to Combat Violence against Woman and Girls, 2015., 7.

³⁵⁶ Egy Irakból érkezett, jelenleg Magyarországon ösztöndíjas hölgyel 2021. október 22-én készült interjú alapján

³⁵⁷ Forrás: <https://minorityrights.org/minorities/disability-4/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 29.)

³⁵⁸ OCHA Iraq, 2021.

³⁵⁹ Nagy Melánia, 2021., 66.

³⁶⁰ Katharina von Knop, 2021.

vértanúságra szánt fiúkat neveljenek. 2005-ben viszont egy radikális iszlám vezető egy rádióadásban arra buzdította a nőket, hogy csatlakozzanak a „szent háború”-hoz. A terroristavezérek ekkortól az öngyilkos merényletekre nőket is felkértek, hogy addig a férfiak bonyolultabb feladatokat tudjanak ellátni. Ráadásul a nők sokkal inkább elkerülték a feltűnést, a testükkel, ruházatukkal kapcsolatos tabuk előnyt biztosítottak a számukra.³⁶¹ Sokan szívesen vállalták ezeket a feladatokat, mert ki tudtak szabadulni a történelmi tradíció elnyomásából.³⁶² Már a nomád arab törzseknél is a férfiaknak a termelésben és az állandó háborúskodásban megnövekedett szerepe a nők társadalmi megbecsülését csökkentette.³⁶³ A globalizációval terjedő, egyenlőséget hirdető nyugati értékrend terjedését a hithű muzulmán férfiak önérzetük megsértéseként élik meg, ami szintén hozzájárul a fundamentalizmus erősödéséhez. A nőkhöz való viszony a férfiak és nők világának szigorú különválasztásából ered. A vallást félreértelmezők még azt is hirdetik, hogy a nő hordozza magában az összes bűnt. Ez az irány viszont a jelen témától nagyon messze vezet, ezért itt nincs lehetőség a további tárgyalására. Éppen csak azt igyekeztem felvillantani, hogy az iraki nők helyzetének vizsgálata és megértése, a kihívásokra adott reakció milyen nagymértékben hozzájárul az iraki biztonsági helyzet javításához. Az Oxfam³⁶⁴ is tanulmányt készített a *„Biztonságos hozzáférés a rugalmas megélhetéshez az iraki konfliktusok által érintett nők számára”* címmel. A tanulmányhoz szükséges lekérdezés 2018 első félévében zajlott. A választott módszerek másodlagos adatáttekintés és elsődleges adatgyűjtés³⁶⁵ voltak. Az interjúk magánszemélyekkel történtek Bagdadban és Erbilben, akik 35 társadalmi célokat megvalósító civil szervezetet illetve az állami szektor néhány intézményét képviselték. A kutatás célja a nemek közötti szakadékok ábrázolása és kezelése volt a politikai, jogi, egészségügyi és gazdasági szektorban. Fontos volt továbbá a nők jogaira vonatkozó célok elérésére, az iraki kormány támogatása, a nemi szempontokat figyelembe vevő politikák, költségvetések és programok kidolgozása és hosszútávú fejlesztés. Az eredmény tartalmazta a lehetőségeket olyan területeken, mint a nők, mint vezetők, szerepük a döntéshozásban, a nők politikai részvétele, biztonsága, társadalmi helyzete, valamint az tájékoztatáshoz, és infokommunikációs technológiához,

³⁶¹ Female Suicide Terrorism, 2005.

³⁶² Maras, Marie-Helen, 2016., 412.

³⁶³ Simon Róbert, 1967. 19.

³⁶⁴ 1942-ben alapított brit nemzetközi mozgalom 21 független jótékonyági szervezet együttműködésével, amely a szegénység, egyenlőtlenség és igazságtalanság végetvetését tűzte ki célul a világban.

³⁶⁵ 50 fővel folytatott kulcsinformátor-interjú (az érintettek 87%-a nő, 13%-a férfi) és fókuszcsoportos beszélgetések.

igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésük, szerepük a gazdaságban, illetve a nők és lányok elleni erőszak.³⁶⁶

Az iraki társadalom ma is különösen hátrányos helyzetű csoportja a kisebbségi csoportokon³⁶⁷ kívül a nők. Az elmúlt több mint fél évszázadot kettősség jellemzi: két erő – az iszlám és a nyugati –, világi értékrend jelenléte váltakozó térnyeréssel. Az eredeti, 1959-es személyi jogállásról szóló törvény³⁶⁸ a nőket még a férfiakkal egyenlő jogokkal ruházta fel. Ez a törvény rendkívül megnehezítette a többnejűséget, amit csak azok engedhettek meg maguknak, akik anyagilag kiemelkedő helyzetben voltak. Ez a törvény válás esetén az anya gyermekfelügyeleti jogát biztosította és megtiltotta a nők 16 év alatti házasságát. Az ekkori elfogadó hozzáállást jelzi, hogy ebben az országban választották meg az arab kultúrkör első női bíróját, Zakia Hakki személyében, szintén 1959-ben.³⁶⁹ 1968-at követően Irakban a Baasz párt a tekintélyének megszilárdítása céljából gyors gazdasági növekedést indított meg, ami a nők számára is biztosította a munkát. 1925 és 1980 között a nőknek nem volt joguk arra, hogy parlamenti képviselők legyenek. 1980 óta viszont gyakorolhatják jogaikat a jogalkotásban és a nemzeti bizottságban való részvételre vonatkozóan is. 1980-tól a nők már választókká és választhatókká váltak.³⁷⁰ Egészen az 1991-es Öböl-háborúig jelentős szerepet játszottak az iraki politikai és gazdasági fejlődésben, persze mindez az állami propaganda része is volt. A nők látszólagos helyzetének javítása mesterséges központi irányítással valósult meg. Szaddám Husszein ekkortól a hatalmát biztosító politikai eszköznek inkább azt látta, ha a törzsi hagyományokat és az iszlámot támogatja, a körülmények emiatt is megváltoztak. Gazdaságilag az országot érintő szankciók is komoly károkat okoztak, s a folyamat teljesen megfordult: a nők egyre kevésbé fértek hozzá az oktatási és egészségügyi szektorhoz a 90-es évek elejétől, de a saria³⁷¹

³⁶⁶ Gender Profile Iraq, 2018., 5.

³⁶⁷ Irakban ma a többségi szunnita és síita muszlim közösségeken kívül a shabakok, türkmének, Faili kurdok, palesztinok, romák, keresztények, szaban-mandaeiak, jezidik és bahá'i-ok vannak kisebbségben, akik komoly hátrányos megkülönböztetést szenvednek el. Forrás:

https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-ij/dv/05unpodiqbriefingnote_05unpodiqbriefingnote_en.pdf, 2.,

³⁶⁸ Personal Status Law, Forrás:

http://jafbase.fr/docAsie/Irak/iraq_personal_status_law_1959_english_translation.pdf

³⁶⁹ Forrás: <https://www.c-span.org/video/?173024-1/human-rights-iraq> (9:32 perctől),

<https://www.afikra.com/talks/storytime/zakia-hakki>

³⁷⁰ [Background on Women's Status in Iraq](#), Forrás: https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/iraq-women.htm#P59_18736

³⁷¹ A saria jelentése iszlám törvénykezés. Kiemelt jelentőségre akkor tett szert, amikor az iszlám fennhatósága kiterjedt az Arab-félsziget határain túlra, és szembekerült olyan körülményekkel és szokásokkal, melyekkel a muszlimok korábban nem találkoztak. Amikor ez bekövetkezett, eltérő vélemények születtek arról, hogy miként egyeztethetők össze az új körülmények az Iszlám Törvénykezés (saria) utasításaival és céljaival. A Koránban megtaláljuk alapelveit, melynek értelmezése kiterjeszthető az új körülményekre, melyekkel az iszlám szembe kerül, amikor más kultúrákkal és szokásokkal találkozik; és összeegyeztethető az állandóan bővülő emberi tudással is. Forrás: <https://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1648-az-iszlam-jogrendszer-saria-fejlodesenek-allomasai>

szabályait alkalmazva jogilag is kevesebb volt a védelem számukra. Már csak fele annyit örökölhettek, mint a férfiak, s a becsületen alapuló visszaélések³⁷² következtében egyre nagyobb nyomás nehezedett rájuk. 2018 júniusában az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Tanácsa (angolul: UN Human Rights Council - UNHRC) is kijelentette, hogy Iraknak nincsenek megfelelő törvényei a becsületgyilkosságok megelőzésére és megbüntetésére. A Büntető Törvénykönyv 409-es cikkelye engedélyezi a „becsületet” mint enyhítő körülményt a családtagok ellen elkövetett bűncselekményeknél. Miközben a szexuális testi sértés büntetendő, a Büntető Törvénykönyv 398. cikkelye előírja, hogy a vádemelést ejthetik, ha a támadó feleségül veszi áldozatát, még akkor is, ha az kiskorú. Ez pedig 22-es csapdája, mert az áldozat mindenképp veszélyben van. Ha támadója feleségül veszi, akkor a továbbiakban is családon belüli erőszak áldozatává válhat, ha viszont nincs házasság, akkor a családja vagy törzse által elkövetett becsületgyilkosság veszélye áll fenn.³⁷³ A szekuláris állam megerősítését egyre többen szorgalmazták az iszlám nyomás erősödésével párhuzamosan, amikor a Kormányzótanács az iraki családi törvényt igyekezett eltörölni és a sariával helyettesíteni. A nők biztonsága még tovább romlott, a közéletben és politikában való részvételük fokozatosan csökkent.³⁷⁴ Az azóta eltelt időszakban saját védelmük érdekében előfordul, hogy nekik is jobb, ha kendő mögé rejtőznek. 2004 júniusában ugyan létrehozták a Nőügyi Minisztériumot, de nem volt éves költségvetése és nagyon kis létszámú személyzettel működött. Emiatt érdemben nem volt kész a kihívásokra reagálni.³⁷⁵ Bár Irakban többnyire patriarchális és törzsi alapú társadalmi felépítés volt jellemző, a nők döntéshozatalban való részvételét Irak választási törvénye alapján egy 25 százalékos női parlamenti kvóta védi, bár nem a kvótahelyekre van

³⁷² A becsületen alapuló visszaélések a törzsi hagyományokban gyökereznek. Egy család becsülete és annak megtartása kiemelkedően fontos az iraki törzsi társadalomban. Szégyenletes, ha a család hírneve csorbát szenved. Kiemelten fontos a becsület megőrzése. Fontos viszont a körülmények pontos ismerete és az a környezet, amiben az esetleges visszaélés, becsületsértés történik, különben visszaélésre van lehetőség.

³⁷³ A londoni Home Office (az Egyesült Királyság bevándorlásért, biztonságért és közrendért felelős minisztériumi osztálya) anyaga kimerítő magyarázatot és további forrásanyagot sorol fel a témában. Forrás: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/975221/Iraq_-_Honour_Crimes_-_CPIN_-_v2.0_-_March_2021_-_EXT.pdf

³⁷⁴ 2004-től 2005-ig tartó, Ayad Allawi által vezetett ideiglenes kormánynak hat női minisztere volt, ami 2003 óta a legmagasabb nők részvételi aránya az iraki kormányban. A női miniszterek száma ötre csökkent Ibrahim al-Jaafari átmeneti kormányában, amely csak 2005 és 2006 között irányította az országot. Az első megválasztott iraki kormány Núri al-Maliki vezetésével 2006-ban alakult meg, amelyben nők három minisztérium vezetői helyét foglalták el, 2005-ben a 270 képviselőből 70 nő lett parlamenti képviselő. Amikor 2010-ben új kormányt alakítottak, a női miniszterek száma kettőre csökkent. A 2010-es szövetségi parlamenti választásokon a női képviselők száma 83-ra nőtt a 325-ből. A 2014-ben megalakult Haider al-Abadi-kormányban nők vezettek két minisztériumot, azonban ezeket feloszlatták. Az iraki parlamenti mandátum 329-re nőtt a 2014-es szövetségi választásokon, amelyeken 83 nő lett a képviselő, közülük 22 nő szerzett elegendő szavazatot a kvótarendszer nélküli mandátumhoz. Ádil Abdul-Mahdi 2018-ban megalakult kormányának kezdetben nem volt női minisztere, de később nő lett az oktatási miniszter. Musztafa al-Kadhimi vezette iraki kormány 2020. május 6-án a 22 minisztériumból 15 minisztériumban megszerezte a parlamenti bizalmat, a 15 miniszter között csak egy nő volt. forrás: <https://www.kirkuknow.com/en/news/62237>

³⁷⁵ Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019., 7.

szükségük, hanem a társadalmi tudatosságra, hogy megváltozzon a velük kapcsolatos felfogás. Az utolsó választáson is a nők nagy arányban a szavazatok és nem a kvóta alapján jutottak be a parlamentbe. Egyre fontosabb a nők szakmai tevékenységének elismerése.³⁷⁶ Mivel a nők a társadalom felét alkotják, az iraki politikusok pártjaik belső szabályzataiban is jelentős szerepet szánnak nekik, papíron mindenképp. Az iraki alkotmány 20. cikkelye a férfiak mellett biztosítja számukra a „jogot a közügyekben való részvételhez és a politikai jogokhoz, beleértve a szavazati, választási és hivatali induláshoz”. Bár az iraki képviselői tanács 25 százalékát a nők alkotják, érdemben a döntéshozásra kevés nyomást képesek gyakorolni. Egy miniszteri feladatkört töltöttek be a 2020. májusában megalakult, Musztafa al-Kadhimi által vezetett korábbi kormányban, a 2021 októberi parlamenti választásokon a női jelöltek a parlamenti helyek 29,4 százalékát, összesen 97 mandátumot szereztek a 329 fős iraki parlamentben.³⁷⁷ A női parlamenti képviselők 1959 – 2010 közötti listájában is látható, hogy vezető szerepekörökben 2003-at követően voltak, de ezt követően fokozatosan kiszorultak a döntéshozói tisztségekből.³⁷⁸ A 2003-as Human Rights Watch jelentés arról számolt be, hogy

³⁷⁶ Forrás: [عربية نيوز سكاي | "النسائية الكوتا" تتجاوز العرقية المرأة.. سابقة في](http://skynewsarabia.com) (skynewsarabia.com)

³⁷⁷ For 1st time, Iraqi women secure 97 parliament seats, Forrás: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/for-1st-time-iraqi-women-secure-97-parliament-seats/2390095>

³⁷⁸ Női parlamenti képviselők 1959 – 2010 között:

Dr. Naziha Jawdet Ashgah al-Dulaimi, az első nő, aki miniszteri tisztséget töltött be az arab világban, amikor 1959-60 közötti időszakra kinevezték az iraki önkormányzati minisztérium élére.

Dr. Suad Khalil Ismail, 1969-72 felsőoktatási miniszter.

Dr. Huda Salih Mahdi Ammash, 2001-2003 a Baasz Pártot irányító 18 tagú Forradalmi Parancsnokság Tanácsának tagja, a Baasz Párt Ifjúsági és Kereskedelmi Irodájának elnöke, Szaddám Huszein nem hivatalos nagykövete Jordániában, Libanonban és Jemenben, valamint a Bagdadi Egyetem dékánja.

Dr. 'Aquila al-Hashimi, 2003 (†) a Kormányzótanács tagja, Szaddám Husszein miniszterelnök-helyettesének, Tariq Azisnak karriertanácsadója, később a Külügyminisztérium és az ENSZ együttműködéséért felelős az Olaj az Élelmiszerért Programmal kapcsolatban. A Tanács vezető külpolitikai alakjaként tűnt fel, sok ENSZ-diplomata azt várta tőle, hogy Irak ENSZ-képviselőjévé nevezzék ki. Ismeretlen támadók az otthona előtt lökték le, és öt nappal később meghalt. Élt kb. 1963-2003.

Sayyida Raja' Habib al-Khuzai, 2003-2004 a Kormányzótanács tagja, 1960-as és 1970-es években Nagy-Britanniában tanult és élt, majd 1977-ben visszatért Irakba.

Songul Chapouk, nevének további változatai Sunkul Jabkuk és Sunkul Habib 'Umar, 2003–2004 a Kormányzótanács tagja, az egyetlen türkmén a Tanácsban, képzett mérnök és tanár, női aktivista

Salama al-Khafaji, 2003–2004 a Kormányzótanács tagja.

Nisrin (Nasreen) Mustafa Barwari, Nasreen Mustafa Sadiq, Nisreen Mustefa al-Burwari vagy Nisrin Barwari, 2003–2010, a korábbi Baasz rezsim 2003-as megszüntetése után létrehozott Koalíciós Ideiglenes Hatóság önkormányzati és közmunkaügyi minisztere, újjáépítési és fejlesztési miniszter a de facto független kurd régióban 1999-2003 között, 2004 márciusában túlélte egy merényletet.

Maysoon Saleem Al-Damluji, 2003-2005 kulturális miniszter-helyettes, 1984-től londoni száműzetésben.

Hala Shaker Mustafa Saleem, 2003-2004 belügyminiszter-helyettes.

Leila Abdul-Latif, 2004-2005 munkaügyi miniszter.

Mishkat Moumin professzor, 2004-2005 környezetvédelmi miniszter.

Pascale Isho Warda, 2004-2005 migrációért felelős miniszter.

Nermin Othman, nevének más változatai: Nermeen és Nirmin Ottoman, 2004-2005 nőügyekért felelős államminiszter, 2005-10 környezetvédelmi miniszter, 2005-2006 megbízott emberi jogi miniszter, és 2000 és 2004 között a KRK oktatási minisztere.

Dr. Subhi Mansour Al-Jumaili, 2004-2005 mezőgazdasági miniszterhelyettes.

a nők sebezhetősége is extrém mértékben megnövekedett, el kell tűnniük a kínzásokat, erőszakot és előfordul, hogy az emberrablás arra szolgál, hogy a szex kereskedelem részévé tegyék őket. A korábban dolgozó nők az utóbbi 20-30 évben otthonaikba szorultak vissza, többnyire az államapparátus által biztosított állásaikat át kellett adniuk a férfiakkal.³⁷⁹

A nők helyzetét külsőlegesen a Baasz párt működése idején, az 1970-ben megalkotott iraki alkotmány határozza meg. Ezt ugyan többször módosították, jelenleg a 2005-ös változat van érvényben. Ennek 2. cikkelye kimondja, hogy az iszlám államvallás, teljes a szabad vallásgyakorlat, ugyanakkor nem hozható olyan törvény, ami ellentmond az iszlám rendelkezéseknek, alapelveknek. A 14. cikkely egyenlősíti az irakiakat nemi, faji megkülönböztetés nélkül, etnikai hovatartozás, nemzetiség, származás, bőrszín, vallás, gazdasági, társadalmi státusz tekintetében.³⁸⁰ A jelenleg is érvényben levő 2005-ös alkotmány is tiltja a nő- és gyermekkereskedelmet, ennek ellenére előfordul, hogy tartozások fejében családok leányaikat kiházasítják, különösen a belső menekültek körében. A család biztonságának kulcsa, ha a lányok korán férjhez mennek. A „fasliya” hagyományos gyakorlata, amelynek során a családtagokat, köztük a nőket és a gyerekeket eladják a törzsi viták rendezésére, továbbra is probléma, különösen a déli kormányzóságokban. A fasliya-házasságok, vagyis a kártérítés ellenében cserélt házasságok száma a hírek szerint az elmúlt években megnövekedett a gyenge jogállamiság miatt. 2015-ben például egy törzsi vitát úgy oldottak meg, hogy 50 nőt adtak kárpótlásul.³⁸¹ Az igazi boldogulást a föld birtoklása, az

Baraka Mahdi Salih Al-Jiboori, 2004-2005 villamosenergia-miniszter-helyettes, 2002 óta tanácsadó az Iraki Mérnökök Szövetségében.

Manal Kamel Alyas Aziza, 2004-2005 környezetvédelmi miniszter-helyettes.

Dr. Mitha Hassan Al-Lami, 2004-2005 közlekedési miniszterhelyettes.

Dr. Beriwan Abdul-Kareem Khailany, 2004-2005 felsőoktatási és tudományos kutatási miniszterhelyettes.

Hamdia Ahmed Najif, 2004-2005 migrációért felelős miniszterhelyettes.

Juwan Fouad Masum, 2005-2006 távközlési miniszter, az Egyesült Királyságban tanult, és aktív a kurd emberi jogi ügyekben. Fouad Masumnak, az iraki ideiglenes parlament korábbi elnökének a lánya. (sz. 1970-).

Basimah Yusuf Bufrus, Nevének másik változata Bassima Yussuf Bufrus vagy Butros 2005–2006 tudományos és technológiai miniszter.

Suhaylah Abd-Jaafar, Suhaila abd al-Jaafar 2005–2006 migrációért felelős miniszter.

Noori Farhan al-Rawi, 2005–2006 kulturális miniszter.

Safa al-Din Mohammed al-Szafi, 2005-2006 nemzetgyűlési ügyekért felelős államminiszter.

Alaa Habib Kadhum, 2005-2006, civil társadalomért felelős államminiszter.

Azhar Al-Chaikhali, 2005-2006 nőjogi államtitkár.

Anisa Ouji, Anisa Awji vagy Dr. Anisa Muhammad Nuri Rashi néven is ismert, 2005-ben miniszterelnök-helyettes, a miniszterelnök jelölte, de az Országgyűlés nem hagyta jóvá.

Wijdan Michael, 2006-10 emberi jogi miniszter.

Faten Abderahmane Mahmoud, 2006–2010 nőügyi államminiszter.

Bushra Salah, tárca nélküli államminiszter, 2010.

Forrás: <https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/uploads/v-4.xlsx>

³⁷⁹ 2022. március 21-én Budapesten tartózkodó iraki fiatal hölgygel való interjú alapján

³⁸⁰ Iraq's constitution of 2005, 9.

³⁸¹ Forrás: <https://euaa.europa.eu/country-guidance-iraq-2021/2162-forced-and-child-marriage>

örökség, valamint a kölcsön felvételének lehetősége és a jövedelem biztosítása a nők számára. Ezek, még ha formálisan elérhetőek is, a valós hozzáférés korlátozott. Női családfők gyakran akadályokba ütköznek, amikor megpróbálják bizonyítani a föld- és ingatlanfoglalásuk jogszerűségét.³⁸²

Az iraki alkotmány tiltja az erőszak és a bántalmazás minden formáját a családban, az iskolában és a társadalomban, az 1969-es Büntető Törvénykönyv a testi sértést legalább egy év börtönnel bünteti, ugyanakkor a „*feleség férje általi megbüntetését*” „*törvényes jognak*” tekinti, de azt is lehetővé teszi, hogy az elkövetők becsületének védelme enyhítő körülményként számíton a bűncselekményeknél.³⁸³ A sarián alapuló iraki törvények – bár az utóbbi időben jelentős liberalizáláson mentek át – továbbra sem védik a nőket a házasságon belül elkövetett nemi erőszaktól. Ha pedig az erőszak házasságon kívül lett elkövetve, de az elkövető feleségül veszi az áldozatát, eltekinthet a büntetéstől.³⁸⁴ A házasságon kívüli szexuális kapcsolat törvénytelen, sérti a magánélethez való jogot, ezért a nemi erőszakot bejelentő nők e törvény értelmében büntetőeljárás alá eshetnek. Ha a férfi nem veszi feleségül áldozatát, a nő nagy eséllyel akkor is titokban tartja az eseményt, mert nem akar büntetőeljárás alá esni. A családon belüli erőszak kriminalizálása sürgős lenne, az elkövetőket felelősségre kellene vonni és a túlélők támogatási rendszerét meg kellene erősíteni. A mintegy tíz éve a családon belüli erőszakról szóló törvény mellett kampányoló nőjogi képviselők törvényes menedékházakat akarnak bevezetni az áldozatok számára, és szigorúbban büntetnék az úgynevezett „*becsület bűncselekményeket*”, például a családja megszégyenítésével vádolt nő meggyilkolását. Az iszlám pártok viszont erősen ellenállnak.³⁸⁵ A korrupció is annyira jelentős, hogy ez fő okozója, hogy érdemben évek óta nem igazán tud komoly változás elindulni. Csak a családon belüli erőszakról szóló törvény elfogadása segítheti elő az elkövetők felelősségre vonását, s ez járulhat hozzá az esetek csökkenéséhez, de ezt sok éve a parlamentben tárgyalják.

A helyzet súlyosságára utal, hogy a Tervezési Minisztériumnak 2012-es felmérése és tanulmánya szerint a megkérdezett nőknek is több mint a fele úgy gondolta, hogy a feleség megverése azért, mert nem engedelmeskedett férje parancsának, nem minősül erőszaknak. Nagy szükség van tehát a valódi társadalmi célokat megvalósító civil szervezetek felvilágosító

³⁸² A nőknek még a férfiaknál is kevesebb esélyük van arra, hogy visszaköltözzenek azon lakásaikba, amelyeket az IÁ támadásakor elhagyni kényszerültek.

³⁸³ The lost women of Iraq, 2015., 7.

³⁸⁴ Büntető Törvénykönyv 398. cikkelye, The lost women of Iraq, 2015., 8.

³⁸⁵ Forrás: <https://the arab weekly.com/despite-challenges-hundreds-iraqi-women-run-parliament>, 2021

munkájára is. Az ENSZ statisztikái szerint Irakban a házas nők 46%-a van kitéve legalább egyfajta érzelmi, fizikai vagy szexuális erőszaknak házastársa részéről, de nagyon kevesen indítanak büntetőeljárást, vagy akik elindítják, a törzs nyomására gyakran ejtik a vádat, ugyanis szégyenletesnek tartják, ha a nő feljelentést tesz férje vagy testvére ellen. Többen, ha naponta megverik is őket, nem tesznek feljelentést apjuk vagy fiútestvérük ellen, mert az mindenki hírnevére negatív hatással lenne. Sokan pedig akkor gondolják meg magukat, amikor bemennek a rendőrségre és csak férfiakkal találkoznak. A nők elleni erőszakot a rendőrségen is magánügynek tekintik, abba pedig hatóság nem szól bele.³⁸⁶ Marwa Abdul Redha egy fiatal iraki jogász, aki nők ellen elkövetett ügyeket kezelt sokáig. Egyetlen olyan esetet sem tudott felidézni a praxisában, amely a bántalmazót elítélte volna. Végül más jogi munkára kényszerült, miután az áldozatok védelme során tapasztalt fenyegetések és akadályok lelkiileg nagyon megterhelték.³⁸⁷ Amíg a nők elleni erőszak nem bűncselekmény, az iraki nők többsége szenved.³⁸⁸

Az Al Jazeera jelentése alapján a nők családi konfliktusaik eskalálódását megelőzendő, a közösségi rendőrséghez³⁸⁹ fordulhatnak, amelyek a törzsek vezetőinek bevonásával igyekeznek a problémákat kezelni. Ez néha hatékony, gyakran viszont hiába kerül aláírásra bármilyen papír, a helyzet rosszabbodik. A családon belüli erőszak elleni törvény életbe lépéséért Irakban több civil szervezet küzd. Az ENSZ is sürgeti az iraki parlamentet, hogy gyorsítsa fel a törvény elfogadását, mert riasztó jelentések érkeznek az esetszámok folyamatos emelkedéséről, s az elmúlt két évben a koronavírus világjárvány miatti elzárások eredményeképpen különösen megnövekedett a házastársi feszültség. Nincs lehetőség elhagyni a házat orvosi ellátásért vagy bármi egyébért.³⁹⁰ Megnövekedett a családon belüli erőszak kockázata, mert az áldozatok kevésbé képesek bejelenteni a bántalmazást, és hatékony menedéket, támogatást és igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést is nehezen találnak.

Az Egyesült Nemzetek Népesedési Alapja (UNFPA), az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala (OHCHR), az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja (UNICEF) és az Egyesült Nemzetek Szervezete a Nemek Közötti Egyenlőségért és a Nők Felhatalmazásáért (UN Women) iraki

³⁸⁶ The lost women of Iraq, 2015., 4.

³⁸⁷ Simona Foltyn, 2021.

³⁸⁸ Forrás: <https://www.unicef.org/iraq/press-releases/un-iraq-raises-alarmtime-endorse-anti-domestic-violence-law> (2020. április 19.)

³⁸⁹ A közösségi rendőrség a belügyminisztérium alá tartozó egység, amelynek feladata a közösségen belüli konfliktusok békéltetéssel való megoldása.

³⁹⁰ Nőként a ház elhagyása megbélyegzést és szegénységet kelt. Ez férfi rokon hiányában komoly kihívások elé állítja a hölgyeket.

irodái is aggodalmukat fejezték ki a családon belüli erőszakkal kapcsolatos esetek növekedése miatt 2020 tavaszától kezdve. Az online szolgáltatások nagyobb mértékű biztosítása és a civil társadalmi szervezetek működésének támogatása egyre szükségesebbé válik. Jogvédő munkáikat, kutatási eredményeiket ismertetem.³⁹¹

5.4.2. A törzsiség és vallási fundamentalizmus hatása a nőkre

A törzsiség a modern iraki társadalomnak is meghatározó jellemzője. Ugyan gyökerei a 6. és 7. századig nyúlnak vissza, de látható, hogy jól alkalmazkodik a változó időkhöz is.³⁹² Jelentős hatással van a kultúrára vagy a társadalmi berendezkedésre annak ellenére, hogy az iraki állam rendelkezik jelenleg joghatósággal. Országos szinten kevésbé, de helyi szinten jelentős a szerepe. A törzsi vezetők, sejkek gyakran meghatározóak a vitás ügyek rendezésében, különösen olyan esetekben, ahol az állam gyenge, működése kudarcos. A törzsi mechanizmusok hozzájárulhatnak a jobb kormányzáshoz, viszont csak ha az esetleges visszaéléseket nem engedik kibontakozni.³⁹³ A törzsi nyomás jelentős hatással van a nők sorsára. Ügyeik kezelése törzsük férfi tagjain múlik. A törzs támogatása esetén védelmet ad, ha viszont elítél valamilyen cselekedetet, az egyén eszköztelen. A kiszolgáltatott nőknek gyakran csak a menekülés marad. Bagdadban például egy illegális menedéken segítenek azoknak a nőknek, akik sokszor gyermekeikkel együtt érkeznek, viszont amíg törvény nem védi őket, komoly veszélyben vannak. Gyakoriak az olyan történetek, hogy a férj a feleség saját családját is ellene fordítja egy konfliktusban, akinek ilyenkor már nincs hová mennie. A törzsi összefogás még a menhely biztonságát is veszélyeztetheti. Előfordult már támadás, amikor megtudták, hogy egy nő egy törzsből ott rejtőzött el. A menedékek előszobái tulajdonképpen azok a „Health Access” pontok, ahová a nők egészségügyi okból egyedül is elmehetnek. Sokszor ezeken a helyeken kérnek tanácsot az erőszakos bántalmazással kapcsolatban.

A törzsi szabályok a férfiakat védik. Ha az asszony elhagyja férje házáat és saját törzsénél keres menedéket, gyakran visszaküldik férjéhez, még ha rendszeres verésnek is van kitéve, hiszen a házassággal az apa a lányát már rábízta a férjére. Nincs visszaút. Azt mondják, ezt egy nőnek viselnie kell.³⁹⁴ Szinte kulturálisan elfogadott a fennálló helyzet, normává vált. A nőket védő törvény életbe léptetése azért is nehéz, mert normálisnak tekintett szokással szembeni lépéseket

³⁹¹ Irakban munkálkodó civil jogvédő szervezetek: Oxfam, Minority Rights Group International, Democracy and Human Rights Development Organization, the Norwegian People's Aid, ASUDA Organisation for Combating Violence against Women, Al-Massala Organization for Human Development, Civil Development Organisation

³⁹² Bobseine, Haley, 2019., 1.

³⁹³ Bobseine, Haley, 2019., 2.

³⁹⁴ Simona Foltyn, 2021.

legalizálna. A nomád arab törzseknél a férfiak termelésben és állandó háborúskodásban megnövekedett szerepe sem járult hozzá a nők társadalmi megbecsüléséhez.³⁹⁵ A törzsi szokásjog is egy régóta fennálló, fontos és gyakran használt megoldás, amivel a problémákat kezelik Irakban. A törzsi igazságszolgáltatás népszerű és előnyben részesített a bíróságokkal és a rendőrséggel szemben számos kérdésben, beleértve olyan büntetőügyeket, mint gyilkosság, bántalmazás és lopás, különösen Közép- és Dél-Irakban. Olyan ügyekben jár el, amelyekkel az állam nem tud foglalkozni, vagy ahol az állami intézmények gyengék. A végrehajtó tisztviselők ösztönözhetik a konfliktusban álló feleket, hogy használják a törzsi igazságszolgáltatási rendszert, az állami bíróságok is olykor törzsi egyezsége utalják az ügyeket.³⁹⁶

A globalizációra jellemző, egyenlőséget hirdető nyugati értékrend terjedését a hithű muzulmán férfiak önérzetük megsértéseként élik meg, ami hozzájárul a fundamentalizmus erősödéséhez. Az iraki társadalomban a törzsiség keveredik az iszlámmal (főleg a korábban az IÁ által ellenőrzött területen). A törzsek ősi szokásai és hagyományai gyakran fontosabbak, mint a ragaszkodás a törvényhez, mivel a törzsek általában a törvény felett állnak. Így már érthető, hogy a nők helyzete is miért fakad inkább a törzsiségből, mint az iszlámból. A férfiak és nők világának az iszlámban való szigorú különválasztása is hozzájárul a nők jelenlegi helyzetéhez, viszont a kihívásokra adott reakció erősítheti a biztonságot.

5.4.3. A nők ellentmondásos helyzete az iszlám Irakban

Az iszlám és a nyugati értékrend keveredésének következtében a nők szerepére vonatkozóan több egymásnak ellentmondásos álláspont jellemző ma is Irakban. Olyan iszlám weboldalakon, ahol a hívők számára adnak útmutatást,³⁹⁷ természetesnek veszik a nők védelmét és a Koránból merített idézetekkel alátámasztva hirdetik, hogy a nő értékes és ugyanolyan bánásmódban kell, hogy részesüljön, mint férfi társa: „*A hívő férfiak és a hívő nők egymás pártfogói.*” (Korán 9:71) „*Meghallgatta Uruk fohászukat, mondván: Nálam bizony nem marad el a fizetsége egyetlen cselekvőnek sem közületek, legyen az férfi vagy nő, hiszen egyformán részesültök a jutalomból.*” (Korán 3:195) „*Amelyik férfi vagy nő jól tesz és ő hívő, annak bizony jó életet fogunk adni. És a legjobb tetteik mértékében fogjuk a teljes fizetséget nekik megadni.*” (Korán 16:97) A Koránból vett idézetekkel bizonyítják a hívők, hogy az iszlám forradalmasította a nők helyzetét és csak a szüntelen félrevezetéseknek az elkerülhetetlen eredménye a félreértés: a nők

³⁹⁵ Simon Róbert, 1967., 19.

³⁹⁶ Country Guidance: Iraq, Common analysis and guidance note, Forrás:

https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdf
https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdf

³⁹⁷ Forrás: [IslamHouse.com](https://www.islamhouse.com)

elnyomása és a félelem mindentől, ami az iszlámmal kapcsolatos.³⁹⁸ Az iszlám hívők egy része a Korán alapján tehát hiszi és vallja, hogy a nők helyzetében tapasztalható elnyomás Allah félreértéséből és a félrevezetésből adódik.

Ahogy minden vallásra jellemző, ahány hívő gyakorolja, annyi álláspont létezik. A Koránnak is több értelmezési lehetősége van, mégis fontos, hogy említést tegyünk a másik végletről, amely sok nő iszlám világban megélt szenvedését támasztja alá, mivel kimondja: „*a férfiak fölötté állnak a nőknek*” (Korán 4:34). Az iszlám törvénykezésben – tanúskodás esetén – két nő szava lehet egyenértékű egy férfiéval, és örökléskor két nőnek járhat annyi, mint egy férfinak (Korán 4:11). Házasságtörés esetén a nő büntetése halál, míg a megbánó férfit „*bántatlanul kell hagyni*” (Korán 4:16). Annak ellenére, hogy néhányak szerint az iszlám alapvetően egyenjogúságra tanít, ezekben az országokban a nők alárendelt szerepe érvényesül az igazságszolgáltatásban, az oktatásban, kultúrában és a munkában. Mindez arra enged következtetni, hogy a nők iszlám kultúrában való hátrátételének oka vagy a vallás félremagyarázásából adódik vagy a törzsi kultúrában keresendő vagy mindkettő. A muszlimok az évszázadok során nem ragaszkodtak a Korán útmutatásához a nők tiszteletét illetően, viszont az írás egyéni értelmezésének lehetőségéről sem szabad elfelejtkeznünk. A távolság férfiak és nők között az iszlámban egyre szélesebb és megnyilvánul a politikai kultúrában, a gazdasági kihívásokban és a társadalmi igazságtalanságban. Nem várható a muszlim nők jelenlegi helyzetét illetően Irakban javulás addig, amíg az életvitel egészét érintő átalakításra nem kerül sor. Nagy szükség van az újjászületésre, amely közelebb hozná a közösségeket az iszlám elveihez, a valóságot a tanításhoz.³⁹⁹

Manapság is jellemző az instabilitás légköre, a felekezeti konfliktus nem csak az utcán, de a parlamentben is. A kezdeti időszakhoz való visszatérés vágyáról sokan beszámolnak, a hétköznapiakban viszont a fundamentalizmus erősödése és radikalizálódás tapasztalható.⁴⁰⁰ Az életkörülmények is folyamatosan rosszabbodnak: jellemző például a fokozottabb ellenőrzés, vagy az üzletek bezárása a ramadán alatt. Sokan traumatizáltak a háború és az erőszak évei óta, és a gyerekek között magas a tanulási zavarok előfordulása. Az iraki kormány korlátozza az Internet hozzáférést a kritikák és tiltakozások visszaszorítása érdekében.⁴⁰¹ Az Open Doors szervezet legutóbbi jelentése alapján Irakban az általános erőszak szintje közepes, a lelki nyomás a közösségi, családi és magánéletben egyaránt megnyilvánul.

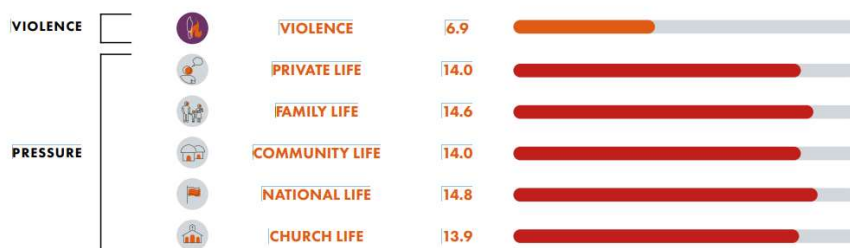
³⁹⁸ Sherif Abdel Azim: *Nők az Iszlámban – Tévhitek és a valóság*, 2018., 48.

³⁹⁹ Sherif Abdel Azim, 2018., 46.

⁴⁰⁰ 2022. március 21-én Budapesten tartózkodó iraki fiatal hölgygel való interjú alapján

⁴⁰¹ Forrás: Serving Persecuted Christians Worldwide - Iraq - Open Doors UK & Ireland

LEVELS OF VIOLENCE AND PRESSURE

Each of the six categories is scored out of a maximum of 16.7 points. The categories added together total 100 points (6 x 16.7 = 100).¹ Red = extreme level, orange = very high, yellow = high

4. ábra: Az erőszak és a nyomás szintjei, Irakban⁴⁰²

5.4.4. A lány gyermekek oktatása és következményei

A lányok alulreprezentáltak mind az általános, mind a középiskolákban, és jóval nagyobb arányban esnek ki az oktatásból, mint a fiúk. Egy számadat még a 2015/2016-os tanévre vonatkozóan azt mutatja, hogy 4,2 millió lányhoz képest akkor 5 millió fiú iratkozott be az iskolába, emellett alsó középfokú szinten a lányok 4,7%-a morzsolódott le, szemben a fiúk 3,6 százalékával. A 12 éves és idősebb lányok írástudatlansági aránya (28,2%) több mint kétszerese a férfiak (13%) arányának. A számokból az látható, hogy a lányokkal kapcsolatos mutatók minden esetben alul maradnak a fiúk értékeihez képest. Az ENSZ szerint a hagyományos kulturális és társadalmi tényezők a fő akadályai a lányok fiúkkal azonos oktatáshoz való hozzáféréseinek. A UNICEF tanácsadójának 2016-os jelentése szerint a KRK által ellenőrzött területeken is beszámoltak rossz bánásmódról, bár ez itt kisebb mértékben jellemző, mint a déli területeken, mert a társadalom sokkal szekularizáltabb. Körülbelül 355 000 belső menekült gyermek nem jár iskolába Irakban, többségük lány.⁴⁰³

Az iraki lányok oktatásának kérdése olyan humanitárius hírességek figyelmét is felkeltette, mint Malala Yousafzai⁴⁰⁴, aki létrehozta a Malala Fund-ot és a Girl Power Trip elnevezésű kezdeményezést, amelynek célja, hogy az Interneten azon lányok történeteit ossza meg, akik valamilyen hátrátétel miatt nem tudtak tanulni⁴⁰⁵.

⁴⁰² A 6 kategória összege együtt 100 pontot ad ki, vagyis 100 egység került szétosztásra az egyházi, nemzeti, közösségi, családi és magánélet és az erőszak szintje között). Forrás: Open Doors

⁴⁰³ Forrás: <https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-iraq/>

⁴⁰⁴ Malála Júsafzai 1997. július 12-én született a pakisztáni Szvát-völgyben fekvő Míngora városában, pastu nemzetiségű, szunnita muszlim családba. A legfiatalabb Nobel-békedíjas emberjogi aktivista, a lányok tanuláshoz való jogáért küzd. 2012. október 9-én tálib szélsőségesek merényletet követtek el ellene. Egy iskolabuszon utazott, amikor fegyveresek rálőttek, több találat is érte, de csodával határos módon túlélte az életveszélyes sérüléseket. A merénylet után Angliába került és létrehozott egy alapot, amelynek célja, hogy minden lány és gyermek tanulhasson.

⁴⁰⁵ Forrás: <https://malala.org/search?q=iraq>

5.4.5. A hátrányos helyzetű nők körülményei

A nők társadalmi felügyelete egyre erősödik, sőt a bagdadi és bászrai keresztény nők már kénytelenek kendőt viselni, hogy biztonságosan mozoghassanak otthonukon kívül. Egyre nagyobb nyomás nehezedik a keresztény nőkre, hogy fátyolozzák le magukat. Ha ezt nem teszik meg, „betegnek” tekintik őket, ami gyűlöletet és megosztottságot szít. A Georgetown Institute Women, Peace and Security Index-e szerint 2021-22-ben Irak a 166. volt a világ országai közül abból a szempontból, hogy a társadalomban milyen a nők helyzete. A rangsorban az iraki nők közvetlenül a dél-szudáni, pakisztáni, yemeni, szíriai és afganisztáni nők mellett szerepelnek.⁴⁰⁶ A keresztényeket kizsákmányolják a többségében iszlám területeken. Gyakran csak az érték 60 százalékáért adhatják el házaikat. A menekülés miatt hátrahagyott ingatlanok legalább 70%-a szervezett bűnözői csoportok által illegálisan lefoglalt, főleg Bagdadban. S ha az ügyek intézésére nők kényszerülnek, szinte esélytelen a hivatalokban való boldogulás. A COVID-19 válság pedig csak tovább súlyosbította a káosz állapotát és a korrupciót.⁴⁰⁷

A személyazonosító igazolványról szóló 2015. évi törvény 26. cikkelye alapján a 18 év alatti gyermekeket egy muszlim szülővel muszlimként kell regisztrálni, még akkor is, ha a gyermek erőszaktétel következménye, az anya nem muszlim, az apa pedig nincs jelen a gyermek életében. Válás esetén a felügyeleti jog a muszlim szülőnek jár. Iszlám hitoktatásban részesülnek a keresztények is. Keresztény diákok gyakran panaszkodnak, hogy egyetemi tanárok szándékosan vizsgáztatnak keresztény ünnepek alatt, de egyéb diszkriminációt is elszenvednek, és nem kapják meg a teljes finanszírozást, amire jogosultak. A keresztényeket is hitetlenekként határozzák meg és dzsihádot viselnek velük szemben.⁴⁰⁸

5.4.6. A nők médiajelenléte Irakban

A nők körülményeit vizsgálva egyik legnagyobb kihívás, hogy nem tudják a hangjukat hallatni, a közügyekben való érdekérvényesítési képességük alacsony. Az arcukat legnagyobb százalékban kendő takarja, és jogaikért egyre több civil szervezet küzdelmet folytat a bevonásukkal, de kevés a változás, amíg a törvényi háttér nem védi őket. A nők jelenlétét és szerepét vizsgálta a médiában Aida Al-Kaisy, tanácsadó és kutató.⁴⁰⁹ Úgy tapasztalta, hogy az átfogó pesszimizmus hatja át a közvéleményt. Ez a konfliktusokban, háborúkban, szegénységben eltöltött évekből, a krónikus munkanélküliségből és a közszolgáltatások kudarcos évtizedeiből fakad. A reménytelenség érzése meghatározza a viták nagy részét Irakról

⁴⁰⁶ Georgetown Institute Women, Peace and Security Index 2021/22., 2.

⁴⁰⁷ Open Doors, Iraq, 2022.

⁴⁰⁸ Open Doors, Iraq, 2022.

⁴⁰⁹ Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019., 2.

és hatással van a nemek közötti egyenlőség és változás jövőbeli kilátásaira. Egyetértés van az érintettek között abban, hogy a médiakörnyezet erősen átpolitizált, és ez akadályozza az egyenlőséget és az emberi jogok megvalósulását támogató tartalmak biztosítását a médiában, amely erősen kötődik finanszírozóihoz, a politikai pártokhoz, akiket erősen korruptnak és etikátlannak tartanak a megkérdezettek. A médiatartalmak nem tükrözik az emberek szükségleteit, a tartalomszolgáltatók is korlátozva vannak ebben a környezetben, ha ismerik is a befogadók igényeit, azokra nem tudnak válaszolni. A közönség, a hallgatóság ebben a helyzetben elfordul a mainstream médiától a közösségi média irányába. A hagyományos média csatornákat első sorban csak szórakozási célokra használják. A hagyomány és a vallás óriási szerepet játszik a médiában a nőkkel kapcsolatos közvélemény formálásában is. A nők számára elfogadhatatlannak tartják a médiában való szerepvállalást, mert késői munkaórákkal, utazással és férfiakkal való kapcsolattartással jár. Férfi közönség a két fővároson kívül (Erbíl és Bagdad) nagyobb hajlamot mutatott a nőkkel szembeni szexista attitűdök irányában, és kisebb valószínűséggel fogadták a nőket a médiában pozitívan. Bászra és Dijála különösen konzervatív. Az idősebb korcsoportokban is inkább a nők el nem fogadását lehetett tapasztalni. A nőkhöz való hozzáállás tehát területileg és életkor szerint is eltérő. A fővárosokban és a fiatalok között elmozdulás tapasztalható a világi hozzáállás irányába. A médiában dolgozó nőkre és a férfiakra egyaránt jellemzőek a férfias normák, mert munkájuk megőrzése és előmenetelük előrehaladása csak így biztosított, miközben az újságíróknak szexuális zaklatása is gyakori online és offline, nagymértékben közvetlen vezetőik részéről, viszont a szégyen miatt ezek az ügyek nem kerülnek napvilágra. A korrupt gyakorlatok, a média átpolitizáltsága és az intézményesített patriarchális rendszerek miatt a média nem képes méltányos tudósítást nyújtani a nőkkel kapcsolatos kérdésekről. A média szerepe abban lenne, hogy pontos képet adjon az iraki állampolgároknak, és ne csak a hatalmon lévők érdekeit szolgálja. Történelmileg az egész világon nyilvánvaló, hogy a nők a férfiakétól eltérő készségeket és perspektívákat visznek be a nyilvános vitákba és politikába, és megváltoztathatják az uralkodó társadalmi helyzetet és attitűdöt. Ezért létfontosságú, hogy hangjuk a politikai és társadalmi vitákban és megoldások kidolgozásában jelen legyen, de ez a maradi muszlim férfiaknak nem áll érdekében. Az általános hangulat pesszimista a média jelenlegi helyzetét és kilátásait tekintve. A hétköznapi asszonyok szívesen hallgatnának női véleményvezéreket a tapasztalataikról, ők hogyan találják meg a megoldásokat a mindennapi kihívásokra és akadályokra. Ez azonban kevésbé lehetséges és a médiában dolgozó nőknek hiányzik a szakmai fejlődés lehetősége is.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Internews, 2019., 9.

Aida Al-Kaisy javaslatokat is megfogalmazott, amelyek közül a legfontosabb, hogy olyan programokat és politikákat kell elindítani, amelyek megvédhetik a női alkalmazottakat és több nőt ösztönöznek a szakma megkezdésére. Workshopok, gyakornoki programok és mentorálás segítségével gondoskodni kell a fejlődési lehetőségről és ki kell alakítani azokat a támogató hálózatokat, amelyek a nők segítségére vannak a zaklatás elleni küzdelemben. Különösen nagy jelentősége van a nemzetközi mentorprogramoknak, mint például a Marie Colvinról⁴¹¹ elnevezett újságírói hálózat. A rendszeres találkozások és a tapasztalatok megosztása hozzájárulhat az összefogás kialakításához és lobbizási képességek fejlesztéséhez. A nemzetközi együttműködések szintén segítik a kihívások kezelését. Az Internews projekt és a Women's Voices országos koalíciók, amelyek összehozzák a női újságírókat és az emberi jogi jogvédőket egész Irakból, hogy együtt dolgozhassanak.

5.4.7. Nők helyzete a Kurdisztáni Autonóm Régióban és Irak többi területén

Az időtengelyről áttérve a térbeli vizsgálatra, jó azt tudatosítani, hogy Irak területén majdnem öt Magyarország elférne, viszont ennek egy ötöde a Kurdisztáni Autonóm Régió, ahol a nők helyzete kicsit kedvezőbb. Autonómiával és demokratikus parlamentáris rendszerrel rendelkezik, ezért a törvényi szabályozás több ponton eltér attól, ami Irakra nézve meghatározó. Irak egészét tekintve a családon belüli erőszak elleni törvényt egy éve benyújtották az Országgyűlésnek, de elutasításra került. Azóta aktivisták kampányolnak a jóváhagyásáért. Az elutasítás oka az volt, hogy eddig nem létezett családon belüli erőszak elleni törvény, és a 2011-es olyan jogi cikkelyre támaszkodik, amely lehetővé teszi, hogy fegyelmezze a férj a feleségét vagy a tanár a diákot a szokásrend, a Saría szabta keretek betartásával.⁴¹² Az iraki büntető törvénykönyv 41. paragrafusának első pontja kimondja, hogy nem minősül bűncselekménynek, ha a „a fegyelmezés” a törvénynek megfelelően, a jog alkalmazásával, a szokásrend alapján történik.⁴¹³ A szokásrend alapján „megengedett verések” törvényi határa Mahmúd al-Tai sejk szerint három olyan ütés, amely nem jár kékes, zöldes folttal. Az iraki parlament évek óta próbálkozik a családon belüli erőszakot korlátozó törvény megalkotásával, de azért halad lassan a folyamat, mert az iraki konzervatívok és liberálisok egyaránt támadják.⁴¹⁴ Ammar Tohme, az

⁴¹¹ A Marie Colvin Journalists' Network (MCJN) egy jótékonyági szervezet, az arab világban dolgozó női újságírók online közössége, amely világszerte összeköti a nőket az egyenlőtlenségek leküzdése érdekében. A hálózat a Sunday Times újságírója, Marie Colvin emlékéét ápolja, akit 2012 februárjában öltek meg Szíriában, miközben a háború kegyetlenségéről számolt be. A hálózat minden lehetőséget megragad, hogy tanácsot, képzési lehetőségeket és mentorálást kínáljon feltörekvő újságíróknak.

⁴¹² Egy iraki, jelenleg Libanonban élő nővel, 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁴¹³ Büntető törvénykönyv, 1969., angol fordítás, 11.

⁴¹⁴ Egy iraki, jelenleg Libanonban élő nővel, 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

Erénypárt képviselője például kijelentette, hogy a családon belüli erőszak elleni törvény elfogadása „az iskolákban a gyermekek fegyelmezési jogának elvesztéséhez vezet, és megfosztja a szülőket attól a jogtól, hogy a gyermekeik viselkedését korrigálják.”⁴¹⁵

A KRK által ellenőrzött területeken ugyan megalkották a 2011. évi 8. számú, családon belüli erőszakkal szembeni törvényt⁴¹⁶, bár még ennek ellenére is az esetek nagy része büntetlenül marad.⁴¹⁷ A Szulejmánijjai Civil Fejlesztési Szervezet már 2014 januárjában megerősítette, hogy az elmúlt öt évben (2008-2013) nőtt a családon belüli és a nők elleni erőszakos esetek száma Szulejmánijja, Erbil és Dahúk kormányzóságokban. A szervezet által közölt adatok szerint 493 öngyilkosságot vagy nőgyilkosságot, 2039 önégetést vagy égetést, 16199 általános bejelentést, 2998 kínzást és 641 szexuális zaklatást jegyeztek fel. Bár a jelentés a családon belüli erőszak minden formáját tartalmazza, a nők elleni erőszak esetei voltak a leggyakoribbak. Mindez azt mutatja, hogy a törvény nem vezetett az erőszak megszűnéséhez.⁴¹⁸

Ugyanezeket a számadatokat mutatja az alábbi táblázat is, amelyet az erbíli Al-Mesalla szervezet „Human Rights Monitoring Project”-je által készített elemzés alapján állítottam össze, ahol az esetszámokat Erbil, Dahúk és Szulejmánijja környékén rögzítették, városok szerint lebontva.⁴¹⁹ Látható az esetszámok egyenletes növekedése egészen 2011-ig, amikor a törvény elfogadása miatt is egy kis visszaesés tapasztalható, de a jelenség azt követően újra emelkedő tendenciát mutat. 2013-ban az adatok csak az első nyolc hónapra vonatkoznak.

	Halálesetek	Égés, égetés	Panasz, bejelentés	Kínzás	Szexuális zaklatás
2008	75	221	1567	nincs adat	nincs adat
2009	85	414	2752	249	128
2010	105	441	2485	1068	134
2011	87	360	2538	990	109

⁴¹⁵ Egy iraki, jelenleg Libanonban élő nővel, 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁴¹⁶ 2011. évi (8) számú törvény, a családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurd régióban – Irak, Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

⁴¹⁷ The lost women of Iraq, 2015., 5.

⁴¹⁸ Egy iraki, jelenleg Libanonban élő nővel, 2022. szeptember 16-án készült online interjú alapján.

⁴¹⁹ A 2013 decemberében véglegesített, a kurd családon belüli erőszak elleni törvény monitoring projektjét (Monitoring Report on the Implementation of Domestic Violence Law in Kurdistan Region) Hiwa Ali (Democracy and Human Rights Development Organization), Rawa Ismail (Civil Development Organization) és Salar Ahmed (Al-Mesalla Human Resources Development: <http://almesalla.net/>) vezette. Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

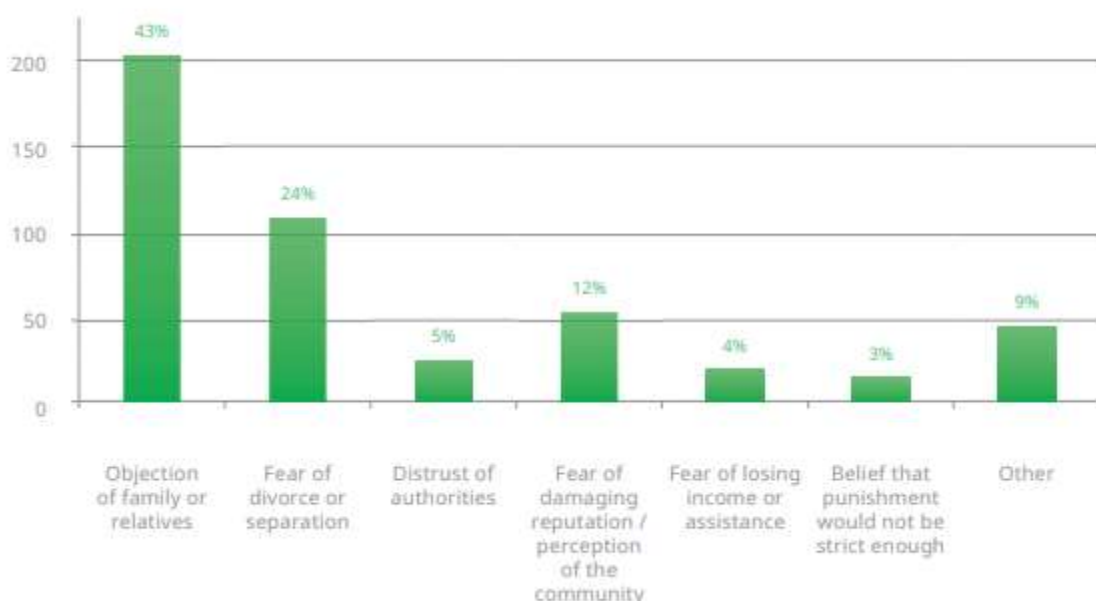
2012	85	457	3426	691	170
2013, 1-8. hónap	56	246	3431	nincs adat	100
Összesen:	493	2139	16199	2998	641

5.táblázat – A nők ellen elkövetett erőszakról készült számadatok 2008-2013 között, a Kurdisztáni Autonóm Régióban (saját szerkesztés)

A családon belüli erőszak ellenes törvény végrehajtására vonatkozó vizsgálatokat több szervezet több projekt keretei között végezte. Az egyik a 2014. február és 2015 májusa között elvégzett kutatás, amelynek során a Minority Rights Group International, a Ceasefire Project és az ASUDA Organisation for Combating Violence against Women 1709 személyes történetet hallgatott meg és vizsgált. A tapasztalataikat nem csak bántalmazott nők (1249 fő a korai házasságra kényszerítés, a női nemi szerv megcsönkítése vagy becsületből történt erőszakról számolt be), de a KR területén erre szakosodott főigazgatóság és más jogvédő szervezetek munkatársai is megosztották.⁴²⁰ A vizsgálatok azt mutatták, hogy annak ellenére, hogy a nőket védő törvény érvényben van az északi területeken, az áldozatok ugyanúgy nem jelentik az őket ért bántalmazásokat, ahogy Irak egyéb területein sem. Ennek oka, hogy sokan nem ismerik a törvényt vagy tartanak a társadalmi következményektől, s így az elkövetők büntetlenek maradtak. A legátfogóbb vizsgálat 2011-ben készült a családon belül elkövetett erőszakról, amely Irak összes kormányzóságát vizsgálta. A tanulmány a számadatokon kívül rengeteg meglepő interjúrészletet is tartalmazott.⁴²¹

⁴²⁰ The lost women of Iraq, 2015., 6.

⁴²¹ Iraq Women Integrated Social and Health Survey (I-WISH)

5. ábra – Az elkövetett erőszak titokban tartásának okai⁴²²

Körbejárja a családon belül elkövetett erőszakon kívül a kényszerített gyermekházasságok⁴²³ ügyét, a vérbosszú témakörét és a női nemi szerv megcsonkításával kapcsolatos történeteket. A legszembetűnőbb ez utóbbi: a női lakosság 65,4%-a megcsonkított a kurd területeken, 25,4 százalék az arabok között, 12,3 százalék pedig a türkmének között. Az illegális törzsi rítust a lányokon 4 és 7 éves koruk között, titokban végzik el, 75 százalékban ez egy közösségi tevékenység, amelyet előfordul, hogy kortársaik is végignéznek. 2010-ben egy Wadi nevű civil szervezet napvilágra hozta a kutatási eredményeit, amelyet 2007-2008 között folytatott le 700 településen, amely bizonyította, hogy a kurd nők 72%-a megcsonkított, de Ranya tartományban ez a szám 94%, középkorú hölgyeknél pedig 100%. A rítusra általában az anya jóváhagyásával került sor közösségi nyomásra, kulturális és vallási okból, hiedelemből.⁴²⁴ A tanulmány minden esetben az iraki szövetségi kormány és a kurd kormány válaszáról és a megelőzőképpen megtett lépésekről is beszámol. Legfontosabb, hogy a Belügyminisztérium családvédelmi egységeket hozott létre, amelyek sajnálatosan nem működnek hatékonyan. Általában nem áll rendelkezésre olyan szakértelem, hogy a rászorulóknak segítséget kaphatnának, sokszor csak adminisztratív feladatokat bízunk ezekre a szolgálatokra.

⁴²²A titokban tartás oka 43%-ban a családi ellenvetés, 24%-ban a magánytól való félelem, 12%-ban a jó hírnév elvesztésétől való félelem. Forrás: <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download>

⁴²³Egy európai példa: Migrációkutató Intézet: Nők jogai és helyzete – egyes migráns közösségek nyugatitól eltérő civilizációs háttérre tükrében, 2., https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/02/N%C5%91k-jogai-%C3%A9s-helyzete_MKI_elemez%C3%A9s.pdf

⁴²⁴The lost women of Iraq, 2015., 31-34.

Egy másik, az emberi jogok érvényesülését monitorozó projekt is vizsgálta a helyzetet. Fókuszcsoportos beszélgetés, interjúk, látogatások, az Erőszak Elleni Igazgatóság által szolgáltatott adatok és információk elemzése, egyéb szervezetek korábbi jelentéseinek vizsgálatát és a Democracy and Human Rights Development által végzett helyszíni felmérés módszereit alkalmazták.⁴²⁵ A kurd területekre vonatkozó jelentés az adatok elemzésén és bemutatásán kívül a parlament, a bíróság és a kormány részére is megfogalmazott ajánlásokat, hogy a törvény hatékony betartatásához hozzájáruljon. Az emberi jogokat monitorozó projekt keretei között készült riportok alapján megállapítható volt, hogy még a legmodernebb, szekularizált kurd fővárosban is csak 51% ismeri, vagyis minden második megkérdezett hallott a családon belüli erőszak elleni küzdelemmel kapcsolatos erőfeszítésekről. Leszögezték, hogy mindent meg kell tenni azért, hogy a családon belüli erőszak elleni törvény ne olvassza magába és tegye emiatt láthatatlanná a nők ellen elkövetett erőszak elleni törvényt. A törvény módosítása szükséges annak részletezése és világosabbá tétele érdekében. Feltérképezték a törvény hibáit és beazonosították azokat a pontokat, amelyeket módosítani szükséges, mert akadályában áll az alkalmazhatóságnak. Több esetben a törvény nem elég szigorú, például az iraki törvények szerint az emberi test bármely részének megcsonkítása bűncselekmény, mégis csak pénzbüntetést ír elő a női körülmetélésért, s mivel a jogi lépéseket nem tartalmazza, a cselekmény bizonyítását is nagyon megnehezíti, ahogy a munkatársak korlátozott ismerete is a végrehajtás útjában áll. Az ügyek kezelését gyakran az is nehezíti, hogy technikai és logisztikai akadályok miatt nem megoldható a titoktartás. A Bírói Tanács négy bírót jelölt ki a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyekben való eljárásra a törvény életbe lépését követően. 2013-ban 3400 panasz érkezett. A jogi eljárások és a törvény végrehajtása nagyon lassú, aminek egyértelmű következménye a felperesek elégedetlensége. Folyamatos figyelemfelkeltés szükséges, a törvény és fontossága népszerűsítendő. Külön költségvetés kijelölése szükséges a törvény végrehajtására, vagyis a régió általános költségvetése meghatározásakor a nemi szempontokat is szem előtt kellene tartani.

5.5. Részkövetkeztetések

Az iraki modern iszlám társadalomban a vallásnak összetartozást, egységet, identitástudatot kialakító szerepe van. A társadalmi változást vizsgálva nem szabad figyelmen kívül hagynunk a tényt, hogy a törzsi társadalom él tovább, legfontosabb jellegzetessége a csoportszolidaritás

⁴²⁵ Az emberi jogok érvényesülését monitorozó projektben résztvevő szervezetek: Al-Massala Organization for Human Development, Democracy and Human Rights Development Organization, the Norwegian People's Aid, Civil Development Organisation

és a közösségi integritás, ami a csoport által elfogadott elvek és értékek, a hagyomány alapján történő működését jelenti. Az egyén a közösség részeként tekint saját magára, mindenben az umma tagjaként van jelen, s a közös értékek alapján működik. Ez nem jelent teljes homogenitást, differenciálatlanságot, hiszen az eltérő adottságok miatti különbségek következtében kialakul bizonyos rétegzettség a társadalomban, de ez is első sorban a törzsi, rokonsági, családi hierarchia alapján és csak másodikként a társadalmi struktúra következtében. Ebben a rendszerben a nem muszlimok is az ő dzimmí helyzetükkel a társadalom szerves részévé válnak. Az iszlám pedig a társadalomintegrációs tényező⁴²⁶, a társadalomszervező vallási ideológia⁴²⁷, ami összekapcsolja a vallást, a politikait, a morálist, a társadalmat, a jogit és a kulturálist. A tradicionális muszlim társadalomban a rétegződés a foglalkozások szerint alakult ki, mivel az kizárólag a munkán alapuló magántulajdont ismerte el. A föld, levegő, a vizek, az alapvető termelőeszközök Allah tulajdonában vannak, ezért volt jellemző a föld közösségi tulajdona egészen a 19-20. századig. A felsőbbrendű társadalmi csoport tényleges uralmi helyzetét a katonai-politikai hatalom és a hozzá kapcsolódó kereskedelemről származó vagyon biztosította.⁴²⁸ Ennek a csoportnak nagy felelőssége van Irak jövőjének alakulása szempontjából.

Nem kérdés, hogy a törzsi, vallási háttér kiemelten fontos humán biztonsági szempontból. A kisebbség mindenhol elszenvedi a többségtől való különbözősége következményeit. Különösen jellemző ez Irakban, ahol a gyenge államiság és a gyenge civil szektor is hozzájárul ahhoz, hogy az alapvető emberi jogokat folyamatosan megtépázzák. Ha sikerülne megerősíteni az intézményeket, a visszaélések csökkenhetnének, a gazdaság diverzifikációja megkezdődhetne, ez magasabb foglalkoztatottságot biztosíthatna. Ha az emberek a kormánytól felhatalmazást, bizalmat és védelmet kapnának, akkor a külső globalizációs, modernizációs kényszer hatására létrejött „demokratikus berendezkedést idéző struktúra” működésbe léphetne az archaikus, patrimoniális berendezkedéssel szemben.⁴²⁹ Ha a természeti erőforrások fenntartható kezelése megvalósulhatna, a belső menekülteket szociális és gazdasági lehetőségekkel helyzetbe lehetne hozni, felgyorsulhatna az újjáépítés, a nemek közötti egyenlőség és az emberi jogi helyzet javulhatna, és így sokkal kevesebb lenne a feszültség. Így indulhatna meg a társadalmi szövet újjáépülése, ami nagyobb összetartáshoz, nyugalomhoz, megbékéléshez és fejlődéshez vezetne. Irak átmenete így lenne lehetséges a fejlettebb gazdaság és stabilabb társadalom irányába.⁴³⁰

⁴²⁶ Ali, Maulana Muhammad, 2015., 227.

⁴²⁷ Klein, F. A., 1979., 44.

⁴²⁸ Rostoványi Zsolt, 1998., 253-255.

⁴²⁹ N. Rózsa Erzsébet, 2015., 64-65.

⁴³⁰ Gender Profile Iraq, 2018.

Ahogy itt is látható a fejlődés és biztonság szoros összefüggésben áll egymással: egy meghatározott földrajzi területen belül értelmezhető, mint az állam vagy egy térség.

A több évtizedes diktatúra, a nemzetközi szankciók, a fegyveres összeütközések, a szegénység és a nem biztonságos környezet a kisebbségek mellett különösen az iraki nőkre van negatív hatással. Mindez arra ösztönzi őket, hogy tartsák vissza magukat a közélettől, civil szervezeti szerepvállalástól. Az egyenlőség és igazságosság kultúrájának építésére jelentős erőfeszítések történnek, de nagyon nehéz a törzsi, vallási és egyéb, kultúrában gyökerező akadályokat, a háborúk következményeit és a gazdasági hátrátételt leküzdeni. A nők hátrányos megkülönböztetése nyugati vagy szekuláris nézőpontból benne gyökerezik a kulturális hagyományokban és a társadalmi gyakorlatokban. Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy vannak olyan muszlim nők, akiknek biztonságot jelent az a helyzet, amiben élnek és nem cserélnének mással. Viszont még más muszlim országokhoz hasonlítva is Irakban magas azok aránya, akik változtatni szeretnének a helyzeten. Nemzetközi és iraki civil szervezetek küzdelmei eredményeképpen történnek előrelépések, de nagyon lassúak a törvényi változások és a hétköznapiakban is az iraki nők túl nagy arányban szenvedik el a családon belüli erőszakot, a becsületgyilkosságot vagy a nemi szervük megcsonkítását. Kialakultak a sajátos megküzdési stratégiák, de a stabilitás és humán biztonság megvalósulását akadályozza, hogy rengeteg a nyugati értelemben vett jogsértés, mert a törzsi igazságszolgáltatás működik.

6. JELENRE ADHATÓ VÁLASZ: NEMZETKÖZI ÖSSZEFOGÁS ÉS ESZKÖZEI

Irakban a jelenlegi folyamatokat jellemzi, hogy a biztonságpolitikai kihívásokon túl erőteljes a belpolitikai megosztottság és instabilitás, az olajár hullámzásának következtében fellépő gazdasági gondokat pedig a közszolgáltatás elhúzódó problémái⁴³¹ és a humanitárius kihívások tetézik. Az alábbiakban a nemzetközi összefogást abból a szempontból vizsgáljuk, ahogyan hozzájárulhat a társadalmi megújuláshoz. Az Irakban uralkodó jelenlegi helyzet magán viseli az ideiglenesség, átmenetiség jellemzőit. A politikai, vallási, etnikai, törzsi töredezettség következtében egymással összeütköző közösségek, csoportok működésének eredményeképpen Irak jövőjét illetően elképzelhető a szétesés (a kurdok mellett egyes síita arab körök is ez irányba törekednek, különösen jelentős saját kőolajkészleteik miatt) de lehetséges egy föderatív, egységes Irak megszervezése is.⁴³² 2022. május 9-én Maszúd Barzani a Chatham House-ban azt nyilatkozta, hogy a decentrilizált döntéshozás megvalósítását látja célként és egy szövetségi alapokon nyugvó államban gondolkodik.⁴³³

Az alábbiakban az Irak számára nyújtott nemzetközi összefogást tekintjük át. A támogatást nyújtók között szerepelnek államok/kormányok, amelyek a hagyományos, realista biztonságfelfogás értelmében azért végeznek fejlesztő tevékenységet, hogy ezzel a rájuk leselkedő veszélyt csökkentsék, de vannak olyan nemzetközi civil és egyházi szervezetek, amelyek a humán biztonság javítását célozzák. Különösen a vallások közötti párbeszéd szempontjából kiemelkedően fontos volt, hogy 2022 tavaszán Ferenc pápa is ellátogatott a sokat szenvedő néphez, Ábrahám próféta földjére, a zsidóság, a kereszténység és az iszlám bölcsőjéhez.

6.1. Vallásközi párbeszéd, az egyházak összefogása a békéért

Ahogy a kereszténység, az iszlám is térítő vallás, saját kinyilatkoztatását ismerve el igazságnak. Ez látszólag kizárja a párbeszédet, de úgy is fogalmazhatunk, hogy még szükségesebbé teszi azt. Az utóbbi években jelentős erőfeszítések történtek mindkét oldalról, amit különösen üdvözöltek az iraki keresztények, akik ugyan egyre csökkenő létszámmal, de kitartanak a

⁴³¹ Irakban kiemelt infrastrukturális, közellátási problémát jelentenek első sorban az energia- és vízhiány és a közutak rossz állapota az interjúalanyok rendszeres panaszai alapján. Ezek megléte nem meglepő, hiszen összetett társadalompolitikai, gazdaságpolitikai, közigazgatási, közpénzügyi és szabályozási rendszer szükséges a közszolgáltatások működtetéséhez akár piaci vagy állami alapon. A közszolgáltatás „államilag biztosítandó minőségi színvonala, működtetési formája, finanszírozási rendszere... megfelelő minőségű és árszintű igénybevételi lehetősége is egységes kormányzati döntéshozatali mechanizmust igényel.” Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14670/A_kozszolgaltatasok_kozigazgatas-tudomanyi_alapjai_2019.pdf?sequence=1 43.

⁴³² Rostoványi Zsolt, 2010., 1.

⁴³³ A KRK miniszterelnökével 2022. május 9-én történt interjú alapján (20-23 perc)

szülőföldjükön maradás mellett. Hogy az emberi testvériség megvalósuljon az ennyire szembenálló vallási háttérrel rendelkezők között is, Ferenc pápa Ahmed Al-Tayeb sejjkel⁴³⁴, az Al-Azhar mecset nagyimámjával aláírta az Emberi Testvériség Dokumentumát 2019. február 4-én Abu-Dzabiban.⁴³⁵ Ez a nap az emberi testvériség nemzetközi világnapjává vált. Ezt követte a Zayed-díj az emberi testvériségért⁴³⁶, amelynek megalapítását szintén az abu-dzabi nyilatkozat ihlette.⁴³⁷ A párbeszéd látványos jelképe a sokak által vitatott Ábrahám Család Háza,⁴³⁸ amelyet 2023. február 16-án avattak fel az Egyesült Arab Emírségek fővárosában. A zsidó imaháznak, a keresztény templomnak és a mecsetnek is helyet adó épületegyüttes neve is arra emlékeztet, hogy a három vallás egy töről fakad, Ábrahámra, a közös ősatyára vezethető vissza. A vallásközi párbeszédet és az emberi testvériség fenntartását hivatott gondozni a *Higher Committee of Human Fraternity* vagyis az *Emberi Testvériség Legfelsőbb Bizottsága* néven megalakult vallásközi fórum és az egyre jelentősebb kommunikációs kampány is.⁴³⁹ Szimbolikus jelentőségű volt Ferenc pápa 2021. március 5. és 8. közötti látogatása Irakban, amely a vallásközi párbeszéd előmozdítását szolgálta és egyben lelki támaszt nyújtott a sokat szenvedett ottani keresztény közösségnek. „*Fratelli tutti*” volt az út jelmondata, amelynek jelentése „*Mindnyájan testvérek vagytok*”, ahogy a Bibliában is olvasható (Máté 23:8). Ezzel

⁴³⁴ A sejk arab jelentése: vezető, vagy egyszerűen csak egy tiszteletreméltó férfi, a törzsi szervezet minden szintjének – törzsnek, klánnak és háznak – általában egy sejk áll az élén. A sejkek felelősek azért, hogy megvédjék népüket és biztosítsák számukra a gazdasági jólét alapvető szintjét, de igazságot is szolgáltatnak. Cserébe a nép hűséggel tartozik. Az iraki törzsi szakértő, Amatzia Baram (United States Institutes of Peace és Hajfai Egyetem Közel-Kelet professzora, Forrás: Council of Foreign Relations:

<https://www.cfr.org/background/iraq-role-tribes> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.) nyilatkozata alapján

⁴³⁵ A dokumentum célja, hogy „hozzásegítsen olyan új nemzedékek felneveléséhez, amelyek a jót és a békét viszik másoknak és mindenütt védelmezik az elnyomottak és a legutolsók jogát” Forrás:

<https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papahoz-csatlakozva-bekeimara-hiv-hetvenket-tanitvany-mozgalom> (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

⁴³⁶ A díj az Egyesült Arab Emírségek alapító atyjára, a néhai Zayed bin Sultan Al Nahyan sejkre emlékezik, akinek az elképzelése és célja volt a humanitárius és fenntartható fejlődés az egész világon.

⁴³⁷ Mohamed Abdel Szalam, az Emberi Testvériség Legfelsőbb Bizottságának főtitkára úgy fogalmazott: „Ez a független, világszintű díj azért született, hogy bátorítsa és elismerje azok tevékenységét, akik mindannyiunk számára inspirációt, bátorítást jelentenek, hogy egy megértőbb, befogadóbb és békésebb világot hozzunk létre.” A díj kitüntetettjeit az Emberi Testvériség Dokumentuma gyakorlati megvalósítására létrejött Emberi Testvériség Legfelsőbb Bizottságának független zsűrije választja ki azok közül, akik különleges elkötelezettséggel munkálkodnak az emberi testvériségért. Forrás: <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/az-emberi-testveriseg-elso-vilagnapjan-online-talalkozot-tart-ferenc-papa-es-az-al-azhar-foimamja> (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

⁴³⁸ Az épületegyüttes a tudomány, párbeszéd és vallásgyakorlás céljából jön létre, mindenki számára. A látogatók vallási szertartásokon vehetnek részt és a negyedik helyszínen – a zöld területen – is közösséget alkothatnak az emberi testvériség és béke jegyében. Reménység szerint a helyszín „a kölcsönös megértés és béke világítótornya” lesz az állandó vallási összejutások helyszínén. Átadását 2022-ben tervezik, várhatóan nemzetközi csúcstalálkozók színhelye lesz. Forrás: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7502847/Abu-Dhabi-unveils-plans-three-one-mosque-church-synagogue.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

⁴³⁹ https://www.youtube.com/watch?v=JN7IWCFpDD4&ab_channel=HumanFraternity
https://www.youtube.com/watch?v=oGKGI9V7_WA&ab_channel=HumanFraternity
https://www.youtube.com/watch?v=q0YMPYnd8Us&ab_channel=HumanFraternity (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

fejezte ki a Szentatya, aki először látogatott egy síita többségű országba, hogy az itt élő népeknek testvérként lenne jó egymáshoz viszonyulniuk. A pápa „vigaszt és gyógyulást” kért a terrorizmussal sújtott országnak. A helyi keresztények bátorításán kívül látogatásával kifejezte, hogy a keresztény világ odafigyel Irakra, s igyekszik mindent megtenni a vallások közötti párbeszéd előmozdításáért. Hivatalos beszédében elsőként – az elnöki palota nagytermében – az iraki politikai vezetők, a civil társadalom és a diplomáciai testületek képviselőihez szólt. Másnap a zarándokhelyként is ismert síita vallási és politikai központba, Nedzsefbé, a 90 éves síita muszlim vezető,⁴⁴⁰ Ali asz-Szisztáni nagyajattollah otthonába⁴⁴¹ látogatott el, akit az iraki nép nagyon nagyra becsül, s aki mostanában többször is hangoztatta, hogy a keresztény közösségeket meg kell tartani Irakban, s gondoskodni kell a békés együttélés⁴⁴² lehetőségéről és az iraki nép egységéről. A síita vallási vezető arról írt a találkozót követően, hogy „az iraki keresztényeknek békében és biztonságban kell élniük, és az ország többi polgárához hasonlóan rendelkezniük kell az összes, alkotmányban biztosított alapjoggal”⁴⁴³ Az Ur romvárosánál található Zikkurat romjánál megvalósult kölcsönös megbocsátásért, megbékélésért és igazságos társadalomért való imádság a muszlimokkal, zsidó, jezidi, mándeus és zoroasztriánus kisebbségekkel együtt a vallásközi párbeszéd következő szimbóluma volt. Üzenetében a Szentatya különösen a fiatalok szerepét hangsúlyozta. Ezt követően Bagdadban, Bakhdidában⁴⁴⁴ és Moszulban is megfordult, ahol megköszönte Gutayba Agha gondolatait, aki muszlimként bátorította a keresztényeket a szülőföldjükre való visszatérésre, s hangsúlyozta, hogy a város identitása a harmonikus együttélésben gyökerezik, aminek jelképe a város középső részén található Órás templom újjáépítése, amely párhuzamosan újul meg az al-Núri mecsettel.⁴⁴⁵ Az út végén az erbíli stadionban az ökumenéről, valamint az üldözött keresztények védelméről szólt.⁴⁴⁶ A pápa

⁴⁴⁰ Ferenc pápa – a síita vallási vezetőt megelőzően – 2019 februárjában Abu-Dzabiban az emberi testvériség világnapján a jemeni, iraki, szíriai és líbiai konfliktusok befejezését sürgette, s itt találkozott Ahmad et-Tajjeb sejjel, az al-Azhar mecset nagyimámjával, akivel aláírták az Emberi Testvériség Dokumentumát. Ennek célja, hogy „váljon a kutatás és reflexió tárgyává minden iskolában, az egyetemeken, az oktatási és képzési intézményekben, hogy hozzásegítsen olyan új nemzedékek felneveléséhez, amelyek a jót és a békét viszik másoknak, és mindenütt védelmezik az elnyomottak és a legutolsók jogát.” (Magyar Kurír 2019)

⁴⁴¹ A találkozóról a politika és média képviselői teljes mértékben ki voltak zárva. Ali asz-Szisztáni ezzel is kifejezte, hogy nem köteleződik el semmilyen politikai állásfoglalás mellett.

⁴⁴² A békés együttélés Irakban nem kizárólag a radikális és a hagyományos vallási csoportok között cél. A szunniták Irakban a népesség 34,5%-át alkotják. Szaddám Husszein vezetése alatt ők voltak hatalmon, kegyetlenül üldözték a síitákat, s leverték a kurdokat annak ellenére, hogy ők is szunniták. Ferenc pápa látogatása tehát még az iszlámon belüli konfliktusok feloldását is ösztönözte.

⁴⁴³ Ulicza, 2021.

⁴⁴⁴ A keresztények által Bakhdida-nak hívott várost a muszlimok Quarakosh-nak mondják. Ez a legnagyobb keresztények lakta város a Ninivei-fennsíkon.

⁴⁴⁵ Az UNESCO stabilizációs és restaurációs projektjének köszönhetően az Egyesült Arab Emírségek finanszírozásával valósul meg az Órás templom és az al-Núri mecset felújítása. (Gedő, 2020.)

⁴⁴⁶ Ferenc pápa, 2021. március

látogatása erőt adott az iraki keresztényeknek, de az ilyenfajta lelki támogatáson kívül egyéb összefogás és segítségnyújtás is szükséges abban az országban, ahol az IÁ sejtjei továbbra is jelen vannak és ismeretlen számú terrorista rejtőzik, félelemben tartva a lakosságot.⁴⁴⁷ Magyarország szerepvállalásáról részletesebben a 6.4.4., a 8.2 és a 8.5. fejezetben szólok.

6.2. Nemzetközi és magyar katonai szerepvállalás Irakban

Ellentmondásos a nemzetközi katonai szerepvállalás Irakban. Németország és Franciaország nem adta jóváhagyását a háború megindításához 2003-ban. A Bush-adminisztráció viszont létrehozta a *Coalition of the Willing*et, amely szövetség tömörítette azon országokat, amelyek az Irak elleni katonai intervenció mellett foglaltak állást. A koalíció 49 országa nem csak NATO-tagországokat foglalt magába, és vagy konkrét katonai akciókban, vagy az azokat követő stabilizációban vettek részt. 2014. október 17-én az USA Védelmi Minisztériuma létrehozta a Kombinált Közös Munkacsoport, egy nemzetközi összefogást (angolul: Combined Joint Task Force (CJTF) – Operation Inherent Resolve, továbbiakban OIR) annak érdekében, hogy hivatalossá tegye a folyamatos katonai akciókat az IÁ egyre növekvő fenyegetésével szemben.⁴⁴⁸

Az Iszlám Államot vezetőjét, al-Bagdadt ugyan egy rajtaütésben likvidálták 2019. október végén, ezt követően az amerikaiak végeztek utódjával, Abu Ibráhim al-Hásemi al-Kurejsivel is 2022. február elején⁴⁴⁹, de a szélsőséges iszlám gondolatok továbbra is élnek, főképpen a szimpatizánsok vagy a könnyen radikalizálható muzulmánok fejében, akik elsősorban a pénzügyi ösztönzés, az online propaganda és a személyes toborzó hálózatok hatására csatlakoznak, leginkább akkor, amikor kiábrándultak. Nemzetközi katonai összefogással csak akkor sikerült legyőzni, amikor pont a területi terjeszkedésből és a növekvő logisztikai szükségletekből adódóan már egyre kevésbé volt képes a számára hagyományos gerilla típusú műveletek elkövetésére. Ami eleinte felemelkedését biztosította, ugyanaz okozta elbukását is. A dzsihadisták visszatértek a gerilla hadviselés eszközeihez, amivel az erejükhöz mérten sakkban tudják tartani környezetüket. A terrorszervezet az egykori magterületen, Szíriában és Irakban, sejtjekben továbbra is jelen van, a világon bárhol elkövethetnek merényletet. 2020-ban Irakban havonta kb. 40–50 támadást hajtottak végre, de nyáron ez a szám 130–150-re is emelkedett, elsősorban a Bagdadtól északra fekvő, szunnita arabok lakta területeken. A

⁴⁴⁷ Gardner, 2019.

⁴⁴⁸ OIR, 2014.

⁴⁴⁹ Az MTI tudósítása szerint, ahogy Joe Biden elmondta, a terrorista vezér az előrenyomuló amerikai katonák láttán családjával együtt felrobbantotta magát. Forrás: <https://www.portfolio.hu/global/20220203/ujabb-reszletek-derultek-ki-az-iszlam-allam-vezetojenek-likvidalasarol-524891>

terrorszervezet erősödésére utal, hogy a biztonságosnak mondott Irakban 2021 júliusában súlyos pokolgépes támadás történt egy piacon, ahol 30-an haltak meg és 50-en megsebesültek. A terrorszervezet tevékenysége erősödik, bár területeket nem tud elfoglalni. Erre csak egy újabb káosz esetén nyílna lehetősége.⁴⁵⁰

Magyarország is szorosan együttműködött a koalíció erőivel és a kurd biztonsági erők szervezeteivel, ilyen módon hozzájárult az IÁ legyőzéséhez.⁴⁵¹ 2015. március 30-án először a kormány, majd 2015. április 17-én és 2017. június 14-én az Országgyűlés döntött az iraki magyar katonai részvételről, végül 2019. december 11-én a további szerepvállalásról.⁴⁵²

A magyar hozzájárulás humán és általános biztonsági okból is fontos: elő kellett segíteni az IÁ által folytatott jogsértések, az Irak területén élő vallási és etnikai kisebbségek (különösen a keresztények, jezidik és kurdok) ellen elkövetett emberiesség elleni bűncselekmények megszüntetését, valamint az IÁ elleni harccal jelentősen hozzá lehetett járulni egy Európát is megterhelő humanitárius katasztrófa elhárításához és az egyre növekedő toborzótevékenység megakadályozásához.⁴⁵³ A Magyar Honvédség az Iraki Kiképzést Biztosító Kontingenssel (továbbiakban MH IKBK)⁴⁵⁴ 2015. augusztus 25-én települt ki Irak kurd területére (a nemzetközi repülőtérre),⁴⁵⁵ s megkezdte a Kurdisztáni Kiképzés Koordináló Központ (angolul: Kurdistan Training Coordination Centre, továbbiakban KTCC) munkájában való részvételt⁴⁵⁶ amely később csökkentett létszámmal átalakult, Kurdisztáni Mentorálást Koordináló Központ

⁴⁵⁰ Wagner, 2021.

⁴⁵¹ 2021. augusztus 17-én egy irányítiszttel készült interjú alapján.

⁴⁵² 1190/2015. (III. 30.) Korm. határozat az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépéshez történő magyar hozzájárulás előkészítéséről; 17/2015. (IV. 17.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való részvételéről; 12/2017. (VI. 14.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről; 49/2019. (XII. 11.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről.

⁴⁵³ Az Országgyűlés hozzájárulását adta ahhoz, hogy a Magyar Honvédség az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi koalíciós műveletek elősegítése érdekében, partnerképesség-építési, őrző-védő és csapatkísérő feladatoknak az Iraki Köztársaság területén történő ellátására egy legfeljebb 150 – váltási időszakban 300 – fős, a szükséges technikai eszközökkel, fegyverzettel, felszereléssel ellátott katonai kontingenst (a továbbiakban: Kontingens) hozzon létre, az erbi kiképző központ illetékességi területére kitelepítse és ott állomásoztassa. A hozzájárulás kiterjedt a magyar szerepvállalással összhangban álló, és az erbi kiképző központ illetékességi területén kívül eső törzs- és biztosító beosztásoknak – a Kontingens létszámának terhére történő – betöltésére is. Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A03H0065.OGY>

⁴⁵⁴ A már említett, az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való részvételéről szóló 17/2015. (IV. 17.) OGY határozat alapján alakították meg 2015. május 26-án.

⁴⁵⁵ Az Országgyűlés hozzájárulását adja ahhoz, hogy a Magyar Honvédség az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi koalíciós műveletek elősegítése érdekében, partnerképesség-építési, katonai segítségnyújtási és tanácsadási, őrző-védő és csapatkísérő feladatoknak az Iraki Köztársaság területén történő ellátására egy, legfeljebb 200 – váltási időszakban 400 – fős, a szükséges technikai eszközökkel, fegyverzettel, felszereléssel ellátott katonai kontingenst (a továbbiakban: Kontingens) állomásoztasson, mely feladatát 2019. december 31-ig lássa el. Forrás: 12/2017. (VI. 14.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről

⁴⁵⁶ honvedelem.hu, 2017.

(angolul: Kurdistan Mentoring Coordination Centre, továbbiakban KMCC) néven. A gyakorlatban a pesmergák hagyományos kiképzést kaptak a magyar katonáktól. Számukra inkább a gerilla harcmodor volt ismeretes, s szükség volt a logisztika, szállítás, utánpótlás, ivóvízellátás, szennyvízszállítás, de tűzszerész és egészségügyi ismeretek elsajátítására is, különösen háborús körülmények közt. Miután a COVID19 járványhelyzet ellehetetlenítette a kiképzés folytatását és az őrzésvédelmi feladatok ellátását, a magyar mobil kiképző csoportot 2020. július 13-án kivonták Irakból, de az IÁ elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről szóló mandátumot még 2021. december 31-ig meghosszabbították.⁴⁵⁷

6.3. Nemzetközi kutatóintézetek hozzájárulása, az iraki helyzettel kapcsolatos találkozók és azok eredményei

Az Irakkal kapcsolatos legutóbbi nagyszabású konferencia 2021. november 15-16-án zajlott a Chatham House⁴⁵⁸ (továbbiakban intézet) szervezésében, Londonban.⁴⁵⁹ Az elmúlt évek nyilvános tiltakozási hullámai ellenére Irak politikai rendszere egyelőre ellenálló a reformokkal szemben. A rendszerszintű korrupció, az alapvető szolgáltatások rossz biztosítása továbbra is jelentős kihívást állítanak. Az intézet éves Iraq Initiative Konferenciáján iraki és nemzetközi döntéshozók, akademikusok, elemzők és civil társadalmi vezetők Londonban és az Interneten gyűltek össze, hogy megvitassák az iraki politika, gazdaság, környezet és társadalom legújabb fejleményeit, és megosszák gondolataikat a következő év várható eseményeivel kapcsolatban.⁴⁶⁰ Ezt követően 2022. május 9-én Maszúd Barzani is a Chatham House vendége volt, Londonban.⁴⁶¹ Az intézet legfőbb céljai közé tartozik, hogy vizsgálja és segítse a nemzetközi kihívások és a napi politika kedvező alakulását Irakban is. Elhangzott, hogy az Iraq Initiative elnevezésű projekt foglalkozik ezzel, amelynek vezetője Dr. Renad Mansour. A projekt egyedi nézőpontokat igyekszik felvonultatni a politikai döntéshozók számára a kihívásokról és a lehetőségekről. Az évente megrendezett tanácskozáson foglalkoznak a biztonsági kihívásokkal és a katonai szerepvállalással, de egyre inkább a befektetések vonzása, a kormányzás és a szolgáltatásnyújtás javítása a megbeszélések célja. Az irakiak nagy része a vízhiánytól, elektromos áram hiányától és a rossz utaktól szenved. Az Iraq Initiative azon is dolgozik, hogy kapcsolatokat alakítson ki az iraki tisztviselőkkel, hogy összehozza őket a

⁴⁵⁷ 2021. augusztus 17-én egy irányítással készült interjú alapján.

⁴⁵⁸ A Királyi Nemzetközi Ügyek Intézete egy 1920-ban alakult, londoni székhelyű nonprofit szervezet, amely kutatja és segíti a napi politika megértését, gyakran szervez értekezleteket. Ez a szervezet a híres Chatham House-szabályok megalkotója.

⁴⁵⁹ Iraq Initiative konferencia 2021

⁴⁶⁰ Iraq Initiative konferencia 2021

⁴⁶¹ A KRK miniszterelnökével 2022. május 9-én történt interjú alapján

megfelelő amerikai és európai politikai döntéshozókkal, hogy megvitassák, hogyan lehet kölcsönösen előnyös eredményeket elérni.⁴⁶² A Közel-Kelet továbbra is kiszámíthatatlan mozgatórugója a világeseményeknek. Az energiabiztonság hiánya, a fennálló politikai kihívások, a globális felmelegedés (amelynek következtében Irakban rohamos az elsivatagosodás és a vízhiány miatti elköltözők száma egyre emelkedik), a munkanélküliség, a szegénység, az egyenlőtlenség, az igazságtalanság és a korrupció továbbra is az instabilitást táplálják.

A Kurdisztáni Autonóm Régió elnöke azt is elmondta az intézetnek, hogy a Sykes–Picot egyezmény óta nehéz az a kormányzás, különösen a törzsek választott vezetői közötti hatalommegosztás miatt.⁴⁶³ Barzani a decentralizált döntéshozás megvalósítását látja célként és továbbra is egy szövetségi alapokon nyugvó államban gondolkodik. Szerinte Irak azért szenved, mert az alkotmányt nem sikerült átültetni a hétköznapiakba.⁴⁶⁴ A 2005-ös alkotmányt több kihívás is jellemzi. Alapjában véve gátolja a valódi politikai reformokat, mert akárhányszor újraalakul a parlament, mindig csak az alkotmányban megfogalmazottak szerint kerül erre sor, s éppen ez az akadály a megújulásnak.⁴⁶⁵ A különböző szereplők ugyanis nem fogadják el a dokumentum mások általi értelmezését, s így nem valósítják meg egyes részeit. Hibái ellenére az alkotmány azért tartalmazza a demokratikus, befogadó, békés ország kulcsfontosságú elveit, intézményeit és garanciáit. Egyesek azt állítják, hogy az alkotmány egészségtelen körülmények között, a hatalmi egyensúly felborulása közepette íródott, ezért 2005 óta számos kísérlet érkezett a módosítására, de ezek sem a múltban, de valószínűleg a jövőben sem lehetnek sikeresek.⁴⁶⁶

Egyre fontosabb az állami, a civil és a magánszektor közötti, az egyes szektorokon belül tevékenykedő szervezetek, csoportok együttműködése. Irakban az egyének közötti hálózatoknak van nagy szerepe és hagyománya. Hasonlóan más arab kultúrákhoz, az emberek segítik egymást és kapcsolataikon keresztül jutnak előre, elérik céljukat. A helyi társadalmat erősítő, civil kezdeményezések hozzájárulhatnak a megújuláshoz, különösen, ha a külső, fejlesztésre szánt anyagi forrás elapadna. A különböző törzsi, etnikai és vallási, politikai vagy egyéb civil közösségek egymásra partnerként tekintve egyre sikeresebb párbeszédet folytathatnak, majd együttműködéseket alakíthatnak ki egymással.

⁴⁶² Atlantic Council, Iraq Initiative

⁴⁶³ A KRK miniszterelnökével 2022. május 9-én történt interjú alapján

⁴⁶⁴ A KRK miniszterelnökével 2022. május 9-én történt interjú alapján (20-23 perc)

⁴⁶⁵ Kadhim, Abbas, 2022. június

⁴⁶⁶ Hamasaeed, Sarhang, 2022. augusztus

6.4. Nemzetközi támogatást nyújtó szervezetek fejlesztési törekvései és forrásai

Noha nagy gazdasági potenciállal rendelkezik, Irakot továbbra is összeütközések és az olajtól való túlzott függőség kihívásai jellemzik. Instabil a politikai rendszer, és az emberek megítélése alapján is nagyon magas a korrupció. Iraknak a gazdaság diverzifikációjára lenne szüksége, és hosszabb távú befektetésekre kellene összpontosítani. Az olaj árának ingadozása is jelentős kihívás. A gazdasági és társadalmi körülményeket tekintve Irakban komoly nemzetközi összefogásra van szükség ahhoz, hogy az ország haladásnak induljon, az emberek biztonságban érezzék magukat. Az alábbiakban az Irakban tevékenykedő és az ország társadalmát, gazdaságát fejlesztő nemzetközi szervezetek munkáját és az elért eredményeket vizsgáljuk.

6.4.1. Az ENSZ szerepe

Legnagyobb világszervezetként az ENSZ tevékenységét az országra vonatkozó fenntartható fejlődést célzó együttműködési keretmegállapodás határozza meg. Az ENSZ támogató szerepét az iraki kormány kérésére a Biztonsági Tanács 1500. számú határozata állapította meg még 2003-ban, amelyet az 1770. határozat alapján felülvizsgáltak 2007-ben, és azóta évente meghosszabbították. Jelenleg leginkább a humanitárius, béketeremtési és a fejlesztési területek kapcsolatának ösztönzését és intézményesítését, valamint a strukturális akadályok elhárítását sürgetik, amelyek egyelőre hátráltathatják Irak fenntartható fejlődését. Szükséges ugyanis egy alapvető biztonság ahhoz, hogy fejlesztéseket lehessen végrehajtani egy országban. Azzal, hogy biztonságosabbá teszünk egy államot az államigazgatás reformjával, strukturális fejlesztéssel, a konfliktus számának csökkentésével, alapot biztosítunk arra, hogy a fejlesztések tartósak maradjanak, ezek pedig biztonságosabbá teszik az államot. A fejlesztés és a biztonság tehát elválaszthatatlanok.

Fontos, hogy a helyzet stabilizációjával párhuzamosan a humanitárius segítségnyújtástól a fókusz áttevődjön a fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals: SDG⁴⁶⁷) elérésére politikai eszközökkel, jogalkotási reform révén, de minden más egyéb akár alulról felfelé ható eszköz segítségével is. Az ENSZ az iraki Tervezési Minisztériummal együttműködve kifejlesztett egy online és interaktív adatplatformot, amely a Nemzeti

⁴⁶⁷ 1.cél: a szegénység minden formájának felszámolása, 2. cél: az éhínség megszüntetése, 3. cél: az egészséges élet és jóllét biztosítása, 4. cél: az inkluzív, méltányos és minőségi oktatás biztosítása, valamint az egészéleten át tartó tanulás lehetőségeinek elősegítése mindenki számára, 6. cél: a vízhez és a köztisztasághoz való hozzáférés biztosítása és fenntartható víz- és szennyvízgazdálkodás, 7. cél: megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára, 8. cél: teljes és termelékeny foglalkoztatottság, valamint tisztességes munka biztosítása mindenki számára, 13. cél: sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére, 15. cél: aszárazföldi ökoszisztémák védelme, 17. cél: globális partnerség újjáélesztése a fenntartható fejlődés érdekében.

Újjáépítési és Fejlesztési Platform nevet viseli. Ez az egyik kulcsfontosságú eszköz az iraki építési és újjáépítési tevékenységek tervezéséhez, végrehajtásához és nyomon követéséhez. Lehetővé teszi, hogy a párhuzamos tevékenységek elkerülhetők legyenek és összehangolja az irakiak életének és jóllétének javítását célzó tervezést. A cél elérni és segíteni azokat, akik lemaradtak vagy lemaradnak. Az erre vonatkozó tervek legalábbis megszülettek. Az ENSZ és Irak közötti, 2020-2024-re vonatkozó legfontosabb fejlesztési területeket tartalmazó együttműködési keretrendszer, az UNSDCF⁴⁶⁸ felvázolva a kormány stratégiai megközelítését az SDG célok megvalósítása érdekében igazodik a „*Fenntartható Fejlődés 2030-ig szóló iraki jövőképe*”, a „*KRK Irak 2020 jövőképe*” elnevezésű dokumentumokhoz, a 2018-2022-re vonatkozó Nemzeti Fejlesztési Tervhez (National Development Program: NDP), valamint a kormány „*Fehér könyv*”-éhez. Az UNSDCF összhangban Irak nemzeti prioritásaival valamint az NDP-vel és SDG-kel négy stratégiai prioritást⁴⁶⁹ jelölt meg azon kívül, hogy az alapvető emberi jogok, a nemek közötti egyenlőség, a hátrányos helyzetű csoportok befogadása és a szakpolitika-alkotási képességek fejlesztése alapfeladatok. A négy prioritás, a társadalmi kohézió és szociális védelem, a gazdasági fejlődés, az elszámoltatható kormányzás, hatékony intézmények és szolgáltatások előmozdítása, végül a környezetvédelem, fenntartható megoldások keresése és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség előmozdítása. A megvalósítás az UNCT⁴⁷⁰ feladata. Az ENSZ szerepvállalásának kulcsfontosságú fókuszterületei közé tartozik a fiatalok és önkéntes csoportok bevonása a közösségi cselekedetekbe, a kulturális örökségvédelem és helyreállítás és az emberi jogok előmozdítása, beleértve a kiszolgáltatott rétegek jogait is. Az országos intézményi képességek fejlesztése érdekében a partnerségek elengedhetetlenek a 2030-as tervek eléréséhez. Az innovatív megoldások megtalálásába be kell vonni a teljes társadalmat a politikai döntéshozóktól és tervezési osztályoktól kezdve az helyi civilekig, hogy reagálni lehessen a fejlesztési kihívásokra. Ennek érdekében az ENSZ megerősítette a kormánnyal, a magánszektorbeli partnerekkel, egyetemekkel, civil és a kutatással foglalkozó szervezetekkel való közös munkát, főleg adatmegosztást és koordinációt. A Humanitárius Reagálási Terv (angolul: Humanitarian Response Plan, továbbiakban HRP) 1,5 millió kiszolgáltatott ember támogatását vállalta az ENSZ Iraki Segítségnyújtási Missziója (angolul: United Nations Assistance Mission for Iraq,

⁴⁶⁸ UN Sustainable Development Cooperation Framework, röviden UNSDCF = ENSZ Fenntartható Fejlődési Együttműködési Keretrendszere, korábban United Nations Development Assistance Framework UNDAF.

⁴⁷⁰ Az UNCT (United Nations Country Team) 132 olyan országban, ahol ENSZ-programok futnak, az országokért felelős csoport, mely magában foglalja az összes ENSZ-szervezetet, amely a programországokban a fenntartható fejlesztéssel, vészhelyzettel, helyreállítással és átmenettel foglalkozik.

továbbiakban UNAMI)⁴⁷¹ és a COVID19 hatásait is kezelő társadalmi-gazdasági választerven (angolul: socio economic response plan, továbbiakban: SERP) keresztül. Az utóbbit 2020-ban dolgozták ki. Lényege, ami a teljes újjáépítés és fejlesztés jelmondata is: „senki ne maradjon le”. A SERP-en keresztül az ENSZ más partnerekkel együttműködve támogatja a kormány társadalmi- gazdasági stabilitását biztosító képességét.⁴⁷² Az iraki misszió három legjelentősebb akciója volt az elmúlt időszakban a 2014-es vészhelyzeti reagálás, amikor az IÁ jelentős területeket hódított meg és félelemben tartotta a népséget, az ezt követő stabilizálás 2016-ban, végül a helyreállítás és újjáépítés 2018-ban.

A legfrissebb HRP-ből kitűnik, hogy még mindig 2,5 millió ember szorul segítségre, közülük több mint 1 millió belső menekült. Nincsenek jobb helyzetben azok sem, akik már hazatértek, mert sok területen hiányzik a kormány által támogatott alapvető infrastruktúra, a szolgáltatások, nincs biztonság és megélhetési lehetőség. Kb. fél millió visszatérő is segítségre szorul. A HRP a humanitárius műveleteket is biztosította, de ezzel párhuzamosan a fejlesztést, stabilizációt és a kormányzati szervekkel való együttműködést is fontosnak tartotta, hogy az átmenet stratégiája megvalósulhasson és egy önellátó, békés és virágzó Irak épülhessen.⁴⁷³ A 2022-es humanitárius válaszadás 141 humanitárius partnerből álló hálózaton keresztül történt meg, amelyek között 58 NNGO, 58 INGO, 9 ENSZ-ügynökség és 16 egyéb szervezet volt, beleértve a kormányzati igazgatóságokat, valamint a Vöröskereszt és a Vörös Félhold társaságokat.

2022-től az „Area Based Coordination”⁴⁷⁴ (rövidítve: ABC) egyre jelentősebbé vált, a fejlesztési irányokról egyre inkább helyi munkacsoportokkal együtt gondoskodott. A valódi társadalmi célokat megvalósító civil szervezetek kezdik felismerni, hogy a földrajzi területi egységek szerint való összefogás és a helyi vezetéssel való együttműködés hasznos és költséghatékony lehet.⁴⁷⁵ A kormányzati szintű koordináció folyamatos biztosítása érdekében a Miniszterek Tanácsának Titkárságával és Kurdisztán Közös Válságkoordinációs Központjával (JCCC) folytatott megbeszéléseket követően közös koordinációs fórumokat (Joined Coordination Forum: JCF) hoztak létre 2023-ban.⁴⁷⁶ Ezek lényege a kormánnyal való

⁴⁷¹ Az iraki missziót Jeanine Hennis-Plasschaert vezeti, két helyettes támogatásával: Ingibjörg Sóllrún, a politikai ügyekért és a választási segítségnyújtásért felelős főtitkár-helyettes és Irena Vojáčková-Sollorano SRSG-helyettes, aki Irakban rezidens és humanitárius koordinátorként irányítja a humanitárius és fejlesztési erőfeszítéseket. Az UNAMI jelenlegi mandátuma az iraki kormány kérésére számos kulcsfontosságú területre terjed ki, beleértve a tanácsadást, támogatást és segítségnyújtást a kormánynak és az iraki népnek a befogadó politikai párbeszéd, valamint nemzeti és közösségi szintű előmozdítása érdekében.

⁴⁷² Vilardo, Valeria, 2018.

⁴⁷³ <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-response-plan-2022-march-2022>.

⁴⁷⁴ a fogalom földrajzi területi alapú, helyi koordinációt, helyi szintű összefogást jelent, szintén a *helyiesítés* gondolata köszön vissza benne

⁴⁷⁵ Magát megnevezni nem kívánó iraki személlyel 2022. október 9-én készült interjú alapján.

⁴⁷⁶ Magát megnevezni nem kívánó iraki személlyel 2023. október 20-án készült interjú alapján.

minden eddigihez képest komolyabb együttműködés a stabilizáció, információcsere, megelőzés, együttműködés érdekében, hiszen továbbra is kritikus körülmények között élnek némely visszatelepülők, de a közeljövőben felszámolandó menekülttáborokban vagy informális településeken. A kormányzati erőfeszítések legnagyobb része az iraki belső elvándorlás kihívásainak megoldására irányult. 2023-tól nagyobb hangsúlyt fektettek a tartós megoldások (angolul: durable solutions, rövidítve DS) kiépítésére. Ezek célja az ENSZ-ügynökségek, a nem kormányzati szervezetek és más humanitárius, fejlesztési, stabilizációs és béketeremtésre szakosodott szereplők összefogása, valamint az iraki kormány támogatása a tartós megoldások végrehajtásban. A DSRSG/HC/RC⁴⁷⁷ vezetése alatt működő tartós megoldások kidolgozására szakosodott munkacsoport (angolul: Durable Solutions Task Force, rövidítve: DSTF) a fő platform, amelyen keresztül az együttműködés zajlik. Itt dolgozták ki a stratégiai és operatív keretet a nemzeti terv végrehajtására vonatkozóan, amelyben a belső menekültek támogatása és a védelmi stratégia kap központi szerepet. A megvalósításért a tartós megoldások műszaki munkacsoportja (angolul Durable Solutions Technical Working Group, rövidítve: DSTWG) felel.⁴⁷⁸

2023 év végére a belső menekültek száma 1,1 millióra csökkent. Csaknem 157 714 személy továbbra is az Irak Kurdisztáni Régiójában (KRI) és Kelet-Moszulban, Ninive kormányzóságban található belső menekülttáborokban él. Több mint 4,8 millió személyt viszont már hazatérőként tartanak nyilván. A kormány azt vállalta, hogy 2024. július 30-ig bezárja a fennmaradó belső menekülttáborokat és megszünteti szolgáltatásait.⁴⁷⁹

Az ENSZ és partnerei elkötelezték amellett, hogy továbbra is együttműködjenek az iraki központi kormánnyal és a KRG-vel a fennmaradó humanitárius szükségletek kielégítése és tartós megoldások biztosítása, különösen az ENSZ Fenntartható Fejlődési Együttműködési Keretrendszer (UNSDCF) keretében nyújtott támogatásuk révén,⁴⁸⁰ de a hangsúly a humanitárius műveletek és a koordinációs feladatok kapcsán áthelyeződött a GoI és a KRG szakminisztériumaira. Ez az átmenet a humanitárius klaszter rendszer 2022 decemberi megszüntetésével kezdődött. Azóta kialakultak az ágazati koordinációs munkacsoportok, amelyeket az illetékes minisztériumokkal együttműködnek. Ghulam M. Isaczai, az ENSZ rezidens iraki humanitárius koordinátora úgy fogalmazott, hogy az ENSZ technikai

⁴⁷⁷ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtítkárának helyettese / rezidens koordinátor / humanitárius koordinátor

⁴⁷⁸ [Home \(iraqdurablesolutions.net\)](http://iraqdurablesolutions.net)

⁴⁷⁹ Iraq Humanitarian Transition Overview 2024

⁴⁸⁰ Iraq Humanitarian Transition Overview 2024

útmutatásait civil szervezetek szakértelme támogatja, hogy a még fennálló humanitárius kihívásokra tartós megoldások születhessenek.⁴⁸¹ Az emberek és közösségeik közötti kapcsolatokban erőforrás rejlik, amely a tehetetlenségből eredő társadalmi kihívásokra megoldást nyújt.⁴⁸²

Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (angolul: UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, továbbiakban: UN OCHA) felmérései alapján is Irakban továbbra is komoly szükség van segítségnyújtásra, de egyre inkább fejlesztésre. A 2014–2017-es válság és a belső menekültek helyzetének kezelése, valamint a koronavírus járvány negatív hatásainak csökkentése az elmúlt időszak fontos prioritásai voltak. Folytak az ország újjáépítésére és a helyi gazdaságok fellendítésére irányuló erőfeszítések. Jelentős újjáépítéseket hajtottak végre az IÁ elleni katonai műveletek által legsúlyosabban érintett hét kormányzóságban.⁴⁸³ A lakóhelyüket elhagyni kényszerült hátrányos helyzetű közösségek egy része visszatért, mások visszatérésének útjában még biztonsági aggályok, a társadalmi összetartás és szolgáltatások hiánya, dokumentációval kapcsolatos kérdések, megélhetési nehézségek, a fel nem robbant lőszerkérdése és a megsemmisült vagy sérült házak ügyei állnak. A rászorulókat elérése mind a közigazgatási akadályok, mind a COVID19 által előírt korlátozások miatt jelentős kihívást jelentettek az elmúlt időszakban.⁴⁸⁴ A munkanélküliség egyre komolyabb gond, ahogy az élelmiszerekre fordított átlagos kiadások emelkedése is. A jogi és a közösségi alapú támogatásokhoz való hozzáférést akadályozta a COVID19 terjedésének mérséklését szolgáló szabad mozgás korlátozása. Mindennek máig ható lelki következményei vannak a társadalomban. A legkritikusabb helyzetben levő 1,5 millió ember alapszükségleteinek kielégítéséhez 607,2 millió amerikai dollár kellett 2021-es adat szerint.

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (angolul: International Organization for Migration, továbbiakban IOM) jelentése szerint 2014 januárja és 2021 júliusa között országszerte 1,2 millió IDP-t⁴⁸⁵ és 4,88 millió országon belüli hazatérőt azonosítottak. A belső menekültek száma tovább csökkent (a 2017. decemberi 2,6 millióról 1,2 millióra 2021. júliusig), míg a hazatérők száma nőtt (a 2017. december végi 3,2 millióról 4,88 millióra, 2021. július végére).

⁴⁸¹ Forrás: https://reliefweb.int/report/iraq/2024-humanitarian-transition-overview-iraqs-journey-towards-sustainable-solutions-enar?_gl=1*1p514e0*_ga*NDcxNzgxNTk0LjE2OTYwODgyNDE.*_ga_E60ZNX2F68*MTcyMzE5ODQ5My4xNS4xLjE3MjMxOTg4NjcuNjAuMC4w

⁴⁸² http://www.mpow.org/elisheva_sadan_empowerment.pdf

⁴⁸³ Ninive, Anbár, Dijála, Babil, Szaláh ed-Dín, Bagdad, Kirkuk Forrás: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29438/123631.pdf?sequence=4&isAllowed=y> p.32.

⁴⁸⁴ OCHA Iraq Humanitarian Bulletin, 2021., 1.

⁴⁸⁵ <https://www.unocha.org/iraq>, <https://drc.ngo/our-work/where-we-work/middle-east/iraq/>

A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek 15%-a táborban él, míg 76%-uk jelenleg magánszálláson (bérelt szálláson vagy fogadó családoknál), 9%-a továbbra is csak valamiféle menedéket biztosító befejezetlen, elhagyott épületben él.⁴⁸⁶

Azon nők megélhetése a legnehezebb még az IÁ legyőzése után is, akik elvesztették férjüket, esetleg több családtagjukat. Nagy segítség számukra, hogy a városok rehabilitációs munkálataiba bekapcsolódhattak, s így vissza tudták fizetni a tartozásaikat.

A UNDP (United Nations Development Programme, azaz az ENSZ fejlesztési programja) is közreműködik az iraki háború okozta károk enyhítésében. 90 000 irakinak nyújtottak megélhetési támogatást a felszabadulást követően Anbár, Dijála, Kirkuk, Ninive és Szaláh ed-Dín kormányzóságokban.⁴⁸⁷ Bár jelentős újjáépítéseket hajtottak végre az IÁ elleni katonai műveletek által az előbb említett, legsúlyosabban érintett helyszíneken, sokan vannak még, akik számára nem sikerült tartós megoldást biztosítani. A belső menekülteken kívül a fogyatékkal élők, a gyermekek, a nők és a kisebbségek vannak a legnehezebb helyzetben. Az Irakra vonatkozó programdokumentum (2020–2024) felvázolja az UNDP hozzájárulását a nemzeti eredményekhez, a programhoz országos szinten rendelt források tekintetében. Irakot háborúk, összeütközések, rossz kormányzás, korrupció, alapvető szociális beruházások hiánya, rossz gazdasági irányítás, jelentős belső megosztottság és társadalmi törések jellemzik. A nők és a fiatalok hátrányos helyzetűek, a munkaerőpiacon való részvételi arány tekintetében a nők 19, a fiatalok 26%-on állnak, szemben a férfiak 74%-ával. A fiatalok munkanélküliségi rátája 18 százalék, az általános 8,2 százalékhoz képest. Irak a konfliktusból és a stabilizációból a fenntartható fejlődés irányába igyekszik áttérni. A konfliktusok és az erőszak hatással vannak az ország gazdasági jólétére, a gazdasági infrastruktúrára, az emberek megélhetésére és munkahelyeikre. A belső menekültek 42%-a, míg a teljes lakosság 22,5 %-a szegény.

A kormány elismeri, hogy foglalkozni kell a strukturális kihívásokkal, és holisztikus megközelítést kell alkalmazni a fenntartható újjáépítés és rehabilitáció sikerének biztosítása érdekében. Az új társadalmi szerződés az állampolgárok és az állam közötti bizalom megerősítését, társadalmi kohéziót és a magánszektor által irányított növekedést célozza.⁴⁸⁸

6.4.2. Az alapvető emberi jogokat védő ENSZ és egyéb szervezetek munkája

2017. szeptember 21-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa engedélyezte az IÁ által elkövetett bűncselekmények elszámoltathatóságát elősegítő ENSZ-nyomozócsoport felállítását, hogy

⁴⁸⁶ Global Shelter Cluster, Forrás: <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021>

⁴⁸⁷ UNDP, 2021.

⁴⁸⁸ <https://www.undp.org/iraq/publications/country-programme-document-iraq-2020-2024>, 2.

bizonyítékokat gyűjtsön az IÁ által Irakban elkövetett kegyetlenségekkel kapcsolatban. A csoport 160, az IÁ-hoz köthető személyt azonosított, akiket jogilag felelősségre vonhatnak tömeges bántalmazásokért. Befejezték 17 tömegsír feltárását a szindzsári Kojo faluban és környékén. 2019 októbere óta az UNAMI vezetője, az ENSZ főtitkára, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala és az ENSZ hat különleges előadója nyilatkozatot tett közzé, amelyben elítélték a tiltakozók törvénytelen meggyilkolását, az iraki hatóságokat az erőszak beszüntetésére sürgették, és elszámoltathatóságra szólították fel. Az iraki kormánynak olyan magatartási kódexet kell bevezetnie a biztonsági erők számára, amely az egyetemes emberi jogok tiszteletben tartásán alapul. Az iraki kormánynak olyan jogszabályokat kell elfogadnia, amelyek lehetővé teszik a népirtás, a háborús és az emberiség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos kategóriák nemzeti jogba való beépítését. A múltbeli iraki bántalmazások minden elkövetőjét, hovatartozásától függetlenül, felelősségre kell vonni bűneiért.⁴⁸⁹

Az UNAMI a milíciák és azonosítatlan harmadik felek által végrehajtott erőszakos eltűnéseket és a 2019 októberében tüntetők önkényes letartóztatásait is dokumentálta, továbbá nyomatékosította, hogy az iraki hatóságok súlyos emberi jogi jogsértéseket és visszaéléseket követtek el, beleértve fegyvertelen tüntetők szándékos meggyilkolását, valamint könnygázzal és kábítógránátokkal való visszaélést. A biztonsági erők több mint 3000 tüntetőt vettek őrizetbe önkényesen, sokakat rossz bánásmódnak vagy kínzásnak kitéve. Ali Jaseb Hattab emberi jogi ügyvédet sokakkal együtt vélhetőleg a Népi Mozgósítási Egységek⁴⁹⁰ (angolul: Popular Mobilization Unit, továbbiakban PMU) tagjai rabolták el 2019. október 8-án. A biztonsági erők legalább 600 tüntetőt öltek meg éles lőszerezrel a tüntetések során.⁴⁹¹ A KKK biztonsági erői feloszlatták a tiltakozásokat, és rengeteg tüntetőt letartóztattak.⁴⁹² Abdul-Mahdi al-Muntafiki nyomozást rendelt el a 2019. október 1 óta tüntetők meggyilkolása és megsebesítése ügyében, és ígéretet tett családtagjaiknak a kártérítésre. Az év végéig azonban nem hozták nyilvánosságra a vizsgálatok eredményeit, ami tovább szította a tiltakozásokat. A biztonsági erők által elkövetett erőszak az iraki politikai és törzsi vezetők felháborodását váltotta ki, aminek következtében Abdul-Mahdi, akkori miniszterelnök november 29-én lemondott, hogy a törvényhozás mielőbb új kormányt választhasson. A kormányellenes tüntetések 2020-ban is

⁴⁸⁹ Global Center for Responsibility to Protect, 2020. (R2P)

⁴⁹⁰ A Népi Mozgósítási Egység angolul Popular Mobilization Unit (PMU) másképpen Popular Mobilization Forces (PMF) vagy People's Mobilization Committee (PMC), kb. 50 különböző katonai egységből álló iraki állami harci egység, 122 000 harcossal, amely többségében síitákat, de szunnitákat, keresztényeket is tömörít. 2014-ben az IÁ legyőzésére hozták létre.

⁴⁹¹ Global Center for Responsibility to Protect, 2020. (R2P). Wagner Péter: Parlamenti választások Irakban c. írásának 9. oldalán arról számol be, hogy 487 személyt öltek meg és 7715-en sebesültek meg a hatóságok és a milíciák fellépésének eredményeként.

⁴⁹² Larisa Epatko, 2020.

kiújultak Dél-Irakban (leginkább Bagdadban, Bászrában és Naszríjában) és egészen addig tartottak, amíg a COVID19 járvány átmenetileg le nem fékezte. Május 7-én alakult meg Musztafa Al-Kadhimi vezetésével az akkori kormány. Irak kurd területein egész évben tiltakozást tartottak a köztisztviselők késedelmes vagy ki nem fizetett díjazása miatt. 2020. október 7-én a helyi rendőrség és a KRK biztonsági erői razziát tartottak Sherwan Sherwani újságíró otthonában Erbilben, és magyarázat nélkül fegyverrel letartóztatták. Október 26-ig tartották fogva. Másnap végre találkozhatott ügyvédjével. A KRK hatóságai később kijelentették, hogy az iraki büntető törvénykönyv értelmében „közbiztonság veszélyeztetésével” vádolják. 6 év börtönre ítélték. Férfiak és fiúk tűnnek el, miután önkényesen őrizetbe vették őket a tüntetéseken való részvétel vagy az IÁ-hoz fűződő feltételezett kapcsolataik miatt.

Az iraki központi kormány és a KRK nem teljesítette azon vállalását, hogy garantálják az IÁ kezei közül szabaduló jezidi gyermekek, valamint a rabszolgaságot túlélő jezidi nők és lányok egészséghez, oktatáshoz, jogi segítségnyújtáshoz és a lelki gyógyuláshoz való jogát. Az elrabolt, rabszolgasorba vagy harcra kényszerített, megerőszakolt és más módon megkínzott, komoly emberi jogi visszaélések áldozatainak kitett jezidi gyermekek továbbra is jelentős kihívásokkal néznek szembe, miután visszatérnek családjaikhoz.⁴⁹³ Sokan nem tudtak újra beiratkozni az iskolába, és akadályokba ütköztek az új vagy helyettesítő anyakönyvi okmányok megszerzése előtt, amelyek elengedhetetlenek az alapvető jogokhoz Irakban. Az IÁ fogvatartásait túlélő jezidi gyerekek és nők is komoly nehézségekkel szembesültek a jogokhoz és a jóvátételhez való hozzáférésben.

Több ezer embernek el kellett hagynia az otthonát.⁴⁹⁴ Az IÁ-szel esetleg kapcsolatban álló IDP kollektív büntetésnek volt kitéve. Nem csak az egyént, de a teljes családját stigmatizálták. Több ezren eltűntek, miután az iraki biztonsági erők – köztük a PMU – fogságába estek, miközben az IÁ által birtokolt területekről menekültek.

Az Egyházak Világtanácsa 2014 augusztusában egy küldöttséget bízott meg azzal, hogy tárja fel az IÁ által elüldözött keresztény kisebbség helyzetét, közvetlenül azt követően, hogy a „kalifátust” létrehozták és a legdurvább bántalmazások történtek. A küldöttséget megrendítette,

⁴⁹³ Mahmoud Hadzsi Szalih, Iraki Kurdisztán 'a mártírok sorsáért' felelős minisztere tájékoztatása szerint 3 000 keresztény és jazidi nő tűnt el, és 1 500 keresztény és jazidi nő lett öngyilkos zaklatás, bántalmazás, rendszeres erőszak és az elvesztett becsületük miatt. Forrás: Egy európai példa: Migrációkutató Intézet: Nők jogai és helyzete – egyes migráns közösségek nyugatitól eltérő civilizációs háttére tükrében, 6. Forrás: https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/02/N%C5%91k-jogai-%C3%A9s-helyzete_MKI_elemz%C3%A9s.pdf

⁴⁹⁴ A The World Factbook (2021) szerint 2014 óta 1 198 940 fő az otthonukat elhagyók száma (displacement in central and northern Iraq since January 2014). Forrás: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/#military-and-security>

amivel szembesültek. Tapasztalataikról beszámoltak az ENSZ emberi jogi tanácsának is, illetve ajánlásokat fogalmaztak meg és továbbítottak az ENSZ részére. Az Egyházak Világtanácsának Nemzetközi Ügyekért felelős Egyházbizottságának írásos nyilatkozata⁴⁹⁵ az ENSZ emberi jogi tanácsának 2014. szeptember 1-én tartott kifejezetten Irakkal foglalkozó rendkívüli ülészakára került be. A küldöttség tapasztalata: annak ellenére, hogy a keresztény jelenlét őshonos, mind a keresztények, mind tárgyi emlékeik nagymértékben eltűnnek. Az IÁ katonái áttérésre kényszerítették őket, ellenkező esetben menekülniük vagy meghalniuk lehetett. Templomaikat, szent tárgyaikat megszenteltségtelenítették és megsemmisítették. Azóta sem tudták ezek a csoportok a bántalmazást kiheverni. Fontos lenne azok felelősségre vonása, akik anyagi támogatást nyújtottak az IÁ-nek, és akik támogatták és terjesztették az ezt mozgó ideológiát és más hasonló mozgalmakat. Szintén megfogalmazódott, hogy az egész régióban véget kell vetni a büntetlenség kultúrájának és kellő figyelmet kell fordítani arra, hogy Irakban és Szíriában háborús és emberiség elleni bűncselekményekkel foglalkozó különleges bíróságot hozzanak létre.⁴⁹⁶ A Biztonsági Tanács kötelező érvényű határozata hatékony intézkedéseket tartalmazott az IÁ további pénzeszközöktől és anyagi támogatástól való megfosztására vonatkozóan.⁴⁹⁷ Kiemelkedő fontosságú az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekmények, többek között a népirtás során elkövetett emberi jogok megsértése elleni fellépésről.⁴⁹⁸ Ez a nemzetközi jogi összefogás talán elegendő ahhoz, hogy a jövőben ne ismétlődessen meg mindez újra.

A Global Center for the Responsibility to Protect (röviden R2P) szervezet is meghatározó szerepet játszik az iraki helyzet stabilizálásának előmozdításában. 2008-ban olyan személyek hozták létre, mint Kofi Annan volt ENSZ-főtitkár, Mary Robinson, aki az ENSZ emberi jogi főbiztosa volt 2002-ig, valamint a világ öt vezető nemzetközi nem kormányzati szervezete (Human Rights Watch, International CrIA Group, Oxfam International, a Refugees International és a the World Federalist Movement). A globális központ a válságsegítés céljából érdekképviselőket folytat, kutatásokat és stratégiai tervezést végez és együttműködik a nem kormányzati szervezetekkel és kormányokkal is. Az emberek népirtástól, háborús bűnöktől, etnikai tisztogatástól, emberiség elleni bűncselekményektől való megvédése a legfontosabb

⁴⁹⁵ Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC Forrás: <https://digitallibrary.un.org/record/432018>

⁴⁹⁶ Forrás: Ökumenikus Segélyszervezettel történt 2021. november 20-i szakértői egyeztetés alapján

⁴⁹⁷ Ökumenikus Segélyszervezet, Forrás: <https://segelyszervezet.hu/irak/>

⁴⁹⁸ Legislative Observatory, 2016/2239 (INI), Forrás: [Procedure File: 2016/2239\(INI\) | Legislative Observatory | European Parliament \(europa.eu\)](https://www.europarl.europa.eu/legobservatory/2016/2239/INI/)

feladata az ENSZ 2005-ös eredménydokumentumának elfogadása óta. A nemzetközi közösségnek komoly felelőssége van ebben. A szervezet rendszeres elemzést ad azokról a tényezőkről, amelyek bármely közösséget tömeges bántalmazások veszélyének teszik ki, s megmutatja a nemzetközi válaszlépések ütemtervét, a további bűncselekmények megelőzésére javasolt intézkedések sorozatát. Az R2P elemzése szerint a kulturális identitást és a vallási hűséget különféle iraki erők és hatóságok manipulálják, ami veszélyt jelenthet az ország hosszú távú politikai stabilitására és társadalmi kohéziójára. A PMU-hoz állítólagosan kapcsolódó milíciák által elkövetett célzott támadások és emberrablások növelik az erőszak kockázatát, a szélsőséges csoportok, köztük az IÁ kihasználhatják az instabilitás új hullámát és további erőszakot követhetnek el a civilek ellen. Az iraki kormánynak folyamatos nemzetközi segítségre van szüksége ahhoz, hogy betartsa védelmi kötelezettségét.

A Minority Rights Group International munkája és vizsgálata különösen az iraki kisebbségek kapcsán nélkülözhetetlen. A lakosság megközelítőleg 96%-a muszlim, közülük is sokan valamilyen etnikai kisebbséghez tartoznak. Az alábbi csoportok alkotnak kisebbségeket Irakban: szunnita arabok (32-37%, de a becslések változóak), kurdok (15-20%), türkmének (3%), sabakok (250.000), szíriai menekültek és menedékkérők (220.787), roma vagy kawliyah csoport (50.000 körül), sabian mandeánok (3.500 – 5.000), faili (síita kurdok), palesztin menekültek (10.000-15.000), cserkesz szunniták (2.000), asszírok (500.000), örmények és zsidók (50.000-200.000).⁴⁹⁹ Minden kisebbségi csoport sokat szenvedett, de különösen a jezidiek (500.000), akik etnikailag kurdok, vallásukban keveredik az iszlám és a zoroasztrianizmus, a kereszténység és zsidó vallás. 2014 előtt a Ninivei-fennsíkon éltek, 2005-ös alkotmány szerint védett vallási csoportot alkottak, de 2014-től a terroristák 5000 jezidit megöltek, több ezer nőt és gyermeket elhurcoltak szexrabszolgának vagy gyermekkatonának, több tízezren pedig elmenekültek a kegyetlenség elől. A kaka'i (200.000) egy etnikai gorán kurd nép, a szinkretikus vallás jellemzi őket, amelyet Sahak szultán alapított a 14. század végén, Irán nyugati részén kívül Kelet-Irakban élnek. A más néven jansanizmust alig említik a történelmi vallási könyvek, mivel tana és rituáléi nagyrészt titkosak. A bahá'í (kevesebb, mint 1.000) a 19. században, Perzsiában alapított vallás, különösen a muszlim világban üldözik, ma is több helyen hivatalosan betiltott. Magyarországon működik ilyen közösség. Bahá'u'lláh azt az üzenetet közvetíti, hogy a vallások lényegében egy ugyanazon, Istentől jövő, folyamatosan fejlődő nevelési folyamat részei. A keresztények (0,8%) a terrorcsoport fenyegetéseire csak áttéréssel, a dzsizja adó megfizetésével vagy meneküléssel válaszolhattak, ha el akarták kerülni

⁴⁹⁹ Minority Rights Group International, Forrás: <http://www.minorityrights.org/5726/iraq/iraq-overview.html> alapján

a halált. A kirekesztés ellenére a keresztény vallási közösség nemzedékeken át tartó történelmi jelenléte miatt mégis megvédheti a közösséget a politikai nyomás alól. A keresztények száma nagyon visszaesett, létezését szinte csak annak köszönheti, hogy az egyház nemcsak vallási, hanem egyben szociális intézmény is⁵⁰⁰, vagyis gondot visel a hívekre.

6.4.3. Hit alapú szervezetek helyreállító munkája

Jelentősek a helyi, keresztény szervezetek, melyek helyi támogatói tevékenységét a londoni székhelyű Overseas Development Institute nemzetközi fejlesztési és humanitárius kutató szervezet tárta fel az Open Doors szervezettel együttműködésben. Online módon, összesen 19 félig strukturált arab vagy angol nyelvű interjú segítségével vizsgálták a helyi keresztény közösségekhez kapcsolódó hit alapú civil szervezetek működését.⁵⁰¹

Az Új Remény Traumaközpont-ként fordítható NHTC-t 2015-ben alapították a St. Rita Hands of Hope amerikai nonprofit Alapítvány és az iraki és michigani Káld Katolikus Egyház támogatásával. A központ egy Irakból Amerikába kitelepült káld paphoz kapcsolódik, kulturális, képzési és közösségi programokat szervez, szicho-szociális segítséget nyújt Alkosban, de egyben traumatológiai központ is, melynek kiemelkedő szerepe van különösen az IÁ borzalmait átélő nők és fiatalok körében.

A Ninive Humanitárius Segélyszervezet (HNRO) a Behnam Benoka atya által létrehozott, egészségügyi profilú egyházi karitatív szervezet klinikaként indult az IÁ által ellenőrzött régiókból elmenekülni kényszerült személyek megsegítése céljából. Először egy sátor volt csak, majd ebből egy klinika lett. Hamarosan jótékonyági szervezetté nőtte ki magát a létesítmény. Diszkrimináció nélkül áll rendelkezésre minden szükséglet szenvedő személy részére Észak-Irakban, Erbilben, Ainkawában.⁵⁰²

Mindkét helyi civil szervezet erős, és több szállal kötődik az iraki keresztény egyházhoz és hozzájárul Irak segélyezéséhez és fejlesztéséhez. Segítségük azokhoz a személyekhez jut el a Ninivei-fennsíkon, akik a legnagyobb nélkülözésben élnek. Legnagyobb értékük a helyi közösséggel való különleges kapcsolatukban rejlik. A két szervezet tevékenységének vizsgálatából levonható, hogy a vallási közösségek helyi képviselőinek legnagyobb erősségét saját személyes helyi jelenlétük adja. Segítő munkájukban kulcsszerepet játszik kapcsolati hálózatuk és mindazon kulcsszemélyek ismerete, akik tevékenységük végzéséhez elengedhetetlen fontosságúak, az ebből táplálkozó erős bizalmi viszonyokon nyugvó munkájuk

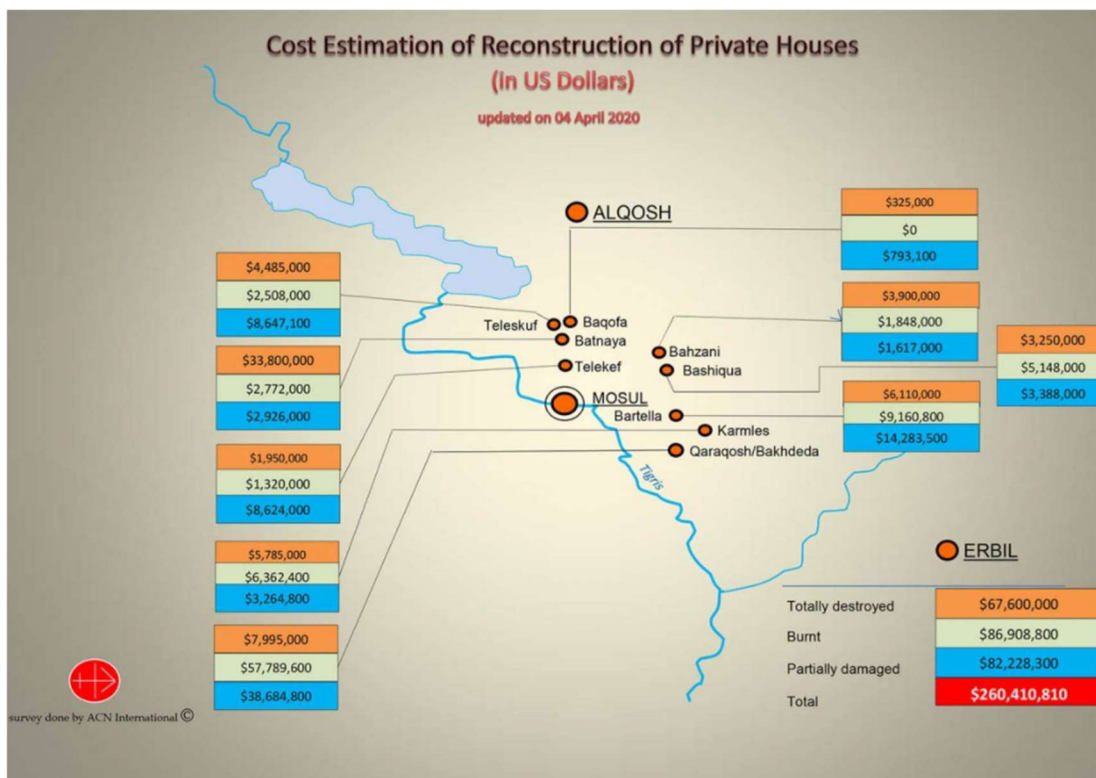
⁵⁰⁰ Open Doors, Iraq, 17.

⁵⁰¹ Az Open Doors szervezettel együttműködésben Kathryn Kraft PhD. a Kelet London Egyetem előadója és a World Vision keresztény nemzetközi szervezet vezető kutatási tanácsadója készítette el az elemzést.

⁵⁰² Humanitarian Nineveh Relief Organization, 2020., Forrás: <https://hnroiraq.org/>

nélkülözhetetlen⁵⁰³. A legfőbb tapasztalat, hogy a helyi vallási szereplőket kell bevonni, hogy részt vegyenek a humanitárius koordinációban és fejlesztésben, a segítő beszélgetésekben. Mivel ismerik a helyi emberek igényeit, könnyebben megtalálják a megoldást is. Ahogy önkéntes orvosok bekapcsolódtak, egyre többen jöttek segítséget kérni.

Kimagasló a vatikáni Aid to the Church in Need (ACN) nevű segélyszervezet, mely szerteágazó munkájával segíti az újjáépítést. Az általa 2017. március 27-én létrehozott, Irakban működtetett Ninive Újjáépítési Bizottság az elmúlt években 6,43 millió euróval finanszírozta 2086 lakás helyreállítását a Ninivei-síkságon, ami a régióban újjáépített lakások több mint egyharmada.⁵⁰⁴ Az IÁ pusztítása idején 14000 regisztrált család, kb. 90000 ember menekült el Moszulból és a Ninivei-fennsíkről. 15011 a részben vagy teljesen megrongált ház. A 2020. április 4-i számítások alapján ezek felújítása 260.410.810 dollárba került.

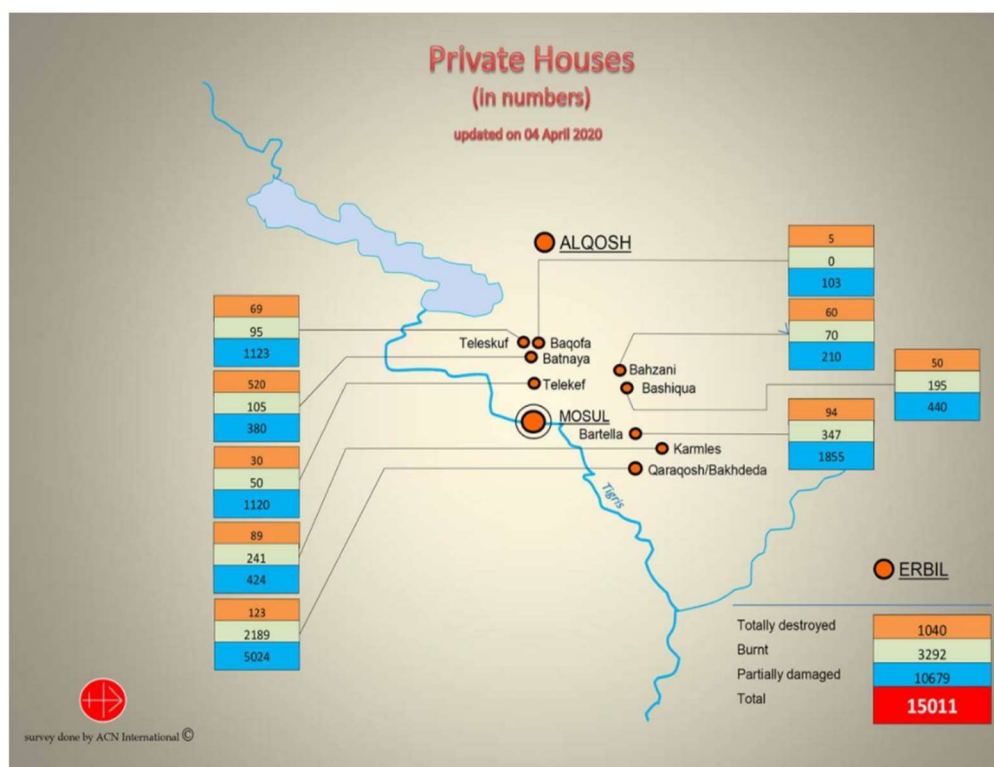

6. ábra – Megrongált házak újjáépítési költsége Irakban, Forrás: <https://www.nrciraq.org/nineveh-plains-destruction-images/>

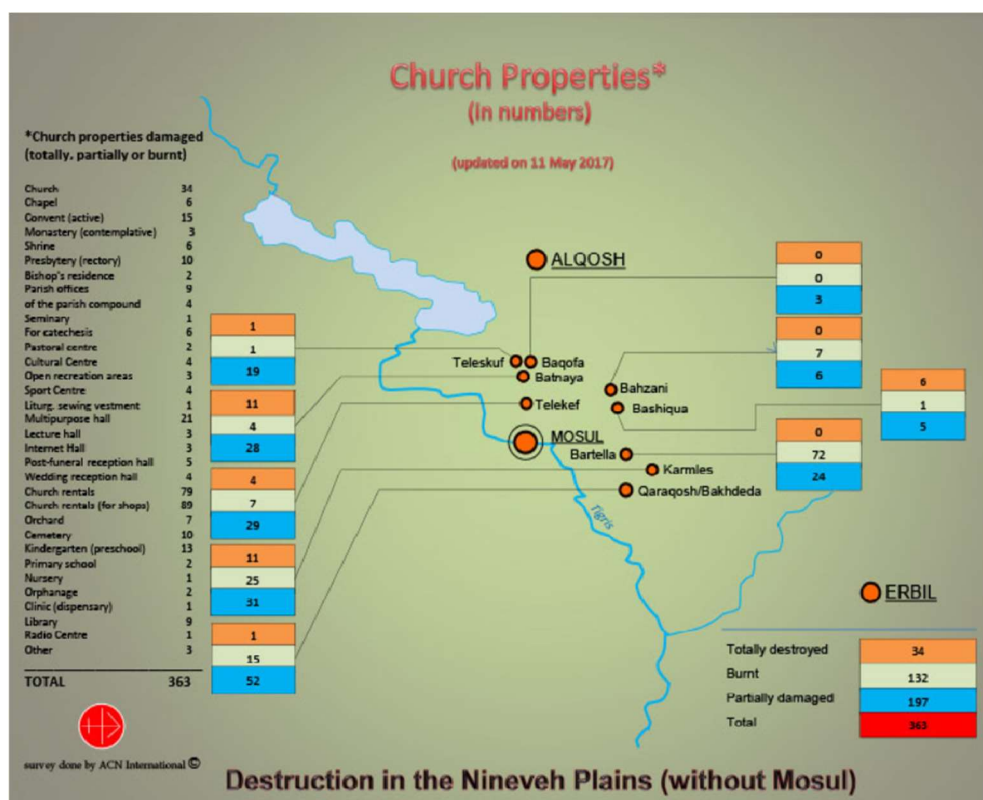
Ezekén kívül súlyos károkat szenvedtek el középületek és egyházi épületek is.

⁵⁰³ John Bryant, 2019., 17.

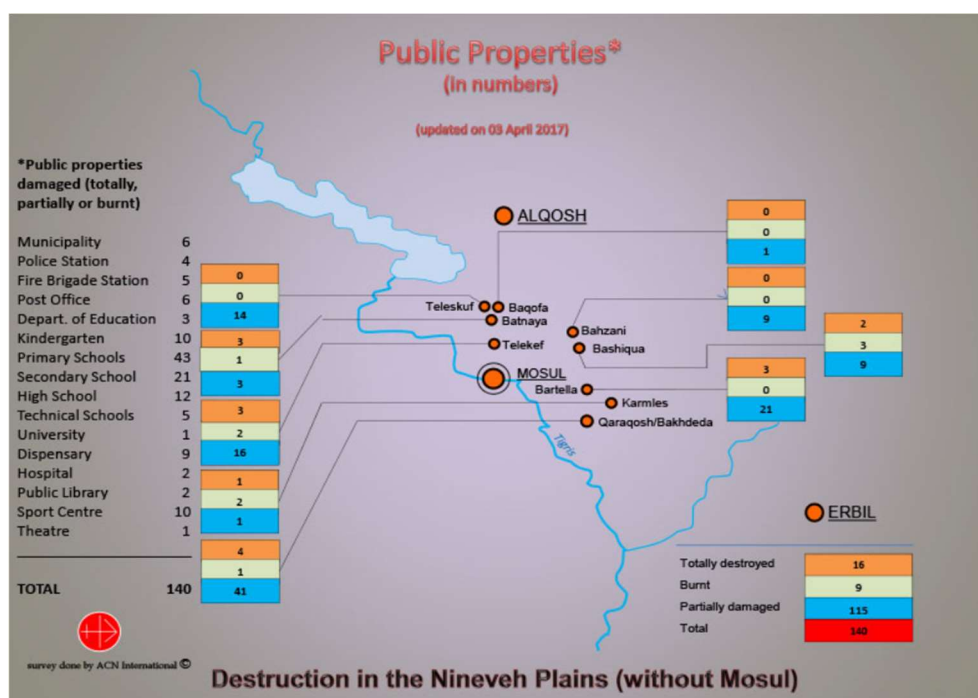
⁵⁰⁴ Forrás: <https://acninternational.org/?s=iraq&lang=en>

7. ábra – Megrongált házak száma Irakban, Forrás: <https://www.nrciraq.org/nineveh-plains-destruction-images/>

8. ábra – Megrongált egyházi épületek Irakban, Forrás: <https://www.nrciraq.org/nineveh-plains-destruction-images/>

9. ábra – Megrongált középületek Irakban, Forrás: <https://www.nrciraq.org/nineveh-plains-destruction-images/>

Olyan más nemzetközi keresztény szervezetek is részt vesznek az újjáépítésben, mint a World Vision vagy a Nemzetközi Vöröskereszt.

Az Ökumenikus Segélyszervezet⁵⁰⁵ (továbbiakban MÖSZ) 2003-tól van jelen Irakban. 2016-ban erbíli székhellyel helyi képviselőtüket is megnyitották. Cél a visszatelepülő családok és belső menekültek támogatása humanitárius és fejlesztési programok végrehajtásával. Az iraki tevékenységet a magyarországi központi iroda felügyeletével, az erbíli és bagdadi humanitárius képviselőten keresztül, helyszínen delegált magyar munkatársakkal, valamint helyi szakértőkkel és partnerekkel történő együttműködésben végzik. A projektekről részletesebben később még szó esik. Az IÁ pusztítása során bajba jutott családok házainak rekonstrukciója a legfontosabb, hogy a visszatelepülés és a helyben maradás támogatása megvalósulhasson. Az iskolák felújítása is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a belsőmenekült-táborokból visszatérő gyermekek újra részt vehessenek az oktatásban és társaikkal együtt fejlődhessenek. A tiszta vízhez való hozzáférés számos iraki településen és a táborokban is mindennapos küzdelmet jelent a családoknak. Az elmúlt évek során több településen mesterséges tavak létrehozását, víztartályok, öntözőcsatornák rehabilitálását, vízhálózatok rekonstrukcióját végezte a szervezet

⁵⁰⁵ Ökumenikus Segélyszervezet az angol nyelvű elnevezés után HIA (Hungarian Interchurch Aid)

ezzel javítva több tízezer lakos életkörülményeit, ahol a mezőgazdaság a családok számára a megélhetést jelenti. A belsőmenekült-táborokban élő fiatalok és felnőttek képzése is nagyon fontos, hogy egy napon visszatérhessenek egykori otthonukba és munkát vállalva gondoskodhassanak családjaikról. A koronavírus járvány megjelenése óta még fontosabbá vált a megfelelő egészségügyi ellátás megteremtése különösen a lerombolt településeken és a belsőmenekült-táborokban. Mindezen célokat a Qudra programon keresztül sikerül megvalósítani, mely az Európai Unió által fedezett több éves fejlesztési program. Célja az Irakban letelepedett szíriai menekültek, az iraki belső menekültek és az őket befogadó kiszolgáltatott közösségek életkörülményeinek javítása elsősorban megélhetési lehetőségek megteremtése és a civil társadalom szereplőinek kapacitásfejlesztése útján.⁵⁰⁶ A későbbiekben főképpen a közösségi együttműködésre helyezve a hangsúlyt ezek a projektek részletesebben bemutatásra kerülnek.

6.4.4. Magyarország tevékenysége a helyi egyházakkal együttműködve

A magyar kormány is a templomok és lakóházak újjáépítését tartja a legfontosabbnak, mert így biztosítható az iraki keresztények helyben maradása. A Hungary Helps Program⁵⁰⁷ által eddig nyújtott több mint négy milliárd forint értékű támogatás elsősorban, de nem kizárólag az iraki kisebbségi, köztük a keresztény közösségek életkörülményeinek javítását szolgálta – az infrastruktúra fejlesztésével, főként Erbilben megvalósuló oktatási és egészségügyi kapacitásbővítéssel, templomok és lakóépületek felújításával. A magyar kormány az üldöztetést elszenvedő keresztény közösségek szülőföldjükön való megmaradását és boldogulását, valamint az emberhez méltó életkörülményeik biztosítását, a helyi keresztény kultúra védelmét tűzte ki céljául és mindezek előmozdítása érdekében végzi feladatát.

A közösségeket oly módon segíti, hogy anyagi támogatást nyújt a káld katolikus, az asszír keleti, a szír katolikus és a szír ortodox közösségeknek. Templomok, közösségi helyek és teljes települések újjáépítésében segít hazánk. A gyors és hatékony segítségnyújtásról a Magyar

⁵⁰⁶ Ökumenikus Segélyszervezet, Forrás: <https://segelyszervezet.hu/irak/>

⁵⁰⁷ A Hungary Helps Program Magyarország Alaptörvénye szellemében fejti ki tevékenységét, hangsúlyt fektetve más nemzetek szabadságának és kultúrájának tiszteletben tartására. Célja, hogy helyi szinten – a humanitárius alapelveket és emberi jogokat tiszteletben tartva – a helyi szükségletekre reagálva hatékony segítséget nyújtson. A projektek a helyi közösségek képviselőinek beszámolóí alapján vannak megtervezve, és a helyi partnerekkel, elsősorban a helyi vallási szervezetekkel és nem kormányzati szervezetekkel kerülnek megvalósításra.

Különösen a vallási vagy más üldöztetésnek, erőszaknak, katasztrófáknak vagy a migráció hatásainak kitett közösségek segítése történik. A magyar kormány így veszi ki részét a nemzetközi humanitárius szerepvállalásból, e sajátos nemzeti modell alapján, amelyet magyarul Hungary Helps, azaz a segítő Magyarország programjának neveznek. A Hungary Helps Programon keresztül nyújtott humanitárius támogatásokkal félmillió ember szülőföldön való megmaradását vagy otthonába való visszatérését tette lehetővé eddig Magyarország Kormánya. Forrás: <https://hungaryhelps.gov.hu/hungary-helps-program/>

Országgyűlés gondoskodott, amikor megalkotta a 2018. évi CXX. törvényt a Hungary Helps Programról, amely megteremtette azokat a kereteket, amelyekkel a magyar humanitárius politika meg tud felelni három feltételnek amely a migráció visszaszorítása szempontjából is fontos:

1. üldözött keresztények és más közösségek megsegítése helyben történő segítségnyújtás
2. a magyar emberek biztonságának szolgálata humanitárius segítségnyújtáson keresztül
3. közvetlen támogatást biztosító programokon keresztül

2016. december 19-én a Magyar Országgyűlésben együtt mondta ki minden oldal⁵⁰⁸, hogy nem megoldás a migráció támogatása, mert tovább destabilizálja a krízisben érintett országokat az a folyamat, ha a fiatalok elvándorolnak és más országokban próbálnak szerencsét, miközben saját országukat kellene erősíteniük.⁵⁰⁹

Ennek a missziónak van kockázata is, hiszen ha azokat a csoportokat segítjük, akik alapvetően az IÁ célpontjai, akkor mi magunk is célponttá válhatunk, de ez már külön elemzés témája lehet. A magyar kormány gazdasági teherbíró képességgel arányos erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy az első sorban fejlődő világból eredő kihívásokat helyben kezelje, kiküszöbölve ezzel a válságövezetektől eredő kihívások begyűrűződését határainkon belülre. A megelőzés egyrészt költséghatékonysági célokat is szolgál, másrészt a hirtelen és nagy felkészülést igénylő kihívások elkerüléséhez is hozzájárul.

A „Magyarország segít” elnevezésű küldetés világviszonylatban egyedülálló, mert nincs még egy ország, amelyik a keresztényüldözéssel és a vallási megkülönböztetéssel szemben kormányzati szinten emelte fel a szavát. A program jelentősen hozzájárult az elmúlt 7-8 évben a keresztények visszatelepüléséhez. Vannak viszont akadályozó tényezők is, mint a félelem légkörén és a bizonytalanságon kívül a keresztények kiszorulása a gazdasági életből. A bevételi forrásnak számító kis üzletek nagy része tönkrement, és a meglévő munkahelyeket első sorban muszlim vallásúakkal töltik be. A Hungary Helps Program fő fókusza emiatt egyre inkább a korábbi felújításokat követően a gazdaság élénkítése és új munkahelyek teremtése, első sorban a legkomolyabb üldöztetést elszenvedő csoportok részére.

⁵⁰⁸ Egyes politikai szereplők ezt megelőzően és követően is eltértek ettől, de 2016. december 19-én a Magyar Országgyűlésben együtt mondta ki minden oldal, hogy nem megoldás a probléma importálása és a migráció támogatása, s megszülethetett 36/2016. (XII. 19.) OGY határozat a keresztényüldözés és a közel-keleti és afrikai népiirtás elítéléséről és az üldözöttek támogatásáról

⁵⁰⁹ Erdő Péter: 100 millió keresztény él veszélyben a hite miatt..., Forrás: Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019., doi: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2 (Letöltve: 2022. 04. 06.) 11.

Fontos a 2017-ben elindított Ösztöndíjprogram Keresztény Fiataloknak (továbbiakban: Ösztöndíjprogram), amelyet az 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet és a módosításáról szóló 120/2017. (VI. 1.) Korm. rendelet hívott életre. Az Ösztöndíjprogram Magyarország Kormánya az üldözött keresztény kisebbségek iránti szolidaritásának kifejezése. Azzal a céllal indult, hogy európai szintű képzést biztosítson olyan iraki keresztény fiatalok számára, akik később visszatérhetnek szülőföldjükre, és ott új életet kezdenek, megőrizve keresztény identitásukat.⁵¹⁰ Az Ösztöndíjprogram célja, hogy lehetőséget biztosítson felsőfokú tanulmányok folytatására magyarországi képzési helyeken olyan, a világ válság régióiban élő keresztény fiatalok számára, akik hazájában a keresztények vallási üldöztetésnek, fenyegetésnek vannak kitéve vagy a szabad vallásgyakorlásban korlátozást szenvednek el. Cél, hogy az egyetem elvégzését követően a fiatal diplomás szakemberek a hazájukba visszatérve hozzájáruljanak a társadalom jóllét szintjének emeléséhez. Irakból főleg a Ninivei-fennsík környékéről, jelen kutatásban érintett területről érkeznek keresztény fiatalok. 2017-2022 nyaráig 402 külföldi hallgató vett részt Egyiptomból, Libanonból, Irakból, Izraelből, Palesztinából, Pakisztánból, Szíriából, Kenyából, Etiópiából, Örményországból és Nigériából. Irak az egyik olyan ország, ahonnan rendszeresen érkeznek diákok. Az ottani káld katolikus, szír katolikus és szír ortodox közösségekkel jó a kapcsolat. Évente általában 10-15 iraki keresztény diák tanul⁵¹¹ Magyarország 15 egyetemén (Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Debreceni Egyetem, Dunaújvárosi Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Károli Gáspár Református Egyetem, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (korábbi Szent István Egyetem), Miskolci Egyetem, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Óbudai Egyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Széchenyi István Egyetem és Szegedi Tudományegyetem). A legnépszerűbb képzések a mérnöki, orvos- és egészségtudomány valamint az építészet. A végzős ösztöndíjasok utókövetése fontos, hiszen így lehet őket hozzásegíteni hazájukba visszatérve a munkavállaláshoz, hogy hozzájárulhassanak a küldő közösségük fejlesztéséhez, az ottani viszonyok jobbá tételéhez. Vannak sikertörténetek: egy iraki ösztöndíjas a Debreceni Egyetemen szerzett diplomát szociális egészségügyi szakon (2020 nyarán), hazájába visszatérve egy menekültek hazatérését elősegítő szerveznél helyezkedett el. Az imént említett, keresztény lakta Ninivei-fennsíkről több ezer család menekült a Kurdisztáni Autonóm Régió fővárosába, Erbilbe IÁ pusztításai elől. A város oktatási infrastruktúráját jelentősen megterhelte a keresztény belsőmenekültek ellátása, amely így nem volt képes

⁵¹⁰ Fischl, 2019, 59., Fischl, 2019, 265.

⁵¹¹ A teljes programban évente kb. 250 diák tanul.

valamennyi keresztény gyermeknek megfelelő oktatást biztosítani. Az Antióchiai Szír Ortodox Egyház moszuli főegyházmegyéje 2018-ban új általános iskola felépítéséről határozott Erbil keresztények lakta Ankawa városnegyedében, amelynek építését a magyar kormány három ütemben támogatta, összesen 1 milliárd 415 millió forinttal. Az épülő Meltho általános iskola a helyi és belsőmenekült keresztény, valamint muszlim gyermeknek fog alapvető oktatást biztosítani. Az iskola bizonyos részei még építés alatt állnak, de 75 diákkal már megkezdődött az oktatás.

A körülbelül 4600 lakosú Alkos egyike a kevés keresztény többségű településnek. Amikor az IÁ elfoglalta a szomszédos Tell-Aszkúfot, a kurd hadsereg ennél a településnél húzta meg a védelmi vonalat. Magyarország 261,17 millió forinttal támogatta egy képzési központ újjáépítését Alkosban. Az Erbili Káld Katolikus Érsekség alkosi egyházmegye projektjének támogatásával egy olyan központ újult meg, amely vallási és etnikai hovatartozástól függetlenül, mindenki előtt nyitva áll, ezáltal a keresztények mellett a szintén sokat szenvedett jazidi kisebbség tagjai is megfelelő színvonalú képzéshez és oktatáshoz juthatnak. A sérült épületrészek kijavításával, az építkezés befejezésével, felszerelésével és berendezésével az iskola kiemelt szerepet tölthet be a közösség életében, olyan piacképes képzést nyújtva az itt tanulóknak, amelyekkel biztos megélhetést szerezhetnek, hozzájárulva a régió újjáépítéséhez. Az iskola jelenleg szerkezetkész, az intézmény működése még nem kezdődött meg.

Alkos térségében az IÁ térhódítása nyomán kialakult konfliktus komoly károkat okozott a helyi infrastruktúrában, sok mezőgazdasági terület, öntözőrendszer és üvegház azóta sem újulhatott meg. A helyi népesség körülbelül 80 százalékát a mezőgazdasági szektor foglalkoztatja, viszont Alkos mezőgazdasági ágazatából hiányoznak a fejlett szolgáltatások és technológiák, ami csak alacsony hatékonyságú, alacsony megtérülést eredményező termelést tesz lehetővé. Ezen két tényező együttesen, végső soron folyamatos elvándorláshoz vezet. Magyarország 200 millió forinttal támogatta a helyi lakosság mezőgazdasági projektjét. A mezőgazdaság helyreállításával és támogatásával a teljes régió friss és kedvezőbb árterményhez juthat, valamint az ezekre épülő feldolgozóiparban is új munkahelyek teremthetők. Jelenleg a projekt keretében kialakításra került egy mezőgazdasági mintafarm, ahol a gazdálkodók különböző növények termesztését vizsgálják.

Az IÁ terroristái 2014 augusztusának első napjaiban hidegvérrel meggyilkoltak több ezer ártatlan, a jazidi kisebbséghez tartozó embert, rabszolgának hurcoltak el több mint 4000 asszonyt és lányt, akik a nemi erőszak és kínzások borzalmaival éltek át. A nők a régió felszabadítását követően is megbélyegzettek maradtak és a társadalom periferiájára kerültek. A khankei menekülttábornak nincsenek határai, a konténer- és sátorváros összenőtt a befogadó

településsel. 2014 óta fogadja be a jazidiket, akiket tömegesen voltak kénytelenek elhagyni otthonaikat. A traumatizált emberek életének jobbra fordítására 167 millió forintot adott a magyar kormány és egy pékség kialakítását támogatta a menekülttábor mellett. A létrehozott pékség a jazidi belső menekült nők és lányok szakmai képzését segítette, illetve új munkahelyeket teremtett számukra. A képzés során a kiválasztottak alapvető matematikai, üzleti és pénzügyi tudást szerezhettek a pékség sikeres vezetéséhez. A pékségben kenyeret és péksüteményt készítenek, amely egyben a tábor élelmiszerbiztonságát is javítja.

A főképpen káld katolikus Tell-Aszkuf majdnem kétezer éves keresztény közösség. Az IÁ talán az egyik legnagyobb pusztítást itt vitte véghez azzal, hogy lakhatatlanná tett 1287 lakóházat és 21 egyházi ingatlant, amelynek következtében 1300 keresztény család vált belső menekültté. A magyar kormány támogatásának eredményeképpen 1000 család térhetett vissza és kezdhettek új életet itt. Azóta a települést hálából „Magyarország leányá”-nak nevezték. A közeli Bakofában és Batnayában is több mint 80 lakóház épült újjá. Erbil Ankawa városrészében a Szűz Mária Általános Iskola megépítése volt elengedhetetlen, de a magyar kormány hozzájárult az Erbili Szent József Kórház működésének támogatásához, gyógyszerellátásához is. A szír katolikus és szír ortodox közösségeknek adott támogatásból is főként újjáépítések zajlottak. Az Asszír Keleti Egyházat a Dianai (a város kurd eredetű nevének jelentése „keresztény”) Szent György-templom felépítésében támogatta Magyarország. Ankawában az erbili Um al Noor Általános Iskola épülhetett meg, ahol új munkahelyeket sikerült teremteni, amelyek ösztönző hatással lesznek a családok tartós letelepedésére. A magyar kormány hozzájárult a MÖSZ észak-iraki menekültek megsegítését szolgáló projektjeihez is, egy erbili projektiroda megnyitásával, amely nagyban megkönnyítette a mindennapos segítségnyújtás helyi megszervezését és lebonyolítását. A súlyosan károsodott Karemlesben, Bashiqában, Karakosban és Tel-Kaifban levő iskolák felújítása is megkezdődött, továbbá ivóvízhálózat rekonstrukciójára került sor Karakosban. Nélkülözhetetlen volt a pszicho-szociális segítségnyújtás, amelyet a sokat szenvedett családok egy újonnan beindított közösségi központban vehettek igénybe. A magyar kormány elkötelezte magát az Iszlám Állam által megkínzott kisebbségek ügye mellett Irakban. A helyi keresztény közösségeken keresztül igyekszik támogatni és könnyebbé tenni az ottani kisebbségek létfeltételeit és erősíteni biztonságukat, ezzel is hozzájárulva, hogy a migráció ne fokozódjon tovább Európában s a világban. A magyar kormány tevékenysége azért egyedülálló, mert egyelőre nincs még egy ország, amelyik a vallási megkülönböztetéssel szemben kormányzati szinten emelte volna fel a szavát.

„Az emberiség minden új intézményt és struktúrát azért hozott létre, hogy az évezredek alatt békessé nem vált emberi természetet, vagyis az emberben rejlő erőszakosságot kordában tartsa.”⁵¹² – hangzik *Farkas Ádám: Világrend vagy amit akartok?* című írásában a gondolat, amely a nemzetközi szervezetek, missziók szerepére is vonatkozhat a globális biztonság megteremtésében. A magyar kormány által indított jótékonyági küldetéshez egyre több nemzetközi partner kapcsolódik. A nagy nemzetközi humanitárius és segélyező szervezetekhez képest a HHP rugalmas, sokkal kisebb logisztikával dolgozik, s emiatt a dokumentációs költség is jóval alacsonyabb, valamint közvetlen, személyes kapcsolatokat ápol partnereivel. Humanitárius tevékenysége a békeépítéshez olyan kooperatív együttműködésekben keresztül járul hozzá, amelyek a támogatottakkal való szoros, bizalmi kapcsolatokon alapulnak, a posztmodern biztonságfelfogás ismertetőjegyeit hordozva. A magyar kormány Irak esetében egy premodern országgal szemben posztmodern eszközöket alkalmaz. Irak gyengén működő, rendkívül sok kihívással küszködő állam. Biztonságának a kezelése a legbajosabb, mert csak régi módon (gyarmatosítás, hegemonia) lehetne a káoszt megszüntetni, amely viszont idegen a jelen helyzetben.⁵¹³ A fejlett országoknak, így hazánknak is, tudnia kell segíteni a konfliktusból éppen kilábaló országoknak, térségeknek, és lakosságnak visszatérni a hétköznapihoz, állami létük fenntartásában, működőképessé tételében. A békeműveletek (preventív diplomácia, béketeremtés, békefenntartás, békeépítés, békekikényszerítés)⁵¹⁴ közül Magyarország a Hungary Helps Program elindításával a békeépítésben közvetlen és egyre nagyobb szerepet

⁵¹² Farkas Ádám: Világrend vagy amit akartok? Gondolatok a világrend alapkérdéseiről, In: Nemzet és Biztonság 2015/6., p.120-135., doi: http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_6_09_farkas_adam_-_vilagrend_vagy_amit_akartok_gondolatok_a_vilagrend_alapkerdeseirol.pdf (Letöltve: 2022. 04. 06.) 135.

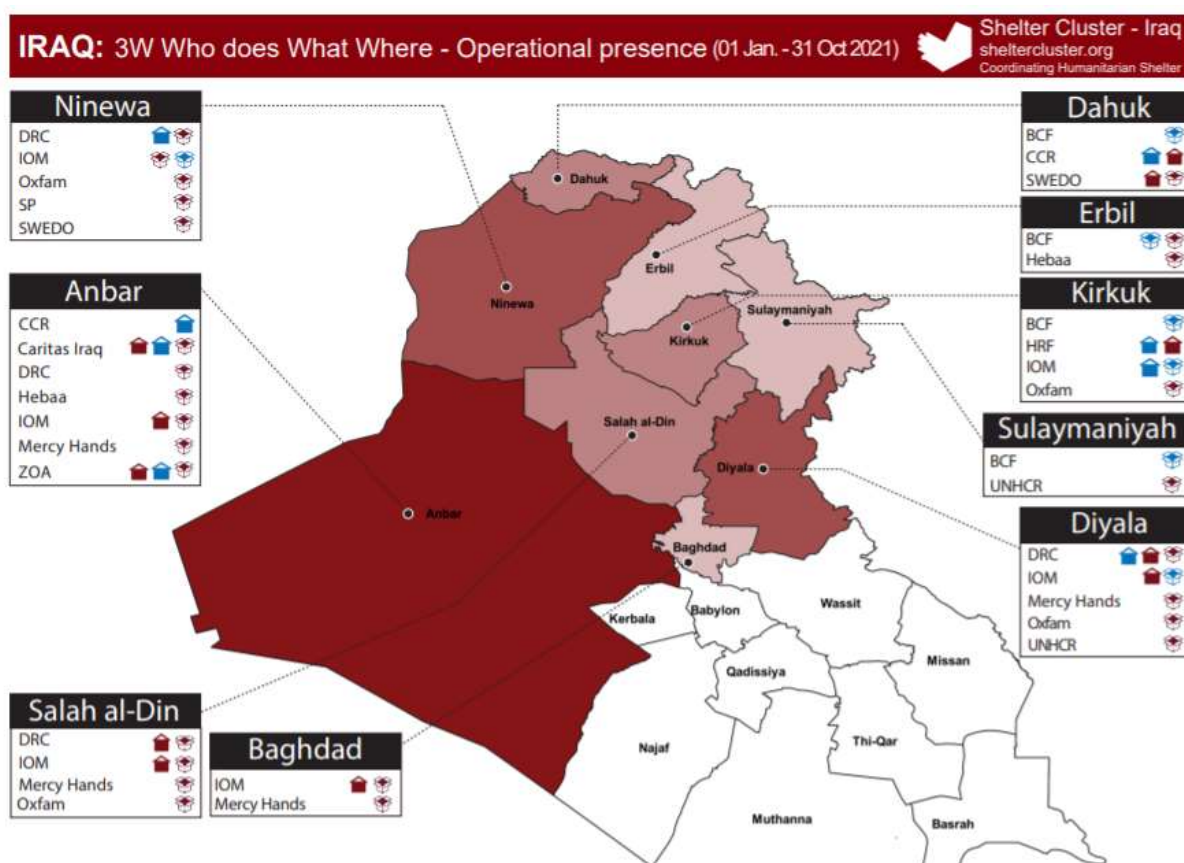
⁵¹³ Robert Cooper (2000) nemzetközileg elfogadott tipológiája szerint a 21. századot, az új világrendet a modern, a posztmodern és a premodern kombinációja jellemzi. A premodern a gyengén működő országok világa, ahol a fejlett országok beavatkozása híján káoszszónák jönnek létre. A modern világ a klasszikus államrendszer működési területe, ahol a hatalmi egyensúly és az államérdek dominál. A posztmodern világ elutasítja a katonai erő alkalmazását, inkább tárgyalásos úton zajlik a nemzetközi béketeremtés. A premodern világ (Szomália, Afganisztán, ma Líbia, Irak, Szíria, Szudán stb.) biztonságának a kezelése problémás, mert csak régi módon (gyarmatosítás, hegemonia) lehetne a káoszt megszüntetni, amely viszont idegen egy posztmodern államtól. A premodern világ fenyegetéseinek kezelése összefonódik a sikertelenség lehetőségével. A fejlett Nyugatnak egyfajta „rehabilitációs központként” kellene funkcionálnia, segíteni a válság sújtotta ország/térség lakosságát, javítani a helyzetet és visszaállítani az állami működést. Az ilyen intervenciók nem látványosak, az eredmények szerények, kockázattal járnak, továbbá a premodern világ is veszélyeztetheti a posztmodern államokat, mert egy sikertelen beavatkozás esetén kénytelenek „belépni” a modern államok a hagyományos megoldásaikkal mint hatalomszerzés, amelyek szintén veszélyt jelenthetnek a posztmodern térség számára. Forrás: Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek In: Biztonsági kihívások a XXI. században, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, doi: http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/BM-konyv_1.pdf (Letöltve: 2022. 04. 05.) 87-88.

⁵¹⁴ Boutros Ghali a második generációs válságkezelési műveletek ezen fajtáit különböztette meg. Forrás: A nemzetközi biztonsági és védelmi szervezetek típusai, a globális biztonsági szervezet: az ENSZ Biztonsági Tanácsa és az ENSZ válságkezelési műveletei 4-5., <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/6/EFOP343%20Biztons%C3%A1lpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%206.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>

vállal. A program szerves része, hogy a kisebbségeket segítsük visszavezetni a működő hétköznapiakba, hogy az életfeltételek egyre inkább elérhetővé váljanak számukra és elősegítsük a tartós és kiegyensúlyozott vallásközi párbeszédet. Azért is jelentős a magyar segítség, mert bár az ENSZ békefenntartó tevékenysége egyre javul, mégis a gyorsan kirobbanó válságokban az ENSZ Biztonsági Tanács – a nagyhatalmak érdekkülönbségei miatt – nem tud gyorsan dönteni és fontos kihívásokra nehéz nemzetközi megoldást találni, mert az európai biztonság kérdései túl sok nemzetközi szereplőhöz (EU, NATO, EBESZ, Európa Tanács) tartoznak.

6.4.5. Egyéb fejlesztési célú támogatások

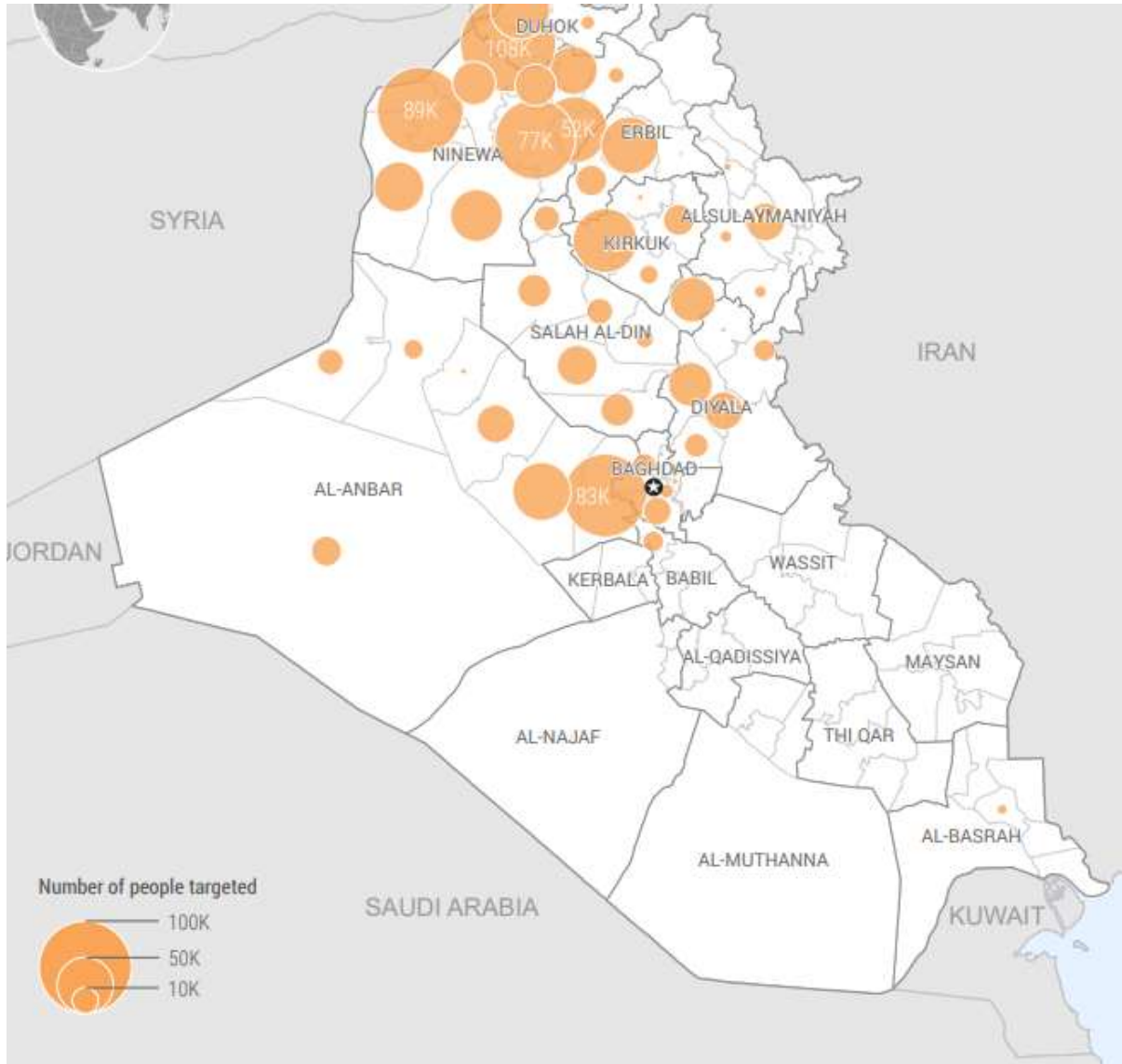
Az alábbi ábra a Danish Refugee Council, a holland Socialist Party, a Dutch Relief Organization, a Swedish Development Aid, a *Mercy Hands* for Humanitarian Aid és az IOM szerepvállalását foglalja össze az északi, az IÁ által elpusztított területeken.

10. ábra – Irakban segítséget nyújtó humanitárius szervezetek⁵¹⁵

⁵¹⁵ A helyi szervezetek közül a Barzani támogatta BCF a legjelentősebb, amely első sorban politikai alapon szerveződik Dahúk, Erbil, Kirkuk és Szulejmánijja kormányzóságokban. 2022. október, Forrás: Global Shelter Cluster, <https://www.sheltercluster.org/iraq/documents/iraq-shelter-cluster-3ws-operational-presence-october-2021>

Azért illeszttem mellé a HRP térképet, hogy láthatóvá váljon, hogy az észak-iraki területeken mekkora a humanitárius segítséggel megcélzott emberek száma. Ninive kormányzóságban legnagyobb a szükség, ahogy a körök méretei is mutatják az alábbi ábrán:

4. térkép – Humanitárius segítségnyújtás Észak-Irakban, 2022 év eleje

Forrás: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-response-plan-2022-march-2022>, 7.

A USAID (United States Agency for International Development) célja a szegénység csökkentése, a demokratikus kormányzás megerősítése és az emberek támogatása érdekében. John F. Kennedy 1961-ben hozta létre az USA Nemzetközi Fejlesztési Ügynökségét, hogy a kormány nemzetközi fejlesztési és humanitárius tevékenységét koordinálja. A külföldi segítségnyújtásnak kettős célja volt, hogy előmozdítsa Amerika érdekeit, miközben hozzájárul

az életminőség javításához a fejlődő világban. Azzal, hogy stabil, szabad társadalmak jönnek létre, piacokat és kereskedelmi partnereket generál a maga számára. Fókuszban az egészségügyi helyzet javítása, hogy hozzájáruljon a biztonság megteremtéséhez, humanitárius segítségnyújtás, innováció és partnerség ösztönzése, valamint a nők és lányok helyzetének javítása. Irakkal 2003-ban indult az együttműködés, amely az alábbi részcélok mentén valósul meg azóta is:

- A konfliktus-helyzet által érintett irakiak megsegítése, beleértve az erőszak miatt lakóhelyüket elhagyni kényszerülőket, életmentő segítségnyújtás, beleértve a biztonságos ivóvizet, élelmiszert és orvosi szolgáltatásokat;
- Irak támogatása az IÁ megszállása alól felszabadult közösségek stabilizálásában az olyan alapvető szolgáltatások rehabilitációja révén, mint a víz, az elektromosság, az egészségügy és az oktatás, valamint ideiglenes foglalkoztatás és kisvállalkozási támogatások nyújtása;
- A döntéshozatal és az alapvető szolgáltatások decentralizálására irányuló iraki erőfeszítések támogatása, hogy a tartományi kormányok rendelkezzenek felhatalmazással és erőforrásokkal ahhoz, hogy hatékonyan válaszoljanak a közszükségletekre;
- A kormány nyitottságának, hatékonyságának és eredményességének növelése a jobb közpénzgazdálkodás és pénzügyi felügyelet révén;
- A gazdasági reform előmozdítása, az üzleti környezet javítása és Irak diverzifikált piacgazdaság felé történő elmozdítása.⁵¹⁶

A USAID a Sinjar Villamosenergia Osztállyal együttműködésben a „Nadia” projektet valósította meg, amely az elektromos áramhoz való hozzáférés helyreállítását célozta. Hálózati transzformátorokat és oszlopokat állítottak fel Szindzsár környékén és további öt faluban az infrastruktúra fejlesztése céljából.

Az EU/FAO mezőgazdasági és megélhetési projektje a visszatérő – elsősorban női – gazdák számára 20, takarmány vágására alkalmas mechanikus kaszát osztott ki a Ninivei-fennsíkon, hogy az állattartók helyben termeljenek takarmánynövényeket annak érdekében, hogy a tejtermelés hozama emelkedhessen a tápláló zöldtakarmány miatt.⁵¹⁷

Az államilag támogatott programok közül a japán kormány finanszírozásában menedzsmentképzési támogatással 55 vállalkozás indulhatott meg Szindzsár környékén.⁵¹⁸

⁵¹⁶ <https://www.usaid.gov/iraq/our-work>

⁵¹⁷ UN 2021.

⁵¹⁸ OIR 2021.

Európai Unió, az IOM és az Egyesült Nemzetek Kábítószer- és Bűnügyi Hivatala (angolul United Nations Office on Drugs and Crime, továbbiakban UNODC) az iraki kormányt határigazgatási kapacitásának fejlesztésében támogatta. „*A kormány kapacitásának növelése Trebil határátkelőhelyen*” című projekt élénkítette a határokon átnyúló kereskedelmet és a helyi gazdaság fejlesztését, munkalehetőségeket, bevételi forrásokat biztosított az infrastruktúra helyreállításával.⁵¹⁹

Az Iraki Humanitárius Alap egy összevont alap, a befolyó összeget az OCHA⁵²⁰ kezelte. A 2015 júniusában alapított IHF „ország alapon” működött (angolul: Country Based Pooled Fund, továbbiakban CBPF), a hozzájárulások nem célhoz kötöttek, belőlük kiemelten fontos projekteket támogattak globális iránymutatások alapján, a Humanitárius Reagálási Tervben⁵²¹ meghatározott prioritások mentén, amelyek a pénzek hatékony és eredményes kezelésére vonatkoznak. Az IHF az iraki válságra reagáló humanitárius partnereket, a nemzetközi és helyi civil szervezeteket támogatta közvetlen finanszírozás révén. Ezen azt értjük, hogy a donor első sorban a nagy nemzetközi NGO-kat látta el forrással, mert ők rendelkeznek olyan kapacitással és szakértelemmel, hogy nagy összegű pénzösszeget egyben tudnak fogadni és a donor elvárásainak megfelelően azt kezelni tudják és megfelelő színvonalú riportokat képesek írni. Ugyan ők a helyi tapasztalatokkal kevésbé rendelkeznek, de alvállalkozó partnerként együttműködtek a helyi szervezetekkel, akiknek a terepen volt már tapasztalatuk. Ennek ugyan az az ára, hogy kb. 70%-ot volt szükséges menedzsmentre fordítani és csak 30% maradt a helyi fejlesztésre, de a dokumentációs elvárások miatt ez volt a leginkább működőképes felállás. Az irakiak szempontjából ez azt jelentette, hogy a fejlesztésekre szánt összegek nagy része a nemzetközi szervezeteknél maradt és nem ért célba.

Ha a donorok változtatni tudtak volna a források odaítélésének módján, és közvetlen kapcsolatban álltak volna a terepen aktív szervezetekkel, a támogatási összegek nagyobb aránya lett volna a projektekre fordítható. Az IHF célja életmentő és életfenntartó tevékenységek támogatása volt a klaszterrendszeren keresztül, a HRP-ben meghatározott prioritások stratégiai finanszírozásával az országos és nemzetközi nem kormányzati szervezetekkel való partnerség révén. 2016 és 2017 között az alap az IÁ által ellenőrzött területek visszafoglalása kapcsán felmerült humanitárius szükségleteket kezelt első sorban Falludzsában és Moszulban. 2019-ben és 2020-ban a civil szervezetek által vezetett konzorciumokat támogatta, hogy megerősítsék és

⁵¹⁹ OIR 2021.

⁵²⁰ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: UN OCHA

⁵²¹ A Humanitárius Reagálási Terv (HRP) olyan elhúzódó vagy hirtelen fellépő vészhelyzetre készült, amely nemzetközi humanitárius segítségnyújtást igényel. A terv megfogalmazza azt a közös elképzelést, ahogyan választ lehet adni az érintett lakosság felmért és kifejezett szükségleteire.

továbbfejlesszék a hazai társadalmi célokat megvalósító civil szervezetek feladatvállalását a humanitárius koordinációs munkában a költséghatékonyabb és fenntarthatóbb segítségnyújtás révén. 2021 folyamán még számos helyreállítási, újjáépítési és a megbékéléshez szükséges tennivaló maradt Irakban. A donorok költségvetésének számottevő részét az ország területén működő belső menekülttáborok fenntartására fordítják.⁵²² Irak több mint 300.000 menekültet és menedékkérőt fogad, többségükben szíriaiakat (több mint 260 000-en), akik a Kurdisztáni Autonóm Régió területén élnek, több mint 60%-ban városokban, míg a többiek kilenc menekülttáborban és egy tranzitközpontban. Az IÁ miatt 1,2 millió iraki hagyta el lakóhelyét, 5 millió pedig már visszatért eredeti lakóhelyére. 2022 első felében még 26 belső menekülttábor működött (körülbelül 180 000 irakinak adott otthont). Ebből 25 tábor a Kurdisztáni Autonóm Régió területén, egy tábor (Jeddah 5) pedig Irakban volt.⁵²³ Sok családnak továbbra is biztonsági és védelmi kockázatokkal kell szembenéznie, hiányoznak a helyi beilleszkedési lehetőségek, korlátozottak a megélhetési lehetőségek és az anyagi források a kitelepítettek és a visszatérők számára. Kirekesztést szenvednek el különösen azok, akikről úgy tartják, hogy a szélsőséges csoportokhoz kötődnek. A humanitárius segítség főképpen arra irányult, hogy fokozták a lakóhelyüket elhagyni kényszerült lakosság önellátását és társadalmi-gazdasági befogadását az állami rendszerekbe és fejlesztési programokba. Támogatást nyújtottak továbbá a kényszerű lakóhelyelhagyás által érintetteknek és a befogadó közösségek számára.

6.5. Részkövetkeztetések

Irak esetében a terrorizmus elleni közös küzdelem az egyik legjobb példa a nemzetközi összefogásra. A Global Terrorism Database szerint 2019-ben a világ négy leginkább fenyegetett országa közé tartozott Irak. A biztonsági helyzet 2006-07 között volt a legrosszabb, amikor a világ összes merényletének több mint 30%-át itt követték el, s a terrorcselekmények áldozatainak több mint a fele itt halt meg.⁵²⁴ Az Irak számára nyújtott nemzetközi összefogásnak azért is kiemelkedő szerepe van a megújulásban, mert ezen a területen kevésbé tudnak érvényesülni a politikai szempontok. Az imént a társadalmi megújuláshoz hozzájáruló nemzetközi összefogást vizsgáltuk. Végigvettük a vallási alapú, katonai, tudományos és humanitárius összefogásokat, mert ezek kívülről, felülről érkezve jelentősen hozzátesznek a lakosság biztonság érzéséhez, a jóllét szintjének emelkedését szolgálják. Ezeket a

⁵²² Iraq Humanitarian Fund Annual Report 2021, 2022. május

⁵²³ UNHCR - Iraq Factsheet, September 2022, <https://reliefweb.int/report/iraq/unhcr-iraq-factsheet-september-2022>

⁵²⁴ Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában, In: Elemzések 2020/21, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 3.

támogatásokat nem könnyű egy párt vagy politikai cél szolgálatába állítani. A következő fejezetben a belülről, alulról felfelé irányuló szerveződések kerülnek áttekintésre, ahol ez a veszély sokkal erőteljesebben érvényesülhet.

7. A FORRÁSFELHASZNÁLÁS KERETEI ÉS LEHETŐSÉGEI

Az iraki társadalom és gazdaság komoly kihívásokkal néz szembe. Az olajárak csökkenése – még az orosz-ukrán háború miatti kisebb növekedés ellenére is –, az IÁ felemelkedése és a legyőzését követő politikai bizonytalanság, a tüntetések és az e mögött meghúzódó bizalmatlanság majd a koronavírus hozzájárult a gazdasági élet működésének visszaeséséhez és a költségvetési és a folyó fizetési mérleg hiányához. A makrogazdasági kockázatok továbbra is jelentősek, mert Irak gazdasága nagymértékben függ az olajpiactól. Az elmúlt 8-9 év válságkezelése elvonta az erőforrásokat a termelő beruházásoktól, a szegénység és a kiszolgáltatottság jelentősen megnövekedett. A fogyasztás továbbra is visszafogott, s a rossz üzleti környezet és a bizonytalan politikai helyzet oda- és visszahatnak egymásra. Az elmúlt időszakban a hangsúly a válságkezelésen volt Irakban. A jelenlegi globális biztonsági helyzetben a humanitárius segítségnyújtás helyett egyre inkább a fenntarthatóság és a helyi civil szektor megerősítése vezethet társadalmi, politikai megújuláshoz. Cél, hogy a külső szereplőkről az elvégzendő feladatok nagyobb mértékben átkerülhessenek az irakiakra, különösen, hogy az állam is csak marginálisan tudja a feladatait ellátni. Jelenleg az állam sok területen átruházza funkciói jelentős részét a civil szektorra. Ennek a fontosságát tükrözzöm azzal, hogy a teljes terjedelemben egy ötödét szentelem a civil társadalom, a helyi közösség, a civil szervezetek és a közösségvezérelt fejlesztés lehetőségeinek vizsgálatára.

Rövidtávon optimista célkitűzés a civil társadalom mobilizálása, hosszabb távon viszont meg kell találni ennek a módját, mert a külföldi források apadása már most érzékelhető és feltehetően a jövőben felgyorsul. A civil társadalom kifejezés politikai, gazdasági, kulturális és jogi rendszerekre utal, kapcsolathálóra, jó gyakorlatok megosztására⁵²⁵, ahol önkéntes közösségek megalakulásának különösen jelentős szerepe van.⁵²⁶ A civil szervezetek a hátrányos helyzetűeknek és elesetteknek való segítségnyújtáson kívül hozzájárulnak a lakosság tájékoztatásához társadalmi, kulturális, oktatási, jogi területeken, nyomást gyakorolnak a kormányzati intézményekre és a Független Választási Bizottságra a választási rendszer megváltoztatását illetően is. A civil társadalmi intézmények fókuszja különösen az arab tavasztól áthelyeződött a demokráciára való érzékenyítésre, a demokratikus értékek népszerűsítésére is. A

⁵²⁵ The term “civil society” refers to a set of political, economic, social, cultural and legal structures within which a complex network of relationships and practices are organized between the social forces and formations in society and this occurs in a dynamic and continuous manner through a group of Voluntary institutions that are established and operate independently of the state (Al-Jeddah,2002). Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 2141.

⁵²⁶ Al-Jeddah, 2002.

civil szervezetek Irakban az alábbi feladatok vállalására alakultak meg: humanitárius segítségnyújtás és segélyprojektek biztosítása, az emberi jogi kérdések támogatása és tudatosítása, lakóterületek rehabilitációja és lakóhelyteremtés, oktatási, egészségügyi és kulturális tevékenység, környezetvédelem, gazdasági rekonstrukció és fejlesztés, demokratikus gyakorlatok népszerűsítése, civil társadalom fejlesztése, nemek közötti egyenlőség előmozdítása⁵²⁷ vagy bármilyen egyéb, közérdeket szolgáló nonprofit tevékenység végzése. Minél több civil társadalmi intézmény ellátja a feladatát, annál inkább jól működik a demokrácia.⁵²⁸

A jelenleg működő nemzetközi és helyi, állami és civil szervezetek együttműködése szükséges ahhoz, hogy az elmúlt időszak okozta társadalmi károk és sebek begyógyulhassanak. Hol tart ez a folyamat és milyen irányba vezet tovább, különösen most, hogy a klasztereket bezárták⁵²⁹, a humanitárius források megszűntek 2022 decemberével és a legjelentősebb donorok támogatásaikat átcsoportosították?

7.1. Az NGO-k együttműködésének keretei és rendszere

Az Irakban dolgozó nemzetközi (angolul: International Non Governmental Organisation, továbbiakban INGO) és országos civil szervezeteket (továbbiakban NNGO) az Iraki Civil Szervezetek Koordinációs Bizottsága (továbbiakban NCCI)⁵³⁰ segíti tanácsadással, tréningek szervezésével, információ megosztásával, tapasztalatcserével, koordinációval, érdekképviseléssel, kormányzati kapcsolattartó szolgáltatásokkal és kapacitásépítéssel. Ezt a tagjai által vezetett szintén nemzetközi szervezetet a Szaddám rezsím bukása után 14 INGO hozta létre 2003 áprilisában, hogy összefogja a tevékenységüket és előmozdítsa a fejlődést és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását, valamint kezelje a humanitárius szükségleteket az egész országban. 2005-ben NNGO-k is csatlakozhattak⁵³¹. 2011-re 76 tagja volt, ebből 46 INGO és 30 LNGO⁵³². Mára 150-180 aktív tagja van. Az NCCI hálózatának Genfben, Bagdadban és Erbilben van irodája, tagdíjakból és támogatásokból⁵³³ tartja fenn magát.

⁵²⁷ Al-Asaad, 2021.

⁵²⁸ Al-Rubaie, Kawthar Abbas, 2005. Civil Society in Iraq (Concept and Application). Journal of International Studies, No.27:1-12

⁵²⁹ A klaszterek tagjai a költségeik csökkentése, valamint tevékenységük hatékonyságának növelése érdekében tömörülnek. Iraki klaszterek: Tábori koordináció (IDP részére), gyermekvédelem, koordináció és közös szolgáltatások, oktatás, sürgősségi megélhetés (első sorban készpénztámogatás), élelmiszerbiztonság, nemi alapú erőszak, lakás, föld és ingatlan, egészség és táplálkozás, bányászat, védelem, menhely és vízhiány

⁵³⁰ [Home - \(NCCI\) | NGO Coordination Committee for Iraq \(ncciraq.org\)](https://arab.org/directory/ngo-coordination-committee-in-iraq/)

⁵³¹ <https://arab.org/directory/ngo-coordination-committee-in-iraq/>

⁵³² helyi nem kormányzati szervezet (angolul: Local Non Governmental Organisation, továbbiakban LNGO)

⁵³³ A támogatások között az OFDA (Office for U.S. Foreign Disaster Assistance, jelentése: Külföldi Segítségnyújtási Iroda) és az IHF volt a legjelentősebb

Szorosan együttműködik olyan globális fórumokkal, mint az ICVA⁵³⁴ vagy az InterActions,⁵³⁵ szerte a világon.⁵³⁶ Tevékenysége a változó iraki helyzetnek megfelelően alakult, a szervezet pedig egy átfogó fórummá fejlődött, ahol a civil szervezetek információt cserélhetnek az iraki humanitárius tevékenységekkel és politikai döntésekkel kapcsolatban. Az NCCI továbbra is ellátja szerepét az érdekképviselésben és lobbitevékenységben Irakon belül és kívül, amellet, hogy összekötő szerepet tölt be a humanitárius szükségletekkel és segítséggel kapcsolatos információk megosztásában.

A civil szervezetek általi fejlesztési tevékenységek állami felügyeletét (beleértve a regisztrációjukat is) az iraki és a kurd kormányok erre szakosodott Civil Szervezetek Igazgatóságai (angolul: Directorate of NGOs, továbbiakban DNGO)⁵³⁷ végzik. Azok a civil szervezetek, amelyek a KRK fennhatósága alá tartozó kormányzóságokban, vagyis Dahúkbán, Erbilben és Szulejmánijában tevékenykednek, a kurd DNGO-hoz tartoznak⁵³⁸, akik Irak fennmaradó kormányzóságaiban látnak el feladatokat, az iraki DNGO-val kell, hogy kapcsolatban álljanak. Akik mindkét területen szeretnének tevékenységet végezni, nem mentesülnek egyik hivatallal való ügyintézés alól sem. Külön kihívást jelent, amikor a segítségnyújtás vitatott területeken zajlik. Ilyen esetekben a zavartalan működés záloga lehet, ha mindkét igazgatóságtól engedéllyel rendelkezik a szervezet.

7.2. A civil társadalomra vonatkozó állami szabályozás

A Közel-Keleten az államok legitimitása és államisága megkérdőjeleződik. Az államalapítás időszaka meghatározó volt mindenütt. Irakban ez 1958. július 14-re tehető, amikor kikiáltották a köztársaságot. Az arab nacionalisták úgy tekintettek államukra, hogy imperialista hatalmak mesterséges és önkényes alkotásai, az arab nemzet területének kényszerfelosztása. Az arab nacionalizmus az arab nemzet létezését és az arab föld és nép egységét vallotta, politikai egyesülésre törekedett. A határok nem csak vita tárgyát képezték, de átmeneti állapotot tükröztek. Mégis, a „gyarmati államok” léte valóság volt, ezért az államfelszabadítás

⁵³⁴ International Council of Voluntary Agencies: 1962-ben alapított globális civil hálózat a hatékony humanitárius fellépés érdekében, híd a humanitárius szereplők között. 160 országban tevékenykedő, globális, regionális, nemzeti és helyi szinten működő 140 NGO. Forrás: <https://www.icvanetwork.org/about-icva/#AboutOurStaff>

⁵³⁵ InterActions: 1984-ben alapított, a nemzetközi civil szervezetek legnagyobb szövetsége az USAban. Mozgósítják tagjaikat, hogy közösen gondolkodjanak és cselekedjenek a világ kiszolgáltatottjainak szolgálatában, hogy felszámolják a szélsőséges szegénységet, erősítsék az emberi jogokat és a polgárok részvételét, elősegítsék a békét. Forrás: <https://www.interaction.org/>

⁵³⁶ NCCI

⁵³⁷ <https://gov.krd/dngo-en/> a KRK által igazgatott területekre vonatkozóan, illetve <http://www.ngoao.gov.iq/> az iraki kormány által igazgatott területekre vonatkozóan

⁵³⁸ International Center for Not for Profit Law

elsőbbséget élvezett a pánarab megfontolásokkal szemben. Az állam formálódása lendületet kapott. A független arab államok között Irakot is kettős irányultságú rezsimek vezették, amelyek nem voltak hajlandók lemondani hatalmi bázisukról a nagyobb egység érdekében, ugyanakkor rokonszenveznek a pánarab felfogással is. Így Irak is inkább területi, semmint nemzetállami jelleget kapott, miközben a rezsimek az állam és a nemzet kettős feladatának elvégzésére vállalkoztak. Ez a múlt kihat a jelenlegi állami szabályozásra. 2022 októberében végre megkezdte működését az új kormány, és Mohammed Shia' Al Sudani is elfoglalta a miniszterelnöki széket. Azóta Irak fejlődésnek indult, ez a kormány a korábbiakhoz képest sokkal inkább törekszik a hétköznapi emberek érdekeit szem előtt tartani: az elmúlt évben már sokat javítottak az elektromos ellátottságon, fejlesztették az úthálózatot, de a klímaváltozás és ezzel összefüggésben az elsivatagosodás és a vízhiány továbbra is a legnagyobb kihívás. A miniszterelnök kijelentete, hogy *a bizalom csak a hitelesség és az ígéretek betartása révén áll helyre*. Ha ez sikerül, minden más kihívás is teljesíthető. Al Szudani úr azt is mondta, hogy kormánya erős és képes teljesíteni, annak ellenére, hogy számos kihívással kell szembenéznie. A lakosságnak 16 százaléka még mindig a szegénységi küszöb alatt él, de a kormány 2023-as költségvetése 4 milliárd dollárt különített el a szegénységi küszöb alatti egyének és családok pénzügyi támogatására. 1,7 millió személy és család vett részt ebben a programban⁵³⁹.

Időben most ugorjunk vissza az iraki szuverenitás 2004. júniusi visszaállításához, amikor Irak feltörekvő civil társadalmi vezetői az iraki kormány tisztviselőivel, valamint nemzetközi és hazai nem kormányzati szervezetekkel együttműködve szorgalmazták egy új, a nemzetközi joggal jobban összeegyeztethető civil törvény elfogadását. Évekig tartó erőfeszítések után az iraki civil szervezetek végül elérték céljukat 2010. január 25-én, amikor az Iraki Képviselők Tanácsa megszavazta a nem kormányzati szervezetekről szóló új törvényt (2010. évi 12. törvény). Az elnökség 2010. március 2-án ratifikálta, 2010. április 7-én pedig hatályba lépett. Óriási sikerként üdvözölték az új törvény jóváhagyását, és jelentős médiavisszhangot kapott.⁵⁴⁰ Ennek a törvénynek a vizsgálatával arra a kutatási kérdésemre keresem a választ, hogy az állam milyen lépéseket tett, hogy ösztönözze a civil szektort?

2011-ben a törvény a kurdisztáni régióra vonatkozóan is megszületett (2011. évi 1. kurdisztáni regionális kormánytörvény). A parlament 2011. április 6-án hagyta jóvá. Ez a jelentős mérföldkő megteremtette a civil szervezetek pénzügyi fenntarthatóságának feltételeit. A kurd nem kormányzati szervezetek ettől kezdve sokféle forrásból fedezhették pénzügyi

⁵³⁹ <https://www.thenationalnews.com/mena/2023/09/25/iraqi-pm-al-sudani-the-biggest-challenge-we-face-is-gaining-peoples-trust/>

⁵⁴⁰ International Center for Not-For-Profit Law (ICNL), 2022. április

szükségeiket beleértve a támogatásokat, a gazdasági tevékenységeket, valamint a külföldi és belföldi adománygyűjtést. A törvény megszüntetett minden korlátozást a Kurdisztáni Autonóm Régió területén tartózkodó külföldiek egyesülési jogaival kapcsolatban is. A korábbi gyakorlattól jelentősen eltérve, a kurd nem kormányzati szervezeteknek a KRK által nyújtott összes támogatást már versenyképes és átlátható eljárás keretében ítélték oda.⁵⁴¹

Mindkét törvény a régióban megszületésekor a legprogresszívebb volt, egyértelmű regisztrációs folyamattal, a külföldi és belföldi finanszírozás akadályainak feloldásával, nemzetközi kapcsolatok lehetőségével, a nemzetközi legjobb gyakorlatokat követve.⁵⁴² Viszont a törvényi változások időszaka alatt a civil szervezetek regisztrációs folyamata teljesen leállt, ami nehézségeket okozott egyes iraki humanitárius műveleteknél. Törölték például az összes korábbi civil szervezet regisztrációját, újra kellett indítani a folyamatot ahhoz, hogy Irakban folytatni lehessen a tevékenységet.⁵⁴³ Az országos törvény tehát kötelező érvényűvé vált mindenhol, csak az észak-keleti kurd területeken bonyodalmat okoz, hogy még ezen felül a helyi szabályozásnak is meg kell felelni (mert a legtöbb civil szervezet nem kizárólag kurd területen tevékenykedik). Több esetben a két szabályozás ütközésekhez vezet, ezért nagyon megnehezíti a dokumentációs kötelezettségeket. Viszont a szervezetek megerősítik, hogy az említett akadályokon át lehet jutni, és ezektől a kihívásoktól eltekintve az új törvény pozitív változásokat hozott. A DNGO többé nem utasíthatta el a kérelmeket, kivéve, ha a civil szervezet nem nyújtotta be időben a szükséges papírokat. A legtöbb arab országban a regisztráció bármilyen okból vagy ok nélkül megtagadható. A kérvényezőt értesíteni kellett a bejegyzési kérelem végkimeneteléről. Megszűnt a bizonytalanság. Nagy könnyítés volt, hogy a tanúsítványokat korlátlan időre érvényesítették. Korábban egy-két évente meg kellett újítani a papírokat. A 18 éven aluli fiatalok is jogot kaptak civil szervezetekhez tartozni és üléseken részt venni, csak nem volt szavazati joguk. A külföldiek is korlátlan mértékben válhattak iraki civil szervezetek tagjaivá, amennyiben azt külföldi alapította. A törvény feljogosította az Irakban lakóhellyel rendelkező külföldieket arra, hogy civil szervezeteket alapítsanak. Ha iraki állampolgár volt az alapító, akkor a tagok legfeljebb 25%-a lehetett külföldi (11. cikk). Előzetes kormányzati jóváhagyás nélkül lehetett fogadni nemzetközi támogatásokat és a kormány értesítése nélkül csatlakozhattak külföldi szervezethez. A civil szervezetek közhasznúsági státuszt is kérhettek, ami különféle adók és vámok alóli mentességet biztosít számukra. A kis nem kormányzati szervezetek, amelyek költségvetése kevesebb, mint 65 000 USD, mentesültek

⁵⁴¹ International Center for Not-For-Profit Law (ICNL), 2022. április

⁵⁴² UN OCHA, 2022. március

⁵⁴³ International Center for Not for Profit Law, (ICNL), 2022. április

az auditálástól. Az új törvény értelmében a civil szervezetek felfüggesztése és feloszlata is viszonylag korlátozottá vált. Csak bíróságok hozhattak határozatot erről.

A civil szervezetek regisztrációs folyamatának elméleti fejlesztései ellenére a többség elhúzódó akadályokkal küzd, amelyek lassítják a dokumentációt. A folyamat felügyeletéért és a hatósági engedélyek kiadásáért felelős DNGO kapacitása a törvény hatálybalépése óta hiányos, a bagdadi iroda kevesebb, mint 40 alkalmazottat foglalkoztat. Annak ellenére, hogy a törvény és a végrehajtási rendeletek nyomtatásban is elérhetők, a regisztrációs folyamat a kezdetektől fogva nagyon zavaros. A DNGO további papírokat és részleteket kér, amelyek nem szerepelnek a törvényben vagy a végrehajtási szabályzatban. A fiatalok és a nők jogaira szakosodott civil szervezetektől minden iraki és külföldi bankszámlához banki adatokat kérnek, pedig a törvény ezt sem írja elő, továbbá visszajelzést kérnek a Bűnügyi Nyilvántartási Osztálytól és az Igazságügyi és Elszámoltathatósági Bizottságtól is, ami nagyon lassítja a folyamatot. Az emberi jogi szektorban tevékenykedő szervezetek jelentős mértékű követelésekkel szembesültek, amelyek semmilyen módon nem kapcsolódnak a törvény szövegéhez: például személyes látogatás szükségessége az irodában, hivatalos bélyegző és egyéb okmánykérés a törvényben előírtakon felül. A nyomtatványok gyakori módosítása is kihívást jelent. Egy civil szervezet heteket tölthet a szükséges űrlap kitöltésével, majd a benyújtás után felkérlik, hogy „frissített űrlapon” küldje be újra. A központi iraki kormány és a KKK nem ismeri el egymás regisztrációját. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy Szulejmánijja északi kormányzósága külön nem kormányzati szervezetekről szóló törvény hatálya alá tartozik.

A kurdisztáni regionális területekre vonatkozó törvény kihívása (ahogy megtudjuk belőle), hogy bizonyos civil társadalmi munkát az iraki kormány pénzzel segíthet.⁵⁴⁴ Így a domináns kurd hálózatok gyakran állami pénzből valósítják meg tevékenységüket, ami aláaknázza függetlenségüket.

A folyamatok egyszerűsítése érdekében az iraki kormány 2014. december 17-én az UNAMI által készített és az iraki kormány által jóváhagyott okmány alapján létrehozta a Közös Koordinációs és Megfigyelő Központot (angolul: Joint Coordination and Monitoring Center, továbbiakban JCMC), amely a szervein belüli, valamint a kormány és a nemzetközi közösség közötti koordinációval foglalkozik minden kormányzóságban, különösen a válságkezeléssel kapcsolatos kérdésekben. A Központ kiemelkedő szerepet játszik a belső menekültekkel kapcsolatos válságkezelésben és a helyreállításban. A polgári védelmi ügynökség átfogó célja,

⁵⁴⁴ Civil törvény, KKK, 14. cikkely, 5. pont (a kormány által támogatott szervezeteknek riportot kell benyújtaniuk a projekt megvalósításáról), 8.

hogy az iraki népet fenyegető veszélyekre, válságokra reagáljon. Ehhez eszköz a polgári és katonai szereplők közötti párbeszéd és együttműködés.⁵⁴⁵

Az állam általában számos funkciót lát el, mint egészségügy, oktatás, rendészet. Az egészségügy kapcsán megvalósul a közfinanszírozott egészségügyi ellátás kórházak, rendelőintézetek, mentőszolgálat fenntartása révén. Az államnak gondoskodnia kellene a népegészségügyi programokról, mint járványmegelőzés, védőoltások, szűrővizsgálatok. Hozzáfértést kell biztosítani az egészségügyi ellátáshoz. Biztosítani kell a gyógyszerek biztonságosságát és hatásosságát. Gondoskodni kell az ingyenes és kötelező alapfokú oktatásról, támogatni kell a középfokú oktatást, elő kell segíteni az esélyegyenlőséget. A rendészet kapcsán gondoskodni kell a bűnmegelőzés és –felderítésről, fenn kell tartani a közbiztonságot, börtönöket, fogházakat, működtetni kell a bíróságokat. Védni kell az országhatárokat. További fontos területek a szociális ellátás, infrastruktúra-fejlesztés, környezetvédelem, gazdaságpolitika, külügyek, honvédelem, jogalkotás és jogalkalmazás. Ahol a feladatait csak marginálisan tudja ellátni az állam, mint Irak esetében, ott felértékelődik a civil társadalom szerepvállalása, mert a civil szervezetek átvesznek bizonyos feladatokat.⁵⁴⁶

7.3. Az Irakban tevékenykedő szervezetek

A civil szervezetek létrejöttének és működésének kereteiről és lehetőségeiről az államnak kellene ideális esetben gondoskodnia törvények, rendeletek és jogszabályok megalkotása révén.⁵⁴⁷ Ez részben megvalósult: jelentős előrelépésnek tekinthető, amikor létrehozták a Civil Társadalmi Ügyek Minisztériumát 2004. június 30-án. Ez a fő kormányzati intézmény a civil társadalom kultúrájának terjesztésével foglalkozik, valamint végzi a civil társadalmi intézmények, szervezetek, egyesületek és testületek tevékenységének szervezését és koordinálását. Rendezvényeket is szervez annak érdekében, hogy azok hozzájáruljanak az átfogó fejlesztési programok népszerűsítéséhez az országban.⁵⁴⁸ A szövetségi és önkormányzati intézmények is támogatják a civil társadalom programjait a rendvédelem és a nemzeti megbékélési terv megvalósítása, a közigazgatási korrupció elleni küzdelem kapcsán. Szintén igyekeznek technikai támogatást nyújtani műhelyek és képzések, konferenciák szervezésével. Ezeken segítik a projektek kezdeményezését, egyebek mellett projektek létrehozására,

⁵⁴⁵ <https://jcmc.gov.iq/en/>

⁵⁴⁶ Petruska Ferenc alezredes, egyetemi docens a műhelyvitan elhangzott gondolatai alapján, 2024 április

⁵⁴⁷ Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 1.

⁵⁴⁸ Al-Adly, Hussein Darwish. 2021. The Iraq Nation and Civil Society. <http://www.attahaddi.net.>, Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 2143.

megítására, menedzsmentjére vonatkozó képzéseket tartanak.⁵⁴⁹ A civil társadalmi összefogás Irakban is egy fennálló lehetőség. A szervezeteket tömegesen a külföldi támogatások fogadása céljából alapították, de sok esetben egy cél mentén, alulról szerveződő módon is létrejöttek. Fontos kiindulási pont, hogy mi a fejlődés iránya, és akik összefognak ismerik-e és magukénak érzik-e ezt? Mert csak azonos cél és elszántság esetén várható, hogy az egyének a rájuk háruló feladatokat is vállalják. Ez pedig csak belső indíttatással valósul meg, amely a megfogalmazott szükségletekből indul ki⁵⁵⁰. Ez különösen nehéz egy olyan társadalomban, amelynek tagjai hozzászórtak ahhoz, hogy külső hatások, kényszerek határozzák meg a cselekvés irányát. A közös munkálkodásnak még látványos gazdasági hatása is lehet az által, hogy a kihívásokat kezelik, ennek során munkahelyeket teremtenek, az életfeltételek pedig javulhatnak. A civil összefogáson keresztül így lehetséges a társadalmi megújulás Irakban is, ahol az állami szektor nem tud lefedni bizonyos területeket, a piaci szektor pedig csak a fizetőképes keresletet szolgálja ki. Mindig marad egy rés, ahol a társadalmi szükségleteket a civil szektor tudná betölteni, de ehhez összehangolt együttműködés szükséges a szektorok között.⁵⁵¹ A demokrácia működtetésének alapja a társadalmi tőke is. Ahol a szintje magas, ott jól működik a demokrácia, fejlődik a gazdaság és jól érzik magukat az emberek.⁵⁵² A társadalmi tőke fogalma Pierre Bourdieu nevéhez kapcsolódik, aki azt mondja: „azon aktuális és potenciális erőforrások összessége, amelyek a kölcsönös ismeretségek vagy elismerés többé-kevésbé intézményesült viszonyai tartós hálózatának birtoklásához kapcsolódnak, vagy másként kifejezve, olyan erőforrásokról van szó, amelyek az egy csoporthoz való tartozáson alapulnak”.⁵⁵³ A társadalmi tőke egyfajta kapcsolati tőke, amely gazdasági tőkévé is alakítható.⁵⁵⁴ Olyan, az emberek és közösségeik közötti kapcsolatokban rejlő erőforrás, mely a kapcsolatok mennyiségének, minőségének és szerkezetének függvénye – kooperáció, koordináció, kommunikáció. Általában együtt jár egymás megértésének igényével és a bizalmi szint emelkedésével. Következésképpen, hogy a civil szervezetek tevékenyebben vesznek részt a társadalom életében.⁵⁵⁵ Az a meghatározó, hogy milyen kapcsolatháló rajzolódik ki egy adott területen az együttműködő szervezetek között, vagyis, hogy milyen kapcsolatban vannak egymással ezek a

⁵⁴⁹ Al-Adly, Hussein Darwish. 2021. The Iraq Nation and Civil Society. <http://www.attahaddi.net>, Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 2144.

⁵⁵⁰ A funkcionista elmélet logikája fedezhető fel az iraki közösségek esetleges együttműködését vizsgálva, amikor elemezzük a társadalom valós szükségleteit és azt, hogy ezek hogyan segítik elő az együttműködést? (Malinowski, Durkheim)

⁵⁵¹ Osváth László, 2005, 8.

⁵⁵² Füzér - Gerő - Sik – Zongor, 2005. 9., Putnam, 2003. 4.

⁵⁵³ Bourdieu, 1999. 160.

⁵⁵⁴ Farkas, 2013.

⁵⁵⁵ Bognár József: *Szerkesztői előszó*, In: Új Pedagógiai Szemle, 2019 / 3-4., 2019. 2.

szereplők, és milyen területeken működnek együtt. A társadalmi tőke szerepének felismerése és tudatos fejlesztése különösen fontos Irakban, ami továbbra is komoly kihívásokkal küzd, viszont egyre kevésbé számíthat a nemzetközi segítségre. Az a meghatározó, hogy milyen kapcsolatháló rajzolódik ki egy adott területen az együttműködő szervezetek között, vagyis, hogy milyen kapcsolatban vannak egymással ezek a szereplők, és milyen területeken működnek együtt.

Irakban a KRK által és a nemzetközi támogatásokból működő szervezeteken (INGO) kívül az országos (NNGO) vagy helyi civil szervezetek (LNGO) tevékenykednek. Az ilyen területi csoportosításon kívül (ha a megvalósítandó célt, programot figyelmen kívül hagyjuk) az iraki szervezeteket elköteleződés szerint is lehet csoportosítani. Az általam kutatott szervezetek mindegyike a hagyományos értelemben vett civil szervezet, akik valamilyen közösségi programot valósítanak meg, de nem szabad a vallási háttérű vagy a politikai érdekek mentén motivált szervezetekről sem megfeledkeznünk. Sajnos nem találtam olyan nyilvántartást, ahol az összes szervezet szerepelne és arányokat, nagyságrendeket lehet látni. A legtöbb vallási szervezet nem is tartja magát nyilvántatva, mert a kisközösségi célok megvalósításához nincs erre szüksége. Azok a szolgáltatás- vagy fejlesztés-orientált munkát végző csoportok, amelyek nem állami tulajdonban és irányítás alatt vannak, „nem kormányzati szervezetnek” nevezik magukat⁵⁵⁶. A civil társadalmi szervezetek viszonylag újak Irakban. A Baasz korszakban 1969-2003 között az ilyen szervezetek tevékenységeit elnyomták. Közvetlenül a Szaddám Huszein rezsím bukása és az amerikai intervenció következtében való 2003-as tavaszi összeomlás után kezdett kialakulni az iraki civil szervezetek rendszere a nyugati adományozóknak köszönhetően. 2004-re több száz szervezetet számláltak, 2008-ra körülbelül 6350 nem kormányzati szervezet volt bejegyezve a DNGO-nál Irak egész területén.⁵⁵⁷ Az említett szervezeteknek viszont csak egy kis része felel meg a politikai és identitáscsoportok pártatlanságának, az átláthatóságnak, az elszámoltathatóságnak és a kapacitás-béli minimum követelményeknek. A becslések szerint a nem regisztrált civil szervezetek száma plusz 6000, de ebben az iskolai ifjúsági csoportoktól a vallási vagy politikai tevékenységet végzőkig mindenki benne foglaltatik. Sokak számára nem fontos a regisztráció, ha a közösségi tevékenységet egészen szűk körben végzik, kizárólag adományokból. Az Irakban tevékenykedő szervezetekről az NCCI (NGO Coordination Committee Iraq)⁵⁵⁸ koordinációs szervezettől

⁵⁵⁶ IRFAD, 2014.

⁵⁵⁷ IRFAD, 2014.

⁵⁵⁸ Az Iraki Civil Szervezetek Koordinációs Bizottsága tanácsadással, tréningek szervezésével, információ megosztásával, tapasztalatcserével, koordinációval, érdekképviseléssel, kormányzati kapcsolattartó

érdeklődhetünk leghatékonyabban, mert legtöbbjüknek érdekében áll kapcsolatban lenni ezzel a tapasztalatcserével és lobbitevékenységgel foglalkozó szervezettel. Az alábbi táblázat tartalmazza a legaktívabb 132 hazai és 116 nemzetközi szervezetet:

Iraki civil szervezetek	Nemzetközi civil szervezetek
1. Access Aid Foundation (AAF)	1. Action Contre La Faim (ACF)
2. Aid Gate Organization for Economic Development	2. Action for Humanity
3. Afkar Society for Development and Relief	3. Adventist Development and Relief Agency (ADRA)
4. Al-Aghsan Foundation for Agriculture and Environment Development	4. Agency for Technical Cooperation and Development (ACTED)
5. Al-Ansar Charity Foundation (ACF)	5. Arbeiter-Samariter-Bund Deutschland eV (ASB)
6. Al Nahrain Foundation for Relief & Development	6. Arche noVa Initiative for People in Need e.v. (arche noVa)
7. Al Rayan Humanitarian Foundation	7. AVSI Foundation (AVSI) (interjú megvalósult)
8. Al Salam Development Organizaton for Immigration and Displacement	8. Bahar Relief Organization
9. Al-Zuhoor Women Organization	9. Blumont
10. Al-Rakeezeh Foundation for Relief and Development (RRD)	10. Bremen Overseas Research and Development (BORDA)

szolgáltatásokkal és civil szervezetek kapacitásépítésével foglalkozik. Ezt a tagjai által vezetett szervezetet a Szaddám rezsim bukása után 14 nemzetközi szervezet hozta létre 2003 áprilisában, hogy összefogja a tevékenységüket és előmozdítsa a fejlődést és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását, valamint kezelje a humanitárius szükségleteket Irakban. 2005-ben iraki civil szervezetek is csatlakozhattak. 2011-re 76 tagja volt, ebből 46 nemzetközi és 30 iraki szervezet. Mára 150-180 aktív tagja van. Az NCCI hálózatának Genfben, Bagdadban és Erbilben van irodája, tagdíjából és támogatásokból tartja fenn magát. Szorosan együttműködik olyan globális fórumokkal, mint az ICVA vagy az InterAction. Tevékenysége a változó iraki helyzetnek megfelelően alakult, mára egy átfogó fórummá fejlődött, ahol a civil szervezetek információt cserélhetnek az iraki humanitárius tevékenységekkel és politikai döntésekkel kapcsolatban. Az NCCI továbbra is ellátja szerepét az érdekképviselésben és lobbitevékenységben Irakon belül és kívül, amellet, hogy összekötő szerepet tölt be a humanitárius szükségletekkel és segítséggel kapcsolatos információk megosztásában. (<https://www.ncciraq.org/en/>)

11. Al-Bayan Foundation for Development of the Society	11. Canadian Aid Organization for International Society Rehabilitation (CAOFISR)
12. Al-Eslah Association for Social Development (EASDAP)	12. Care International
13. Al-Ethar Humanitarian Foundation	13. Caritas Czech Republic (CCR)
14. Al-Manahil Association for Women Development	14. Catholic Relief Services (CRS)
15. Al-Mesalla Organization for Human Resources Development	15. Center for Civilians in Conflict (CIVIC)
16. Al-Mortaqa Foundation	16. Cesvi Fondazione Onlus
17. Al-Raghad Organization for Relief and Development	17. Chain of Hope Chaîne de L'espoir
18. AL-Tadhamun Iraqi League for Youth	18. Christian Aid
19. Al-Zahaa Association for Environmental Development	19. Concern Worldwide (CW)
20. Alind Organization for Youth Democratizing	20. Cooperative Housing Foundation (DBA) Global Communities (CHF)
21. All People Organization for Relief and Development	21. Cooperazione Internazionale (COOPI)
22. Ankawa Humanitarian Committee	22. Coordinamento Delle Organizzazioni Per il Servizio Volontario (COSV)
23. Association of Reconstruction and Supporting Youth Organization (ARSY)	23. Cordaid Foundation
24. Asuda for Combating Violence against Women	24. CADUS Redefine Global Solidarity
25. Ayadi Al-Salam for Relief and Development (AARD)	25. Dan Church Aid (DCA)
26. Almaha Organization for Reconstruction and Development	26. Danish Refugee Council (DRC) (interjú megvalósult)
27. Baghdad Organization for Removing Mines and Cluster Bombs	27. Dorcas

28. Baghdad Organization for Woman and Child Care	28. Education for Peace in Iraq Center (EPIC)
29. Baghdad Women Association	29. Emergency
30. Barzani Charity Foundation (BCF)	30. Emel Yerdimlasma Ve Kalkinma Dernegi (Amal Organization for Relief & Development)
31. Bring Hope Humanitarian Organization	31. European Technology and Training Centre (ETTC)
32. Buthoor Al-Khair	32. Fida International
33. Civil Development Organization (CDO)	33. Fondation Suisse de Deminage (FSD)
34. Constructors Foundation for Relief and Development	34. Forum Ziviler Friedensdienst e.v
35. Dijlat Al-Khair Humanitarian Organization	35. Geneva Call (Appel de Geneve)
36. Doctors Aid Medical Activities (DAMA)	36. GOAL
37. Engineering Association for development and Environment (EADE)	37. Handicap International
38. Eco-Vital Organization for People and Planet- EVOPP	38. Heartland Alliance
39. Emma Organization for Human Development	39. Help – Hilfe Zur Selbsthilfe e.V.
40. Fekrah organization for relief and development (FORD)	40. Human Appeal (HA)
41. Foundation of United for Relief & Sustainable Development (FUAD)	41. Human Relief Foundation (HRF)
42. Green Desert	42. Hungarian Interchurch Aid (HIA-Hungary) (interjú megvalósult)
43. Hannah Organization for Relief	43. IMMAP
44. HARIKAR	44. Independent Doctors Association (IDA) - Germany
45. Hela Center for Development, Training, and Consultation	45. International Medical Corps (IMC)

46. Hope Makers Organization for Woman/HMOW	46. International NGO Safety Organisation (INSO)
47. Human for Human Organization	47. International Republican Institute (IRI)
48. Hope Pulse Foundation for Community Development	48. International Rescue Committee (IRC)
49. Iraqi Al-Amal Association	49. International Research and Exchange Board (IREX)
50. Iraqi Center of Negotiation Skills and Conflict Management (IQCM)	50. Internews Network
51. Iraqi Center for woman Rehabilitation and Employment	51. INTERSOS
52. Iraqi Health Access Organization (IHAO)	52. Islamic Relief
53. Iraqi Organization for Women and Future	53. IVY Organization
54. Istidama Green Smart Cities for Sustainable Development and Environment Organization	54. Japan International Volunteer Center (JVC)
55. Jiyan Foundation for Human Rights	55. Jesuit Refugee Service (JRS)
56. Jssor Youth Organization	56. Joint Development Associates International (JDA)
57. Judy Organization for Relief and Development (JORD)	57. Kvinna Till Kvinna
58. Justice Center	58. Lutheran World Federation (LWF)
59. Justice Gate Organization	59. Lutheran World Relief (LWR)
60. Khairat Al Nahraeen of Human Organization	60. Malteser International
61. Kurdistan Human Rights Watch (KHRW)	61. Medair
62. Kurdistan Reconstruction and Development Society (KURDS)	62. Médecins du Monde (MdM)
63. Kurdistan Relief Association (KRA)	63. Medica Mondiale e.V.

64. Kurdistan Save the Children	64. Mennonite Central Committee (MCC)
65. Legal Clinic Network	65. Mercy Corps
66. Mercy Hands for Humanitarian Aid	66. Mines Advisory Group (MAG) Iraq
67. Moral and Charity organization for Human Rights	67. Mission East
68. National Institute of Human Rights (NIHR)	68. National Democratic Institute (NDI)
69. Nadia's Initiative	69. Near East Foundation
70. Orokom Organization for Relief & Development	70. Nokta Dernegi
71. Peace and Freedom Organization (PFO)	71. Nonviolent Peaceforce Organization (NP)
72. Peace Gate for Development Organization	72. Norwegian Church Aid (NCA)
73. Public Aid Organization (PAO) (interjú megvalósult)	73. Norwegian People Aid (NPA)
74. People Development Organization	74. Norwegian Refugee Council (NRC)
75. Rawafidul Khair Humanitarian Organization	75. Oxfam
76. Rehabilitation Education And Community's Health (REACH)	76. PAX
77. Rayahin Organization for Agricultural Development	77. Peace Winds Japan
78. Representative of Ninewah Voluntary for Displacement Organization (RNVDO)	78. People in Need (PIN)
79. Riyadhah Organization for Capacity Building	79. Polish Center for International Aid
80. Rwanga Foundation	80. Polish Humanitarian Action (PAH)
81. Sabe'a Sanabul Organization for Relief & Development (SSORD)	81. Première Urgence International (PUI)
82. Sahara Economic Development Organization (SEDO)	82. Rebuild Iraq Recruitment Program Organization (RIRP)

83. Sama Al Iraq Organization for Relief and Development	83. Relief International
84. Sanad for Peace Building	84. SALT Foundation
85. Saving the Future Organization for Relief and Sustainable Development	85. Samaritan's Purse
86. Statistics Organization for Society Support (SOSS)	86. Save the Children International (StC)
87. Sites Organization for Science Learners	87. Search for Common Ground
88. Shareteah Humanitarian Organization	88. Secours Islamique France (SIF)
89. Sheyaw Organization for Youth and Vulnerable People Development	89. Seeking To Equip People (STEP)
90. Shingal Organization for Social Development (SOSD)	90. Seefar Foundation
91. Social, Educational and Economic Development Foundation (SEED Foundation)	91. Solidarités International
92. Sorouh for Sustainable Development Foundation (SSDF)	92. SOS Children's Villages International
93. Sustainable Peace Foundation	93. Strategic Development for Relief and Education (SDRE)
94. Taha for Allah Beloved Charitable Foundation	94. Swedo- the Swedish Development Aid Organization
95. TAJDID Iraq Foundation for Economic Development	95. Swiss Church Aid (HEKS/EPER)
96. Tazeez for Sustainable Development Foundation	96. Syrian American Medical Society Foundation (SAMS)
97. Together Organization for Humanitarian Relief and Development	97. Spark
98. The Iraqi Institution for Development	98. Tearfund
99. The United Iraqi Medical Society For Relief and Development (UIMS)	99. Terre des Hommes Italy (TDH Italy)

100. The Virgin Lady Organization to Take Care of Iraqi Family	100. Terre des Hommes Switzerland (TDH Swiss)
101. Training and Development Widows Center (WTDC)	101. The Center for Victims of Torture (CVT)
102. Viyan organization for Medical Relief and Development	102. The Halo Trust
103. Voice of Older People & Family (VOPF)	103. The Mentor Initiative
104. Volunteer With Us Organization for Relief and Development	104. Triangle Génération Humanitaire (TGH)
105. Wand Al-Khair Human Organization	105. Un Ponte Per (UPP)
106. Women Empowerment Organization	106. Union des Organization de Secours et Soins Medicaux/UOSSM FRANCE
107. Women For Better Healthy Life (WFBH)	107. VNG International B.V
108. Women Rehabilitation Organization (WRO)	108. War Child Canada (WCC)
109. World Organization for Human Rights	109. War Child UK
110. Yazda Al Iraq Organization	110. Welthungerhilfe (WHH)
111. Hawa Organization	111. Women for Women International Oranization (WFWI)
112. Alliance of Iraqi Minorities (interjú megvalósult)	112. World Vision International (WVI)
113. Humanitarian Nineveh Relief Organization (interjú megvalósult)	113. SOS Chrétiens d'Orient (interjú megvalósult)
114. Hammurabi Human Rights Organization (interjú megvalósult)	114. ZOA
115. Al Amal (interjú megvalósult)	115. PREMIERE URGENCE INTERNATIONALE

116. Al-Tahreer Association for Development	116. One Free World International (OFWI)
117. Lualuat Al_Rahman Hamanity Organization	
118. Al Mada Nők és Gyermekek Szervezete	
119. Human Life Foundation	
120. Peer Organization for Youth Democracy	
121. Bothoor ALkhaer organization for Relief and Development	
122. Al Ethar Humanitarian Foundation	
123. Better World Organisation	
124. Etuti Organization	
125. Big House	
126. Jövőkép Egyesület az Átfogó Társadalmi Fejlődésért	
127. Women's Human rights center	
128. CAPNI for Humanitarian AID in Iraq	
129. Demokrata Nők	
130. Képzett Iraki Nők Alapítvány	
131. Iraki Nőszövetség	
132. Iraqi Women's Network (interjú megvalósult)	

6.táblázat – NNGO-k és INGO-k Irakban, forrás: NCCI web oldal⁵⁵⁹

2022 októberében egy kérdőívet dolgoztam ki és küldtem ki a fenti szervezeteknek. Ennek a célja az volt, hogy megtaláljam a legtevékenyebb szervezeteket és megvizsgáljam, van-e együttműködés köztük és az milyen jellegű és az hogyan járul hozzá a társadalmi megújuláshoz

⁵⁵⁹ <https://www.ncciraq.org/en/ngos>, <https://www.ncciraq.org/en/ngos#international-ngos>, <https://www.ncciraq.org/en/ngos#ncci-observers>

és ezzel a humánbiztonság és a jóllét szintjének emelkedéséhez. Feltérképeztem, hogy a civil összefogásban milyen lehetőségek rejlenek és milyen eszközök állnak a szervezetek rendelkezésére, amivel a lakosságot tudják segíteni. Az említett szervezetek közül a kérdőívet kb. 150 részére tudtam kiküldeni, 31-en válaszoltak. Ez 20%-os válaszadási arány, ami nem tekinthető reprezentatív mintavételnek, viszont hasznos ismereteket tartalmaz számunkra. 74% vezetőként töltötte ki a kérdőívet, ami azt jelenti, hogy felelős döntéshozóként a válaszaikra inkább lehet alapozni, mintha csak önkéntesek jeleztek volna vissza. Az alábbi grafikonokon látható, hogy legnagyobb arányban az oktatással és a női jogvédelemmel foglalkozó valódi társadalmi célt megvalósító vagy hit alapú civil szervezetek adtak választ, amelyek többnyire helyi szinten tevékenykednek.

11. ábra – Szervezetek együttműködése cél szerint (saját mérés)⁵⁶⁰

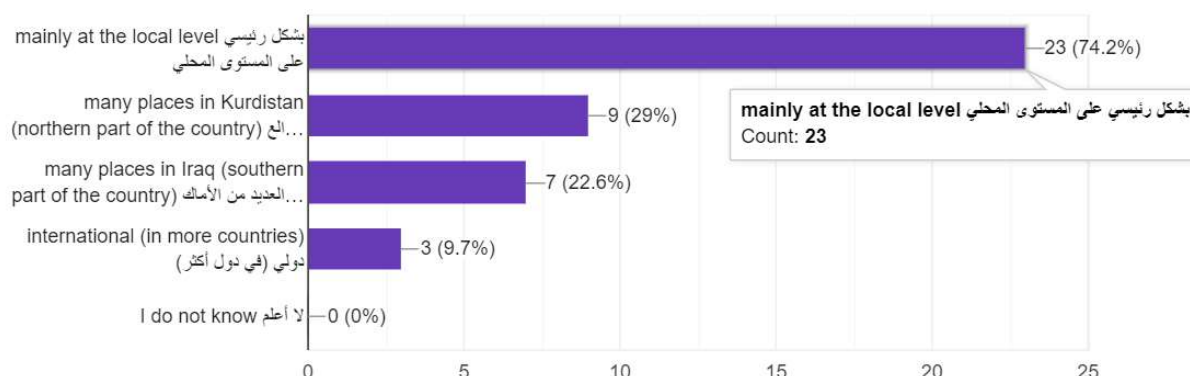
⁵⁶⁰ Ez és a további hasonló ábrák google kérdőívre adott válaszok alapján generált automatikus ábrák, ezért szerepelnek bizonyos szövegelemek angolul, amelyeket a szöveges részben igyekeztem lefordítani, értelmezni, az ábrák csak szemléltetik a szövegben elhangzottakat.

4. At what level is your organisation active, offering it's services? على أي مستوى تنشط

Copy

مؤسستك وتقدم خدماتها؟

31 responses

12. ábra – Szervezetek aktivitása (saját mérés)

A válaszadók 80%-a úgy érzi, hogy 2019 óta a céljait jobban el tudja érni, hatékonyabb a feladatának ellátásában, elég rugalmasan alkalmazkodik és 97%-ban együttműködik más szervezetekkel, partnerekkel.

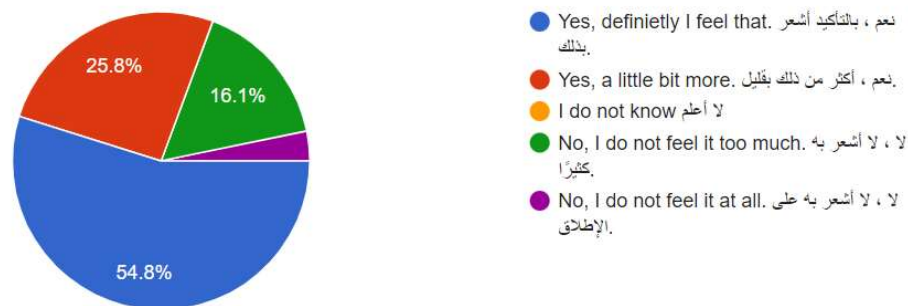
10. Do you consider that you are more capable to fulfil your goals after 2019? Chose

Copy

what you think best suits! هل تعتبر أنك أكثر قدرة على تحقيق أهدافك بعد عام 2019؟ اختر ما تعتقد أنه

يناسبك!

31 responses

13. ábra – Célok teljesítése 2019 után (saját lekérdezés)

28. Do you consider if your organisation is flexible enough to respond to involve new needs and adapt to the changes? هل تفكر في ما إذا كانت مؤسستك مرنة بما يكفي للاستجابة لاحتياجات جديدة والتكيف مع التغييرات؟

 Copy

جديدة والتكيف مع التغييرات؟

31 responses

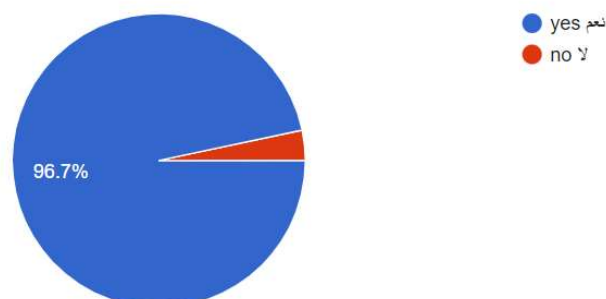
14. ábra – Szervezetek rugalmassága, alkalmazkodása a változáshoz (saját lekérdezés)

11. Do you cooperate with other bodies, authorities, partners? هل تتعاون مع الهيئات والسلطات والشركاء الآخرين؟

 Copy

والشركاء الآخرين؟

30 responses

15. ábra – Szervezetek együttműködése cél szerint (saját lekérdezés)

A civil szervezetek első sorban más helyi szervezetekkel valamint nemzetközi szervezetekkel működnek együtt. Majdnem a válaszadók fele állítja, hogy a kihívások, akadályok megoldása kapcsán hatékony volt, amikor másokkal együttműködtek főképpen közös konferenciák, támogató programok vagy figyelemfelkeltő kampányok megvalósításában. A célok megvalósításához szükséges fedezetet többnyire nemzetközi forrásból biztosítják. Többen felajánlották az interjú készítésének lehetőségét. 10 interjú készült el, mindannyian kérték, hogy személyüket ne hozzuk nyilvánosságra, viszont a tőlük nyert értesülést beépítettem jelen írásba is.

15. With what type of other organisations do you cooperate with? Chose what you think best suits! ما نوع المنظمات الأخرى التي تتعاون معها؟ اختر ما تعتقد أنه يناسبك!

31 responses

16. ábra – Szervezetek együttműködése méret szerint (saját lekérdezés)

16. From your own experience during the last 3 years which was the best approach in solving the problem you have faced? من خلال تجربتك الخاصة خلال السنوات الثلاث الماضية، ما أفضل نهج لحل المشكلة التي واجهتها؟

29 responses

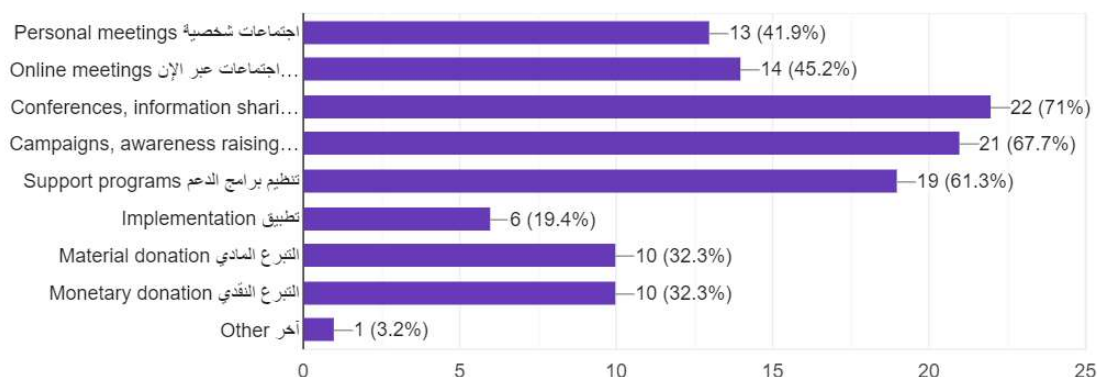

17. ábra – Szervezetek együttműködése megoldáshoz vezetett (saját lekérdezés)

18. What is the way of fulfilling the goal? ما هي طريقة تحقيق الهدف؟

31 responses

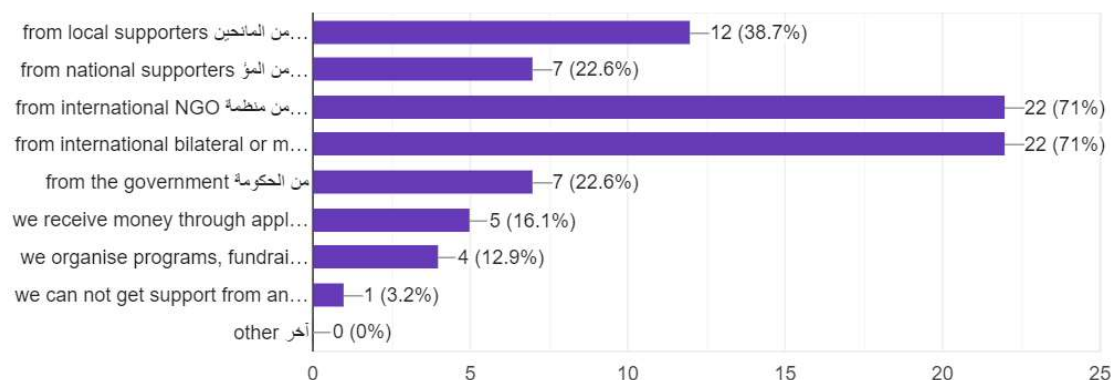
18. ábra – Célok elérésének eszközei (saját lekérdezés)

19. Who can you ask support from to fulfil your mission, achieve your goal? من الذي

يمكنك طلب الدعم منه لإنجاز مهمتك وتحقيق هدفك؟

31 responses

19. ábra – Szervezetek támogatottsága (saját lekérdezés)

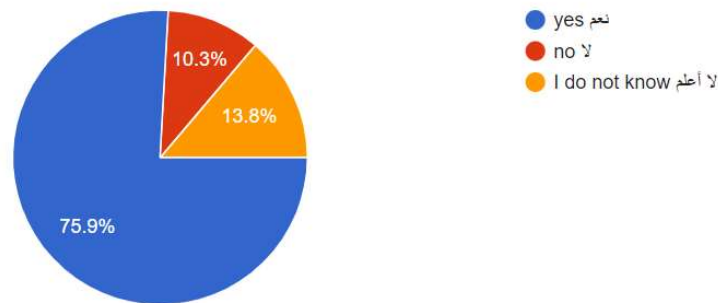
Összességében 76% érzi úgy, hogy hozzájárul a társadalom megújításához.

37. Do you consider that your organisation can contribute to the social renewal? هل

Copy

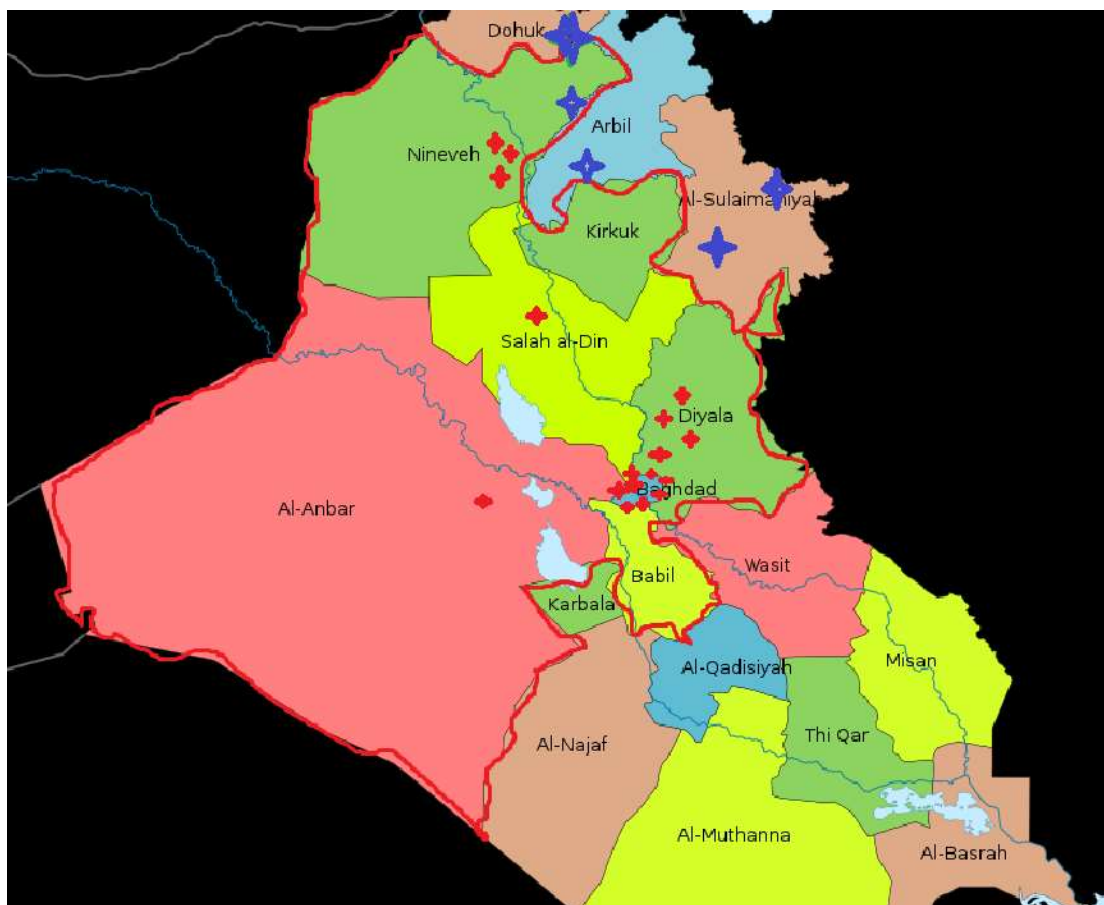
تعتبر أن منظمته يمكن أن تساهم في التجديد الاجتماعي؟

29 responses

20. ábra – Hozzájárulás a társadalom megújításához (saját lekérdezés)

Az alábbi térképen pirossal jelöltem azokat a szervezeteket, amelyek válaszait az imént összefoglaltam, illetve késsel azokat, amelyek a MÖSZ-szel együttműködnek és az *Iraki szervezetek „közösségvezérelt” projektjei, avagy a helyi fejlesztés gyakorlata* fejezetben kerültek bemutatásra. Piros vonallal határoltam körbe az IÁ által sújtott területeket: így látható a háború és terrorizmus sújtotta területeken és a Kurdisztáni Autonóm Régió területén zajló közösségi összefogás, helyi fejlesztés. Egy ország akkor nincs kiszolgáltatott helyzetben, ha önmaga el tudja látni a szükségét szenvedőket és kevésbé szorul nemzetközi segítségre. Ehhez helyi szinten a közösségi kezdeményezések, a fent leírt projektek és azokhoz hasonló jelentős mértékben hozzá tudnak járulni.

21. ábra – IÁ által sújtott területek és a Kurdisztáni Autonóm Régió: Dohúk, Erbil és Szulejmánia (saját jelzésekkel ellátva), Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Irak>

7.4. Fenntarthatóság és helyiesítés

Az iraki civil szektor működésében láthatjuk, hogy a fejlesztési tevékenység nagy részét még a donorok finanszírozzák, forrást juttatnak első sorban az INGO-kon keresztül a terepre. A fejlesztés célja pedig egyre inkább a fenntarthatóság. Az utóbbi időszakban a nemzetközi közösség úgy tekint Irakra, hogy azonnali humanitárius segítségnyújtásra egyre kevésbé van szükség, viszont annál fontosabb az ország stabilizálódása szempontjából a civil társadalom, a helyi közösségek megerősítése és a fenntartható fejlődési célok teljesítése. A folyamatokat a 2016-os Humanitárius Világ-csúcstalálkozón elhangzottak is ebbe az irányba terelték, ahol a nemzetközi donorok elkötelezték magukat, hogy közvetlenül a helyi szervezeteket jobban támogatják a szükségleteiknek megfelelően, szorosabban együttműködve, a fókusz a korábbiakhoz képest kevésbé a dokumentációs elvárásokra helyezik.⁵⁶¹ A folyamatos

⁵⁶¹ Mali, Barbara, 2020. május

*helyiesítés*⁵⁶² iránti elkötelezettség eredményeképpen a terepen tevékenykedő civilek egyre inkább a megvalósításban és a projektek vezetésében is központi szerepet tudnak vállalni. Egyre több projekt célozza a hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatását, a nemek közötti egyenlőséget, a nemi alapú erőszak megelőzését és a fogyatékkal élő személyek segítségét is. Mivel érzékelhető, hogy a nemzetközi támogatások csökkennek, hosszabb távon mindenki közös célja lehet, hogy az elvégzendő feladatok és kihívások helyi szinten a civil szervezetek összefogásával legyenek megoldva, ami azért nagyon optimista célkitűzés rövidtávon, mert a 2021-es demokrácia indexben Irak összesített pontszáma 3,51 a 10-ből, amivel a világ összes országa sorrendjében a 116. helyet foglalta el. 2022-ben romlott a demokrácia indexe 3,13-ra, 2023-ra pedig 2,88-ra amivel, hátrébb csúszott a 128. helyre.⁵⁶³ Az összesített pontszám annak ellenére ilyen alacsony, hogy mind a választási folyamatok, mind a politikai részvétel kapcsán a 10-ből 5 fölötti értékeket ért el. A demokrácia index összesített értékét egyértelműen a polgári szabadságjogok érvényesülését és a kormány működését jelző érték húzta le.⁵⁶⁴ Viszont nem szabad nyugati polgári értékeket számonkérni egy teljesen más fejlődési utat bejáró országban. Mégis ezek a pontértékek tükrözik, hogy Irakban a kormány demokratikus szempontból egyelőre működésképtelen. Talán a jelenlegi kormány működésének eredményeképpen sikerül változásokat beindítani. A civil társadalom más formában van jelen, mint Európában. A legtöbb iraki civil szervezet a 90-es évek elején jött létre, a nemzetközi szereplők pedig a Szaddám rendszer bukását követően vertek gyökeret. Ez a rövid időszak nem volt elegendő a civil szektor megerősödésére, különösen hogy nem sok nyugalmi időszak jellemezte az országot.

7.5. Együttműködés a helyi és a nemzetközi civil szervezetek között

Az NCCI 2020 májusában készített jelentést egy kutatásról, melyben az INGO-k és NNGO-k közötti együttműködést vizsgálták. A tagságából területileg is reprezentatív módon kiválasztott 15 hölgyel és 20 férfival online készítettek interjút a koronavírus időtartama alatt. A riport tehát tükrözi a 8 országos, 9 nemzetközi, 3 ENSZ ügynökség, 5 bilaterális donor, 5 helyi és 3 nemzetközi magáncég által képviselt véleményt. Két vallási vezető is beszámolt arról, hogy a hívek *zakát* adományai hogyan járulnak hozzá a segítségnyújtáshoz. A felmérés 2020. április

⁵⁶² A szerző saját fordítása a „localization” kifejezés alapján, amely Irakban azt jelenti, hogy mind a donorkok, mind a nagyobb, nemzetközi szervezetek törekszenek arra, hogy a helyi tapasztalattal bíró civilekkel partnerséget alakítsanak ki, s a fejlesztés kapcsán is a helyi igényekre alapozva hozzanak döntéseket, tegyenek lépéseket (a fogalmat angolul az interjúalanyok is használják, de angolul az IHF dokumentumaiban is fellelhető). Külön köszönet illeti Remek Éva tanárnőt, akitől bátorítást kaptam a fogalom magyar nyelvű bevezetésére vonatkozóan.

⁵⁶³ Összehasonlítás képpen Magyarország ugyanitt a 10 pontból 6,5-öt kapott 2022-ben, 6,72-öt 2023-ban.

⁵⁶⁴ Democracy Index 2021-2023.

28-a előtt zajlott, de mivel érdemi változás nem történt a magát biztonsági okokból megnevezni nem kívánó egyik interjúalanyom szerint, az eredmény még érvényes. Mind az INGO-k mind az NNGO-k sérelmezték, hogy a humanitárius segítségnyújtás és fejlesztés *helyiesítése* a gyakorlatban még kifogásolható, bár jelek mutatnak arra, hogy a folyamat elkezdődött. A nemzetközi szervezetek leginkább azt hiányolták, hogy a helyi civilek hozzáállása nem fejlesztésközpontú, s nincs tapasztalatuk a kormánnyal való egyeztetések lefolytatásában, pedig ezt leginkább tőlük várnák.⁵⁶⁵

7.6. A szervezetek finanszírozási kihívásai

Az országos civil szervezetek leginkább azt sérelmezték, hogy a donorok amikor forrásokat elérhetővé tesznek a számukra, ugyanúgy kezelik őket, mint a komoly tapasztalattal és színvonalas szakértői kapcsolathálóval rendelkező nemzetközi civil szervezeteket annak ellenére, hogy nem összehasonlítható sem a kapacitásuk, sem a helyzetük semmilyen szempontból. A legtöbb esetben a donorok támogatása inkább az INGO-k számára elérhető, akiknek több esetben csak alvállalkozói lehetnek az NNGO-k. A tulajdonosi szemlélet útjában a legtöbbször strukturális akadályok állnak, illetve hogy a helyi civil szervezetek nem látják át a finanszírozó támogatási elveit és a szabályozást, s az elvárt dokumentációnak nehezen tudnak eleget tenni. Azok a civil szervezetek tudnak forrást találni a céljaik megvalósítására, amelyek meg tudnak felelni az elvárásoknak, be tudnak illeszkedni a nagyok kínálta keretrendszerbe. Sokszor csak a lelkesedés van meg a kicsik részéről, de nem rendelkeznek hosszabb távú tervekkel, és túl nagy a korrupció is. a nagyok elviszik a támogatás 70%-át, ahogy erről már szóltam az *Egyéb fejlesztési célú támogatások* c. fejezetben.

A helyi szervezetek gyakran szembesülnek azzal is, hogy szinte minden donor más elvárásokkal van a dokumentációt tekintve és nagyon nehéz alkalmazkodni ezekhez.⁵⁶⁶

A kisebb és nagyobb szervezetek között előfordul, hogy verseny alakul ki, hogy hozzájussanak a fejlesztési pénzekhez, s ez az együttműködés, összefogás, közös célalkotás ellen hat. A rövidtávú siker elérése aláaknázhatja a hosszútávú összefogást. Vannak viszont arra is jó példák, amikor megvalósul egymás segítése. Több INGO kifejezte, hogy szívesen kezeli partnerként a kisebb NNGO-kat, fontosnak tartva, hogy a donorral való találkozásokon is részt vegyenek, s szembesüljenek az elvárásokkal. Egyre többen meglátják azokat a kis iraki szervezeteket, akiknek van víziójuk és stratégiájuk. Nagy érték a helyi közösséggel való

⁵⁶⁵ Mali, Barbara, 2020. május, 6.

⁵⁶⁶ Mali, Barbara, 2020. május, 9.

közvetlen kapcsolat és a tereptapasztalat is, különösen az elmúlt időszakban zajló tüntetések idején.⁵⁶⁷

Az elmúlt időszak vészhelyzetei idején az volt a jellemzőbb trend, hogy a helyi civil szervezetek tehetségesebb munkatársait felszippantották a nagyok, viszont hosszabb távon, ahogy láthatóak már a jelek, hogy a nagyok kivonulása várható, egyre csökkennek az ENSZ beavatkozások, az idegen nyelvet és a nemzetközi elvárásokat ismerő munkatársak visszakényszerülhetnek a helyi szinten működő szervezetekhez, ami hosszabb távon minőségi ugrást fog előidézni a helyi civileknél. Általában a körforgásban benne levő, ismert szervezetek élvezik leginkább az adományozók preferenciáit, olyan természetes okok miatt is, hogy már akadálymentes és gördülékeny az együttműködés. Így az új civil szervezetek csak kis arányban kapnak lehetőséget a bekapcsolódásra. Sokan panaszkodnak az ún. NGO elite, akik élvezik az előnyöket, részt vesznek a találkozók, s hozzájutnak a hasznos információkhoz, lehetőségekhez mert kapcsolataik vannak.⁵⁶⁸

Összefoglalva az utóbbi időszak tapasztalatait, látható, hogy a donoroktól érkező segélyek eljuttatására kiépült útvonal egyre akadálymentesebben működik, a civilek látják és megfogalmazzák az együttműködési kihívásokat, de a meglátások tömeges gyakorlatba való átültetése egy komolyabb összefogáson keresztül lenne lehetséges. Jelenleg leginkább az NCCI által biztosított fórumokon, és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló demokráciaépítésre „szakosodott” nagy nemzetközi szervezetek által saját forrásból szervezett képzéseken foglalkoznak leginkább a helyi közösség szerepével, a civil társadalom megerősítésével.

7.7. A forrásmobilizálás lehetősége

A szervezeteknek a túléléshez mindenképp alternatív forrásokban is gondolkodniuk kell. Annál kevésbé érezhető a kiszolgáltatottság, minél inkább lehetőség van a kívülről érkező források mellett a belső erőforrásokra támaszkodva saját forrásokat előteremteni. A külső forrásokon kívül szóba kerül a tagi hozzájárulás, az események szervezése és az adománygyűjtés, bár ez utóbbi komoly kihívásokkal szembesül. Többek között azért is, mert a lakosok közül sokan nehezen különböztetik meg a politikai, vallási vagy társadalmi célokat megvalósító civil szervezeteket egymástól. A hazai adománygyűjtések általában csak vallási vagy családi

⁵⁶⁷ Mali, Barbara, 2020. május. 16.

⁵⁶⁸ Mali, Barbara, 2020. május, 11.

hálózatokba ágyazódva lehetnek sikeresek, mert nagyon fontos a bizalom. Az iraki civil társadalom fejlődése nagymértékben függ az adományozóktól.⁵⁶⁹

A cégek és a vagyonos magánszemélyek, akik sok esetben már külföldön vannak, ha mégis adományoznak, szívesebben teszik ezt egy konkrét cél érdekében, ahol látványos a segítségnyújtás és hozzájárul a jó hírnévhez, láthatóságához. Talán csak a *zakát* és kisebb egyéb vallási háttérű adományról lehet beszélni, főképpen ramadán idején a Kurdisztáni Autonóm Régió esetében. Sokkal jelentősebb a külföldre költözött támogatók anyagi vagy tárgyi adományai. Nem szabad elfelejtkezni az önkéntes munkáról sem. A civil szervezetek, amelyek a kérdőívet kitöltötték, jelentős önkéntes munkáról számolnak be, aminek nagy ereje van.

A piaci tevékenységet folytató nagy magáncégeknek általában van a társadalmi felelősségvállalással foglalkozó részlegük, ami lehetőséget ad számukra, hogy közvetlenül a szükségét szenvedőkkel találkozzanak, tehát a civil szervezetek közbenjárása ők sem szorulnak rá. Szintén fontos számukra, hogy a cél, amit segítenek, esetleg hozzájáruljon a termék eladásához, tehát ők is meggondolják, hogy milyen civil szervezettel veszik fel a kapcsolatot. Általánosan elmondható, hogy a civilek a fenti okok miatt nagyon nehéz helyzetben vannak Irakban, azon belül különösen a Ninivei-fennsíkon. Főleg a bizalom alacsony szintje, ami miatt minimális a kapcsolat a magán szektor és a civil szervezetek között.⁵⁷⁰ Azért is nehéz a magán cégekkel együttműködni, mert a civilek félnek, hogy elveszíthetik a függetlenségüket, ha a magáncég céljainak a szolgálatába kell állniuk.

7.8. Helyi közösségek közötti együttműködés, mint erőforrás

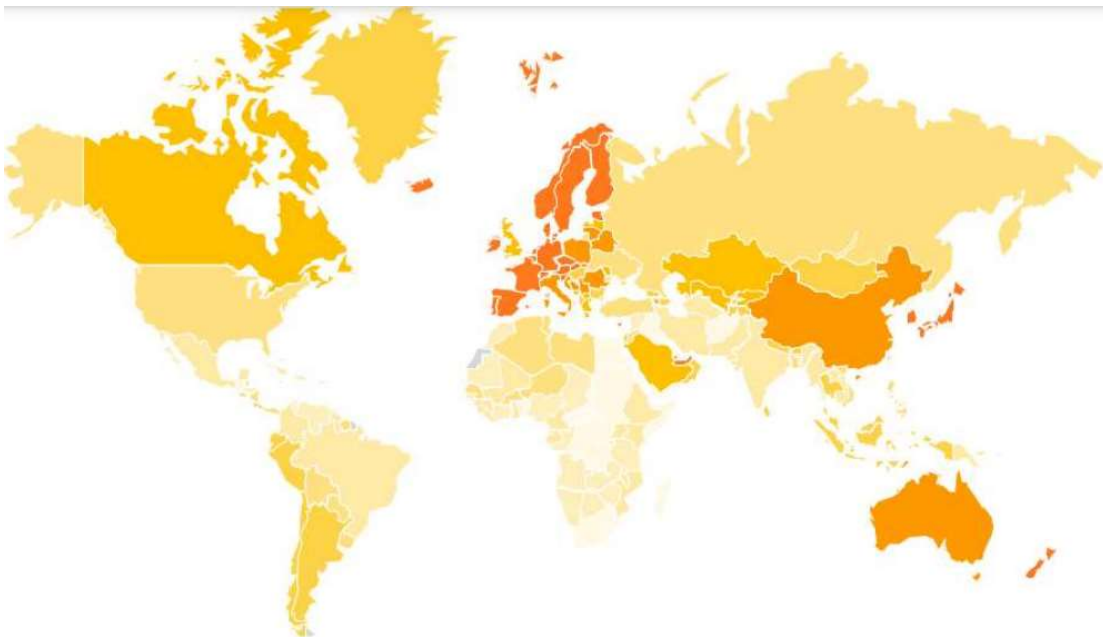
Azért nagyon fontos az együttműködés az iraki szervezetek között (különösen az egyének közti együttműködéshez képest), mert megnő az érdekérvényesítő képesség a résztvevők számával, ami erősíti a cél érdekében történő fellépést. Az erőforrások mennyisége is növekszik, mert közösen olyan eszközök is elérhetővé válnak, amelyek a másik szervezet birtokában vannak. Az INGO-k ereje éppen ebben rejlik, hogy több országban különböző szakértelemmel és tapasztalattal rendelkező kollega dolgozik együtt. Ha országon belül a helyi szervezetek összefognak, számukra is kialakulhat egy egymást támogató szakmai közösség, mely nagyobb eséllyel talál megoldást a kihívásokra. Különösen ahol sok önkéntes tevékenység is jellemzi a közös munkát, gyakori a kapacitáshiány. A kapacitásfelesleg kihasználása jobban megoldható együttműködések keretei között. Megnő az információhoz jutás esélye is. Több szervezet több kapcsolattal, hírcsatornával rendelkezik. Összefogással elkerülhetővé válik, hogy a közös

⁵⁶⁹ IRFAD, 2014.

⁵⁷⁰ Magát megnevezni nem kívánó interjúalany véleménye alapján

célcsoportnak rendezett program például azonos időpontban legyen. Bizonyos forrásgazdák előnyben részesítik a partnerségben történő megvalósítást. Az együttműködés mellett több érv szól, viszont csak egyenrangú partnerek és bizalom esetén van rá lehetőség. Ez utóbbi pedig a megegyezésből származik, ami megkönnyíti, hogy valaki feladja a személyes döntéseit a kollektív tett és a közös haszon előtérbe helyezése miatt.⁵⁷¹

Irakban a társadalmi tőke szintje alacsony. Különösen érdekes ez egy olyan kultúrkörben, ahol minden kapcsolati alapon működik. El kell viszont különíteni az egyének közötti kapcsolatokat a közösségek vagy szervezetek közötti kapcsolatokról. A társadalmi tőke szintje az utóbbival van összefüggésben. Az alábbi ábrán is látható, hogy Irak a legvilágosabb színű kategóriában található, ami azt jelzi, hogy a társadalmi tőke szerepe alacsony.

22. ábra: Társadalmi tőke a világ országaiban – minél sötétebb a szín, annál erősebb a társadalmi tőke szerepe

Irak 2021-es társadalmi tőke rangsor szerint a 180. helyet foglalta el, 2023-ra viszont feljött a 149. helyre.⁵⁷²

⁵⁷¹ Nagy Gábor Dániel, 2016. 43.

⁵⁷² Social Capital Index: World Map, 2021.

SOLABILITY			The GSCI Index			Sustainability			Climate Action			Our Services			Publications		
48	Greece	50.7	108	Cuba	40.8	168	Lesotho	32.7									
49	Uzbekistan	50.5	109	St. Kitts and Nevis	40.8	169	Eritrea	32.7									
50	Kazakhstan	50.3	110	Ethiopia	40.7	170	Guatemala	32.7									
51	North Macedonia	50.1	111	Dominican Republic	40.5	171	Democratic Republic of Congo	32.6									
52	Saudi Arabia	50.0	112	Mali	40.5	172	Benin	32.5									
53	Brunei	49.7	113	Mexico	40.4	173	Sudan	32.2									
54	Costa Rica	49.7	114	Sierra Leone	39.9	174	Somalia	32.1									
55	Montenegro	49.1	115	Ghana	39.8	175	Madagascar	32.1									
56	Bulgaria	49.0	116	Cameroon	39.6	176	Afghanistan	31.2									
57	Sri Lanka	49.0	117	Burma	39.4	177	South Africa	31.1									
58	Mongolia	48.9	118	Turkmenistan	39.2	178	Egypt	30.8									
59	Bhutan	48.8	119	Cambodia	39.0	179	Yemen	30.4									
60	Seychelles	48.8	120	Laos	38.9	180	Iraq	29.7									

23. ábra – Irak 2021. évi 180. helye a társadalmi tőkére utaló rangsorban ⁵⁷³

Rank	Country	Score	Rank	Country	Score	Rank	Country	Score
8	Netherlands	60.9	61	Mongolia	48.7	133	Iran	36.6
9	North Macedonia	60.8	62	Sri Lanka	48.4	134	Kiribati	36.5
14	South Korea	59.1	63	Senegal	47.8	149	Iraq	34.3
18	Lithuania	57.7	64	Mauritius	47.7	Showing 1 to 3 of 3 entries (filtered from 57 total entries)		
22	Czech Republic	57.2	65	Malaysia	47.7			
43	Hungary	52.1	66	Peru	47.3			
44	Bosnia and Herzegovina	51.9	67	Uruguay	47.0	Previous Next		
47	China	51.4	68	Kazakhstan	46.3			

24. ábra – Irak 2023. évi 149. helye a társadalmi tőkére utaló rangsorban, Forrás: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index/social-capital>

7.9. Részkövetkeztetések

Szaddám Huszein Baasz rezsimje alatt nem volt független civil társadalom Irakban. Az USA további 30 állammal összefogásban megvalósított 2003-as iraki intervencióját követően általános nyitás volt jellemző, rengeteg nem kormányzati szervezet jött létre vagy lépett be az országba. Eleinte ezeknek a többsége humanitárius és segélyezési erőfeszítéseket tett, majd az emberi jogokra, a demokratikus fejlődésre került a hangsúly, de fokozatosan a stabilitás megteremtése vált fő céllá. Az együttműködések egyre jellemzőbb, hogy a helyi szükségleteket valóban ismerő, valódi társadalmi célokat megvalósító civil szervezetek meghatározó szerepkörben vesznek részt. A *helyiesítés* abban is megnyilvánul, hogy egy kisebb, körülhatárolható földrajzi területen a civil, állami és magánszféra összekapcsolódik, összefog és a megvalósítandó projektek a helyi vezetéssel való egyeztetés következményeképpen alakulnak ki. Erős összefüggés tapasztalható a szervezetek, közösségek kapcsolódása, hálózatokba szerveződése, a civil szféra működése és a társadalmi megújulás,

⁵⁷³ 2021-ben Irak a 180. helyen, megelőző évben a 178. helyen állt Irak a társadalmi tőkére utaló rangsorban.

egy térség fenntarthatósága között, mert az együttműködések révén az egyéneket és közösségeket fenyegető kockázatok száma csökken. Még nagyobb a hozadék, ha a közös tevékenységekkel egészségügyi vagy anyagi kihívásokra lehet megoldást találni. A társadalomban jelenlévő törzsi, etnikai, vallási feszültségeket, törésvonalakat nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezek nehezítik a civil szervezetek együttműködését⁵⁷⁴, de egymásra partnerként tekintve egyre sikerebb párbeszéd folytatható.

E. Rotschild⁵⁷⁵ a biztonság fogalmának átalakulását tárgyalva Irakban egyelőre utópisztikusnak tűnő folyamatokat vázol. Azt javasolja, hogy a hagyományos realista biztonságkonceptiót szükséges kibővíteni: „*downward*”, vagyis az állami biztonság fogalmát az individuális szintig, megteremtve a humán biztonság vizsgálatának feltételeit, „*upward*”, vagyis az állami szintet nemzetközi, globális irányba és „*horizontally*”, azaz a hagyományos katonai jellegű fogalmat (hard security) politikai, gazdasági és környezetvédelmi (soft security) kategóriáival. A bővítések eredményeképpen a hagyományos és humán biztonság egymás megvalósulásának előfeltételei. Ahhoz, hogy az elmélet a gyakorlatba át legyen ültetve, meg kell találni az új kategóriák megvalósításáért felelős leghatékonyabb egységeket: „downward” szinten a helyi vagy regionális (ön)kormányzatok, „upward” szinten a nemzetközi szervezetek, „horizontal” szinten a nem kormányközi szervezetek, a piac „láthatatlan keze”, azaz olyan erők, amelyek munkálkodásához teret és lehetőséget kell biztosítani. Az az államnak mindhárom kategória esetében komoly szerepet és felelősséget kell vállalnia.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Osváth (2005), i. m. (33. l.j.) 19.

⁵⁷⁵ Edmond de Rothschild francia-svájci bankár volt, az Edmond de Rothschild Csoport alapítója 1953-ban. Befektetései kiterjedtek a szőlőültetvényekre, a jachtversenyekre, a gazdálkodásra és a vendéglátásra.

⁵⁷⁶ https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003_2szarazenikofolyoirat1.pdf 206.

8. A KÖZÖSSÉGVEZÉRELT HELYI FEJLESZTÉS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA (IRAK ÉSZAKI TERÜLETEIN A „KORAI FELEPÜLÉSI” IDŐSZAKBAN)

8.1. A „közösségvezérelt” helyi fejlesztés elmélete

Annak ellenére, hogy a humán biztonság kérdéskörét fenntartással kell kezelni, megvizsgálom, hogy Irak északi területein az Iszlám Állam pusztításának milyen következményei, hatása van a kisközösségekben. Először általánosságban mutatom be a „közösségvezérelt” helyi fejlesztést, amely a hagyományos „felülről építkező” fejlesztési politikát megfordítja és a helyi emberekre alapozva „alulról felfelé” igyekszik olyan helyi partnerséget létrehozni, amely a közösség társadalmi, környezeti és gazdasági erősségeire vagy „tőkéjére” alapoz.⁵⁷⁷ Az a megközelítés és eszköz az angolszász területeken terjedt el első sorban, ezért a legtöbben angolul használják a módszert: Community Lead Local Development (továbbiakban CLLD), amely a szükséglet vagy kihívást tapasztaló embereket helyezi vezető, irányító szerepbe, mert helyzetüknél fogva motiváltak a megoldás elérésében és a helyi erőforrásokra építve könnyebben megtalálják az oda vezető utat, mint valaki, aki kívülről érkezik. Helyi közösségek, szervezetek alakítják ki a stratégiát és választják ki a megvalósítandó projekteket. Más, klasszikus megközelítéssel összehasonlítva, az emberek, akik korábban egy politika vagy cselekvési terv passzív „kedvezményezettjei” voltak, ebben a szemléletmódban aktív partnerekké, hajtóerővé válnak. Ilyen módon lehetséges, hogy az embereket, akikre problémaként tekintettek, képessé tegyék arra, hogy a megoldás részévé váljanak, s közvetlen tapasztalatuk alapján a valós szükségleteikre és lehetőségeikre épüljön a fejlesztés⁵⁷⁸. A folyamatban való részvételük növeli a helyiek kezdeményezőképességét is. Mivel tulajdonosnak érzik magukat, ez felelősségérzetet ad számukra. Ha valaki a többiekkel egyenrangúként ülhet az asztalhoz, az bizalmat épít. Ezek a fizikálisan nehezen megragadható, mégis működő emberi és társadalmi viszonyulások alkotják az alapját a humánbiztonság és jóllét irányába mutató konkrétabb anyagi eredmények elérésének is. A CLLD olyan módokon épít az ágazatok és a szereplők közötti kapcsolatokra is, hogy érvényesül a multiplikátorhatás, vagyis többszöröződik az együttműködésből fakadó eredmény. Nem szabad más programoktól elkülönülő szigetekként tekinteni egy-egy projektre, mert épp abban rejlik az előnye, hogy a helyi összefüggésrendszerben teszi lehetővé egy vagy több ügy kezelését az egymásra kifejtett hatás nyújtotta eredmények kiaknázásával. Az első lépés a CLLD indításához, hogy a helyi

⁵⁷⁷ Guidance for Local Actors on Community-Led Local Development, 2018, 9.

⁵⁷⁸ Wong, Susan, 2012.

közösségek magukhoz ragadják a kezdeményezést akár egy kísérleti projekt megvalósításával.⁵⁷⁹

Az alábbiakban a CLLD stratégiaalkotás, akciótervezés folyamatát mutatom be tömören, hogy aztán Irak 2017-ben felszabadított területein zajló projekteket vizsgálhassuk meg, melyek hasonló alapokon működnek, a helyi közösség bevonásával. Először mindig el kell dönteni, hogy mi a cél, a változtatás mire irányuljon, kiindulva a helyi szereplők jövőképéből. A legfontosabb, hogy teljes egyetértés legyen a megvalósítani kívánt célkitűzésben. A helyi szükségletekre adható válaszhoz kapcsolódó finanszírozás csupán a cél eléréséhez vezető eszköz. Szövetséget kell kötni mindazokkal, akik segíthetnek a változtatás megvalósításában. Hasznos lehet először egy informális munkacsoportban való összefogás révén elkezdni a munkát. Ezután meg kell határozni a földrajzi terület határait. Nem szükséges közigazgatási határokhöz igazodni. Fontos, hogy a terület elég nagy legyen, és elegendő „kritikus tömeggel” rendelkezzen a célok eléréséhez, ugyanakkor ne legyen túl nagy ahhoz, hogy kockázatos legyen, hogy a közösség esetleg elveszíti az irányítást. A következő lépés a helyi változtatási stratégia megalkotása a helyi emberek bevonásával, az ő szükségleteik alapján. Amint kialakult a széleskörű egyetértés, hogy a közösség mit szeretne megváltoztatni, ki tud segíteni ennek megvalósításában, és mi a beavatkozás hozzávetőleges földrajzi területe, egy helyi stratégia elkészítése lehetővé teszi az arra vonatkozó további részletek kidolgozását. Objektív adatokra és tényekre van szükség a területre vonatkozó erősségekről, gyengeségekről, lehetőségekről és veszélyekről. Fontos, hogy a helyi közösség megértse, hogy ezek a tényezők, fejlesztések miként hatnak majd legfontosabb szükségleteikre. A helyi fejlesztési stratégia lesz később a megvalósítás ütemterve. A megvalósuló alprojektek is majd annak alapján kapnak támogatást, hogy hogyan járulnak hozzá a stratégia célkitűzéseéhez. Ezután meg kell állapodni a partnerségi struktúráról, tisztázni kell, hogy praktikusán ki mit csinál. A résztvevő közösségek különböző képességi szintekkel, múlttal és sokféle intézményi kultúrával rendelkezhetnek. Általában két modell működőképes: vagy egy teljesen új jogi személyt hoznak létre az elvégzendő feladatok megvalósítására, vagy egy tapasztalt partner adminisztratív képességét veszik igénybe. Mindkét esetben fontos az átláthatóság és elszámoltathatóság, nem dominálhat egyetlen állami vagy magán érdekcsoport sem. Ezt követően lehetőséget kell adni a határok kiigazítására, mert kiderülhet a folyamat során, hogy egy hasznos szövetséges kívül találja magát az eredeti határokon. Amikor a partnerség megállapodott arról, hogy mit akar megváltoztatni, elkészült a beavatkozási terv a mérhetőseget biztosító mérőföldkövekkel, akkor már csak a stratégia

⁵⁷⁹ Guidance for Local Actors on Community-Led Local Development, 2018, 9-10.

időszakos felülvizsgálásáról, értékeléséről és a tapasztalatok visszacsatolásáról kell gondoskodni. A SMART⁵⁸⁰ célkitűzések sokat segíthetnek és átláthatóbbá teszik a folyamatot. A CLLD megközelítés különösen hatékony az Irak számára kiemelkedően fontos területeken, mint a nemek közötti egyenlőség, szociális innovációk, vállalkozások vagy a társadalmi szükségleteket kielégítő új termékek, szolgáltatások nyújtása.⁵⁸¹

Az imént bemutatott megközelítés, amit angolszász terminológiával gyakran magyar szóhasználatban is „empowerment”-nek neveznek, azt a folyamatot jelöli, amelynek során a gyenge, kiszolgáltatott állapotból (powerlessness) eljut egy közösség odáig, hogy saját életéről, sorsáról és környezetéről rendelkezni tudjon. A folyamat a társadalmi körülményeket kívánja módosítani három dimenzióban: változást hoz egyrészt az egyes emberek érzelmei és képességei terén (egyén személyes változása), másrészt annak a közösségnek az életében, amelyhez tartoznak (társadalmi változás), harmadrészt pedig megváltoztatja azt a szakmai gyakorlatot (szervezeti és működésbeli változások), amit az adott helyzetben alkalmaznak.⁵⁸²

Az „empowerment” lényegét tekintve a nehezen megoldható, súlyos társadalmi gondok körforgásának megszakítására irányuló törekvés. Az emberek nemcsak az elhanyagoltságtól szenvednek, hanem attól is, hogy a szociális szolgáltatások nem megfelelően működnek.⁵⁸³ Minderre nagy szükség van Irakban, ahol sokan szenvednek a kilátástalanságtól.

Barbara Solomon (1976, 1985) az elnyomott afro-amerikaiakkal folytatott szociális munka egyik módszereként alkalmazta ezt a megközelítést, melynek lényege, hogy hozzásegítse a közösséget, hogy „képesse váljanak” céljaik elérésére. Peter Berger és Richard Neuhaus (1977) a jóléti szolgáltatások fejlesztésének egyik módjának látta az „empowerment” megközelítést. Julian Rappaport (1981) elméletileg dolgozta ki a koncepciót, és olyan világnézetként mutatta be, amely magában foglalja a szociálpolitikát és a tehetetlenségből fakadó társadalmi problémák megoldását. A szociális programok kudarcát a tehetetlenségben látták, amelyekre ily módon társadalmi megoldásokat kínáltak.⁵⁸⁴ Az elméletileg bemutatott közösségi szükségletekre alapozó tervezést és megvalósítást Irakban a nagyok közül olyan világszervezetek is alkalmazzák mint a Világbank és a UNDP, s általában a kormánnyal és a

⁵⁸⁰ SMART jelentése: konkrét, mérhető, teljesíthető, reális és határidőhöz kötött. Angolul: 1. Specific: konkrét – egyértelműen közli, mivel foglalkozik a stratégia és milyen módon 2. Measurable: mérhető – tartalmaz egy mérési alapot és egy mérhető célt, mennyiség vagy minőség szerint kifejezve 3. Achievable: teljesíthető – technikailag elérhető a javasolt stratégia terjedelmén belül 4. Realistic: reális – figyelembe véve a biztosított erőforrásokat, a rendelkezésre álló időt, a célcsoportok méretét stb. 5. Time bound: határidőhöz kötött – tartalmaz egy eseménysort, valamint egy időpontot, amikor a célt el kell érni. Forrás: https://innovativ-tudasvaros-efop361.uni-miskolc.hu/files/1043/Projektmenedzsment_tananyag.pdf, 10.

⁵⁸¹ Guidance for Local Actors on Community-Led Local Development, 2018, 82.

⁵⁸² Sadan, Elisheva, 2011.

⁵⁸³ Sadan, Elisheva, 2011.

⁵⁸⁴ Sadan, Elisheva, 2005, p.73.

minisztériumokkal való együttműködésben valósítják meg a projektek mérete miatt. Viszont a kisebbek közül a MÖSZ is támogatja a helyi szükségletekre építő projekteket, s az elmúlt öt év tapasztalata azt mutatja, hogy hatékony ez a megközelítés. Vizsgáljuk meg az elmélet gyakorlati megvalósulását az említett északi területeken.

8.2. A MÖSZ által támogatott iraki „közösségvezérelt” projektek

Az elmúlt időszakban a nagy nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó szervezetek, de a kisebbek is felismerték Irakban, hogy a helyi szükségletek betöltése a helyi szervezetekkel való összefogás nélkül lehetetlen. Azt követően, hogy a humanitárius segélyezésre, válságkezelésre kapott nemzetközi források megszűntek 2022 december végén, fejlődnie kell az iraki civil szektornak. A magyar, fejlesztési tevékenységgel foglalkozó szervezetek közül a MÖSZ végzi a legjelentősebb munkát, különösen a válság sújtotta területeken. Elsődleges célja, hogy tevékenységével, humanitárius és fejlesztési programjaival több szektoron átívelő, holisztikus támogatással biztosítsa és ösztönözze a belső menekültek, kisebbségek, elsősorban keresztények visszatelepülését, helyben maradását. Helyi civil szervezetekkel való együttműködésekén keresztül igyekszik a „közösségvezérelt” helyi fejlesztést megvalósítani.

Az 1991-ben alapított MÖSZ Magyarország egyik legnagyobb, nemzetközileg is elismert jótékonyági szervezete. A szakértőkből, önkéntesekből, adományozókból és vállalati partnerekből álló bővülő közösségén keresztül segíti a rászorulókat és a nélkülözőket. Megalakulása óta 2000 projektet hajtott végre 40 országban, több mint 100 millió euró értékben, több mint 300 alkalmazottal és 1000 önkéntessel. 2003-ban indította első iraki segélyprogramját, ezt követően 2014-2015 folyamán az IÁ tértőzése után belső menekülteket és szír menekülteket támogatott. A kedvezményezett célcsoportok közül kiemelkedtek a keresztény közösségek, amelyek tagjai néhány nap leforgása alatt kényszerültek elhagyni a korábbi lakhelyüket az IÁ pusztításakor. 2016 júniusában a Külgazdasági és Külügyminisztérium támogatásával a MÖSZ megnyitotta képviselőtét erbilí székhellyel, amelynek célja a menekültek támogatása humanitárius és fejlesztési programok végrehajtásával. A munkát Irakban az Iraki-Kurdisztáni Hatóság, valamint a Bagdadi Hatóság által is regisztrált és hivatalosan bejegyzett szervezetként, a nemzetközi ACT Alliance segélyszervezeti közösség tagjaként végzi. Az iraki tevékenységet a MÖSZ a magyarországi központi iroda felügyeletével, az erbilí képviselő vezetésevel, helyszíntre delegált magyar

munkatársakkal (jelenleg 2 fő), valamint helyi munkatársakkal, szakértőkkel együttműködve végzi.⁵⁸⁵

Legfontosabb helyi partnerek a CAPNI (dohúki keresztény háttérű szervezet elsősorban külföldi egyházi szervezetekkel együttműködve végez humanitárius és fejlesztési tevékenységet Irak teljes területén), a REACH (Kurdisztáni Autonóm Régió területén minden kormányzóságban működtet irodát, tevékenysége során jelentős programokkal támogatja a belső és szír menekülteket) és az ETTC (erbíli központú nemzetközi szervezet, amely nonprofit szervezetként 2009 óta járul hozzá a kurd régió fejlesztéséhez, tanfolyamokat és egyéb rendezvényeket kínál).

5. térkép – A MÖSZ helyi partnerei: CAPNI (Dohuk), REACH (Kurdisztáni Autonóm Régió területén) és ETTC (Erbil) működési területei, Forrás: https://nepszava.hu/1141323_kurdisztan-nagy-napja

A MÖSZ célja, hogy a Külgazdasági és Külügyminisztérium által biztosított állandó helyszíni jelenlét eredményeként nemzetközi és hazai támogatási források bevonása megtörténjen. Ennek érdekében a munkatársak felméréseket végeznek a válság által érintett különböző helyszíneken és témakörökben.

2018-ban az iraki helyzet új szakaszba ért: annak ellenére, hogy az IÁ ellen folytatott katonai műveletek lezárultak, fegyveres csoportok váratlan támadásai továbbra is jellemzőek, mivel a terrorszervezet sejtekben továbbra is jelen van, ami hátráltatja a visszatelepülés ütemét, s így a

⁵⁸⁵ Ökumenikus Segélyszervezet közhasznú tevékenységről szóló (rövid) tartalmi beszámoló, 2019.

humanitárius helyzet is lassan stabilizálódik. Ezzel párhuzamosan új bizonytalansági tényezők is felmerülnek a növekvő szegénységi rátával, a helyi közösségeken belüli békétlenséggel, a megélhetési lehetőségek hiányával, valamint a politikai és társadalmi feszültségekkel, amely tényezők mind lassítják a visszatelepülés ütemét. Összességében 2,5 millió embernek, köztük 1,1 millió gyermeknek van szüksége továbbra is humanitárius segítségre.⁵⁸⁶ A legnagyobb szükség olyan területeken található, ahol az IÁ tétnyerése az infrastruktúra pusztulásához, a szolgáltatások megszűnéséhez és a szociális berendezkedés széthullásához vezetett, így például a többnyire keresztény lakosságú Ninive-fennsíkon. A megélhetési lehetőségek biztosítása a jelenlegi helyzet legnagyobb kihívásai közé tartozik, mind a belső menekültek, mind a már visszatelepültek körében. 2018 óta zajlik az „Észak-iraki belső menekültek és az őket ellátó közösségek megsegítése, valamint a menekültek visszatelepülésének elősegítése” című projekt. A MÖSZ öt károsult iskolaépület felújítását, hat különböző vízellátás biztosítására irányuló fejlesztés megvalósítását (ívívíz tartályok és ivóvízhálózat rekonstrukciója) és egy közösségi központ beindítását valamint pszicho-szociális segítségnyújtást végzett a Ninive fennsíkon a visszatelepülő családok támogatása érdekében.

A MÖSZ erbíli irodája gyakran biztosít helyszínt az ACT Alliance Iraq Forum tagszervezetei koordinációs üléseinek, amely tagjai svájci, dán, német, amerikai holland egyházi háttérű segélyszervezetek helyi képviselői. A legtöbb tagszervezet Dohúk régióban tevékeny, ezért csak dohúki központtal rendelkezik. A fővárosban, Erbilben vannak azonban heti rendszerességgel azok a koordinációs találkozók, egyeztetések, amelyeken a partnereknek részt kell venniük, így időnként – erbíli tartózkodásaik idején - szükségük van irodai helyszínre.

Az Európai Unió Madad Trust Fund programjába való magyar befizetéssel valósul meg a „Qudra” program⁵⁸⁷, amelyet az EU Regionális Vagyonkezelői Alapja, az EU Madad Alapja, a Német Szövetségi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Minisztérium és a Spanyol Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Ügynökség finanszírozásában a Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, az Expertise France, a Spanyol Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség, a MÖSZ és a Belgiumi Fejlesztési Ügynökség közösen valósít meg. A Qudra – arab szó, jelentése „erő”, „képesség” vagy „rugalmasság”. A projekt az öt nemzetközi ügynökség tapasztalatai és erőforrásai hozzájárul a régióban jelenleg is zajló menekültválság közös európai megoldásához. A legtöbb esetben helyi kisvállalkozók tudták a program

⁵⁸⁶ UNICEF Iraq Humanitarian Situation Report No. 2, 2022.

⁵⁸⁷ Resilience for Syrian refugees, IDPs and host communities in Response to the Syrian and Iraqi crises: Irak, Szíria, Jordánia, Libanon és Törökország területén működő nemzetközi összefogás a társadalmi kohézió megerősítése céljából első sorban az oktatás, a munkahelyteremtés, valamint a helyi önkormányzatok és a helyi civil kezdeményezések együttműködése révén. A program első fázisát jelenleg a második fázis (Qudra 2) követi.

segítségével tevékenységüket újraindítani, vagyis a program hozzásegítette őket a megélhetéshez, a vállalkozás sikeressége esetén akár ahhoz is, hogy másoknak munkát adjanak. Ezáltal sokan a jövőbe vetett bizalmukat nyerték vissza. A program a Kurdisztáni Autonóm Régió területén három kormányzóságban (Dohúk, Erbil, Szulejmánia) valósul meg, 7800 közvetlen kedvezményezett részére. Végrehajtó partnerek Dohúkbán a Lutheran World Federation, Szulejmánijában a REACH (Rehabilitation, Education and Community Health), Erbilben az ETTC (European Technology and Training Center). A projekt végrehajtását Budapestről és Erbilből a MÖSZ irányítja. Ezeken kívül zajlanak szakképzések felnőtteknek, szíriai és a belső menekülteknek, valamint az elhúzódó gazdasági válság által sújtott helyi lakosság könnyebb elhelyezkedése érdekében. A 700 kedvezményezett részére szóló programelem során 2018-ban összesen 457 kedvezményezett részére szerveztek képzéseket Dohúk és Szulejmánia kormányzóságokban.⁵⁸⁸ Olyan képzéseket választottak ki, amelyek elvégzésével a résztvevők nagyobb eséllyel képesek elhelyezkedni, munkát találni, illetve ami illeszkedett a legsérülékenyebb közösség meglévő tudásához és képességeihez. Fontos szempont a tanfolyamok kiválasztásánál, hogy a jövőben az otthonukba visszatérni kívánó menekültek és belső menekültek rendelkezzenek olyan szaktudással, ami adott esetben a régióban hiányzik, az ő számukra viszont lehetővé teszi otthonuk és közvetlen környezetük rehabilitálását. Valamennyi szakképzésnél alapkövetelmény volt a központi kormányzat által elismert oklevél megszerzésének szükségessége, hogy a későbbiekben állami támogatásokra is pályázhassanak.

A mezőgazdaság és állattenyésztés fejlesztését célzó programok Dohúkbán és Szulejmánijában zajlottak. Ez a projektszakasz nagyobb arányban célzott helyi rászoruló lakosságot, mint szír vagy belső menekülteket, hiszen leginkább földdel vagy bérleménnyel rendelkező kedvezményezettek tudtak részesülni a programelemekből. Szulejmánia és Dokan között elterülő mezőgazdasági termőterületek a hegyekből fakadó patakokból kapnak vizet egész évben. Az öntözőrendszereket jelentő csatornák és gátak azonban nagyon rossz állapotban voltak, ezért a MÖSZ egy különösen rossz állapotú öntözőrendszer felújítása mellett döntött, 508 család vízellátást megoldva. Dohúkbán mezőgazdaság (főként gabonatermelés), állattenyésztés és méhészet területen zajlottak a megélhetést segítő programok.

A kis- és középvállalkozások fejlesztését célzó programelem célja meglévő, és újonnan induló főként mikrovállalkozások támogatása eszközökkel, start-up képzésekkel. A program teljes végrehajtási időszaka alatt 450 mikro, kis- és középvállalkozás támogatását, illetve létrehozását

⁵⁸⁸ 2022 novemberében történt interjú alapján.

tűzte ki célul a MÖSZ. Az erbi és dohúki programok során a résztvevők 20 illetve 22 nap szakmai és üzleti fejlesztésen (államilag elismert „Know Your Business” képzés) vesznek részt, majd üzleti terveiket egy bíráló bizottság előtt mutassák be, végül a kapott pontszámok alapján kialakul a végleges döntés a támogatásról.

A MÖSZ célcsoportjai közül kiemelkednek a keresztény és jezidi közösségek, melyek az IÁ térnyerése miatt néhány nap leforgása alatt kényszerültek elhagyni otthonaikat, jelenleg a visszatelepülésük támogatására van szükség. A többségében üldözött keresztény családok visszatérését és helyben boldogulásának támogatását megcélózva magán adományozókhoz is fordultak. Az az evangélikus gyülekezetek 2017 adventjén 15 millió forintot gyűjtöttek össze, melynek köszönhetően 2018 első felében 17 családi ház felújítása történhetett meg. A vallásuk miatt üldözött keresztény családok történeteit lejegyezték és ezekből a történetekből Lackfi János költő megrendítő erejű novellákat készített. A történetek alapján írt novellákból videók, szórólapok is készültek, amelyeket a MÖSZ saját honlapján, valamint közösségi portálokon tett közzé.⁵⁸⁹ Különleges szerepe van az olyan személyeknek is, mint Lara Zara polgármester asszony, aki máig az egyetlen női járásvezető Irakban. Fiatal pályakezdőként előbb tanárként, majd civil aktivistaként dolgozott, öt éve pedig negyvenkét 80 százalékban jezidi, 10 százalékban keresztény, 10 százalékban muszlim falu tartozik az irányítása alá. Keresztény nőként számos kihívással kellett megküzdenie, hogy a falusi, törzsi alapú és más vallású közösségek elfogadják, de ő is bízik az alulról jövő kezdeményezésekben.

Irakban jelentős kihívást jelent az IÁ pusztítása miatti belső menekültek és a szomszédos szíriai válság miatti menekültek ellátása. Sokan öt vagy annál is több éve tartózkodnak a befogadó országban, és nem valószínű, hogy valaha vissza tudnak térni hazájukba. A legtöbb menekült és IDP mára befogadó közösségekben él és csak kis százalékuk táborokban. Bár a befogadó közösségek jelentős erőfeszítéseket tettek támogatásukra, a válság hosszan tartó időtartama megterhelő különösen Irak esetében, ahol a saját belső kihívások is jelentősek. Az oktatáshoz, munkahelyekhez és lakhatáshoz való hozzáférésért folyó valós és vélt verseny fokozza a társadalmi feszültségeket, ami a humán biztonság szintjének emelkedése ellen hat. A Qudra program a menekültek, a belső menekültek és a hazatérők ellenálló képességét és rugalmasságát fejleszti a kihívások között, segítve a befogadó helyi közösségbe való beilleszkedést. A szolgáltatásokon kívül Irakban a területi, földrajzi és éghajlati adottságok következtében leginkább az agrárszektor fejlesztése szükséges és lehetséges azért is, hogy a lakosság egyre kevésbé legyen a külső tényezőknek kiszolgáltatva különösen az élelem ellátás tekintetében.

⁵⁸⁹ Ökumenikus Segélyszervezet közhasznú tevékenységről szóló (rövid) tartalmi beszámoló, 2019.

A MÖSZ Qudra 2 elnevezésű programja is nagy hangsúlyt fektet a mezőgazdasági szektor megerősítésére. A GIZ és a MÖSZ jelenleg felméri, hogy újjáéleszthető-e a mezőgazdasági termelők szövetsége, különös tekintettel a fiatal gazdálkodókra. Az együttműködés a bizalomra és az átláthatóságra épül. A helyi partnerekkel jól megalapozottnak tűnik az együttműködés. Az Irakot sújtó Covid-19 világjárvány jelenlegi kihívásai ellenére a MÖSZ jó mutatószámokat ért el. A Qudra 2 teljes költségvetése 7 000 054,95 EUR. A program iraki alkalmazottainak száma 6 iraki és 3 nemzetközi projektszemélyzet, valamint 3 helyi partnerszervezet munkatársa (42 teljes és részmunkaidős állás) és a bevont szakértők.

Az elért eredmények szerint 350 kis és közepes vállalkozás javította önfoglalkoztatási készségeit a vállalkozói szellem, a vállalkozásfejlesztés vagy a marketing területén, 113 fő részesült képzésben Erbilben és Dohukban, 46-an pedig felszerelést kaptak üzletük megnyitásához. 300 gazdaság fért hozzá a továbbfejlesztett mezőgazdasági infrastruktúrához: Dohukban a Bakhitme öntözőcsatorna, Halabjában folyamatban vannak a Jalila, Bawa kochak, Anaab, Tawela Jo öntözőcsatornák. A Covid-19 helyzet késedelmet okozott a mezőgazdasági rehabilitációban. A közösség 3600 kiszolgáltattott tagja nagyobb mértékben fér hozzá a jövedelemszerzési lehetőségekhez (ebből 40% nő).⁵⁹⁰

8.3. Iraki szervezetek „közösségvezérelt” projektjei, avagy a helyi fejlesztés gyakorlata

Az alábbiakban a MÖSZ által támogatott szervezetek és projektjeik részletes bemutatásán keresztül arra szeretnék rámutatni, hogy a Kurdisztáni Autonóm Régió területén milyen jellegű projektek valósulhattak meg helyi szinten, a közösség vezetésével.

A Better World Organisation nevű, közösségfejlesztéssel foglalkozó szervezet 2020. december 1-je és 2021. március 31-e között Dahúk tartományban a fiatalok és nők társadalmi beilleszkedését segítő projektet valósított meg a szervezet támogatásával. 40 fiatalnak volt lehetősége közösségi workshopokon részt venni, majd kezdeményezéseket indítani. A nőket kertészkedni tanították valamint felhívták a figyelmet a zöldségek és gyümölcsök fogyasztásának fontosságára, különösen a Covid-19 világjárvánnyal szembeni küzdelemben. A projekt résztvevői pályázatírói és projektmenedzsment tréningen is részt vehettek. A projekt különösen jelentős volt a Szindzsárból elmenekültek körében, akik Dohukban telepedtek le.

A Society and Environment Friends ugyanebben az időszakban, menekülttáborokban (többek között a Domez) hozott létre közösségi kerteket első sorban a női családfők részére, ahol a lakók bio zöldségeket termesztettek továbbá 500 fát is elültettek köztereken, iskolákban

⁵⁹⁰ Ökumenikus Segélyszervezet közhasznú tevékenységről szóló (rövid) tartalmi beszámoló, 2019.

és művelődési házak udvarain, hogy árnyékot adjanak. A projektben a legnagyobb kihívásnak a hivatali ügyintézés, az engedélyeztetési folyamat bizonyult.

A Halabja Disabled Organization 2021. február 15 és június 15-e között fogyatékkal élőknek biztosított munkalehetőséget oly módon, hogy együtt egy közösségi parkot újítottak fel olyan módon, hogy az fogyatékkal élőknek is akadálymentes módon tartózkodási, közösségi helyet biztosítson. A projekt résztvevői három fős csoportokban végeztek el felkészítő képzéseket, majd gondoskodtak az engedélyezési eljárásokról, de a teljes projekt kivitelezéséről is. A parkot a felújítás előtt naponta 1-2 fő látogatta, de a felújítás után naponta 10-15 fogyatékkal élő kereste fel.⁵⁹¹

A Green Kurdistan Association egy önkéntes alapon működő szervezet Szulejmánijában. Ugyanebben az időszakban öt iskola zöldítését és az ott tanuló diákok környezettudatos nevelését végezte a projekt keretei között, rövidebb és hosszabb képzésekkel, iskolai magaságysók és víztároló létesítésével.

A Shankar Organization 170 farmer részére szintén 4 hónapon keresztül szervezett projekt alkalmával a kistermelőket segítette megélhetési lehetőségeik stabilizálását és terményeik piacra juttatását illetően. A projekt során számos technikát mutattak be, hogy magatartás béli változást idézzenek elő a gazdálkodók körében a diverzifikálás, a marketing és az információadás terén.

Az Iraqi Institute for Development Erbilben, a Bahrka menekülttáborban 8 háztartás számára telepített 4 üvegházat, ahol üvegház- és növénygazdálkodási képzést is biztosít a kedvezményezettek számára, hogy lehetővé tegyék a piacképes növények telepítését. Az általános cél a közösség társadalmi összetartásának és a fenntartható élelmezés érdekében való rugalmasság kialakítása.

Amalna Foundation for Community Building kulcsszerepet játszik a válság sújtotta moszuli társadalom helyreállításában. A Közösségépítő Alapítvány a közösség jogainak előmozdítása érdekében mindent megtesz, különösen segíti azokat, akik korlátozottan férnek hozzá az információkhoz és a demokráciával kapcsolatos ismereteik hiányosak. Tréninget szervezett a háború sújtotta közösségek fellendítése a helyreállítás és az újjáépítés céljából, a nők, gyermekek és fiatalok védelme érdekében, sürgősségi orvosi és pszicho-szociális szolgáltatásokat nyújtott a veszélyeztetett lakosság számára. A képzésben a figyelmet a helyi civil szervezet ügykezelésére és finanszírozására irányította, de emberi erőforrás menedzsmenttel és önkéntesek toborzásával és képzésével is foglalkoztak. Az általános

⁵⁹¹ Sherwani, Halgurd, 2021.

projektmenedzsment ismeretek elsajátításán kívül szó volt olyan hasznos területekről, mint a kommunikáció és az adománygyűjtés.

Az eddigiekben bemutatott társadalmi célokat megvalósító civil szervezeteken kívül az őket összefogó ernyőszervezeteknek is jelentős szerepe van főleg a mezőgazdasági területeken. Ezek különösen a magán és állami szektor összekapcsolásáért tesznek sokat. A magán és állami szektor mellett a civil szektor fontossága (mint ami képes tenni a társadalom szervező és egyensúlynövelő képességének növelése érdekében) a XIX. századtól (Hegel munkásságával) vált elismertté⁵⁹² a világban, Irakban pedig 2004-ben, amikor megalakult a minisztérium majd 2010-ben, amikor elfogadták a civil törvényt.

8.4. A farmereket és helyi civil közösségeiket összefogó agrárgazdálkodó szervezetek szerepe

Anbár, Kirkuk, Ninive és Szaláh-ál-Din kormányzóságokban a MÖSZ szintén részt vesz a Qudra 2 program megvalósításában, amelyben a tevékenységek elsősorban a megélhetés könnyítését célozzák a mezőgazdaság területén mikro-, kis- és középvállalkozások (MSME) fejlesztésén keresztül, segítve a biztonságos önfoglalkoztatást és a civil szervezetek kapacitásépítését.

Elsődlegesen felmérték a településeken, hogy a gazdálkodó szervezetek vidéki közösségei milyen lehetőségekkel rendelkeznek. Fókuszcsoporthoz megbeszélések (továbbiakban FGD az angol focus group discussion kifejezés alapján) és interjúk zajlottak az állami, a magán- és a civil szektor érintettjeivel, hogy értékelni lehessen a mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek jellemzőit, a gazdákkal és a kormányzati intézményekkel való kapcsolatukat, a gazdasági és társadalmi fejlődésben betöltött szerepüket és az érdekképviselői tevékenységeiket. Két szakképzett kutató 155 gazdálkodóval tartott FGD-t és 19 kulcsinformátort kérdezett meg 2021. május 15. és június 15. között. A konzervatív vidéki lakosság hagyományai és normái miatt kizárólag nőkből álló FGD csak Kirkukban volt lehetséges, azonban néhány női gazdálkodó részt vett az őket kísérő férfiakkal együtt az FGD-ben más kormányzóságokban is. A kutatás alapján kiderült, hogy vannak olyan a farmereket összefogó gazdálkodó szervezetek, amelyek országos hálózatba tömörülnek, mások pedig inkább helyiek. Az „agrárgazdálkodók szervezete” kifejezés formális vagy akár informális csoportokba tartozást, regisztrált vagy nem regisztrált, szövetségi, egyesületi, szakszervezeti tömörülést is jelenthet. Ezeket a szakmai ernyőszervezeteket számos országban a mezőgazdasági fejlődés alapvető eszközének tekintik,

⁵⁹² Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed, 2023. 2141.

amelyek helyi társadalmi egységként működnek. A gazdálkodók hangjaként is tevékenykednek, hogy összekapcsolják a vidéki társadalmat a számukra külvilággal: a gazdálkodók, a városi emberek és a kormány között párbeszéd alakulhasson ki. A közép-iraki kormányzóságok, különösen Anbár és Ninive az elmúlt évtizedekben jelentős kihívásokkal szembesültek. A helyi közösségek gazdasági és kulturális szempontból komoly társadalmi átalakuláson mentek keresztül. Különösen a fiatalok és a közösségek vezetői alig várják, hogy motorjaivá váljanak olyan kezdeményezéseknek és változtatásoknak, amelyek a felborult helyi társadalmi és gazdasági fejlődését célozzák. A fő feladat az igények és a megoldások összehangolása.⁵⁹³ Az agrárgazdálkodó szervezetek legnagyobb része a GoI Földművelésügyi Igazgatóságán nyilván van tartva, a Kirkukban működő Kurdisztáni Farmerek Szövetsége működését pedig a KRG finanszírozza. Kifejezetten vidéki nők kíséret nélkül Kirkukban tudtak csak eljönni a felmérésre. A gazdálkodó szervezetek vezetése korábbi nagyüzemi gazdálkodókból és törzsi, közösségi vezetőkből (Ninivében mukhtar) áll. A válság által súlyosan érintett területek közül talán Kirkuk szembesül a legtöbb bonyodalommal, mert 2017 októbere óta itt leállt a hivatalban az ügyintézés, mert a kormányzóság katonai irányítása megváltozott amiatt, hogy a KRG és GoI közötti vitatott területnek számít. A kirkuki szervezeteket félig politikai entitásnak tekintik, amelyek a kurd és türkmén farmerek jogait védik. A gazdálkodó szervezetek képviselői a vidéki közösségek hangjainak számítanak a kormányzati intézményekben. Hidat képeznek a kormányzat felé, különösen a kieső, távoli területeken. Első sorban a szolgáltatásokkal és támogatásokkal kapcsolatos jogok érvényesítése a fő oka annak, hogy az agrárgazdálkodók csatlakozzanak ezekhez az ernyőszervezetekhez, amelyek célja a szervezési, információtovábbítási, monitorozási tevékenység, hiszen rajtuk keresztül a gazdák támogatásokhoz, vetőmaghoz, műtrágyához, növényvédő szerekhez, öntöző berendezésekhez juthatnak a Földművelésügyi Minisztériumtól, illetve a terményeket, például a búzát és az árpat a Kereskedelmi Minisztériumon keresztül értékesíthetik az államnak.

8.5. Magyarország Kormánya további segítségnyújtása az érintett területeken

Magyarország első sorban a MÖSZ-ön keresztül juttatja el támogatását a tárgyalt terület közösségeinek, hogy azok megvalósíthassák azokat a fejlesztéseket, amelyekre helyben szükségük van. Ezeken kívül egyéb közvetlen segítségnyújtás is megvalósul, ahol szintén fontos a helyi vallási közösséggel való kapcsolattartás, a számukra történő közvetlen

⁵⁹³ Perteve R.: The role of farmers and farmers's organisations, 1994. 27-31.

segítségnyújtás. Minden közvetítő szervezetet kihagyva jutottak el az alábbi adományok 2018 óta:

Forrás a szükséges gyógyszerek beszerzésére az Erbil Káld Katolikus Érsekség által alapított Szent József Kórházban⁵⁹⁴, az Asszír Keleti Egyház projektjeinek támogatására⁵⁹⁵, a moszuli szír katolikus és szír ortodox érsekség projektjeire⁵⁹⁶, az Örmény Apostoli Egyház iraki érsekség zakhoi templomának felújítására.⁵⁹⁷

Az IÁ pusztításai elől, az ősi keresztény lakta Ninivei-fennsíkról több ezer család menekült Kurdisztáni Autonóm Régió fővárosába, Erbilbe. A város oktatási infrastruktúráját jelentősen megterhelte a keresztény belsőmenekültek ellátása, amely így nem volt képes valamennyi keresztény gyermeknek megfelelő oktatást biztosítani. Az Antióchiai Szír Ortodox Egyház moszuli főegyházmegyeje 2018-ban új általános iskola felépítéséről határozott Erbil keresztények lakta Ankawa városnegyedében, melynek építését Magyarország Kormánya három ütemben támogatta, összesen 1 milliárd 415 millió forinttal. Az épülő Meltho („Világosság”) általános iskola a helyi és belsőmenekült keresztény és muszlim gyermekeknek fog alapvető oktatást biztosítani.⁵⁹⁸ 2022. október elején a Hungary Helps Ügynökség vezérigazgatója helyszíni ellenőrzést tartott, az iskola bizonyos részei még építés alatt állnak, de 75 diákkal már megkezdődött az oktatás.

A körülbelül 4600 lakosú Alkos egyike a kevés keresztény többségű településnek. Amikor az IÁ elfoglalta a szomszédos Tell-Aszkúfot, a kurd hadsereg ennél a településnél húzta meg a védelmi vonalat. Magyarország Kormánya 261,17 millió forinttal támogatta egy képzési központ újjáépítését Alkosban.⁵⁹⁹ Az Erbil Káld Katolikus Érsekség alkosi egyházmegye projektjének támogatásával egy olyan képzési központ újult meg, amely vallási és etnikai hovatartozástól függetlenül, mindenki előtt nyitva áll, ezáltal a keresztények mellett a szintén sokat szenvedett jezidi kisebbség tagjai is megfelelő színvonalú képzéshez és oktatáshoz juthatnak. A sérült épületrészek kijavításával, az építkezés befejezésével, felszerelésével és

⁵⁹⁴ az Erbil Káld Katolikus Érsekség által alapított Szent József Kórház gyógyszerellátásának további támogatásáról szóló 1088/2018. (III. 13.) Korm. határozat

⁵⁹⁵ az Asszír Keleti Egyház projektjeinek támogatásáról szóló 1170/2018. (III. 27.) Korm. határozat

⁵⁹⁶ a moszuli szír katolikus és szír ortodox érsekség projektjeinek támogatásáról szóló 1663/2018. (XII. 6.)

Korm. határozat, a Szír Ortodox Egyház projektjeinek támogatásáról szóló 1305/2019. (V. 27.) Korm. határozat

⁵⁹⁷ az Örmény Apostoli Egyház iraki érsekség zakhoi templom és közösségi épület, a szíriai érsekség homszi Szent Mesrop templom, valamint a Sahagian Örmény Általános Iskola és a damaszkuszi Örmény Kulturális Központ újjáépítésének a Hungary Helps Program keretében történő támogatásáról szóló 1854/2020. (XI. 26.) Korm. határozat

⁵⁹⁸ <https://index.hu/kulfold/2022/12/12/novak-katalin-irakban-hungary-helps-program-gyermekek-segitsege-kurdisztan-tell-aszkuf-erbil/>, https://hungaryhelps.gov.hu/wp-content/uploads/2021/11/HungaryHelps_Activity_report_2020_200x270mm_v3_FINAL.pdf

⁵⁹⁹ az Erbil Káld Katolikus Érsekség Alkos-i iskolaépítési projektjének támogatásáról szóló 1242/2018. (V. 4.) Korm. határozat, <https://jogkodex.hu/doc/7887569>,

berendezésével az iskola kiemelt szerepet tölthet be a közösség életében, olyan piacképes képzést nyújtva az itt tanulóknak, amellyel biztos megélhetést teremthetnek.

Alkos térségében az IÁ térhódítása nyomán kialakult konfliktus komoly károkat okozott a helyi infrastruktúrában, sok mezőgazdasági területet, öntözőrendszert és üvegházat nem tudtak felújítani. A helyi népesség körülbelül 80 százalékát a mezőgazdasági szektor foglalkoztatja, viszont Alkos mezőgazdasági ágazatából hiányoznak a fejlett szolgáltatások és technológiák, ami csak alacsony hatékonyságú, alacsony megtérülést eredményező termelést tesz lehetővé. E két tényező együttesen folyamatos elvándorláshoz vezet. Magyarország Kormánya 200 millió forinttal támogatta a helyi lakosság mezőgazdasági projektjeit. A mezőgazdaság helyreállításával és támogatásával a teljes régió friss és kedvezőbb árfekvésű terményhez juthat, az ezekre épülő feldolgozóiparban is új munkahelyek teremthetők. Jelenleg a projekt keretében kialakításra került egy mezőgazdasági mintafarm, ahol a gazdálkodók különböző növények termesztését vizsgálják.⁶⁰⁰

Az IÁ terroristái 2014 augusztusának első napjaiban meggyilkoltak több ezer ártatlan, a jezidi kisebbséghez tartozó embert, rabszolgának hurcoltak el több mint 4000 asszonyt és lányt, akik napról napra nemi erőszak és kínzások borzalmait élték át. A szexrabszolgaság áldozataivá vált nők a régió felszabadítását követően is megbélyegzettek maradtak és a társadalom periferiájára kerültek.⁶⁰¹ A khankei menekülttábornak nincsenek határai, a konténer- és sátorváros összenőtt a befogadó településsel. A létesítményt eredetileg 2014-ben hozták létre, hogy befogadja a jezidiket, akiket tömegesen űztek el az otthonaikból. Kiemelt figyelemmel a legsérülékenyebb túlélők, a traumatizált lányok, nők, asszonyok és gyermekek életének jobbra fordítására, Magyarország 167 millió forint célzott segítségnyújtással támogatta a jezidi közösséget Khanke város menekülttáborában. A Hungary Helps Program keretében egy pékség kialakítását támogattuk a menekülttábor mellett.⁶⁰² A létrehozott pékség a jezidi belső menekült nők és lányok szakmai képzését segítette, illetve új munkahelyeket teremtett számukra. A projekt keretein belül közel 100 jezidi menekült nő került kiválasztásra. Az elméleti képzés során a kiválasztottak alapvető matematikai, üzleti és pénzügyi tudást szerezhettek a pékség sikeres vezetéséhez. A pékségben kenyeret és péksüteményt készítenek, amely egyben a tábor élelmiszerbiztonságát is javítja.

⁶⁰⁰ <https://segelyszervezet.hu/aktualitasok/allamfoi-latogatas-iraki-mintafarmunkon/>

⁶⁰¹ Az iraki jezidi menekültek helyben maradását és hazatérését támogató projektek megvalósításáról és a Hungary Helps Program keretében történő támogatásáról szóló 1510/2019. (VIII.23.) Korm. határozat

⁶⁰² Ökumenikus Segélyszervezet közhasznú tevékenységről szóló éves jelentés 2020.
<https://segelyszervezet.hu/evesselentes2020/>

8.6. Részkövetkeztetések

A közösségek, civil szervezetek sok feladatot át tudnak vállalni az államtól az emberek felkészítésének tekintetében, hogy egyre inkább képesek legyenek humán szükségleteiket felismerni és azokra válaszolni, veszély esetén védekezni. A jelenlegi helyzetben, amikor a nemzetközi humanitárius szervezetek befejezik tevékenységüket, mert Irakhoz képest nagyobb szükséglet elszenvedő helyekre kell áttelepülniük a világban, egyre inkább a helyi szervezetekre hárul a felelősség, hogy a helyi kihívásokat kezeljék. Szerencsére egyre több jó gyakorlat látható helyi közösségi kezdeményezésekre, amikor egy kisközösség vezéreli a fejlesztési projektet, mert saját igényeire alapozva, a helyi szükségletekre reagál. Az elmúlt időszakban Irak 2017-ben felszabadított területein (Ninive, Anbár, Dijála, Babil, Szaláh ed-Dín, Bagdad és Kirkuk kormányzóságokban) illetve a Kurdisztáni Autonóm Régió területén vizsgáltam ezeket a kezdeményezéseket a MÖSZ szakértőivel együttműködésben. Látható, hogy a helyi közösség és a civil szervezetek összefogása, mint preventív humán biztonsági eszköz, hozzájárulhat az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló gazdasági és politikai megújuláshoz és az emberi jóllét szintjének emelkedéséhez. Az elmondott és leírt történetek, kitöltött kérdőívek alapján kirajzolódik, hogy a szervezetek összefognak és együttműködnek a helyben felmerülő feladatok kapcsán, úgy érzik, hogy együtt sikeresebben célhoz érnek és van igényük a további közösségi projektekre. Él bennük a reménység, hogy a társadalom megújításához hozzá tudnak járulni és így nagyobb biztonságban is érzik magukat, különösképpen hogy 2022 októbere óta működik az új kormány is, amelyben a korábbiakhoz képest nagyobb a nyitottság a civil szervezetekkel való együttműködésre. Egy olyan országban, ahol az állam a feladatait csak marginálisan tudja ellátni, látványosan visszavonul, felértékelődik a civil szervezetek és a helyi közösségi kezdeményezések szerepe, mert, ahogy korábban is sok helyen rávilágítottam, át kell vállalni a feladatokat a központtól. Ahol az a tendencia látható, hogy a központi vezetés elsődlegesen a rendfenntartó és katonai területeken tevékeny, az államigazgatás egyéb szerepeit, mint egészségügy, szociális ellátás, oktatás) át kell ruházni a civilekre. Kihívás, hogy Ninivében és környékén (a vizsgált terület nagyon kis részén) különösen alacsony a civil szervezetek száma, az IÁ óta a biztonsággal foglalkozó szervezetek is sokkal érzékenyebben figyelik, hogy milyen csoportosulások alakulnak. Itt nehezebb az összefogás és a partneri viszony kiépítése a már meglévő civil szervezetek között is, mert szakmailag minden szervezet a saját céljait szeretné megvalósítani, egy kis területet fed le, így nehéz a közös halmazt megtalálni másokkal. A többi szervezet válaszait és véleményét tekintve viszont pont ennek ellenkezője látható.

Tradicionalisan is inkább az jellemző, hogy egyének segítik egymást, az emberek a szervezetekben kevésbé bíznak, különösen, hogy hozzászoktak, hogy azok gyakran politikai célt látnak el és gyanúsak az esetleges vesztegetés miatt. Emiatt kialakult egy általános óvatosság a civil szektor irányába.

Mára Irakban erősödik a biztonság, ami hozzájárul a fejlesztéshez. Ha fejlesztések mennek végbe, tovább javul a biztonsági helyzet. Ez a kettő kölcsönösen hat egymásra. A hagyományos biztonságot veszélyeztető tényezők közé a nukleáris és a konvencionális fegyverek ellenőrizetlen terjedése, a katonai szervezetek, a nagyhatalmak és az ENSZ (militáris jellegű) intervencióinak kérdése tartozik. (A hagyományos biztonság védelme alapvetően más eszközöket igényel, mint a humán biztonság védelme). A humán biztonságért a 7. táblázat szerint lehet egyénileg tenni, mégpedig egyéni felelősségvállalással. A UNDP-jelentés és a humán biztonság kategóriájának értelmezésére az utóbbi 6-8 évben számos teoretikus vállalkozott, illetve több iskola is alakult (például amerikai, kanadai, japán, stb.). Legnagyobb eredményeik abban állnak, hogy miután vázolták az egyén biztonságát érintő veszélyforrásokat, arra a következtetésre jutottak, hogy az individuális biztonságot jóval több fenyegetés éri mint az állam területét, integritását. Ezért fontos, hogy a humán biztonság kérdésköre folyamatosan napirenden legyen: egyrészt minél szélesebb körben kell az egyént, a humán szférát érintő biztonsági kihívásokat tudatosítani, másrészt pedig meg kell találni azokat a nemzeti-nemzetközi tényezőket, amelyek e veszélyforrások kezelésére, felszámolására leginkább alkalmasak.⁶⁰³

⁶⁰³ https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003_2szarazenikofolyoirat1.pdf p.205.

9. FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK, A TÁRSADALMI FEJLŐDÉSI MUTATÓK, A BIZTONSÁG ÉS A JÓLLÉT ÖSSZEFÜGGÉSE

Irakban a személyes segítségnyújtásnak van inkább hagyománya, az alulról önszerveződő közösségek leginkább a közös vallásgyakorlás révén jöttek létre.⁶⁰⁴ Ezeknek a közösségeknek a leggyakoribb célja az összefogás és egymás segítése volt. Természetesen alakult ki a közös vallást gyakorlók között az, amit jelenleg kutatni igyekszem. Az emberek segítséget nyújtottak egymásnak, a rászorulóknak, hogy mindannyian biztonságban érezhessék magukat és az alapvető szükségleteiket ki tudják elégíteni. Miért ne lehetne más közös érdek mentén összefogni és bármilyen kisközösségnek együttműködni annak céljából, hogy a tagok személyes szükségletei be legyenek töltve?

Az alábbiakban a veszélyforrásokat, a fejlődési mutatószámokat, a biztonság és a jóllét összefüggéseit mutatom be. Kiindulási alapként szolgál az 1994-es humán fejlődés jelentésben szereplő veszélyforrások kategorizálása, a társadalmi fejlődési index logikája és a szintén Egyesült Nemzetek Szervezete (továbbiakban ENSZ) által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok. A személyes veszélyforrásokkal, vagyis fejlesztendő területekkel párba rendeztem az elérendő célokat, mert a fenntartható fejlődési célok elérésével ezek megelőzhetők. Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy melyik fejlesztendő terület milyen mértékben járul hozzá a társadalmi jóllét bizonyos szintjeihez.

Elkerülendő veszélyek, fejlesztendő területek	Biztonságról való gondoskodás, fenntartható fejlődési cél, tevékenység
Helyi szinten	
1) a gazdasági biztonság (economic security)	1. cél: Megszüntetni a szegénység összes formáját. 12. cél: Biztosítani a fenntartható fogyasztási és termelési szokásokat.
2) az élelmiszer-ellátás (food security) TÁPLÁLKOZÁS	2. cél: Megszüntetni az éhínséget, elérni az élelmiszer-biztonságot, fejleszteni az ételmezést és előmozdítani a fenntartható mezőgazdaságot.
3) az egészség (health security) ORVOSI ELLÁTÁS	3. cél: Biztosítani az egészséges életet és előmozdítani a jóllétet mindenki számára minden korosztályban.

⁶⁰⁴ Magát megnevezni nem kívánó interjúalany elmondása alapján, 2023. szeptember

ÁLTALÁNOS JÓLLÉT	
4) a környezet (environmental security) VÍZ, HIGIÉNYIA	6. cél: Biztosítani a fenntartható vízgazdálkodást, valamint a vízhez és közegészségügyhöz való hozzáférést mindenki számára. 7. cél: Biztosítani a megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiát mindenki számára.
5) a személyes biztonság (personal security) MENEDÉK, SZEMÉLYES BIZTONSÁG ALAPVETŐ TUDÁS, OKTATÁS	5. cél: Megvalósítani a nemek közötti egyenlőséget, valamint segíteni minden nő és lány felemelkedését. 4. cél: Biztosítani az átfogó és igazságos minőségi oktatást és előmozdítani az egész életen át tartó tanulási lehetőségeket mindenki számára. 9. cél: Építeni alkalmazkodó infrastruktúrát, előmozdítani az átfogó és fenntartható iparosodást, valamint elősegíteni az innovációt.
6) a közösségi biztonság (common security) BEFOGADÓ KÖZÖSSÉG	11. cél: A városokat és emberi településeket befogadóvá, biztonságossá, alkalmazkodóvá és fenntarthatóvá tenni. 17. cél: Megerősíteni a végrehajtás módjait és feléleszteni a fenntartható fejlődés globális partnerségét.
7) a politikai biztonságot (political security) veszélyeztető tényezők EGYENLŐ BÁNÁSMÓD	16. cél: A fenntartható fejlődés érdekében előmozdítani a békés és befogadó társadalmakat, biztosítani a mindenki számára elérhető igazságszolgáltatást és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézményeket létrehozni.
Globális szinten	
1) a népességnövekedés (valamennyi felsorolt veszélyt hordozza)	
2) a globális szintű jövedelemkülönbségek (a jövedelmek aszimmetrikus eloszlása)	8. cél: Előmozdítani a hosszantartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedést, a teljes és eredményes foglalkoztatást, valamint méltó munkát biztosítani mindenki számára.
3) a növekvő nemzetközi migráció (menekültek, illegális migráció)	10. cél: Csökkenteni az országokon belüli és országok közötti egyenlőtlenségeket.

4) a környezet pusztulása (savas esők, globális felmelegedés)	15. cél: Védni, visszaállítani és előmozdítani a földi ökoszisztémák fenntartható használatát, fenntarthatóan kezelni az erdőket, leküzdeni az elsivatagosodást, valamint megfékezni és visszafordítani a talaj degradációját és a biodiverzitás csökkenését. 13. cél: Sürgősen cselekedni a klímaváltozás és hatásai leküzdése érdekében. 14. cél: A fenntartható fejlődés érdekében megőrizni és fenntarthatóan használni az óceánokat, tengereket és tengeri erőforrásokat.
5) a kábítószer-kereskedelem	
6) a nemzetközi terrorizmus	

7. táblázat – Az 1994-es humán fejlődés jelentésben szereplő veszélyforrások kategorizálása, a társadalmi fejlődési mutatók és az ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok alapján (saját szerkesztés)

A fenti táblázat szemlélteti a fejlesztés és a biztonság közötti összefüggést. A biztonság egy szintje előfeltétele a fejlesztésnek, ami tovább növeli a biztonságot. A fejlesztés révén a kihívást jelentő veszélyforrások kialakulása megelőzhető, ami által megteremthető a biztonság. Ez a kapcsolat kettős kötést eredményez, ahol a biztonság és a fejlesztés kölcsönösen erősítik egymást. Abban az esetben, amikor sem a biztonság, sem a fejlődés feltételei nem érvényesülnek, a kölcsönösség összeomlik.⁶⁰⁵

25. ábra – Fenntartható fejlődési célok, Forrás: Magyar ENSZ társaság, 2022.

⁶⁰⁵ Stern, Öjendal, Szászi Ivett, 2019. 115.

A humán biztonság az egyének biztonságát tűzi ki célul, amely a szegénység felszámolásától az oktatás elérésén át a fenntartható környezetig terjed. Erősítésének mérföldkövei az ENSZ által kidolgozott millenniumi fejlesztési célok⁶⁰⁶ és az ezt követő fenntartható fejlődési célok⁶⁰⁷. Mindkét program célkitűzéseiben követi a humán biztonság koncepciójának alapelveit, az értekezésben én is fontosnak tartom ezeket a szempontokat szem előtt tartani és amikor lehetséges, az elemzési szempontok között szerepeltettem. A fenti táblázat jobb oszlopa mutatja, hogy mely célok, fejlesztési területek milyen helyi vagy globális veszélyre reagálnak.

⁶⁰⁶ Millennium Development Goals, rövidítve: MDG: 1 cél: A szélsőséges szegénység és éhínség csökkenése. A napi egy dollárból élők és az éhínségtől szenvedők arányának felére csökkentése.

2. cél: A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás biztosítása. Annak biztosítása, hogy minden fiú és lány befejezi az általános iskolát.

3. cél: A nemek közötti egyenlőség és a nők felemelkedésének előmozdítása. A nemek közötti beiskolázási különbségek megszüntetése az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-ig, valamennyi szinten 2015-ig.

4. cél: A gyermekhalandóság csökkentése. Az öt év alatti gyermekek halandósági arányának kétharmadával való csökkentése.

5. cél: Az anyai egészség javítása. A gyermekágyi halandóság arányának csökkentése háromnegyedével.

6. cél: A HIV/AIDS, a malária és más betegségek elleni küzdelem. Azok terjedésének megállítása és visszafordítása.

7. cél: A környezeti fenntarthatóság biztosítása. A fenntartható fejlődés elveinek beépítése a nemzeti politikákba és programokba. A környezeti erőforrások csökkenésének visszafordítása. Felére csökkenteni azoknak az arányát, akik tartósan nem jutnak egészséges vízhez 2020-ig. 100 millió nyomornegyedekben élő ember életkörülményeinek jelentős javítása 2020-ig.

8. cél: Globális partnerség kialakítása a fejlesztés érdekében.

⁶⁰⁷ Sustainable Development Goals, rövidítve: SDG:

1. cél: Megszüntetni mindenhol a szegénység összes formáját.

2. cél: Megszüntetni az éhínséget, elérni az élelmiszer-biztonságot, fejleszteni az élelmezést és előmozdítani a fenntartható mezőgazdaságot.

3. cél: Biztosítani az egészséges életet és előmozdítani a jólétet mindenki számára minden korosztályban.

4. cél: Biztosítani az átfogó és igazságos minőségi oktatást és előmozdítani az egész életen át tartó tanulási lehetőségeket mindenki számára.

5. cél: Megvalósítani a nemek közötti egyenlőséget, valamint segíteni minden nő és lány felemelkedését.

6. cél: Biztosítani a fenntartható vízgazdálkodást, valamint a vízhez és közegészségügyhöz való hozzáférést mindenki számára.

7. cél: Biztosítani a megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiát mindenki számára.

8. cél: Előmozdítani a hosszantartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedést, a teljes és eredményes foglalkoztatást, valamint méltó munkát biztosítani mindenki számára.

9. cél: Építeni alkalmazkodó infrastruktúrát, előmozdítani az átfogó és fenntartható iparosodást, valamint elősegíteni az innovációt.

10. cél: Csökkenteni az országokon belüli és országok közötti egyenlőtlenségeket.

11. cél: A városokat és emberi településeket befogadóvá, biztonságossá, alkalmazkodóvá és fenntarthatóvá tenni.

12. cél: Biztosítani a fenntartható fogyasztási és termelési szokásokat.

13. cél: Sürgősen cselekedni a klímaváltozás és hatásai leküzdése érdekében.

14. cél: A fenntartható fejlődés érdekében megőrizni és fenntarthatóan használni az óceánokat, tengereket és tengeri erőforrásokat.

15. cél: Védni, visszaállítani és előmozdítani a földi ökoszisztémák fenntartható használatát, fenntarthatóan kezelni az erdőket, leküzdni az elsivatagosodást, valamint megfékezni és visszafordítani a talaj degradációját és a biodiverzitás csökkenését.

16. cél: A fenntartható fejlődés érdekében előmozdítani a békés és befogadó társadalmakat, biztosítani a mindenki számára elérhető igazságszolgáltatást és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézményeket létrehozni.

17. cél: Megerősíteni a végrehajtás módjait és feléleszteni a fenntartható fejlődés globális partnerségét.

A fenntartható fejlődési célok nem adnak választ három komoly globális veszélyforrásra: a népességnövekedés, a kábítószer kereskedelem és a nemzetközi terrorizmus.

10. KÖVETKEZTETÉSEK

10.1. A kutatás, értekezés összegzése

A kutatott terület biztonsági és geostratégiai helyzetét követően az etnikai, vallási és kulturális háttérrel vizsgálva a régmúltból a jelen kihívásaihoz érkezve, rámutatok a legfontosabb összefüggésekre, eredményekre. A következtetések bemutatását követően az értekezés elején felállított hipotézisek teljesülését vagy elvetését vizsgálom. A következtetésekben az új tudományos eredmények bemutatása, a kutatás eredményeinek gyakorlati felhasználhatósága, valamint a kutatás folytatásának lehetőségei szerepelnek.

Az értekezés a bevezető és záró fejezeteken kívül nyolc fejezetből áll. Ezeken vezetem végig a gondolatmenetet és a tudományos problémát az azt érintő ok-okozati összefüggésekkel és hatásmechanizmusokkal együtt.

Az értekezésben négy kutatási kérdésre kerestem a választ. Ez összhangban van a kutatás céljával és a felállított hipotézisekkel. Fejezetenként a *ki*, *mit* és *hogyan* kérdések mentén mutattam be azokat a témához kapcsolódó ok-okozati összefüggéseket, amelyekre vonatkozóan ismeretet nyertem.

A bevezetésben a tudományos probléma megfogalmazását követően a kutatás célját, kérdéseit és ezek alapján a hipotéziseket határoztam meg, végül az elméleti keretet és a módszertant. A második fejezetben Irak világban elfoglalt helyére és biztonsági helyzetére helyezem a hangsúlyt. Igyekeztem látványosan bemutatni azokat a fő gondolati síkokat, amelyek meghatározzák az értekezés vizsgálati szempontjait. Ezek szorosan kapcsolódnak személyes érdeklődésemhez. Mivel az értekezést a Hadtudományi Doktori Iskola „védelem társadalomtudományi kérdései” kutatási területen készítem, az egész szemléletmódot meghatározza a biztonság kérdésköre. A kutatott területre is elsőként biztonsági szempontból tekintek és geopolitikai pillérként betöltött szerepében vizsgálom regionálisan és globálisan elfoglalt helyét. A harmadik fejezettől kezdődően igyekszem a kutatott témakör szempontjából fontos történéseket időrendben kiemelni. A múltból eljutva a közelmúlt két kihagyhatatlan tragikus eseményén keresztül a jelenbe érkezünk. Az ötödik fejezettől a múltbeli tények jelen következményeire irányítom a figyelmet és a hátrányos helyzetben levő, legkiszolgáltatottabb

csoportok közül néhányat bemutatok azért, hogy aztán a lehetséges reakciót, válaszlépést kutathassam az adott kihívásra. Az értekezést ez az ok-okozati, történés-következmény gondolatkör kíséri végig. A hatodik fejezettől már a kihívásra adható válasszal foglalkozom, amely alapvetően lehet nemzetközi vagy hazai. Nemzetközi szinten a fejlesztés kérdéskörét a hetedik fejezetben, hazai szinten pedig a civil szektort és a közösségvezérelt helyi fejlesztést a nyolcadik fejezetben vizsgálom és mutatom be, mert ezek olyan eszközök, amelyek hatással lehetnek az jóllétre, az emberek biztonságára. Megállapítottam, hogy leghatékonyabb, amikor a nemzetközi partnerek együttműködnek a helyi civil szervezetekkel. Érintőlegesen az állami szerepvállalásra is kitérek. Az, hogy az értekezés végén túlsúlyban van a civil szektor és a közösségi kezdeményezések bemutatása, utal a tendenciára, ami jellemző ma az iraki államra, hogy visszavonul és szerepét főképpen csak a katonai és rendfenntartó területeken tartja meg. A kilencedik fejezetben a fenntartható fejlődési célok, a társadalmi fejlődési mutatók, a biztonság és a jóllét közötti összefüggésekre világítok rá, majd a záró fejezetben levonom a következtetéseket.

Elsőként vizsgáltam az észak-iraki területen a közösségvezérelt helyi fejlesztéseket, a civil szervezetek működését és együttműködését, ezzel összefüggésben bevezettem a „helyiesítés” kifejezést. A biztonsági kihívásokkal többen foglalkoznak ezen a területen, viszont a humánbiztonság kérdése és a társadalmi fókusz szintén új. A biztonsági kihívásokkal kapcsolatban a nők helyzetét alaposan áttekintettem és több nőjogi szervezet vezetőjével készült interjú alapján mutattam be.

A jóteköny szervezetek gyakorlati tapasztalata kulcsfontosságúnak számított, ahogy az NCCI 2020 májusában készített jelentése is. Tartalomelemzéssel rámutattam arra a fejlődési irányra, ami az iraki civil szektorban is mutatkozik, hogy egyre több az együttműködés a szervezetek között. A humanitárius források elapadása közepette a lakosság is első sorban úgy tud felkészülni a kihívások kezelésére, hogy önfenntartóvá válik.

Az értekezés kutatási céljainak elérése a vizsgált észak-iraki területen – értékelésem szerint – sikeres, ahogy a vizsgált okmányokból, a jogszabályok, törvények tanulmányozásából és a kvalitatív vizsgálat eredményei alapján is kiderült. A levont tapasztalatok birtokában tudtam a hipotéziseket vizsgálni.

10.2. Hipotézisek vizsgálata, új tudományos eredmények

Az értekezésben a kutatás céljával, a kutatási kérdésekkel összhangban négy hipotézist fogalmaztam meg, a kutatás eredményei az alábbiak szerint összegezhetők:

Az első hipotézis részben igazolódott, mert a helyi civil összefogások vizsgálatával meghatározhatóak az erőforrások, amelyek alkalmassá teszik a helyi közösséget arra, hogy hozzájáruljon a humán biztonság növeléséhez Észak-Irakban. Bizonyítottam, hogy a legfőbb erőforrások a rugalmas alkalmazkodás, más szervezetekkel való együttműködés, főképpen a közös értekezletek, támogató programok vagy figyelemfelkeltő kampányok közös megrendezése hat pozitívan a lakosság jóllét szintjére. Mindez 10 szervezeti vezetővel, 8 ösztöndíjassal, 11 kulcsinformátorral való interjúk és 95 iraki nő és 31 szervezeti vezető által kitöltött kérdőív alapján állítható.

Megalkottam az észak-iraki lakosság humánbiztonságát szavatoló erőforrástérképet, ezzel létrehoztam a civil összefogás modelljét a kutatott területen.

Csak a helyi vezetés célja, hogy törődjön a civil szervezetekkel, közösségi kezdeményezésekkel, segítse a helyi együttműködések, viszont a regionális és központi vezetés kevésbé foglalkozik a lakosok jóllétének és biztonságának növelésével. Az állam az utóbbi évben jelentősen nem változtatott a lakosság irányába történő megnyilvánulásán. Minél inkább sikerül a helyi cselekvőkkel először összefogni, a helyi kihívásokra válaszolni, majd őket abban segíteni, hogy hosszabb távon saját lábra álljanak, annál könnyebb lesz az adott területről a későbbiekben kivonulnia a nemzetközi erőeknek. Az állami és a magán szektorra vetítve nem sikerült vizsgálati anyaghoz jutnom, a politikusok elzárkóztak. A fenti tömör megállapítást az interjúalanyokkal való beszélgetések alapján teszem. Az első hipotézis kapcsán tapasztaltak mintát adhatnak további fejlesztéshez, stratégiák kialakításához és ahhoz, hogyan növelhető a humán biztonság szintje.

A második hipotézis teljes mértékben igazolódott. A nemzetközi fejlesztő szervezetek számára hasznos, ha közvetlenül együttműködnek azokkal, akik a helyi szükségleteket leginkább ismerik, mert ezekre alapozva tudják a hosszabbtávú fejlesztési folyamatokat kialakítani. A bottom-up kezdeményezések a helyi szinten való összefogáson keresztül a nemzetközi szervezetekkel való együttműködésben a humán biztonság növekedéséhez vezet és mindenképpen a komolyabb társadalmi problémák megelőzéséhez járul hozzá. A tervezett és

felépített együttműködések segítik a humán biztonság építését azzal, hogy a felek előzetesen megismerik egymást, ez szükséghelyzetben gyors beavatkozáshoz vezet.

Létrehoztam az iraki civil (132) és nemzetközi (116) szervezeteket tartalmazó regisztert.

A harmadik hipotézis nem nyert megerősítést. A donorok 2022 év végén kivonultak Irakból, a humanitárius tevékenység megszűnt, csak a fejlesztéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek maradtak a terepen. A biztonsági helyzet és a jóllét szintje nem emelkedik látványosan, mivel az állam sem törekszik fejlesztésre. Helyi szinten viszont sok a közösségi jó gyakorlat, erre utal a társadalmi tőke szintjének emelkedése is.

Megalkottam Irak (külső és belső, vallási, etnikai fókuszú) kockázatelemzését.

A negyedik hipotézis szintén helytálló. Bizonyítottam, hogy a magyar állam a helyi keresztény közösségekkel hatékonyan működik együtt a vizsgált területen, alkalmazza a közösségvezérelt helyi fejlesztést. Különösen a tradicionális, hagyományos, vidéki lakosság maradt a szülőföldjén vagy tért vissza, ami hozzájárul az emberek humán biztonság érzéséhez helyi szinten. A keresztények helyben maradása annyira járul hozzá a humánbiztonsághoz, amennyire hatékony a HHP a helyi közösségekkel való együttműködésben. A hátrányt elszenvedő keresztény kisebbségek számára hatékonynak bizonyult az a segítségnyújtási módszer, amikor a magyar kormány a keresztény helyi közösségeket támogatta, mert a nyújtott összeg elköltése teljes egészében magára a célra történt, szemben a híres nemzetközi donorok által adott összegekkel, amelyek háromnegyede a folyamatban eltűnt. Magyarország a humanitárius modellt a nemzetközi gyakorlat elemeivel ötvözte, amelynek eredményeképpen hatékonyan valósul meg a segítségnyújtás többek között az iraki keresztény vagy más vallású, hátrányos helyzetű csoportokkal végzett munkában, amely a helyi közösségekkel való személyes kapcsolaton alapszik. Mindennek azért van közösségépítő ereje, mert eredményeképpen az emberek visszatérhetnek újjáépített városaikba, felújított templomaikba, iskoláikba, megerősödhetnek, új munkahelyeket tudnak teremteni, ez által fenntarthatóvá válhat létük, a bevételek pedig hozzájárulhatnak a gazdaság fejlesztéséhez is. Karakosba huszonötezer, Bartellába hatezer keresztény tért vissza, bár a helyzet még bizonytalan, és hosszan tartó folyamat. Sok keresztény családnak már megadatott a szülőföldjére való visszatérés lehetősége, de még időre van szükség, hogy az üldözött keresztények bizalma, humán biztonság érzése helyreálljon, és újra reménységgel tudjanak a jövő felé tekinteni. Mindezekkel együtt esély lehet arra, hogy elkerüljük a keresztények eltűnését a közel-keleti régióból, helyben maradásuk hozzájárul az Euro-Mediterrán régió biztonságához, ami pedig a

globális biztonságra is pozitívan hat. 2016 októberétől e feladat elvégzésére még egy kormányzati egységet is kijelölt a magyar kormány: üldözött keresztények megsegítéséért felelős államtitkárság (jelenlegi nevén a Külgazdasági és Külügyminisztérium Üldözött Keresztényeket Segítő Programokért Felelős Államtitkársága).

Létrehoztam a kutatott területen a keresztények közösségvezérelt helyi fejlesztésének modelljét és egy nyilvántartást az iraki magyar fejlesztésekről 2017-től napjainkig.

10.3. A kutatási és tudományos eredmények hasznosíthatósága

Értékelésem szerint az értekezés és az új tudományos eredmények szakpolitikai és tudományos területhez is kapcsolódnak. Tudományos felhasználhatóságát tekintve elsősorban a biztonsági, különösen a migrációval és a terrorizmussal kapcsolatos területen vagy a Közel-Kelettel foglalkozó kutatásokhoz hasznos. A korábbi amerikai dominanciájú unipoláris világot követően minden olyan ismeret felértékelődik, ami egy kulcsfontosságú régiót hoz a középpontba. Egyre fontosabb a különböző térségek sajátosságainak, és egymáshoz viszonyított helyzetüknek elemzése, különösen hogy napjainkban a regionális összefogások jelentősége felértékelődik. A közel-keleti régió szerepe különösen az olaj miatt lényeges. Az USA globális nagyhatalomként érdekelt a megfelelő kapcsolat ápolásában Irakkal, bár ez csökkenő tendenciát mutat. Egyre inkább Kína és Oroszország a két nagy rivális. A tágan értelmezett Közel-Kelet, a MENA térség Barry Buzan biztonságpolitikai és Samuel Huntington civilizációs elméleti megközelítésében is egy egységet alkot. Ez a térség az iszlám világ szülőhazája, ahonnan a Szub-szaharai Afrikába, illetve Délkelet-Ázsiába terjeszkedik egyre rohamosabban. A Nemzeti Közszoigálati Egyetem biztonság- és védelempolitika, nemzetközi tanulmányok szakjain valamint a Hadtudományi Doktori Iskola számára felhasználható a kutatási eredmény, továbbá a nemzetbiztonság BA és MA szakirányán tanuló hallgatók részére a regionális biztonság és a migráció témakör oktatásánál is kiegészítő anyagokat, gyakorlati példákat nyújthat. A disszertáció szintén hasznos lehet a humanitárius segélyezést és fejlesztést tanuló diákok számára, oktatási segédanyagként. Hasznos ismeretterjesztő továbbá a helyi közösségi kezdeményezésekkel vagy a nőjogi kérdésekkel foglalkozók körében, gyakorlati példákkal tele. Irakban történő fejlesztési projektek indításához az NCCI és a civil szervezetek működésével, együttműködésével kapcsolatos részei alapidokumentumként használhatóak. Ezeken kívül külpolitikai és nemzetközi fejlesztéssel kapcsolatos döntés-előkészítési folyamatok során is hasznos háttéranyagként szolgálhat.

A tudományos igényű és módszerrel elkészített értekezés egyes részei felhasználhatóak a Belügyminisztérium és a Magyar Honvédség állománya számára az iraki missziós feladatokra való felkészítéshez. A disszertáció angol nyelven megjelent részei hasznosak lehetnek a külföldi, jelen témát kutató intézeteknek, oktatási központoknak.

Az általam megfogalmazott gyakorlati felhasználhatóság és a további kutatási irányok hozzájárulnak ahhoz, hogy az Irakban zajló folyamatok nagyobb figyelmet kapjanak, különösen a társadalomra gyakorolt hatás tekintetében.

10.4. A kutatás kiterjesztésének lehetséges irányai

A disszertáció Irakkal, mint a közel-keleti kultúrkör részével általánosan, globális nézőpontból foglalkozik, viszont az északi részére fókuszálva már egy szűk területet, a közösségvezérelt kezdeményezéseket és azok hatását vizsgálja.

A témával kapcsolatban további vizsgálatokat ajánlok olyan témakörben, amelynek jelen értekezésben való elemzése a kutatási tevékenység lehatárolása és az értekezés terjedelmi korlátai miatt nem volt mód. Anyagi és időbeni korlátok miatt a kutatásom során nem volt lehetőségem kiutazni az érintett észak-iraki területre és ott az állami szektor képviselőivel beszélgetni, valamint egy újabb kvalitatív vizsgálatot elvégezni, amely további interjúkon alapult volna. Ez mindenképpen helyi jelenléttel lehetséges. A terepen tevékeny segítségnyújtással való együttműködés révén ugyan felmerült, hogy a kint dolgozó munkatársak vállalják a lekérdezést, viszont magánéleti akadályok léptek közbe.

Javasolom annak felmérését, hogy a nemzetközi fejlesztő szervezetek számára milyen haszonnal jár, ha közvetlenül is együttműködnek azokkal, akik helyben a szükségleteket leginkább ismerik, különösen, ha ezeket a tapasztalatokat be tudják építeni a hosszabbtávú tervezési folyamataikba. Érdekes lehet a nemzetközi fejlesztő szervezetek hosszabbtávú terveinek vizsgálata vagy ugyanez az állami és a magán szektorra vetítve.

A kutatás kiindulópont lehet egy SWOT analízis elkészítéséhez azt vizsgálándó, hogy az állami, magán és civil szektor együttműködésében milyen lehetőségek és veszélyek rejlenek és milyen eszközök állnak rendelkezésre, hogy fel lehessen térképezni, mivel lehet segíteni az embereket humán biztonságuk és életkörülményeik javításában, hogyan lehet a legjobb eredményt elérni annak alapján, ami rendelkezésre áll? A lakosság oldaláról érdemes lehet felkészülni a kihívások kezelésére, különösen, hogy a humanitárius források elapadtak és a külső segítség egyre korlátozottabban áll rendelkezésre. Javasolom a közösségvezérelt helyi fejlesztést, mint

hatékony eszközt más olyan közel-keleti, krízishelyzetben levő országban is megvizsgálni, ahol az állam nem gondoskodik az állampolgárokról, pl. Szíria. Azt is érdekes lehet megvizsgálni, hogy az elért eredmények hogyan alkalmazhatóak egy másik országra vonatkozóan. Jelen értekezés esetleges nemzetközi összehasonlító vizsgálatok lefolytatását motiválhatja a közösségvezérelt helyi fejlesztések témakörében, amelyekhez jelen dolgozatban irányvonalakat kívánok adni.

Mivel eddig még nem készült hasonló jellegű kutatás, amely a humán biztonsági kérdéskört helyezte gyújtópontba, az írás jó kiindulópontot jelenthet a jövőben ehhez.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás elvégzésében sokan segítettek, amelyet most itt is meg szeretnék köszönni nekik. A jó tanácsokat elsősorban köszönöm témavezetőmnek, Dr. Ujházi Lórándnak, hogy iránymutatásával, kritikaival, türelmével és idejével is segítette a disszertáció elkészültét. Köszönet illeti Stefanos Vallianatost, aki mint hasonló terület kutatója, athéni Erasmus tartózkodásom és kutatásom ideje alatt állandó segítőm volt, akinek bátorítása és észrevételei nélkül nem jöhetett volna létre a dolgozat. Köszönöm Remek Éva valamint Kecskeméthy Klára tanárnőknek és Wágner Péternek, a KKI munkatársának a jó ötleteket és személyes tanácsokat, Kóré Andrásnak, Thomázy Gabriellának és Ember Istvánnak a folyamatos bátorítást. Köszönöm a szakmai tanácsokat és ajánlásokat valamint a kvalitatív kutatás lehetőségét az Ökumenikus Segélyszervezet munkatársainak, különösen Pusztai Rékának és Bálint Gábornak, s csak időrendben utoljára a műhelyvitan elhangzott tanácsokat és az iránymutatást opponenseimnek: Birher Nándornak, a PPKE dékánjának és Fischl Vilmosnak, a NKE tudományos főmunkatársának és az összes jelenlevő kollégának. Köszönetemet fejezem ki munkáltatómnak, hogy támogatta kutatásom megvalósulását és biztos háttérként, szakmai segítségül is szolgált doktoranduszi éveim során. Kutatásaim eredményességéhez természetesen hozzájárultak a Nemzeti Közzolgálati Egyetem tanárai, akiknek a témával kapcsolatos iránymutatásai és segítőkész, támogató hozzáállása mindvégig segítette munkámat, ahogy a témában megjelent oktatási anyagaik, publikációik is. Köszönöm végül szeretteim és családtagjaim segítségét, hogy az anyagot 2024. július végén lezárhattam, bár a témakör kimeríthetetlen és folyamatosan tartogat valami újat a kutató számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, könyvfejezetek, folyóirat cikkek, szakpolitikai elemzések

Abd Aladem Jabur Hafez - Hassan Ali Muhammed: Civil Society Organization in Iraq and Its Impact on Democratic Transformations, In: Social Science Journal, Res Militaris, vol.13, n°1, Winter-Spring 2023, Forrás: <https://resmilitaris.net/uploads/paper/cb849feb11d306583cfd46a83f5156e0.pdf>, (Letöltés ideje: 2024. 07. 11.)

Ablaka Gergely, Csiki Varga Tamás, Csizmazia Gábor, Deák András, Etl-Nádudvari Anna, Háda Béla, Jójárt Krisztián, Kemény János, Pénzváltó Nikolett, Rácz András, Tálás Péter: Irak stratégiai érdekek ütközőpontjában, In: Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések 2020/21, 2020. július 31. 7-12. Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontja%20\(SVKI\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_21_Irak%20strategiai%20erdekek%20utkozopontja%20(SVKI).pdf) (Letöltés ideje: 2022. január 12.)

Abu Rumman, Mohammad (Ed.): Post Islamism – A new phase or Ideological Delusions?, Friedrich Ebert Stiftung, Amman, 2018. ISBN 978-9957-484-91-0

Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1989. ISBN 963-326-592-4

Akadémiai kislexikon I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

Al-Adly, Hussein Darwish. 2021. The Iraq Nation and Civil Society. <http://www.attahaddi.net>. (Letöltés ideje: 2023. január 12.)

Al-Jeddah, Raad Naji .2002. Legislation of Associations and Political Parties in Iraq.: Baghdad. House of Alhekah

Alí, Maulana Muhammad: The religion of Islam. A Comprehensive Discussion of the Souces, Principles and Practices of Islam, National Publication and Pronting House, Kairó, 2015. 227.

Al-Asaad, Muhammad. Political organizations and the issue of political communication for the elections. 2021. <https://www.aljabriabed.net>

Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: Az Iszlám Állam kalifátusa, Osiris Kiadó – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016.

Arisztotelész: Politika, Forrás: <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 02. 21.)

Asmaa Jssim Mohammed: Sustainable Development in Islam: A Study regarding the Possibility of Achieving Development Goals in Iraq, 2020. Forrás: https://www.ijicc.net/images/vol_13/13107_Mohammed_2020_E_R.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 2008., 136-170. ISBN 978-963-456-000-5

Bakos Ferenc – Szávai János szerk.: Magyar Larousse Enciklopédia I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.

Bakos Ferenc – Szávai János szerk.: Magyar Larousse Enciklopédia II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

Bakos Ferenc – Szávai János szerk.: Magyar Larousse Enciklopédia III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Bernek Ágnes: A Kelet-Közép-Európai régió a XXI. századi geopolitika nagy sakktábláján, In: Köz-Gazdaság 2015/1. Forrás: http://unipub.lib.uniconvinus.hu/1917/1/kg_2015n1p77.pdf, (Letöltés ideje: 2020. 04. 25.)

Besenyő J. – Prantner Z. – Speidl B. – Vogel D.: Az Iszlám Állam terrorizmus 2.0, Történet, ideológia, propaganda. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely - Kossuth Kiadó, 2016. ISBN: 9789630984416

Bobseine, Haley: Tribal Justice in a Fragile Iraq, The Century Foundation, 2019, Forrás: https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/11/08121945/tribal-justice_bobseinePDF.pdf (Letöltés ideje: 2022. 04. 27)

Boda Mihály: Az igazságos háború hagyománya Európában, a Távol-Keleten (Kínában) és DélÁzsiában (Indiában), 2019, Forrás: http://real.mtak.hu/82503/1/boda_igazsagos_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 03.)

Bodor A.: A béke kérdése Homérosztól Erasmusig. Korunk, 6. sz. 1971. 830–839.

Bognár József: Szerkesztői előszó, In: Új Pedagógiai Szemle, 2019 / 3-4. Forrás: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/szerkesztoi-eloszok> (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Boudreaux, Richard – Watanabe, Teresa: A katolikus egyház vitája az igazságos háborúról, In: Los Angeles Times, 2001. Forrás: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-30-mn-51612-story.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 04.)

Bourdieu, Pierre: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. General Press, Budapest, 2008.

Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.). A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 1999.

Bryant, John: The humanitarian response in Iraq: support beyond international assistance in Mosul, Humanitarian Policy Group, ODI, 2019. Forrás: <https://cdn.odi.org/media/documents/12782.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Brzezinski, Zbigniew: A nagy sakktábla, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.

Butler: The Arab Conquest of Egypt and the Last Thirty Years of the Roman Dominion, Oxford at the Clarendon Press, 1978. 169-179.

Buzan, Barry – Waever, Ole – Wilde, Jaap de: Security: A new Framework for analysis. Linne Rienner, London, 1998.

Buzan, Barry – Waever, Ole: Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, 2003.

Buzan, Barry: People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books, 1983.

Černý, H.: Iraqi Kurdistan, the PKK and International Relations. Theory and Ethnic Conflict. Routledge. 2018.

Chulov, Martin: Post-war Iraq - 'Everybody is corrupt, from top to bottom. Including me, Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/19/post-war-iraq-corruption-oil-prices-revenues> (2016. 02. 19.), (Letöltés: 2020. 04. 26.)

Clausewitz Károly: A háborúról, fordította: báró Hazai Samu 1917. Budapest, Athenaum.

Cohen, Saul Bernard: Geopolitics - The Geography of International Relations, Rowman & Littlefield - Lanham, Boulder, New York, London, 2015.

Cole, Darrel: The First and Second Gulf Wars, In: America and the Just War Tradition. A History of U.S. Conflicts, ed. Mark David Hall – J. Daryl Charles, University of Notre Dame Press Notre Dame, Indiana, 2019, ISBN 9780268105273

Cole, Darrell: Just War and the Ethics of Espionage, London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2018, ISBN 978-1-138-54610-3

Conetta, Carl: The Budgetary Consequences of Current US Defense Strategy, In: Project on Defense Alternatives Briefing Memo #52, 2011.10.15.

Cordesman, Anthony H. - Burke, Arleigh A. -Bosserman, Bradley: The New US Defense Strategy and the Priorities and Changes in the FY2013 Budget, Forrás: www.csis.org/burke/reports (Letöltés ideje: 2022. 08. 21.)

Czene Gréta: Oroszország mint geopolitikai entitás az amerikai geopolitikai szakértők szemszögéből, In: Nemzetbiztonsági Szemle, 7. évfolyam (2019) 1. szám 18–30. Forrás: 10.32561/n.sz.2019.1.2, Forrás: https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/NBSZ_2019_1_02_CzeneG.pdf (Letöltés ideje: 2022. 08. 21.)

Csicsmann László: A kurd államiség esélyei a Közel - Keleten a geopolitikai rivalizálás tükrében, In: REGIO 26. évf. 1. szám 24-51. 2018. Forrás: https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/201/pdf_181 (Letöltés ideje: 2022. 08. 21.)

Csicsmann László: Eltérő modernizációs perspektívák a közel-keleti muszlim államokban, Köz-Gazdaság, 2010/1, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem

Csicsmann, L.: A kurd államiség esélyei a Közel–Keleten a geopolitikai rivalizálás tükrében’, Regio, 26(1), 2018. 24–51.

Csiki Tamás: Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. Hadtudomány, 2013. 23/ 3-4. 29–44.

Csiki Tamás: Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. Nemzet és Biztonság, 2014. 7/2. 45–61.

Csiki Tamás: Érdekek, lehetőségek és stabilitás Észak-Irakban, In: Nemzet és Biztonság, 2011. április, Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-Erdekek_lehet_segek_es_stabilitas_Eszak_irakban.pdf (Letöltés ideje: 2022. 08. 21.)

Csiki Varga Tamás – Tóth Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. Nemzet és Biztonság, 13. (2020/3): 89–112. DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.7>

De Waal Antal: XV. Benedek pápa, Szent István Társulat, Budapest, 1916. Forrás: http://www.ppek.hu/konyvek/De_Waal_Antal_XV_Benedek_papa_1.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Dezső Tamás: Az amerikai–iráni válság Irakban. Budapest, Migrációkutató Intézet. Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/01/20200108_mki_elemzes_az_amerikai_irani_valsak_irakban_dezso_tamas_v2.pdf (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)

Dudlák Tamás: A közeli kelet: Törökország és iraki Kurdisztán kapcsolatának átalakulásai (1991–2017) Doktori (Phd) értekezés. 2021. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1201/1/Dudlak_Tamas_dhu.pdf

Dobos Károly Dániel: Sém fiai – A sémi nyelvek és a sémi írásrendszerek története, Pázmány Egyetem eKiadó és Szent István Társulat: Budapest, 2013. 211-243.

Dunay Pál: Az iraki háború és a nemzetközi jog: a kezdettől a végig, In: Külügyi Szemle, 2007 nyár-ősz, 226. Forrás:

//kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_hebore_ees_a_nemz_.pdf

(Letöltés ideje: 2022. 02.08.)

Eberle, Christopher J.: Justice and the Just War Tradition, Human Worth, Moral Formation and Armed Conflict, London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2016. ISBN 978-1-138-12225-3

Ebert, Hans-Georg – Hefny, Assem: Der Islam und die Grundlagen der Herrschaft. Übersetzung und Kommentar des Werkes von Ali Abd ar-Raziq. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2010

Egeresi Zoltán: Török hadjárat Irakban és Szíriában: a terrorellenes háború történelmi dimenzióban, In: 24.hu, 2022. május, Forrás: <https://24.hu/kulfold/2022/05/22/torok-hadjarat-irakban-sziriban-kurdok-ellen/>, (Letöltés ideje: 2024. 07. 02.)

Elder, Larry: "Who Thought Iraq Had WMD? Almost Everybody," Townhall, May 25, 2006, Forrás: <https://townhall.com/columnists/larryelder/2006/05/25/who-thought-iraq-had-wmd-most-everybody-n1221067> (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Elias, Norbert: A civilizáció folyamata, Gondolat. 1987. ISBN: 9632818024

Ellul, Jacques: Iszlám és zsidó-kereszténység, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007. 96-100.

Epatko, Larisa: Voices from the Frontlines: Iraqis are 'just wishing for a better life', In: Peace Insight, 2020. 01. 16. Forrás: <https://www.peaceinsight.org/en/articles/voices-frontlines-iraqis-are-just-wishing-better-life/?location=iraq&theme=human-rights>, <https://www.peaceinsight.org/en/authors/larisa-epatko/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 28.)

Erdő Péter: Az Apostoli Szentszék diplomáciája és a nemzetközi konfliktusok, In: A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Szerk.: Resperger István és Ujházi Lóránd, Dialóg Campus, 2019., Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2 (Letöltés ideje: 2024. 07. 06.)

Érszegi Márk Aurél: Bush elnök és XVI. Benedek egyetértésének alapja: az egyház-állam viszony értelmezése, 2008. Forrás: Magyar Kurír, Forrás: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/bush-elnoek-es-xvi-benedek-egyetertesenek-alapja-az-egyhaz-allam-viszony-ertelmezese> (Letöltés ideje: 2022. 01. 04.)

Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban, In: Stratégiai Védelmi Kutatóközpont elemzések, 2016/18. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-18-egy-rendszer-foglyakent-irak-2016-b.original.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Etl Alex: Irak belső válsága, In: Nemzet és Biztonság, 2014/4. szám, 62–75, Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_08_etl.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Farkas Ádám: Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok, HSZ 2020/4

Farkas Ádám: Világrend vagy amit akartok? Gondolatok a világrend alapkérdéseiről, In: Nemzet és Biztonság 2015/6. p.120-135. Forrás: http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_6_09_farkas_adam_-_vilagrend_vagy_amit_akartok_gondolatok_a_vilagrend_alapkerdeseirol.pdf (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Hadtudományi Szemle, 2018/2. Forrás: http://real.mtak.hu/109869/1/HSZ_2019_1_Kovacs_Mark_Karoly.pdf (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Farkas Zoltán: A társadalmi tőke fogalma és típusai. Szellem és Tudomány 2013., 4/ 2. 106–133.

Fazekas Sándor: Meddig mehet el az egyház? Egyházi állásfoglalások a mérlegen, In: Göcze István szerk.: Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 21-41. ISBN 978-615-5845-27-7 Forrás: http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10993/G%C5%91cze%20Istv%C3%A1n_Az%20igaz%C3%A1gos%20h%C3%A1bor%C3%BA%20elv%C3%A9rt%C5%91%20az%20igaz%C3%A1gos%20b%C3%A9ke%C3%A9ig_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Ferenc pápa: Prayer of Suffrage for the Victims. Forrás: www.vatican.va/content/francesco/en/prayers/documents/papa-francesco_preghiere_20210307_preghiera-iraq.html (Letöltés ideje: 2022. 08. 14.)

Field, Henry: The Antropology of Iraq, Kegan Paul, London, New York, Bahrain, 2004. 208. Forrás: <https://books.google.hu/books?id=YSEvDwAAQBAJ&pg=PA208&dq=az+%27Azza+%C3%A9s+az+al-Bu&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwjY5O3trpn2AhUGrYsKHckNBqEQ6AF6BAGLEAI#v=onepage&q=az%20'Azza%20%C3%A9s%20az%20al-Bu&f=false> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

Filoni, Fernando: Az egyház Irakban, Szent István Társulat, Budapest, 2019.

Fischl Vilmos: A nemzetközi egyházi szervezetek szerepe az államközi valamint csoportok közötti konfliktusok és válságok kezelésében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, ZNME HDI, 2006. Forrás: <https://nkerepo.uni->

nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12038/ertekezes.pdf;jsessionid=0CC126617101862B97F76A58063138D6?sequence=1 (Letöltés ideje: 2022. 03. 09.)

Fischl Vilmos: Egyház és állam álláspontja a háborúról és a békéről. A megbékélés és a dzsihád fogalma. In: Göcze István szerk.: Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 41-55. ISBN 978-615-5845-27-7

Fischl Vilmos: The Opportunities of Hungary for Dialogue with North Africa and the Middle East, with Particular Regard to the Persecuted Christians p.59, in Hadtudományi Szemle 12, Budapest, 2019, 49-62.

Fischl Vilmos: The Role of the Ecumenical Council of the Churches in Aiding persecuted Christians In: Ujházi, Lóránd; Kaló, József; Petruska, Ferenc (szerk.) Budapest Report On Christian Persecution, Háttér Kiadó, Budapest, 2019, 259-272.

Foltyn, Simona: Iraqi women struggle to escape abuse as domestic violence rises, 2021. Forrás: <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/12/iraqi-women-struggle-to-escape-abuse-as-domestic-violence-rises> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

FRONTEX: Operationalisation of Common Risk Indicators, Warsaw, 2021, ISBN 978-9294-71994

Füzér Katalin - Gerő Márton - Sik Endre - Zongor Gábor: A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel, Nemzeti Fejlesztési Hivatal és a TÁRKI Társadalomkutató Intézet Rt. 9.,

Füzér Katalin - Gerő Márton - Sik Endre - Zongor Gábor: A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel, Nemzeti Fejlesztési Hivatal és a TÁRKI Társadalomkutató Intézet Rt. között 2005. augusztus 23-án kötött szerződés keretében készült. Forrás: <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a768.pdf>, (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Gardner, Frank: Iraq's Christians 'Close to Extinction'. BBC News, 2019. 05. 23. Forrás: www.bbc.com/news/world-middle-east-48333923 (Letöltés ideje: 2022. 09. 05.)

Gáspár Tibor: Integrációs kísérletek 1953–1989 között. Katonai Logisztika, 2018/1-2. Forrás:

http://www.epa.hu/02700/02735/00086/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2018%201-2.pdf

Gazdag Ferenc - Remek Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai. Biztonságelméletek – Biztonságpolitika. Nemzet és Biztonság Könyvek. ZMNE és Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2011. Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12604/web_PDF_EKM_Biztonsagi_tanulmanyok_alapjai.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2022. 03. 19.)

Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.

Gedő Ágnes (2020): Moszulban megkezdik az „órák templom” restaurálását a kiengesztelődés jelképeként. Vatican News, 2020. 05. 02. www.vaticannews.va/hu/vilag/news/2020-05/moszulban-megkezdik-az-oras-templom-restauralasat.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 01.)

George Friedman: The Top Five Events in 2014, Forrás: <https://worldview.stratfor.com/article/top-five-events-2014#axzz3NJ1tsbwB>, Letöltés ideje: 2020. 04. 28.

Giannopoulos, Georgie: Top 10 facts about girls' education in Iraq, Forrás: <https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-iraq/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Goldziher Ignác: Előadások az iszlámról In: Theologiai Szemle 1997/1. 4.

Childe, Gordon V.: A civilizáció bölcsője, Gondolat. 1959.

Gnilka, Joachim: Biblia és Korán - Ami összeköti és ami elválasztja őket, Szent István Társulat, 2016. ISBN 9789633619162

Grotius, Hugo: The Laws of War and Peace, Clarendon Press, Oxford, 1925. Forrás: <https://oll.libertyfund.org/page/grotius-war-peace#text2> (Letöltés ideje: 2022. 02. 02.)

Gunter, M. M.: A de facto Kurdish State in Northern Iraq. Third World Quarterly, 14(2), 1993. 295–319.

Gunter, M. M.: The Changing Kurdish Issue in the Middle East. In The Middle East and North Africa 2016. Routledge.

Haass, Richard N.: War of Necessity, War of Choice: A Memoir of Two Iraq Wars (New York: Simon and Schuster, 2009), 10., 76.

Hamasaed, Sarhang: Mi áll Moqtada el-Szadrnak az iraki politikát felrázó törekvése mögött?, 2022. augusztus 4. United States Institute of Peace, Forrás: <https://www.iraq-businessnews.com/2022/08/09/whats-behind-al-sadrs-bid-to-shake-up-iraqs-politics/>, United States Institute of Peace (usip.org), (Letöltés ideje: 2022. 10. 07.)

Handcock Percy S.P.: Mesopotamian Archaeology, G.P.Putnams Sons. New York, 1912. Forrás: http://fax.libs.uga.edu/DS69x5xH236M/1f/mesopotamian_archaeology.pdf, (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

Hansen, Jamie – Lewis and Jacob N. Shapiro: Understanding the Daesh Economy. Perspectives on Terrorism, Volume 9, Issue 4. Special Issue on the Islamic State (August 2015).

Havas Ádám: Kockázatelemzés – mágia vagy tudomány? 1994. Forrás: <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/29277/28995>, (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

Hegedős Soma: Iszlám: vallás és állam - Az iszlám politikai dimenziójának problémája, In: Polgári Szemle, 14. évf. 4–6. szám, 2018, 425–444. Forrás: 10.24307/psz.2018.1234 (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Heinze, A. E. – Steele, J. B.: Non state Actors and the Just War Tradition. In: Heinze, A. E. – Steele, J. B. (eds.): Ethics, Authority and War. Non state Actors and the Just War Tradition. New York, 2009. Palgrave. 4-5.

Hermann, Rainer: Az iszlám állam. A világi állam kudarca az arab világban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015. ISBN: 9789630596107

Hornai Gábor: Kockázat és kockázatkezelés. MVM Partner, 2010, Forrás: <http://docplayer.hu/5845540-Kockazat-es-kockazatkezeles.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

Hunkár Márta: Kutatás módszertan. Debreceni Egyetem, AGTC, 2013. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/3424/kutatas_modszertan_gyakorlati_jegyzet.pdf?sequence=1&isAllowed=y utolsó hozzáférés: 2023.02.08.

Hunsinger, George: Invading Iraq: Is it justified? In: Special Report by United States Institute of Peace – Would an Invasion of Iraq Be a „Just War”? 2003. Forrás: <https://www.usip.org/sites/default/files/sr98.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)

Huntington, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Incze Nikolett: Miért kell foglalkoznunk a politikai iszlámmal? Polgárok Házában zajlott előadás 2018. április 3-án, Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=suyVAn3vG78&t=35s>, 25. perctől

Jssim Mohammed, Asmaa: Sustainable Development in Islam: A Study regarding the Possibility of Achieving Development Goals in Iraq, In: International Journal of Innovation, Creativity and Change, Volume 13, Issue 1, 2020. Forrás: https://www.ijicc.net/images/vol_13/13107_Mohammed_2020_E_R.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Juhász Krisztina, Biztonságpolitika a 21. században, 2016. Forrás: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/4/EFOP343%20Biztons%C3%A1lpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%204.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>, (Letöltés ideje: 2019. 12. 23.)

Kadhimi, Abbas: Muqtada asz-Szadr most adott ki tömeges lemondó rendeletet. Hová tart innen Irak? 2022. június 14. Atlantic Council, Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/muqtada-al-sadr-just-issued-a-mass-resignation-decree-where-does-iraq-go-from-here/>, Atlantic Council (Letöltés ideje: 2022. 10. 07.)

Kaldor, Mary: Human Security – Reflections on Globalization and Intervention. Polity Press, Cambridge. 2007. 182–197.

Kaló József: Keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények a 2018-as évben. In: Kaló József - Ujházi Lóránd (szerk.): Budapest-Jelentés a Keresztényüldözésről 2018. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 33-48.

Karácsony András: Pillanatkép a szuverenitás kutatásáról, In: Jogtörténeti Szemle, Forrás: http://epa.oszk.hu/04100/04139/00071/pdf/EPA04139_jogtorteneti_szemle_2019_03-04_006-009.pdf (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Kepel, Gilles: Dzsihád. Budapest, Európa Könyvkiadó Kft. Budapest, 2007

Khan, Jesmeen: The Iraqi Tribal Structure – Background and Influence on Counter-Terrorism, In: Perspectives on Terroris, Volume I. Issue 1. 2007 November, Forrás: <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2007/issue-1/2-5-1-pb.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Kis-Benedek József: A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közkeleti térségben az arab tavasz tükrében. MTA doktori értekezés. Budapest, 2019.

Kis-Benedek József: A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten, A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban, Hadtudomány, 2018/2, Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság

Kis-Benedek József: Az Iszlám Állam által támasztott kihívások a terrorizmus elleni küzdelemben. In: A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban. Dialog Campus 2019. ISBN 978-615-6020-64-2, 31-41. Forrás: https://nkerepo.unike.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2, (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Kis-Benedek József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihád új tendenciái, In: Hadtudomány 2014/3–4. Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_2.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 04. 08.)

Kis-Benedek József: Keresztények helyzete a MENA térségben, *Hadtudomány*, 2018. évi elektronikus lapszám, Forrás: <http://real.mtak.hu/93602/1/2018ebenedek.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 12. 23.)

Kis-Benedek József: Vallási szélsőségek a MENA-országokban, In: *Hadtudomány* 2019/1-2 szám 61-74. Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2019/2019_1_2/2019_1_2.pdf (Letöltés ideje: 2022. 04. 10.)

Klein, F. A.: *The Religion of Islam*, Curzon Press, London, Humanities Press, New York, 1979.

Komoróczy Géza: Mezopotámia története az őskortól a perzsa hódoltságig (1) (terebess.hu) (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

Kóré András: A keresztények biztonsági helyzete Irakban és Szíriában 2018-as évben. In: Kaló József - Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest-Jelentés a Keresztényüldözésről 2018*. Dialóg Campus, Budapest. 65-74.

Kovács Csaba: Huntington (hagyatéka a szélsőséges iszlám mozgalmak, a terrorizmus és a tömeges migráció tükrében. *Honvédségi Szemle*, 145. évfolyam, 2017/6. 31. Forrás: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04e4cc43236681604.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 04. 10.)

Kovács Márk Károly: Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban. *Hadtudományi Szemle*, 2019. XII. 1. Forrás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/1454/778> (Letöltés ideje: 2022. 04. 10.)

Kovács-Angel Marianna: Az iraki síiták legbefolyásosabb vezetőjével találkozott Ferenc pápa. 24.hu, 2021. 03. 06. <https://24.hu/kulfold/2021/03/06/szisztani-ferenc-papa-talalkozo/> (Letöltés ideje: 2022. 08. 26.)

Krajnc Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon*, Dialóg Campus, Budapest, 2019.

Lewis, Bernard: *The Middle East – 200 years of History from the Rise of Christianity to the Present Day*, Phoenix Press, 1995 London (The Dawn and Noon of Islam fejezet)

Ljubov, Siselina: Az orosz geopolitikai gondolkodás, In: *Oroszország és Európa*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

Lypp, Jakob: *Understanding ISIS - The political economy of war-making in Iraq*. 2016. Forrás: https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/05/KSP_Paper_Award_Fall_2016_LYPP_Jacob.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

M. Szebeni Géza: Bekezdések az Egyesült Államok és a Vatikán kapcsolatai történetéből - kitekintéssel az iraki konfliktusra. In: Külügyi Szemle 2005. 3-4. Forrás: https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2005__3-4mszebenigeza.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

Maalouf, Amin: A kereszties háborúk arab szemmel, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2012.

Mali, Barbara: Funding opportunities and Challenges for National NGOs in Iraq, A Donor Landscape Report, May 2020, NCCI

Maras, Marie-Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016. 412. Forrás: <https://moly.hu/konyvek/marie-helen-maras-a-terrorizmus-elmelete-es-gyakorlata> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)

Maróth Miklós: A migráció buktatói és következményei. 2018. március 14-én a Polgárok Házában elhangzott előadás

Marsai Viktor, 2012, Tadjbakhsh, Shahrbanou 2007, 8-15.

Marsai Viktor: Az amerikai neokonzervatívok és az iszlám biztonságiasítása, In: Eszmelet folyóirat, 2019. Forrás: http://www.eszmelet.hu/marsai_viktor-az-amerikai-neokonzervativok-es-az-islam-bizt/ (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: Biztonsági tanulmányok. Antal József Tudásközpont, Budapest, 2015.

Marton Péter: A biztonság empirikus elemzésének újragondolása. Nemzet és Biztonság, 2017. 6.

Marton Péter: Biztonsági komplexumok. A biztonság empirikus elemzésének alapjai. Corvinus Egyetem, Budapest. 2019.

Matus János: A biztonság és a védelem problémái a változó nemzetközi rendszerben. Hadtudomány, A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata, 2005. XV/4.

Matus János: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. 46–57.

Mércz András: JOACHIM GNILKA: BIBLIA ÉS KORÁN - Ami összeköti és ami elválasztja őket, DOBOS KÁROLY DÁNIEL: JÉZUS ALAKJA A KORÁNBAN - Bevezetés a muszlim–keresztény

párbeszédbe, In: Vigilia 82.évf.9.szám, 2017. szeptember

Mészáros Ernő: Levegőistenek: ember és időjárás – A vallási hiedelmek korában, In: Magyar tudomány, Budapest, 2006/10.

Mező Ferenc: A geopolitika formaváltozásai, In: Politikatudományi Szemle, 2006. 4. szám és Polgári Szemle 2006. december – 2. évfolyam, 12. szám Forrás:

Michta, Andrew A.: Watchful Waiting on European Security. Forrás: <https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/66609>, 2017. 01. 06. (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

Mojtahedia, Mohammad Hossein - van Wijk, Joris: The Promotion of Secularization as a Counterterrorism Strategy to Religious Terrorism: A Case Study of Iraq, In: Journal for Deradicalization, Winter 2019/20. Nr. 21, ISSN: 2363-9849 Forrás: <https://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/283/191>, (Letöltés ideje: 2024. 07. 09.)

Muldoon, James: Forerunners of Humanitarian Intervention? From Canon Law to Francisco de Vitoria, In: Heinz-Gerhard Justenhoven, William A. Barbieri, Jr. and Jr. William A. Barbieri. (szerk.): From Just War to Modern Peace Ethics. De Gruyter, Berlin, Boston, 2012.

N. Rózsa Erzsébet: A muszlim világ és a terrorizmus elleni harc, In: Válaszok a terrorizmusra II. – A politikai marketing csapdájában, Budapest, Mágustúdió, 2006.

N. Rózsa Erzsébet: Az arab tavasz, A Közel-Kelet átalakulása, Osiris – KKI, Budapest, 2015.

N. Rózsa Erzsébet: Változó hatalmi egyensúlyok a Közel-Keleten, Geopolitikai Szemle, I. évfolyam 2019/1. p107-124. Forrás: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/geopolitikai-szemle/article/view/32084/31583> (Letöltés ideje: 2022. 04. 01.),

N. Rózsa, Erzsébet: A kisebbség fogalma a Közel-Keleten. Egy esettanulmány: a kurdok', Regio, 26(1), 2018. 4–23.

Nagy Gábor Dániel: Társadalmi tőke és területi kötődés Magyarországon, Szeged, Belvedere Meridionale, 2016. ISBN 978-963-9573-98-7. Forrás: http://real.mtak.hu/79820/1/kiadoi_honlaprol___Nagy_Gabor_Daniel_Tarsadalmi_toke_es_teruleti_kotodes_Magyarorszagon_u.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Nagy Melánia: A női terrorizmus, Pécsi Tudományegyetem, 2021, 66., ISBN: 9789634297086

Natali, D.: Kurdish Quasi-State: Development and Dependency in Post-Gulf War Iraq. Syracuse University Press. 2010.

Natali, D.: The Kurdish Quasi-State: Leveraging Political Limbo. The Washington Quarterly, 38 (2). 2015.

Nyusztay László: Néhány gondolat az új világrendről és az elfelejtett „harmadik világról”, In: Budapesti Gazdasági Főiskola – Magyar Tudomány Napja, 2001) Forrás: https://publikaciotar.uni-bge.hu/id/eprint/429/1/tek_2001_05.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

Osborn, Eric: Tertullian, first Theologian of the West, Cambridge University Press, UK. 2001. ISBN 0-511-00282-3

Osváth László: A civil szervezetek térségi együttműködései Magyarországon, Országos Civil Érdekképviselőért Egyesület, Budapest, 2005. Forrás: <https://mek.oszk.hu/14400/14470/14470.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Óze Zoltán: A vegyi fegyverek és az igazságos háború. In: Hadmérnök, 2020. 15. évf. 2. szám, 199-204. Forrás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hadmernok/article/view/718/3923> (Letöltés ideje: 2020. 12. 28.)

Paasche, T. F., & Mansurbeg, H.: Kurdistan Regional Government–Turkish energy relations: a complex partnership. Eurasian Geography and Economics, 55(2). 2014.

Pertev, Rasit: The role of farmers and farmers's organisations, In: CIHEAM, Montpellier, 1994. Forrás: <https://om.ciheam.org/om/pdf/c02-4/94400041.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 07. 18.)

Péterffy Gedeon: Szent Tamás tanításának patrisztikus forrásai. A háború. Különlenyomat a bölcséleti közleményekből. Budapest, Stephanum Nyomda. 1941. Forrás: https://mtda.hu/books/peterffy_gedeon_a_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 04.)

Póczik Szilveszter: Az iszlám forradalom, A radikális politikai iszlám eszmevilága, 2011, Forrás: https://okri.hu/images/stories/kutatok/poczikszilveszter/ekonyvek/az_iszlam_forradalom.pdf, (Letöltés ideje: 2019. 12. 28.)

Puskás Anna: Kulturális javak védelme konfliktusövezetekben. Doktori (PhD) értekezés. 2022. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2023>

Putnam, Robert D.: Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy, Princeton University Press. 2003. ISBN 9781400820740

Putnam, Robert D.: Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy, Princeton University Press. 4.

Puttick, Miriam: The lost women of Iraq: Family-based violence during armed conflict, Ceasefire Centre for Civilian Rights and Minority Rights Group International, November 2015, Forrás: <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)

Rawls, John: A népek joga, L'Harmattan, Budapest, 2008, ISBN: 9789632360393

Rawls, John: Az igazságosság elmélete, Budapest, Osiris, 1997: 339–342.

Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I. In: Nemzet és Biztonság 2017/5. szám, 4–30.

Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet II. In: Nemzet és Biztonság 2017/6. szám, 3–27.

Resperger István – Ujházi Lóránd (szerk.): A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2 (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Resperger István: – Kaiser Ferenc – Háber Péter: Ugyanaz másképpen – Az orosz geopolitika változásai a hidegháború végétől napjainkig, In: Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 1. szám, 2015. március, Forrás: <https://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Resperger István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés. ZMNE, Budapest, 2002.

Resperger István: Az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági dokumentumainak geopolitikai, geostratégiai vonatkozásai, In: Felderítő Szemle, XI. évfolyam 2. szám, 2012. szept. Forrás: <https://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2012-2.pdf#page=25>

Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra, ZNME (Biztonsági és Stratégiai Tanulmányok Tanszék), 2003.

Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig. Felderítő Szemle, 12. évf. 3. sz. 8., 63. Forrás: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf>, (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

R. Fedor Anita – Huszti Éva szerk.: Kutatásmódszertani kézikönyv, Debreceni Egyetemi Kiadó. 2016. ISBN 978-963-318-586-5

Richlak, Ronald J.: Just War Theory, International Law and the War in Iraq (2004), In: Ave Maria Law Review, Forrás: <https://lawreview.avemarialaw.edu/wp-content/uploads/2019/06/v2i1.rychlak.copyright.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)

Rostoványi Zsolt: Az "arab tavasz" hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrendezésére, In: Külügyi Szemle 11: 1, 2012. 44-71.

Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén, Aula Kiadó Kft. Budapest, 1998.

Rostoványi Zsolt: Fundamentalizmusok a 20-21. században, In: Köz Gazdaság, 2016/3. Forrás: <http://unipub.lib.uni->

corvinus.hu/2658/1/Koz_Gazdasag_2016_3_Rostovanyi_u.pdf, 226. (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

Rostoványi Zsolt: Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya, In: Grotius, A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2010. 06. 04. Forrás: 2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

Rostoványi Zsolt: Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In: Finszter Géza - Sebjánics István szerk.: Biztonsági kihívások a 21. században, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról, Kossuth, 1983.

Rostoványi Zsolt: Szektarianizmus és geopolitika a Közel-Keleten: a szunnita-síita törésvonal és a szaúdi-iráni rivalizálás, In: Koller Boglárka; Marsai Viktor (szerk.): Magyarország Európában, Európa a világban - Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára, Dialóg Campus Kiadó, Bp. 2016, 357-371.

Sadan, Elisheva: Empowerment and Community Planning, 2005. Forrás: http://www.mpow.org/elisheva_sadan_empowerment.pdf, (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Sadan, Elisheva: Közösségi tervezés és empowerment, fordította: ELTE TÁTK, 2011, Forrás: https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/guidance_clld_local_actors_hu.pdf (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Samantha Louise Okowita: Female Suicide Terrorism, University of Tennessee, Knoxville 2005. Forrás: https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5125&context=utk_gradthes (Letöltés ideje: 2022. 04. 01.)

Sántha Ferenc: Az emberiség elleni bűncselekmények, In: Miskolci Jogi Szemle, 3. évfolyam (2008) 1. szám, Forrás: https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/200801/5_santha.pdf, <http://www.parlament.hu/irom37/4490/4490.htm>, (Letöltés ideje: 2022. 01. 06.)

Sántha Hanga: Keresztyénüldözés: amiről nem tudunk eleget. Budapest, Migrációkutató Intézet. Forrás: <https://www.migraciokutato.hu/press/keresztyenuldozes-amirool-nem-tudunk-eleget/> (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)

Selján Péter: A közel-keleti hatalmi egyensúly átalakulása, Nemzet és Biztonság 2016/4, Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem

Shaw, Jonathan E.: The Role of Religion in National Security Policy since September 11, 2001 in Carlisle Papers, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle, PA. 2011 ISBN 1-58487-477-5

Sherif Abdel Azim: Nők az Iszlámban – Tévhitek és a valóság, Forrás: <https://www.emaanlibrary.com/wp-content/uploads/2018/01/WomenInIslamFacts-by-Dr-Sherif-Abdel-Azim.pdf?x78176>, (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

Sherwani, Halgurd: Abandoned park in Halabja turned into disability-friendly green space, 2021. Forrás: <https://www.kurdistan24.net/en/story/24796-Abandoned-park-in-Halabja-turned-into-disability-friendly-green-space>, (Letöltés ideje: 2023. 08. 15.)

Shitaru, Laura: Nyelvészeti szempontok az idegen megjelenítéséhez a középkori arab utazók feljegyzéseiben, In: Korunk 29, 6. szám, 2018. június, Forrás: https://epa.oszk.hu/00400/00458/00643/pdf/EPA00458_korunk-06-2018_027-033.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 02.)

Silayeva Zoya V.: Religious Risks as a Threat to State Security in Interconfessional Regions. Journal of History Culture and Art Research, 6(5), 407., Forrás: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i5.1240> (Letöltés ideje: 2022. 04. 10.)

Simon Róbert: Az iszlám keletkezése, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. 19.

Simon Róbert: Korán – A Korán világa, Helikon, Budapest, 1994.

Simon Róbert: Zsidók és keresztények az iszlám árnyékában, In: Az Arany Középkor – zsidók, muszlimok és keresztények, szerk. Babits Antal, Logos Stúdió, Budapest, 2012.

Solomon, Erika – Jones, Sam: Loot and taxes keep jihadi economy churning – Zsákmányok és adók kavargják folyamatosan a dzsihád gazdaságát. Financial Times, 2015. 12. 14. Forrás: <https://www.ft.com/content/ae89a00-9ff1-11e5-beba-5e33e2b79e46>

Solomon, Erika – Kwong, Robin – Bernard, Steven: The journey of a barrel of oil - Egy hordó olaj útja. Financial Times, 2019. 02. 29. Forrás: <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 10.)

Stansfield, G.:The Unraveling of the Post-first World War State System? The Kurdistan Region of Iraq and the Transformation of the Middle East. International Affairs, 89.2013.

Starke, Steven Charles: Kant's Just War Theory, disszertáció, University of South Florida 2016, Forrás: <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7594&context=etd> (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)

Strecker, Daniel R.: A katolikus igazságos háború tradíció és az iraki háború: csak megelőző háború? Csak humanitárius beavatkozás? In: Journal of Catholic Legal Studies, nr.1, volume 51, 2012. Forrás: <https://scholarship.law.stjohns.edu/jcls/vol51/iss1/5/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)

Suárez Francisco, S.J.: On Faith, Hope and Charity, 1621.

Susan Wong, What have been the impacts of the World Bank Community Driven Development Programs? (Milyen hatásai voltak a Világbank közösség által vezérelt fejlesztési programjainak?) The World Bank Social Development Department (Világbank, Társadalomfejlesztési Osztály). Fenntartható Fejlődési Hálózat. 2012. május 11. Forrás: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/c94cb6f8-5d3e-5953-91bb-4e7f2169405f> (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Swain, Ashok - Öjendal, Joakim - Schulz, Michael: Security in the Middle East – Increasingly Multidimensional and Challenging, Gothenburg University, 2009, Forrás: https://www.researchgate.net/publication/267327679_Security_in_the_Middle_East_-_Increasingly_Multidimensional_and_Challenging (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)

Szabó József főszerk.: Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

Száraz Enikő: A biztonság új dimenziói, In: Külügyi Szemle, 2003 /199-223. Forrás: https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003__2szarazenikofolyoirat1.pdf (Letöltés ideje: 2023. 07. 12.)

Szászi Ivett: A humánbiztonság koncepciója és mérésének lehetősége, In: Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/7., Forrás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/view/1440/766> (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

Szászi Ivett: Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája az ezredfordulótól napjainkig, in: Hadtudomány, 2021 Forrás: <http://real.mtak.hu/136651/1/8053-Cikk%20sz%C3%B6vege-34388-1-10-20220127.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 05. 12.)

Széll Gábor: A monofiziták helyzete a Trák Dinasztia idején, http://acta.bibl.u-szeged.hu/32817/1/antiqua_suppl_013_288-293.pdf, Letöltés: 2020.03.30.

Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek In: Biztonsági kihívások a XXI. században, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 87-88. Forrás: http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/BM-konyv_1.pdf (Letöltés ideje: 2022. 04. 05.)

Szigethy-Ambrus Nikoletta: Keleti- és déli nyitás stratégia: milyen eredményekkel változtak a hazai külgazdaság irányai 2022-ig?, 2022 október, Forrás: <https://www.oeconomus.hu/wp-content/uploads/2022/10/Keleti-es-Deli-Nyitas-strategia.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

Szilágyi István: Nemzetközi rendszer és geopolitikai modellek közép-európai perspektívából, In: Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok c. online folyóirat, Forrás: https://www.researchgate.net/publication/338333836_Nemzetkozi_rendszer_es_geopolitikai_modellek_Kozep-Europai_perspektivabol/link/5e19f103299bf10bc3a6549b/download (Letöltés ideje: 2022. 12. 10.)

Tabet, Gihane: Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria, Forrás: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

Tadjbakhsh, Shahrbanou: Human security in international organisations: blessing or scourge? Human Security Journal, 4, 2007. Summer, 8-15.

Takács Béla: A befogadó nemzeti támogatás feladatainak megszervezése a gazdaságmozgósítás új rendszerében. Katonai Logisztika, 11/3. 2003, 149. Forrás: http://epa.oszk.hu/02700/02735/00046/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2003_3_146-154.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

Taksás Balázs: A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai napjaink globalizált világában. Honvédségi Szemle, 145. évf. 2017/6. Forrás: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04c77f73613472706.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

Tálas Péter gondolatai az Iszlám Állam c. könyvhöz, a magyar kiadó előszavában (Rainer, 2015, 14.)

Tálas Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről, In: Nemzet és Biztonság 2016/6. szám, 86–115. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talas_europai_migracios_val sag.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

Tálas Péter: Széljegyzet a biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről II. Nemzet és Biztonság, 2009. 5. 29–38.

Tárik Meszár: Az irakban élő etnikai és vallási kisebbségek helyzete az Iszlám Állam tettorszervezet fennhatósága alatt és kiűzését követően, In: Válságtól válságig, 169-184., Forrás: https://eurasiacenter.hu/wp-content/uploads/2022/09/171_Tarik-M.KulugyiMuhelyAlapitvany_Valsagtol_val sagig.pdf (Letöltés ideje: 2024. 07. 06.)

Thomázy Gabriella: A nemzetközi migráció biztonságpolitikai kihívásai Chilében a 21. század elején (Phd értekezés. 2023.) Forrás: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/21384?key=Thom%C3%A1zy> (Letöltés ideje: 2024. 07. 15.)

Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Szent István Társulat, Bp., 1971.

Toynbee, Arnold J.: Válogatott tanulmányok, 1971.

Tuathail, Gearóid Ó. – Dalby, Simon – Routledge, Paul (szerk.): The Geopolitics Reader, London, New York, 1998, Forrás: <https://frenndw.files.wordpress.com/2011/03/geopol-the-geopolitics-reader.pdf>, Letöltés: 2020. 03. 27.

Ujházi Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „Korszakváltás” a vatikáni diplomáciában, In: Szakmai Szemle 2015/3. 54-72. Forrás: https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 23.)

Ujházi Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „korszakváltás” a vatikáni diplomáciában. Szakmai Szemle, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2015. 3. szám. 54-72.

Ujházi Lóránd: A nukleáris elrettentés a katolikus egyház megnyilatkozásainak a fényében: Hadtudományi Szemle, 2019. XII. évf. Különszám, Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14181/23_ujhazi_lorand.pdf;jsessionid=7F1B67B0F4AE1A4E417DD733848222F6?sequence=1 (Letöltés ideje: 2022. 02. 05.)

Ujházi Lóránd: Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál, In: Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig, Szerkesztette: Göcze István, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.

Ujházi Lóránd: Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál. In: Göcze István szerk.: Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 21-41. ISBN 978-615-5845-27-7

Ujházi Lóránd: The Significance of Charity (Caritas) in the Governing, Sanctifying, and Teaching Mission of the Church, Forrás: <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV2020/04/Ujhazi.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 02. 21.)

Ulicza Tamás: Ferenc pápa: Az iraki egyház él. Magyar Hírlap, 2021. 03. 08. www.magyarhirlap.hu/kulfold/20210308-ferenc-papa-az-iraki-egyhaz-el (Letöltés ideje: 2022. 08. 25.)

Vasvári Tamás: Kockázat, kockázateszlelés, kockázatkezelés – szakirodalmi áttekintés, In: Pénzügyi Szemle, 2015/1., 31. Forrás: https://www.penzugyiszemle.hu/documents/vasvarir-2015-1-mpdf_20170819224245_48.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Vértessy László: Kockázatkezelés és biztosítás, In: Gazdaság és társadalom, 5. évf. 2013. 1. szám. 27-43. Forrás: http://real.mtak.hu/36668/1/GT_2013_1_02_Vertesy.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára, *Hadtudomány*, 2007. XVII/1. 1-9

Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára, In: *Hadtudomány*, XVII. évfolyam, 2007. március, 1. szám. Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html, (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

Vilardo, Valeria - Bittar, Sarah: Gender Profile Iraq - A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq, 2018. Forrás: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 25.)

Vilardo, Valeria: Gender Profile – Iraq, A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq, 2018. december, Forrás: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf;jsessionid=89392643097FDAB42660D421C2661F27?sequence=1> (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

Vitoria, Francisco de: De Indis, 1532. Forrás: <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 02. 13.)

von Knop, Katharina: The female Jihad: Al Qaeda's women, 2021. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/249035872_The_female_Jihad_Al_Qaeda's_women (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

Wagner Péter - Zelei Péter (szerk.): A többség-kisebbség dinamika szerepe a közeli keleti konfliktusokban. Forrás: https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/07/0726_kki_mena_tanulmanykotet_fin.pdf (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)

Wagner Péter – Zelei Péter: Ferenc pápa Irakban. Remény és lehetőség az iraki keresztényeknek? KKI Elemzések, E-2021/27. Forrás: https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/04/KE_2021_13_IQ_Ferenc_Papa_Irakban_WP_Zelei.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Wagner Péter: Államkudarc vagy demokratizálódás: merre tart Irak a polgárháború elcsendesülése után?, In: *Külügyi Szemle*, 2009.

Wagner Péter: Miből él az Iszlám Állam? *Növekedés.hu*, 2021. 07. 29. Forrás: <https://novekedes.hu/mag/mibol-el-az-islam-allam-wagner-peter-irasa> (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Wagner Péter: Parlamenti választások Irakban – hozhat-e fordulatot az átalakított választási rendszer és a társadalmi elégedetlenség? In: *KKI Elemzések*, KE-2021/47. 2021.

Forrás: https://hiia.hu/wp-content/uploads/2021/10/KE_2021_47_IQ_Parlamenti_valasztasok_Irakban_WP_1011.pdf,
(Letöltés ideje: 2024. 07. 29.)

Waltzer, Michael: *Arguing about War*, New Haven: Yale University Press, 2004. 153–60.

Waltzer, Michael: *Just and Unjust Wars, A moral argument with historical illustrations*, New York, Basic Books, 1977. ISBN 0-465-03701-1

Warda, Bashar Matti, erbíli káld érsek mondja az Övék a mennyek országa c. filmben
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=ogcozTJ2fcl> (Letöltés ideje: 2022. 03. 06)

White, Craig M.: *Iraq the Moral Reckoning: Applying Just War Theory to the 2003 War Decision*, New York: Rowman and Littlefield, 2010. 40–41.

Wills, Gary: Mi az igazságos háború? In: *Beszélő* 2004. december, 9. évfolyam, 12. szám 2004. Forrás: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/mi-az-igazsagos-haboru> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

Wirya, Khogir – Fawa, Linda: *The Christians. Perceptions of Reconciliation and Conflict*. Middle East Research Institute. Forrás: <http://www.meri-k.org/wp-content/uploads/2017/09/Christian-Report.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Zarqawi Letter. February 2004 – Coalition Provisional Authority English translation of terrorist Musab al Zarqawi letter obtained by United States Government in Iraq. Forrás: <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm> (Letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

Zubor Zalán: *Kurdisztán valóban kikiáltja függetlenségét*, Hír Tv adattár, 2017.
Forrás: https://hirtv.hu/hirtvkuifold_adattar/szeptemberben-szavaznanak-a-kurd-fuggetlensegrol-1397467 (Letöltés ideje: 2020. 01. 29.)

Zuhur, Sherifa D.: *Iraq, Women's Empowerment and Public Empowerment and Public Policy*, 2006, Forrás: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1364&context=monographs>
(Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Internetes hivatkozások

A vallások közötti megbékélést hirdette Ferenc pápa Bagdadban. Hír Tv, 2021. 03. 07.
<https://hirtv.hu/hirtvkuifold/a-vallasok-kozotti-megbekelest-hirdette-ferenc-papa-bagdadban-2518093> (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Activity Report 2020 – Hungary Helps Agency, Forrás: https://hungaryhelps.gov.hu/wp-content/uploads/2021/11/HungaryHelps_Activity_report_2020_200x270mm_v3_FINAL.pdf (Letöltés ideje: 2023. 08. 15.)

Aid to the church in need: Iraq in 2019. Forrás: <https://acninternational.org/regional-activity/middle-east/iraq/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Atlantic Council, Rafik Hariri Center, Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/programs/middle-east-programs/iraq-initiative/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

Background on Women's Status in Iraq Prior to the Fall of the Saddam Hussein Government (November 2003), Forrás: https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/iraq-women.htm#P59_18736 (Letöltés ideje: 2022. 03. 25.)

BP Statistical Review of World Energy June 2010. Forrás: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

COMBINED JOINT TASK FORCE OPERATION INHERENT RESOLVE: Life After Daesh. Progress Highlights in Iraq and Syria. Forrás: www.inherentresolve.mil/Portals/14/CJTF-OIR%20Press%20Release-20210429-01-Life%20After%20Daesh%20Highlights.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Country Guidance: Iraq, Common analysis and guidance note, European Asylum Support Office, January 2021. Forrás: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Iraq_2021.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Democracy Index 2021-2023, Forrás: Democracy Index 2021-2023 - Economist Intelligence Unit (eiu.com), Forrás: https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy-Index-2023-Final-report.pdf?version=0&mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGU0J86e13FpvsSt6ZcsUBYPoWmFPjnhIxInChatrZVYkzUEfF-pTEH6Qu-mUUbAZ5d7Z0WA6-JaJou7VIUxCJe4gZwRxAaguRkwOHFx79X6M_VXQ (Letöltés ideje: 2022. 10. 07 – 2024. 07. 29.)

ENSZ Biztonsági Tanácsa és az ENSZ válságkezelési műveletei, Forrás: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/6/EFOP343%20Biztons%C3%A1lpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadb%20an%206.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 04. 06.)

Euronews, Forrás: <https://hu.euronews.com/2022/08/29/zavargasok-tortek-ki-irakban-mar-tobb-mint-tiz-ember-meghalt> (Letöltés ideje: 2024. 07. 01.)

European Commission: Guidance for Local Actors on Community-Led Local Development, 2018. Forrás:

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/guidance/guidance_clld_local_actors_en.pdf (Letöltés ideje: 2023. 09. 01.)

EVT Központi Bizottsága: Ökumenikus Felhívás az Igazságos Béke melletti elkötelezettségre, 2011. május 25. (válaszként a 2006-os, Porto Alegre-i nagygyűlésén megszületett indítványára) <https://reformatus.hu/vilagban/hirek/oekumenikus-felhivas-az-igazsagos-beke-melletti-elkoetelezettsegre/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

Female Suicide Terrorism - Consequences for Counter-terrorism OSCE Technical Expert Workshop on Suicide Terrorism Warsaw, May 2005, Forrás: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/15170.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

Global Center for Responsibility to Protect, 2020. 09. 15. Forrás: <https://www.globalr2p.org/countries/iraq/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

HONVEDELEM.HU (2017): Elismeréseket kaptak az Irakban szolgáló magyarok. Forrás: <https://honvedelem.hu/missziok/irak/elismereseket-kaptak-az-irakban-szolgalo-magyarok.html> (Letöltés ideje: 2022. 08. 14.)

Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security, A biztonság újrafogalmazása: az emberi dimenzió, Forrás: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994> (Letöltés ideje: 2023.07. 12.)

Human Rights Monitoring Project - Monitoring Report on the Implementation of Domestic Violence Law in Kurdistan Region, December 2013, Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 08. 14.)

II. János Pál pápa Ut unum sint enciklikája az ökumenikus törekvésekről. 1995. V. 25. Ford. Diós István. Bp., 1995. (Pápai Megnyilatkozások. XXX.)

Inter Agency Information - Women in Iraq fact sheet, 2012. Forrás: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Women%20In%20Iraq%20Fact%20sheet%20-%20English.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Institute for Women, Peace and Security 2021/2022. Forrás: <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2021/11/WPS-Index-2021.pdf> (Letöltés ideje: 2024. 01. 03.)

Internews: A gender analysis of the media landscape in Iraq, 2019. Forrás: https://internews.org/wp-content/uploads/2021/02/Internews_gender-analysis_media_landscape_iraq_2020-04.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Iraq Durable Solutions Home (iraqdurablesolutions.net) (Letöltés ideje: 2024. 01. 06.)

Iraq - Protection Analysis Report, Right to identity and civil documentation, 2021. Forrás: <https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Protection-Analysis-Civil-documentation-.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)

Iraq 2014 Humanitarian Crisis – Refugee Camps, IDP Camps, 2014. szeptember 13. Forrás: <http://www.irfad.org/iraqi-news/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

Iraq Budget 2013 Background Paper, 2013. január 23. Forrás: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-budget-2013-background-paper> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Iraq Civil Society Organizations – Iraq Research (irfad.org)

Iraq Humanitarian Fund Annual Report 2021, 2022. május Forrás: https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-fund-annual-report-2021?_gl=1*16hgsz7*_ga*NDg4MjczMjQuMTY2NDYyMTc5Ng..*_ga_E60ZNX2F68*MTY2NTM4NDk4NC4xMi4xLjE2NjUzODYxODIuNjAuMC4w

Iraq Humanitarian Response Plan 2021 (February 2021), Forrás: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-response-plan-2021-february-2021> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Iraq Humanitarian Transition Overview 2024 (June 2024), Forrás: https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-transition-overview-2024-june-2024?_gl=1*1jq0seu*_ga*NDcxNzgxNTk0LjE2OTYwODgyNDE.*_ga_E60ZNX2F68*MTcyMzE5ODQ5My4xNS4xLjE3MjMxOTg4MjAuMjkuMC4w (Letöltés ideje: 2024. 07. 29.)

Iraq Initiative conference 2021, Forrás: <https://www.chathamhouse.org/events/all/research-event/iraq-initiative-conference-2021>, (Letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

Iraq: Open letter to Iraq's new Prime Minister, 2020. május 7. Forrás: <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/2290/2020/en/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

Iraq's constitution of 2005, Az iraki alkotmány, Forrás: https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223760> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Iraq's Economic Outlook – Spring 2016, The World Bank (2016. 09. 22.), Forrás: <http://pubdocs.worldbank.org/en/877101460208803340/Iraq-MEM.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

Iraqi Reseach Foundation for Analysis and Development (IRFAD), Forrás: <http://www.irfad.org/> (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Iraqi Research Foundation for Analysis and Development, 2014. Forrás: <http://www.irfad.org/> (Letöltés ideje: 2023. 07. 18.)

Iraq's Civil Society in Perspective, NGO Coordination Committee for Iraq, April 2011, Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_476.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Joint Coordination and Monitoring Center, Forrás: <https://jcmc.gov.iq/en/>, (Letöltés ideje: 2022. 10. 08.)

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína. 3. kiadás, MH Doft kód LOGD 4 (3), A Magyar Honvédség kiadványa, 2015, 6-1.

MAGYAR KURÍR (2019): Exkluzív: Az emberi testvériségről szóló, Abu-Dzabiban aláírt történelmi jelentőségű dokumentum. www.magyarkurir.hu/hirek/exkluziv-az-emberi-testverisegrol-szolo-abu-dzabiban-alairt-tortenelmi-jelentosegu-dokumentum (Letöltés ideje: 2022. 08. 14.)

Masrour Barzani - a KRG miniszterelnökével 2022. május 9-én történt interjú, Forrás: In conversation with the prime minister of the Kurdistan regional government (chathamhouse.org) (Letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

Mobilising Media and Public Opinion to Combat Violence against Woman and Girls, Iraqi Women Journalists Forum – 2015, Shahrazad, Forrás: https://www.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2015/10/Shahrazad-Study-FINAL.En_.pdf (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

NCCI, Forrás: <https://www.ncciraq.org/en/about/about-ncci> (Letöltés ideje: 2022. 09. 25.)

OCHA (2021), Iraq Humanitarian Needs Overview (February 2021), <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-needs-overview-february-2021>, Letöltés ideje: 2022. 08. 29.

OCHA (2021), Iraq Humanitarian Response Plan 2021 (February 2021), <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-response-plan-2021-february-2021-executive-summary>, Letöltés ideje: 2022. 08. 29.

OCHA (2021): About OCHA Iraq. www.unocha.org/iraq/about-ocha-iraq (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)

OCHA (2021a): Iraq Humanitarian Needs Overview. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-needs-overview-february-2021> (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)

OCHA (2021b): Iraq Humanitarian Response Plan 2021. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-humanitarian-response-plan-2021-february-2021-executive-summary> (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)

OCHA Iraq, 2021., <https://www.unocha.org/iraq> (Letöltés ideje: 2022. 04. 01.)

OCHA Iraq, Humanitarian Bulletin, September 2021., Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/september_2021_humanitarian_bulletin_final.pdf (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

Open Doors World Watch List - Serving Persecuted Christians Worldwide - Iraq - Open Doors UK & Ireland, Forrás: <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/iraq/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 01.), <https://www.opendoorsusa.org/2022-world-watch-list-report/>

Open Doors: World Wach list (2019-2024-ig) Forrás: <https://www.opendoorsuk.org/countries-watch/iraq/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15 - 2024. 07. 29.)

Ökumenikus Segélyszervezet közhasznú tevékenységről szóló (rövid) tartalmi beszámoló, 2019, Forrás: https://segelyszervezet.hu/app/uploads/2020/07/kozhasznusagi_jelentes_2019.pdf, (Letöltés ideje: 2023. 08. 15.)

Qudra Program, Forrás: <https://qudra-programme.org/qudra-1/> (Letöltés ideje: 2023. 08. 15.)

RAND Program Evaluation Toolkit for Countering Violent Extremism by RAND Corporation, 2017, ISBN: 978-0-8330-9724-8, Forrás: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/tools/TL200/TL243/RAND_TL243.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 04. 03.)

Regions. Journal of History Culture and Art Research, 6(5), 403-408. Forrás: <http://dx.Forrás.org/10.7596/taksad.v6i5.1240> (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)

Republic of Iraq - Ministry of Planning: National Development Plan for the Years 2010-2014, Baghdad 2010. Forrás: <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/795ff8cb2cd3987aba07572026cdb6d0958cd27a.pdf>, (Letöltés ideje: 2022. 04. 01.)

Social Capital Index: World Map, Forrás: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index/social-capital> (Letöltés ideje: 2022. 10. 08 – 2024. 07. 29.)

Standardisation and quality control in Islamic State's, Weapon manufacturing in the East Mosul sector. December 2016, Conflict Armament Research, London. Forrás: <https://www.conflictarm.com/dispatches/standardisation-and-quality-control-in-islamic-states-military-production/> (Letöltve: 2022. 04. 02.)

SZEKESFEHERVAR.HU (2017): Üldözött keresztények a Közel-Keleten – Interjú Kótai Róbert tábori lelkésszel. Forrás: www.szekesfehervar.hu/uldozott-keresztenyek-a-kozel-keleten-interju (Letöltés ideje: 2022. 08. 25.)

The National Military Strategy of the United States of America 2004 Forrás: <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nms.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 08. 21.)

The Status of Women in Iraq: An Assessment of Iraq's De Jure and De Facto Compliance with International Legal Standards, American Bar Association 2005. július, Forrás: http://www.peacewomen.org/sites/default/files/hr_statusofwomeniniraq_aba_july2005_0.pdf (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

UN (2021): Support to Agricultural Livelihoods of Rural and Peri-Urban Returnees and Communities in Nineveh Governorate, Iraq. Forrás: www.uniraq.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=14154:support-to-agricultural-livelihoods-of-rural-and-peri-urban-returnees-and-communities-in-nineveh-governorate-iraq&Itemid=605&lang=en (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

UN Country Annual Results Report 2020, UN Iraq, 2021 Forrás: <https://unsdg.un.org/un-in-action/iraq> (Letöltés ideje: 2022. 01. 15.)

UN OCHA, 2021. március, Forrás: reliefweb.int/report/iraq/ngo-registration-iraq-update-13th-march-2011-update-on-C2-A0-actual-legal-registration-status (Letöltés ideje: 2022. 10. 07.)

UNCT SWAP Gender Scorecard Annual Reporting 2019, Forrás: https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNCT-SWAP_Gender-report_Web.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 12. 28.)

UNCT SWAP Gender Scorecard, 2019. Forrás: https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNCT-SWAP_Gender-report_Web.pdf, (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

UNDP 2021, Emerging from conflict: Wansah's journey to rebuild, 22nd April 2021. Forrás: <https://www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/stories/2021-stories/04/emerging-from-conflict--wansahs-journey-to-rebuild-.html>, Letöltés ideje: 2022. 09. 03.

UNICEF Iraq Humanitarian Situation Report no. 2, 2022, Forrás: <https://iraq.un.org/en/211519-unicef-iraq-humanitarian-situation-report-no-2> (Letöltés ideje: 2023. 08. 15.)

United Nations Sustainable Development Cooperation Framework (UNSDCF), Iraq 2020-2024, Forrás: <https://iraq.un.org/sites/default/files/2021-11/Iraq%20UNSDCF%20-%20English%20edited.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 01. 07.)

UNITED STATES COMMISSION FOR INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM (2013): USCIRF's 2013 Annual Report on the State of International Religious Freedom Identifies World's Worst Violators. Forrás: www.uscirf.gov/news-room/releases-statements/uscirfs-2013-annual-report-state-international-religious-freedom (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

Unitatis redintegratio. A II. Vatikáni Zsinat határozata az ökumenizmusról. 1964. XI. 21.
 Forrás: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=5> (Letöltés ideje: 2024. 07. 08.)

UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2019): International Religious Freedom Report for 2019. Forrás: www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/iraq/ (Letöltés ideje: 2022. 09. 03.)

USAID, Forrás: <https://www.usaid.gov/iraq/our-work>, (Letöltés ideje: 2022. 10. 02.)

Vatikáni felszólalás az ENSZ-ben: 40 éve először (2004) Forrás: MTI, Forrás: <https://hvg.hu/vilag/00000000005A573B> (Letöltés ideje: 2022. 01. 04.)

World Report 2022: Iraq | Human Rights Watch, Forrás: <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/iraq> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

World Watch Research – Iraq: Full Country Dossier (December 2021.) Forrás: <https://www.justice.gov/eoir/page/file/909446/download> (Letöltés ideje: 2022. 03. 18.)

Written Statement by the Commission of Churches on International Affairs of the World Council of Churches – CCIA/WCC, Egyházak Világtanácsa, Forrás: <https://www.oikoumene.org/programme-activity/ccia> (Letöltés ideje: 2022. 02. 12.)

Jogsabályok, törvények, rendeletek

1012/2008. (III. 4.) Korm. határozat Magyarország külkapcsolati stratégiájáról

1088/2018. (III. 13.) Korm. határozat az Erbili Káld Katolikus Érsekség által alapított Szent József Kórház gyógyszerellátásának további támogatásáról

1088/2018. (III. 13.) Korm. határozat az Erbili Káld Katolikus Érsekség által alapított Szent József Kórház gyógyszerellátásának további támogatásáról

1170/2018. (III. 27.) Korm. határozat az Asszír Keleti Egyház projektjeinek támogatásáról

1170/2018. (III. 27.) Korm. határozat az Asszír Keleti Egyház projektjeinek támogatásáról

1190/2015. (III. 30.) Korm. határozat az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépéshez történő magyar hozzájárulás előkészítéséről;

12/2017. (VI. 14.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről;

1242/2018. (V. 4.) Korm. határozat az Erbili Káld Katolikus Érsekség Alkos-i iskolaépítési projektjének támogatásáról

1305/2019. (V. 27.) Korm. határozat a Szír Ortodox Egyház projektjeinek támogatásáról

1305/2019. (V. 27.) Korm. határozat a Szír Ortodox Egyház projektjeinek támogatásáról

1510/2019. (VIII.23.) Korm. határozat Az iraki jezidi menekültek helyben maradását és hazatérését támogató projektek megvalósításáról és a Hungary Helps Program keretében történő támogatásáról

1663/2018. (XII. 6.) Korm. határozat a moszuli szír katolikus és szír ortodox érsekség projektjeinek támogatásáról

1663/2018. (XII. 6.) Korm. határozat, a moszuli szír katolikus és szír ortodox érsekség projektjeinek támogatásáról

17/2015. (IV. 17.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való részvételéről;

1854/2020. (XI. 26.) Korm. határozat az Örmény Apostoli Egyház iraki érsekség zakhoi templom és közösségi épület, a szíriai érsekség homszi Szent Mesrop templom, valamint a Sahagian Örmény Általános Iskola és a damaszkuszi Örmény Kulturális Központ újjáépítésének a Hungary Helps Program keretében történő támogatásáról

1854/2020. (XI. 26.) Korm. határozat az Örmény Apostoli Egyház iraki érsekség zakhoi templom és közösségi épület, a szíriai érsekség homszi Szent Mesrop templom, valamint a Sahagian Örmény Általános Iskola és a damaszkuszi Örmény Kulturális Központ újjáépítésének a Hungary Helps Program keretében történő támogatásáról

2010. évi 12. törvény a nem kormányzati szervezetekről

2011. évi (8) számú törvény, A családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurd régióban – Irak

2011. évi (8) számú törvény, A családon belüli erőszak elleni küzdelem törvénye a kurd régióban – Irak, Forrás: <https://ar.iraqicivilsociety.org/wp-content/uploads/2014/01/Law-8-English-Final.pdf>

2011. évi 1. kurdisztáni regionális kormánytörvény

36/2016. (XII. 19.) OGY határozat a keresztényüldözés és a közel-keleti és afrikai népirtás elítéléséről és az üldözöttek támogatásáról

49/2019. (XII. 11.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való további részvételéről.

51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet és a módosításáról szóló 120/2017. (VI. 1.) Korm. rendelet A személyi státuszról szóló 1959. évi törvény

Büntető törvénykönyv, 1969. 398. cikkely

Civil törvény, KRK, 14. cikkely, 5. pont

Iraki alkotmány, 29. cikkely

Személyazonosító igazolványról szóló 2015. évi törvény, 26. cikkely

MELLÉKLETEK

1. melléklet - Rövidítések jegyzéke

CBPF	Country Based Pooled Fund	„ország alapon” működő humanitárius alap
CJTF	Combined Joint Task Force	Kombinált Közös Munkacsoport, azaz folyamatos katonai akciók az IÁ egyre növekvő fenyegetésével szemben
CLLD	Community Lead Local Development	közösségvezérelt helyi fejlesztés
CVE	Countering Violent Extremism	erőszakos szélsőségek elleni küzdelem
DNGO	Directorate of NGOs	Civil Szervezetek Igazgatóságai
EBESZ		Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ENSZ	UN - United Nations	Egyesült Nemzetek Szervezete
FAO	Food and Agriculture Organisation of the UN	Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Világszervezet
HRP	Humanitarian Response Plan	Humanitárius Reagálási Terv
IÁ	IS - Islamic State	Iszlám Állam
ICNL	International Center for Not-For-Profit Law	Nemzetközi Nonprofit Jogi Központ
ICVA	International Council of Voluntary Agencies	International Council of Voluntary Agencies
IDP	internally displaced persons	belső menekült
IHF	Iraq Humanitarian /Pooled/ Fund	Iraki /összevont/ Humanitárius Alap

INGO	International Non Governmental Organisation	nemzetközi nem kormányzati szervezet
IOM	International Organization for Migration	Nemzetközi Migrációs Szervezet
JCMC	Joint Coordination and Monitoring Center	Közös Koordinációs és Megfigyelő Központ
KMCC	Kurdistan Mentoring Coordination Centre	Kurdisztáni Mentorálást Koordináló Központ
KRK	KRG - Kurdistan Regional Government	Kurdisztáni Regionális Kormányzat
KTCC	Kurdistan Training Coordination Centre	Kurdisztáni Kiképzést Koordináló Központ
LNGO	Local Non Governmental Organisation	helyi nem kormányzati szervezet
MH IKBK		Magyar Honvédség az Iraki Kiképzést Biztosító Kontingens
MÖSZ	HIA - Hungarian Interchurch Aid	Ökumenikus Segélyszervezet
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Észak-atlanti Szerződés Szervezete
NCCI	NGO Coordination Committee for Iraq	Iraki Civil Szervezetek Koordinációs Bizottsága
NNGO	National Non Governmental Organisation	országos nem kormányzati szervezet
OFDA	Office for U.S. Foreign Disaster Assistance	Külföldi Segítségnyújtási Iroda
OIR	Operation Inherent Resolve	USA nemzetközi háborúja, összefogása az IÁ ellen
PiN	People in Need	szükségben levő emberek, humanitárius segítségre szorulóak
PMU	Popular Mobilization Unit	Népi Mozgósítási Egységek

SERP	socio economic response plan	társadalmi-gazdasági választerv
SMART	Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time bound	konkrét, mérhető, teljesíthető, reális, határidőhöz kötött
UNCT SWAP	United Nations Country Team SWAP Gender Equality Scorecard	Egyesült Nemzetek egy adott országra vonatkozó (itt Irak) nemek közötti egyenlőség eredménymutatója
UNHRC	UN Human Rights Council	Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Tanácsa
UNICEF		
UN OCHA	UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs	ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala
UNAMI	United Nations Assistance Mission for Iraq	ENSZ Iraki Segítségnyújtási Missziója
UNDP	United Nations Development Program	ENSZ Fejlesztési Programja
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime	Egyesült Nemzetek Kábítószer- és Bűnügyi Hivatala
USAID	United States Agency for International Development	Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége

2. melléklet - Ábrák jegyzéke

1. ábra	<i>A kutatási terület ábrázolása, személyes motiváció</i>
2. ábra	<i>„Szívtájék” és peremvidék Mackinder alapján</i>
3. ábra	<i>A korrupció szintje Irakban</i>
4. ábra	<i>Az erőszak és a nyomás szintjei, Irakban</i>
5. ábra	<i>Az elkövetett erőszak titokban tartásának okai</i>
6. ábra	<i>Megrongált házak újjáépítési költsége Irakban</i>
7. ábra	<i>Megrongált házak száma Irakban</i>
8. ábra	<i>Megrongált egyházi épületek Irakban</i>
9. ábra	<i>Megrongált középületek Irakban</i>
10. ábra	<i>Irakban segítséget nyújtó humanitárius szervezetek</i>

11. ábra	<i>Szervezetek együttműködése cél szerint</i>
12. ábra	<i>Szervezetek aktivitása</i>
13. ábra	<i>Célok teljesítése 2019 után</i>
14. ábra	<i>Szervezetek rugalmassága, alkalmazkodása a változáshoz</i>
15. ábra	<i>Szervezetek együttműködése cél szerint</i>
16. ábra	<i>Szervezetek együttműködése méret szerint</i>
17. ábra	<i>Szervezetek együttműködése megoldáshoz vezetett</i>
18. ábra	<i>Célok elérésének eszközei</i>
19. ábra	<i>Szervezetek támogatottsága</i>
20. ábra	<i>Hozzájárulás a társadalom megújításához</i>
21. ábra	<i>IÁ által sújtott területek és a Kurdisztáni Autonóm Régió: Dohúk, Erbil és Szulejmánia</i>
22. ábra	<i>Társadalmi tőke a világ országaiban</i>
23. ábra	<i>Irak 2021. évi 180. helye a társadalmi tőkére utaló rangsorban</i>
24. ábra	<i>Irak 2023. évi 149. helye a társadalmi tőkére utaló rangsorban</i>
25. ábra	<i>Fenntartható fejlődési célok</i>
26. ábra	<i>Válaszadók felekezetek közötti eloszlása</i>
27. ábra	<i>A válaszadók választásban, civil szervezetben vagy vallási közösségben való részvétele</i>
28. ábra	<i>A megkérdezett iraki nők 25%-a tapasztal családon belüli erőszakot</i>
29. ábra	<i>A nők bántalmazására vonatkozó tapasztalatok Irakban</i>
30. ábra	<i>A bántalmazás titokban tartása első sorban a szégyen miatt</i>
31. ábra	<i>A családon belüli erőszak elleni küzdelem megvalósíthatósága</i>
32. ábra	<i>Az erőszak csökkenése a jogi és egyéb büntető eszközök következtében</i>
33. ábra	<i>Az erőszak szintjének változása az elmúlt 50 évben</i>
34. ábra	<i>A törvény hatása a családi szokásokra a törzsi társadalomban</i>

3. melléklet - Táblázatok jegyzéke

1. táblázat	<i>Kutatási célok, kérdések és hipotézisek</i>
2. táblázat	<i>Legfontosabb gazdasági mutatók alakulása Irakban</i>
3. táblázat	<i>Irak SWOT analízise</i>
4. táblázat	<i>Iraki háború indításának pro és kontra érvei</i>

5. táblázat	<i>A nők ellen elkövetett erőszakról készült számadatok 2008-2013 között, a Kurdisztáni Autonóm Régióban (készítette a szerző)</i>
6. táblázat	<i>NNGO-k és INGO-k Irakban</i>
7. táblázat	<i>Az 1994-es humán fejlődés jelentésben szereplő veszélyforrások kategorizálása, a társadalmi fejlődési mutatók és az ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok alapján</i>

4. melléklet - A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi

1. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az Iszlám megjelenése és térhódítása Mezopotámiában, In: Teológiai Szemle 2020/2. 99-105.
2. Szilágyi-Kiss Hajnalka: A biztonság és a fejlődés összefüggései, illetve hatásuk a jólétre Irakban, In: Honvédségi Szemle 151/3 (2023). 52-69. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.5>
3. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Irak, mint geopolitikai pillér Eurázsia peremvidékén, In: Felderítő Szemle 19/4 (2020). 172-181.
4. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Társadalmi változás Irakban, In: Szakmai Szemle 2022/5. 94-112.
5. Szilágyi-Kiss Hajnalka: A társadalmi változásra adható válasz: nemzetközi összefogás Irakban, In: Honvédségi Szemle 150/5 (2022). 69-82. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.5>
6. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere, In: Honvédségi Szemle, 149/5 (2021). 133-140. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.5.10>
7. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az Iszlám Állam visszatérésének veszélye az iraki kisebbségekre nézve, In: Hadtudományi Szemle, 14/3 (2021). 131-145. doi: 10.32563/hsz.2021.3.10
8. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Hungary Helps in Iraq – Security Policy Aspects of Hungary Helps Program, In: Budapest Report on Christian Persecution 2020, 325-338.
9. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Irakban Magyarország segít - – A Hungary Helps Program biztonságpolitikai vonatkozásai, In: Budapest-jelentés a keresztényüldözésről Mondat Kft., Vác, 2020, 321-334. vagy 326-330 ISBN: 9786155569159
10. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Situation of Iraqi Christians as a Security Challenge, In: National Security Review, 2021/1. 125. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2021_1_NSR.pdf

11. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az iraki háború vizsgálata az igazságosság keretrendszerében, In: Szakmai Szemle 1, 19/2 (2021). 124-144.
<http://real.mtak.hu/128299/1/Chileimegujuloenergia.pdf>
12. Szilágyi-Kiss Hajnalka: A nők helyzete Irakban, In: Felderítő Szemle, 2022/2.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2022-2.pdf>
13. Szilágyi-Kiss Hajnalka: Nemzetközi összefogás Irakban, ahol az Iszlám Állam sejtekben még jelen van, In: Budapest-Jelentés a Keresztényüldözésről 2021, 235-249. ISSN 2786-4480
14. Szilágyi-Kiss Hajnalka: International Cooperation in those Regions of Iraq Where Islamic State Cells are still active, In: Budapest Report on Christian Persecution 2021, 239-251. 2786-4480
15. Szilágyi-Kiss Hajnalka: A helyi közösségi kezdeményezések és az együttműködés lehetőségei és hatása Irak északi területein a „korai felépülési” időszakban, In: Hadtudományi Szemle

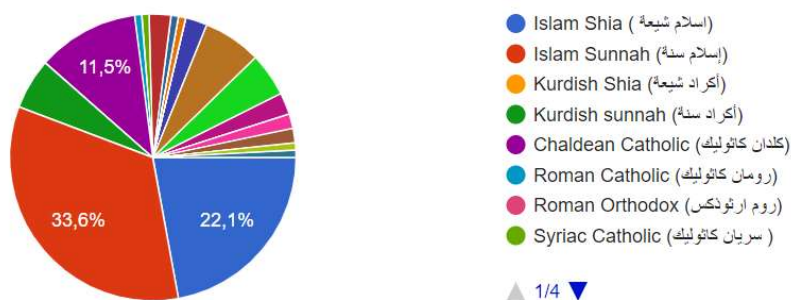
FÜGGELÉK

Egy nem reprezentatív kutatás eredménye

Az iraki nők helyzetét vizsgálva az alábbi függelékben szereplő ismerethez jutottam hozzá, viszont úgy ítélem meg, hogy ezek a kutatási eredmények csak lazábban kapcsolódnak az értekezéshez, viszont hozzájárulnak a kutatott területen zajló folyamatok megértéséhez. Azért, hogy első kézből nyert adatokkal is alátámasztható vagy cáfolható legyen a másodlagos kutatási eredmény, 2021 elején egy kérdőív majd 2022 áprilisában egy második is kiküldésre került öt Magyarországon tanuló iraki ösztöndíjas hallgatón keresztül a célcsoport (iraki nők) részére. A második lekérdezésben már azok az iraki nők is közreműködtek, akik az első kérdőív alkalmával jelezték kapcsolattartási szándékukat, illetve több iraki civil szervezet munkatársa is bekapcsolódott. Ilyen módon a kérdések a módszertanról szóló részben már említett hólabda módszerrel jutottak el a kitöltőkhöz. Csatornahasználat tekintetében az e-mail-es továbbításon kívül Facebook megosztások történtek. A vizsgálat természetesen nem tekinthető reprezentatívnak, viszont azért nagyon értékes, mert 40 fő vállalta a telefonos interjú lehetőségét is. E beszélgetések alkalmával értettem meg, hogy az iraki nők mennyire fontos szereplői a társadalomnak, milyen komoly lehetőségek lennének abban, ha a rendszer irányukban változhatna. A tapasztalatok nagy részét az 5.4. fejezetben ismertettem. A nőket vágyaikról, jövőbeli terveikről, helyzetükről kérdeztem.

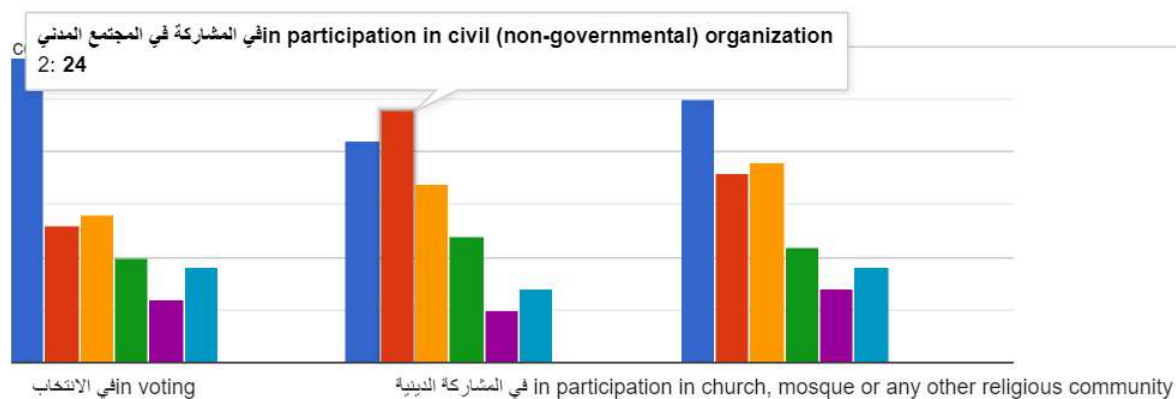
Az első kérdőív alkalmával 125 vélemény érkezett be, a válaszadók 78%-a muszlim, 21%-a keresztény volt. 95 fő nagyvárosokban, 11 fő kisebb városokban, 19 pedig falvakban él. A kitöltők között 105 fő valamilyen diplomával rendelkező értelmiségi, összesen 1 fő nem járt egyáltalán iskolába és 1 fő csak általános iskolát végzett. 18 fő valamilyen szakképzettséggel rendelkezik. Életkor tekintetében a kitöltők közül 3 fő 22 évesnél fiatalabb, 27 fő 22-27 éves közötti, 44 fő 27-32 év közötti, 41 fő pedig 32 év fölötti. Látható tehát, hogy a többség fiatal felnőtt.

A felekezetek közötti eloszlást az alábbi ábra szemlélteti.

26. ábra – Válaszadók felekezeti eloszlása

Általánosságban 125 főből 40 fő érzi inkább sérülékenynek magát a társadalomban. 84 fő másik életet szeretne, de 14 fő is inkább változtatna. Összesen csak 26 fő nem változtatna. A megkérdezettek nagyjából két ötöde nem elégedett az oktatási lehetőségekkel. 125 főből 47 fő elégedetlen. Kirekesztve csak 21-en érezték magukat, 17-en jelezték, hogy nem érhető el számukra a szükséges és vágyott oktatási lehetőség. Anyagilag csak 9-en függetlenek, 11 főnek volt megszervezett esküvője. A nők kirekesztettségét tovább vizsgálva a 125 főből a választásban 22 fő, a politikai részvételben 18 fő, a neme miatt csak 21 fő érezte magát hátrányosan megkülönböztetettnek (sötétkék oszlopok).

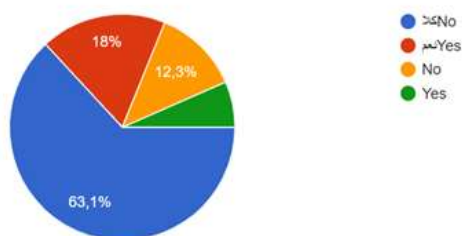
27. ábra – A válaszadók választásban, civil szervezetben vagy vallási közösségben való részvétele

125 főből 33-an nem elégedettek a munkalehetőségeikkel. Későbbi kérdés alkalmával, amikor szabályos távolságokban elhelyezkedő fokozatokba kellett sorolni a munkalehetőségeket, 42-en voltak inkább elégedetlenek, diszkriminálva pedig 16-an érezték magukat. A válaszadásokból azért arra következtethetünk, hogy jó körülmények között élő hölgyek töltötték ki inkább a kérdőívet, mert csak 14 fő mondta, hogy rosszabb az anyagi helyzete, mint

az átlagnak. A lehetőségeik hiányát a kitöltők közül csak 15-en hozzák összefüggésbe a nemükkel, 18-an a vallásukkal és 19-en az etnikai hovatartozásukkal. Tehát nem ezeket tartják a helyzetük okozójának.

Az erőszak megtapasztalásának vizsgálatával kapcsolatban a megkérdezettek elmesélték, hogy otthon csak 13-an, az utcán nappal 24-en, az utcán sötétben 36-an nem érzik magukat biztonságban. Szintén 36 főnek nem érhető el sport, vagy egyéb testi felfrissülés, 35 fő számára nem elérhető pihenési lehetőség vagy hobbi. Általánosságban 12-en otthon, az utcán és közterületen pedig 26-an szexuális zaklatás áldozatává válhatnak. 13 fő naponta megtapasztal erőszakosságot otthoni környezetben. 7 fő ezt azért nem jelenti, mert nem tudja, hogy kell, 7 fő pedig titokban tartja, mert nagyobb hátrány éri, ha bejelenti.

هل تتعرضين لانتهاك في حياتك اليومية من قبل رب اسرتك؟ Do you experience any type of violation in your everyday life from the head of the household?

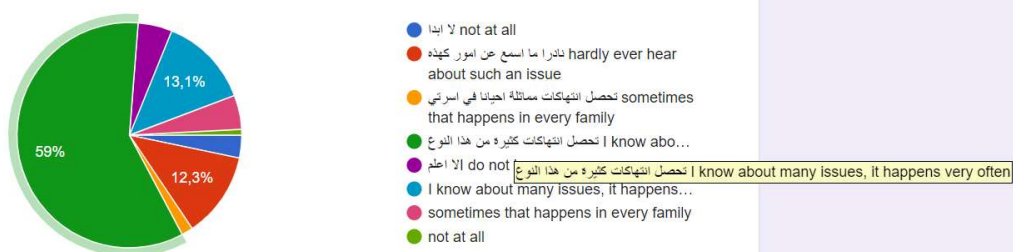
28. ábra – A megkérdezett iraki nők 25%-a tapasztal családon belüli erőszakot

A fenti adatok arra utalnak, hogy egy véletlenszerű vizsgálat alkalmával is nagy gyakorisággal (minden negyedik nő esetében) fordul elő a családon belül erőszak, mely lehet elhanyagolás, kizsákmányolás, érzelmi, fizikális és szexuális. 10% esetében ez naponta fordul elő, de tapasztalható, hogy a hölgyek magukról még egy anonimitást biztosító kérdőívben sem szívesen beszélnek, viszont amikor általánosságban kérdezzük őket, 37 fő azok száma, akik gyakran hallanak ilyen esetekről, s csak 9 fő nem értesült ilyesmiről. A 28. ábra szerint is általánosságban a megkérdezettek három negyede (az ábrán a sötétzöld és a világoskék színek együtt) tud bántalmazásról másoknál. A 30. ábrán látható, hogy a megkérdezettek 23%-a (narancssárga) viszont ezt titokban tartja, első sorban a szégyen megtapasztalása, vagy a

büntetőeljárástól való félelem miatt. A 29. ábrán látható, hogy 59% (sötétzöld) sok bántalmazásos esetről tud, viszont ahogy a 30. ábra mutatja, 40,2% (piros szín) a megszégyenülés miatti félelemből nem tesz semmit és 13,1% (sötét kék) nem tudja, mit lehet ilyenkor tenni.

هل برايك تتعرضن النساء العراقيات لانتهاك عاطفي أو جسدي من قبل رب الأسرة؟ What do you think about the Iraqi ladies? Do they experience any type of EMOTIONAL or PHYSICAL violation in their everyday life from the head of the household?

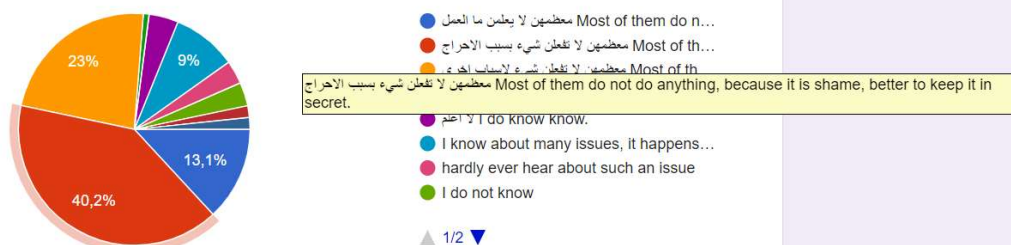
122 válasz

29. ábra – A nők bántalmazására vonatkozó tapasztalatok Irakban

هل تظنن ان النساء العراقيات قد تبليغن السلطات عن الانتهاكات التي يتعرضن لها؟ What do you think about Iraqi ladies, would they report any type of violation for the authorities?

122 válasz

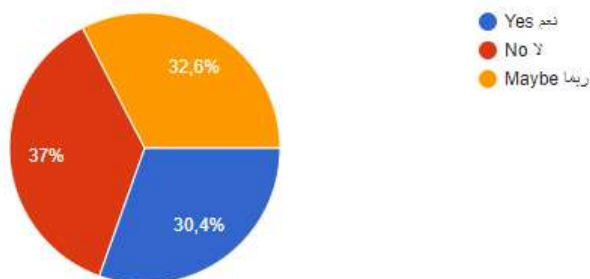
30. ábra – A bántalmazás titokban tartása első sorban a szégyen miatt

A következő kérdőívben a családon belüli erőszak jelenlétéről, az ellene való küzdelemről kérdeztük a kitöltőket, hogy egyáltalán hallottak-e a jogi szabályozás lehetőségéről, vajon lenne-e értelme és hatása ennek az iraki társadalomra. A kérdőívet 2022. május elejéig, e tanulmány lezárásakor 46-an töltötték ki. Közülük 40 hölgy, akiknek legnagyobb része fiatal, 32 év alatti. 12 fő kurd, 28 fő pedig Irak egyéb területein él. Elég nagy a városi lakosság aránya, csak 7 fő él faluban a kitöltők közül. Ez első sorban azt jelenti, hogy az elért csoport életére a törzsiség kevésbé van hatással, ami a témakör szempontjából fontos jellemző. Szintén fontos, hogy 38 fő több mint 12 évig tanult, vagyis a kitöltők értelmiségiek.

Viszont még így is 37% vallja, hogy a családon belüli erőszak elleni küzdelem nem valósítható meg, 30 százalékkal szemben, akik igennel válaszoltak.

Do you think combating domestic violence law can be implemented in your society? هل تعتقد أن قانون مكافحة العنف الأسري يمكن تطبيقه في مجتمعك؟

46 válasz

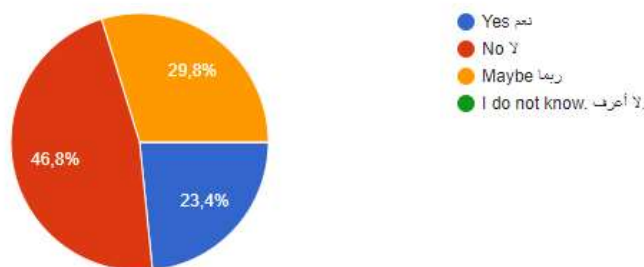

31. ábra – A családon belüli erőszak elleni küzdelem megvalósíthatósága

A megkérdezettek 47%-a vallja, hogy az erőszak csökkenése nem várható a büntetés és a jogi eszközök következtében. Csak 23% vallja, hogy ezeknek pozitív következménye lehet az erőszak szintjére nézve.

Do you think the penalties and the implementation of this Law resulted in decreasing violence in the society? هل تعتقد أن العقوبات وتنفيذ هذا القانون أدى إلى تقليل العنف في المجتمع؟

47 válasz

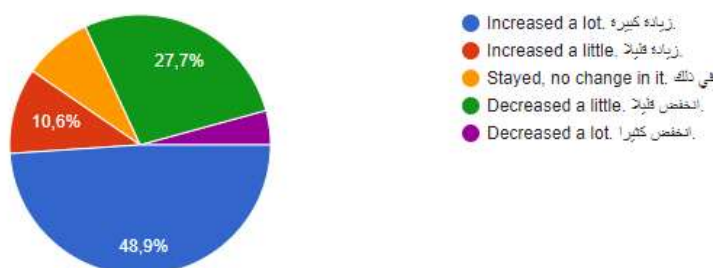

32. ábra – Az erőszak csökkenése a jogi és egyéb büntető eszközök következtében

Amikor a válaszadókat arról kérdeztük, hogy a családon belüli erőszak az elmúlt 50 évben milyen irányban változott, 49% azt válaszolta, hogy jelentősen emelkedett, 11% pedig kis emelkedésről vallott.

What is your feeling? How did domestic violence change in the last 50 years in your place? ما هو شعورك؟ كيف تغير العنف المنزلي في السنوات الـ 50 الماضية بدلا منك؟

47 válasz

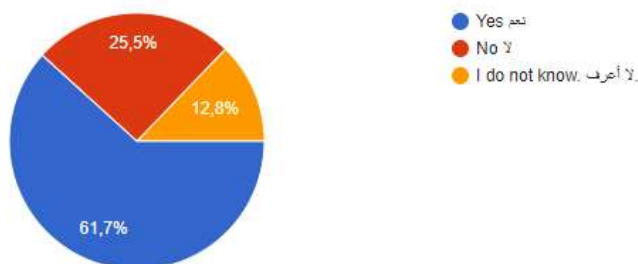

33. ábra – Az erőszak szintjének változása az elmúlt 50 évben

Feltettünk egy olyan kérdést is, melyre adott válaszokkal szerettünk volna megerősítést kapni a feltételezésre vonatkozóan, hogy a törvénynek kevés esélye van hatással lenni a családi szokásokra az iraki törzsi társadalomban. Feltételezésünk 62 százalékban már egy ilyen kis mintán is beigazolódott, bár nem szabad elfelejteni, hogy a válaszadók nagy része városi, akiknek az életére kevésbé van hatással a törzsi társadalom, mint a vidéki lakosság esetében.

Your society is a tribal society, where the law is weak and unable to intervene in family affairs. مجتمعكم مجتمعي قبلي، حيث القانون ضعيف وغير قادر على التدخل في شؤون الأسرة.

47 válasz

34. ábra – A törvény hatása a családi szokásokra a törzsi társadalomban

A második kérdőív kiküldésekor módszertanilag annyi változtatást tettünk, hogy Irakban tevékenykedő civil szervezeteken keresztül is igyekeztünk magánszemélyekhez eljutni. A szervezetek kiválasztásakor fontos volt, hogy azok sokfélék legyenek más-más célokkal, hogy rajtuk keresztül a válaszadók állásfoglalása is megtestesítse azokat a véleményeket, melyek a mai iraki társadalomban jellemzőek.

Minden ötödik 15-49 éves nő szenved el fizikai bántalmazást a férje által. A fiatal férfiak 68%-a úgy gondolja, hogy elfogadható egy lány megölése egy család becsületének meggyalázása miatt. A férfiek 50%-a úgy gondolja, hogy a feleség verése elfogadható. KR területén átlagosan a nők 41%-a szenved el a nemi szerve megcsönkítését.